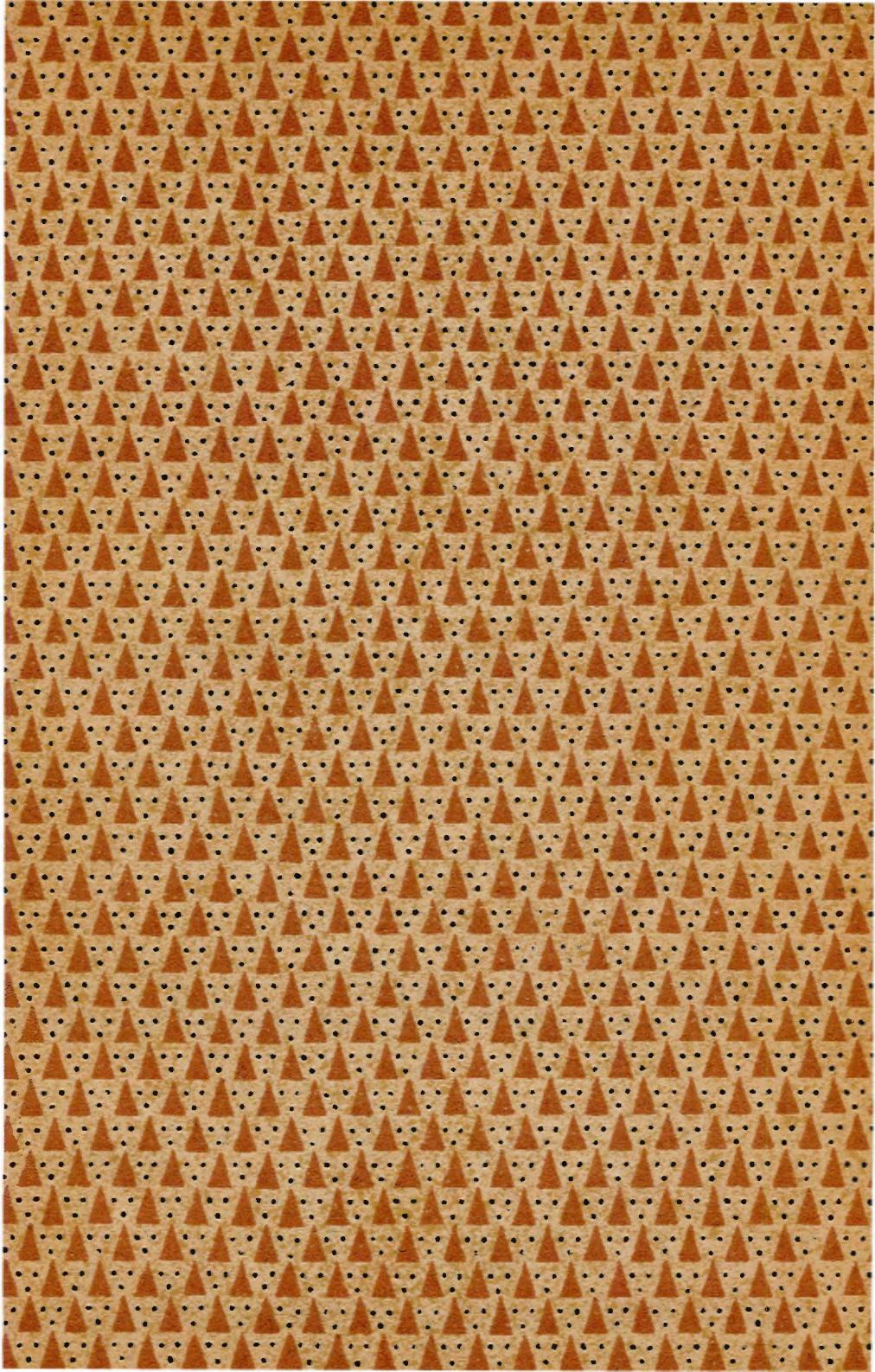
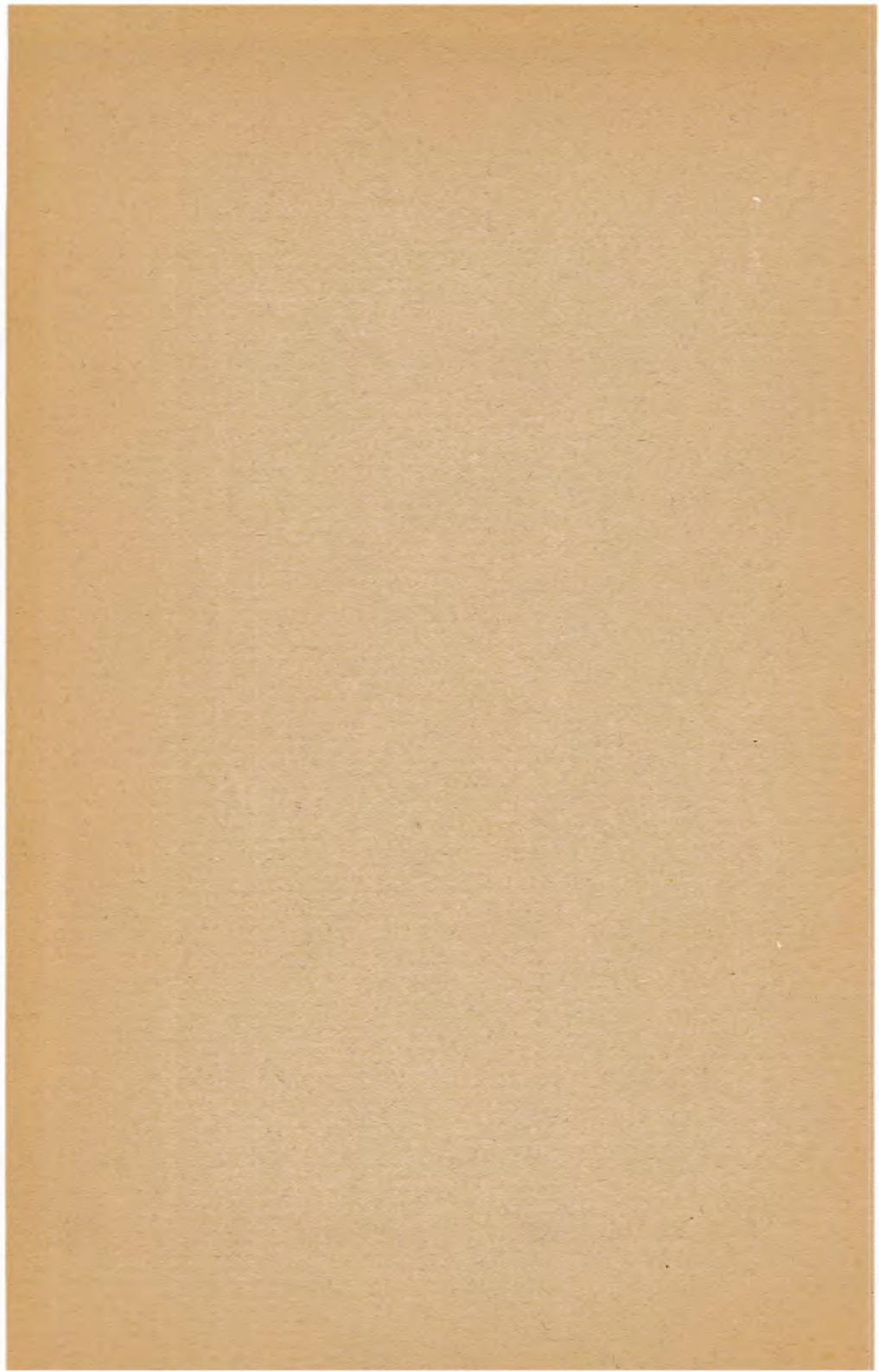

Tämän teoksen sähköisen version on julkaisut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC-ND 4.0 International. Lisenssiin voi tutustua englanniksi osoitteessa:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut sähköisen julkaisuluvan teoksen oikeudenhaltijoilta. Mikäli olette oikeudenhaltija, jota SKS ei ole tavoittanut, pyydämme teitä ystäväällisesti ottamaan yhteyttä [SKS:aan](#).

HISTORIALLINEN ARKISTO.

TOIMITTANUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA.

XIX.

EDELLINEN VIHKO.

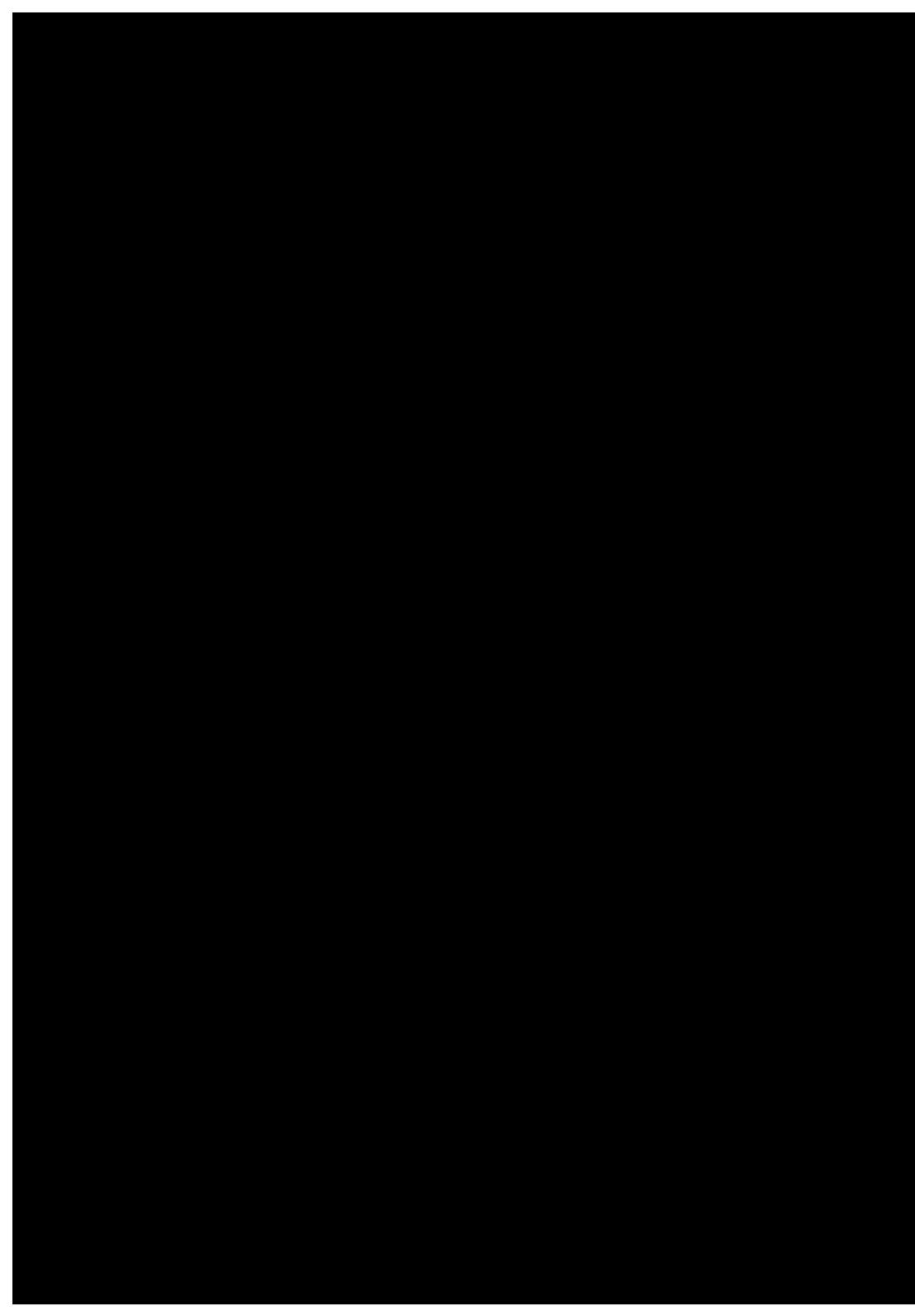

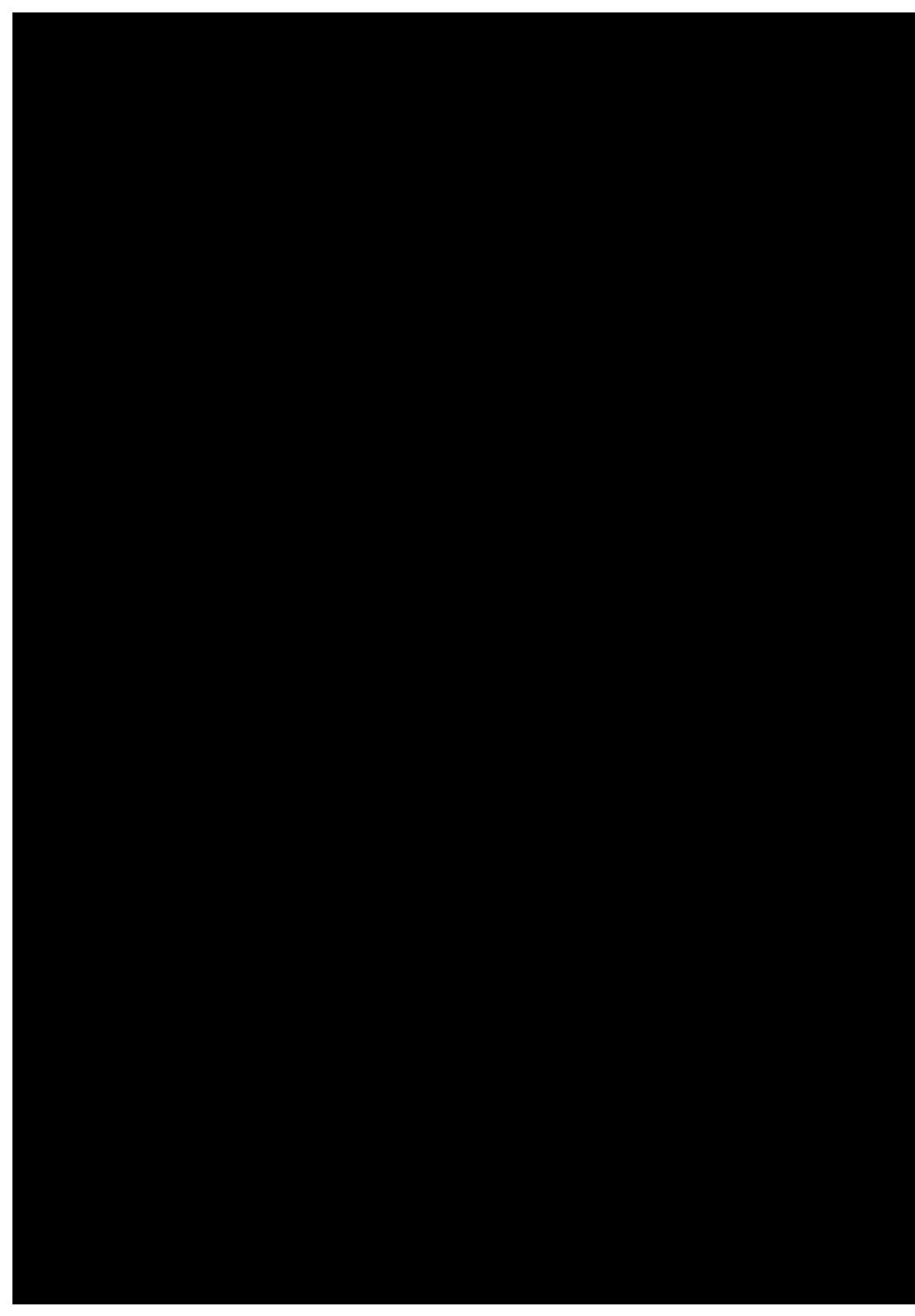
HELSINGISSÄ,
SUOM. KIRJALLISUUDEN SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ,
1905.

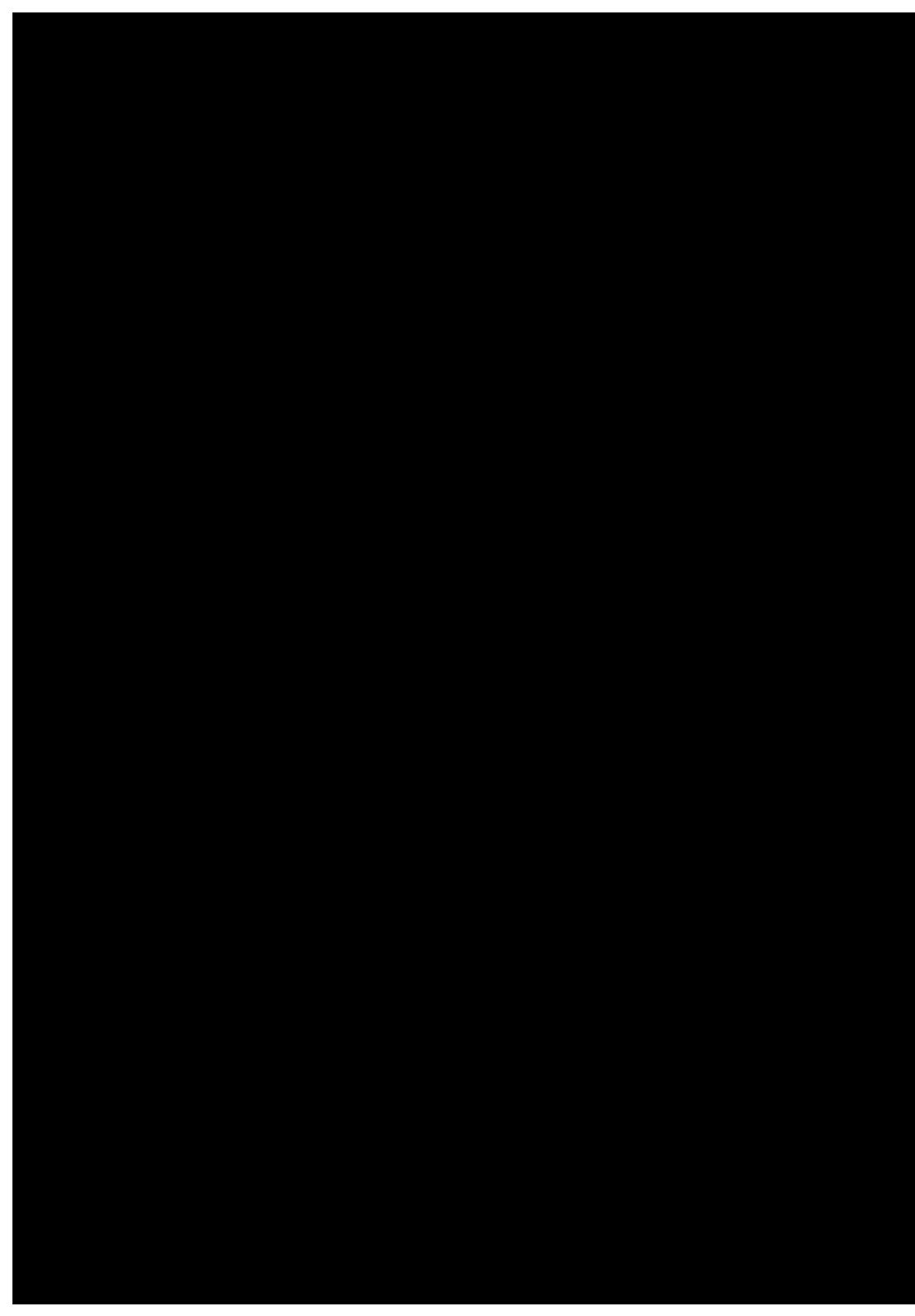
Ainehisto:

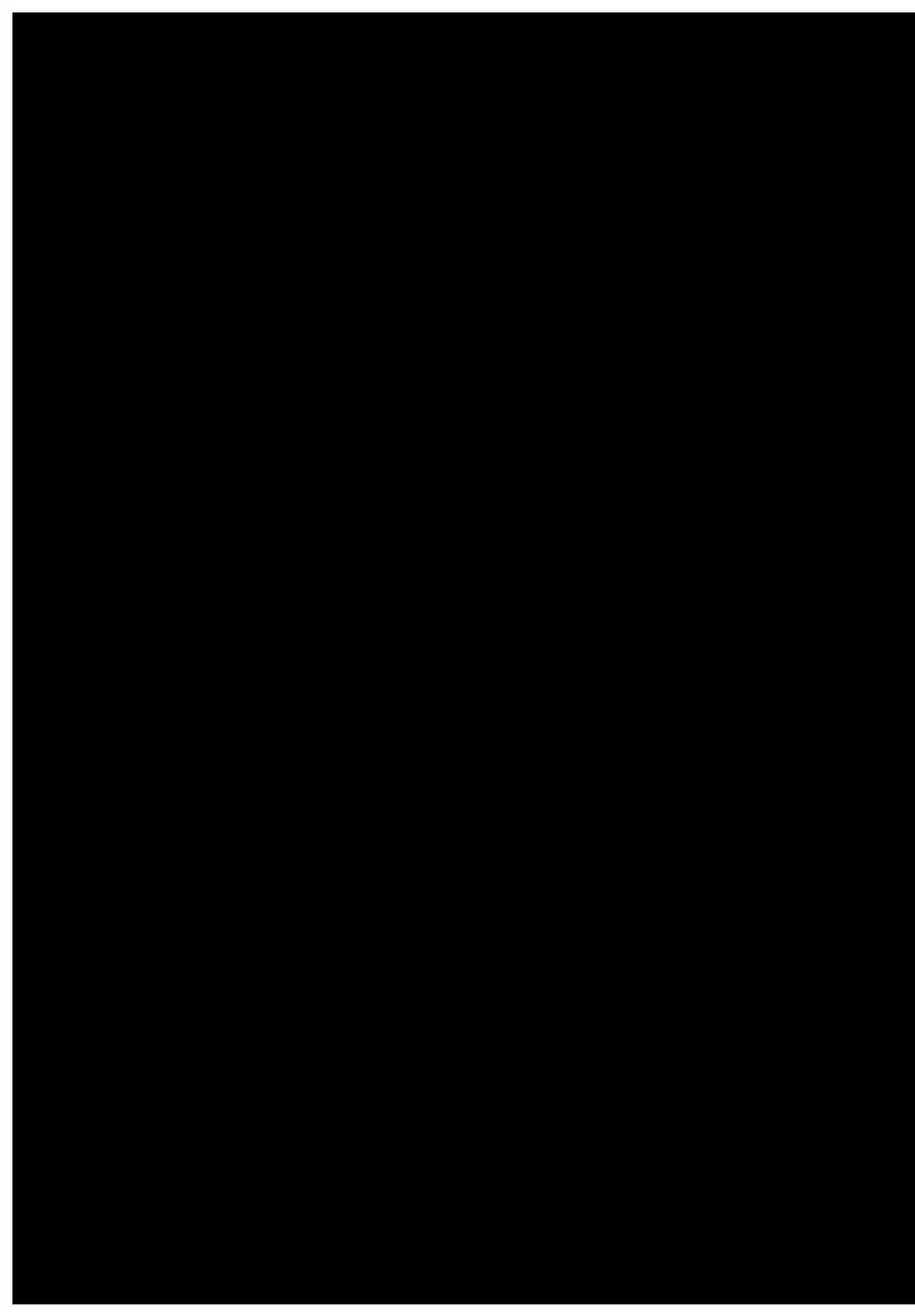
Siv.

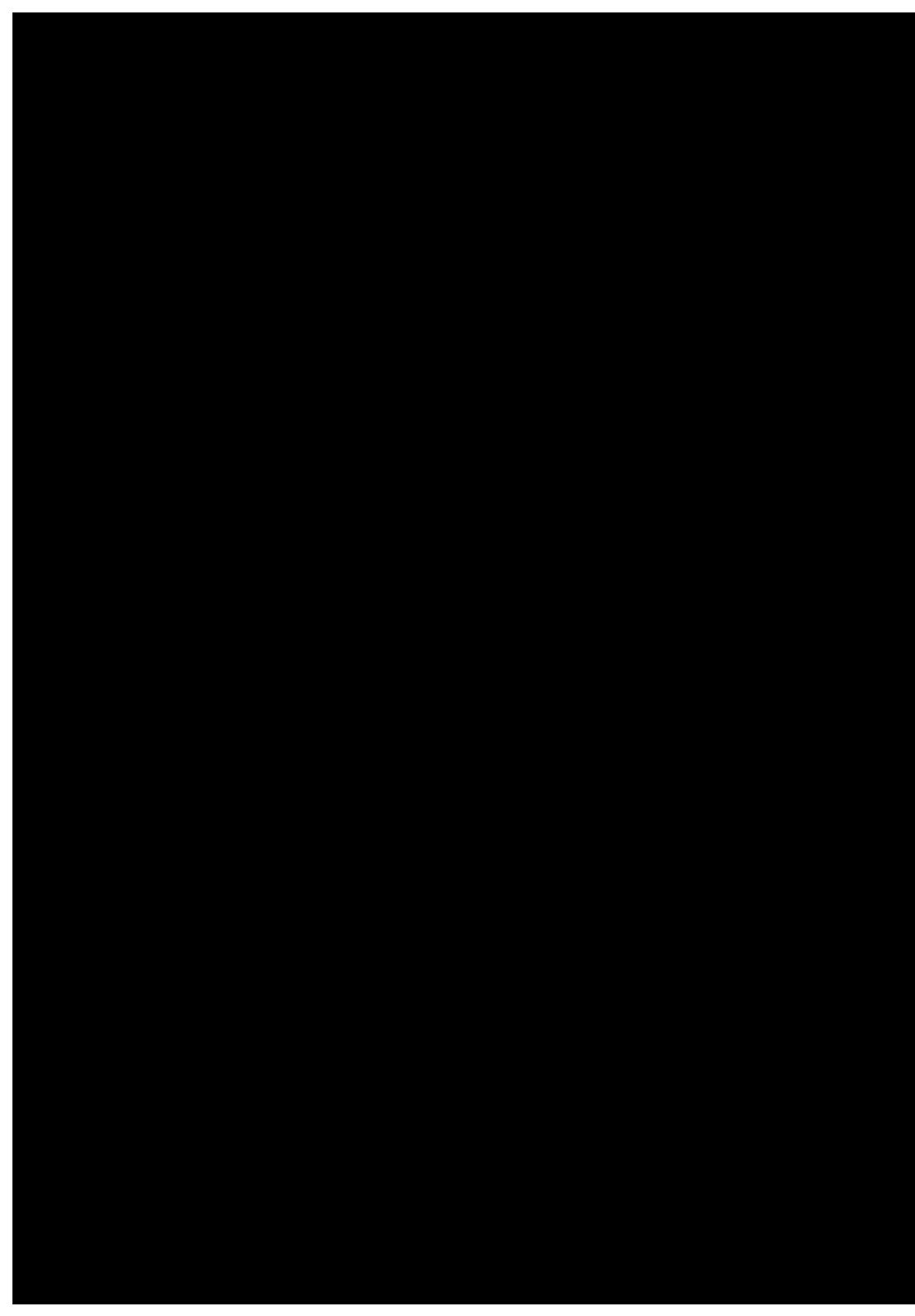
Om källorna till Finlands historia före år 1809. Föredrag den 9 november 1904 af C. v. Bonsdorff	1—24.
Viron-, Liivin- ja Kuurinmaan alkuasukasten rasitukset saksalaisen valloituksen aikana, kirj. <i>Kaarla Österbladh</i>	25—77.
Några handlingar rörande staden Brahea 1663—1671, meddelade af K. G. Leinberg	78—91.
Finska autografer i Kungl. Biblioteket i Stockholm. Meddeladt af K. G. Leinberg	92—113.
Eräs samanaikainen kertomus Käkisalmen valloituksesta v. 1580, painatt. K. Grotenfelt	114—120.
Suomen maasotaväki Kustaa Vaasan ja Eerikki XIV:n aikana. Esitehmä, jonka 9 p. marrask. 1903 piti W. Tavaststjerna	121—177.
Om finske studerande i Jesuitcollegier, af Henry Biaudet	179—221.
Milloin tehtiin pyhäni Eerikin ristiretki Suomeen? Kirj. K. Grotenfelt	223—231.
Dagboksanteckningar under rysk fångenskap af Pehr Granstedt. Meddelade af K. G. Leinberg	232—257.
Berättelse om de på Vermelands Skogar mot Norska Gränsen boende Finnars tilstånd etc. (af Ad. Fredr. Kjellin)	258—266.
Företalet till P. Jwstens Postilla. Meddeladt af K. G. Leinberg	267—274.
Muutamia kirjeitä 1830- ja 1840-luvulta. Julkaissut E. G. Palmén	275—353.
I. Fabian Collanin kirjeet A. E. Arppelle	278—323.
II. Fabian Collanin kirjeet A. I. Arvidssonille	323—345.
III. Kolme kirjettä A. E. Arppelle (Nervanderin, Castrén ja Kellgrenin kirjoittamia)	345—353.
Suomen Historiallisem Seuran Pöytäkirjat 9 p:stä jouluk. 1902 —9 p:ään marrask. 1904	1—70.
Aakkosellinen nimi- ja asialuettelo pöytäkirjoihin	71—75.

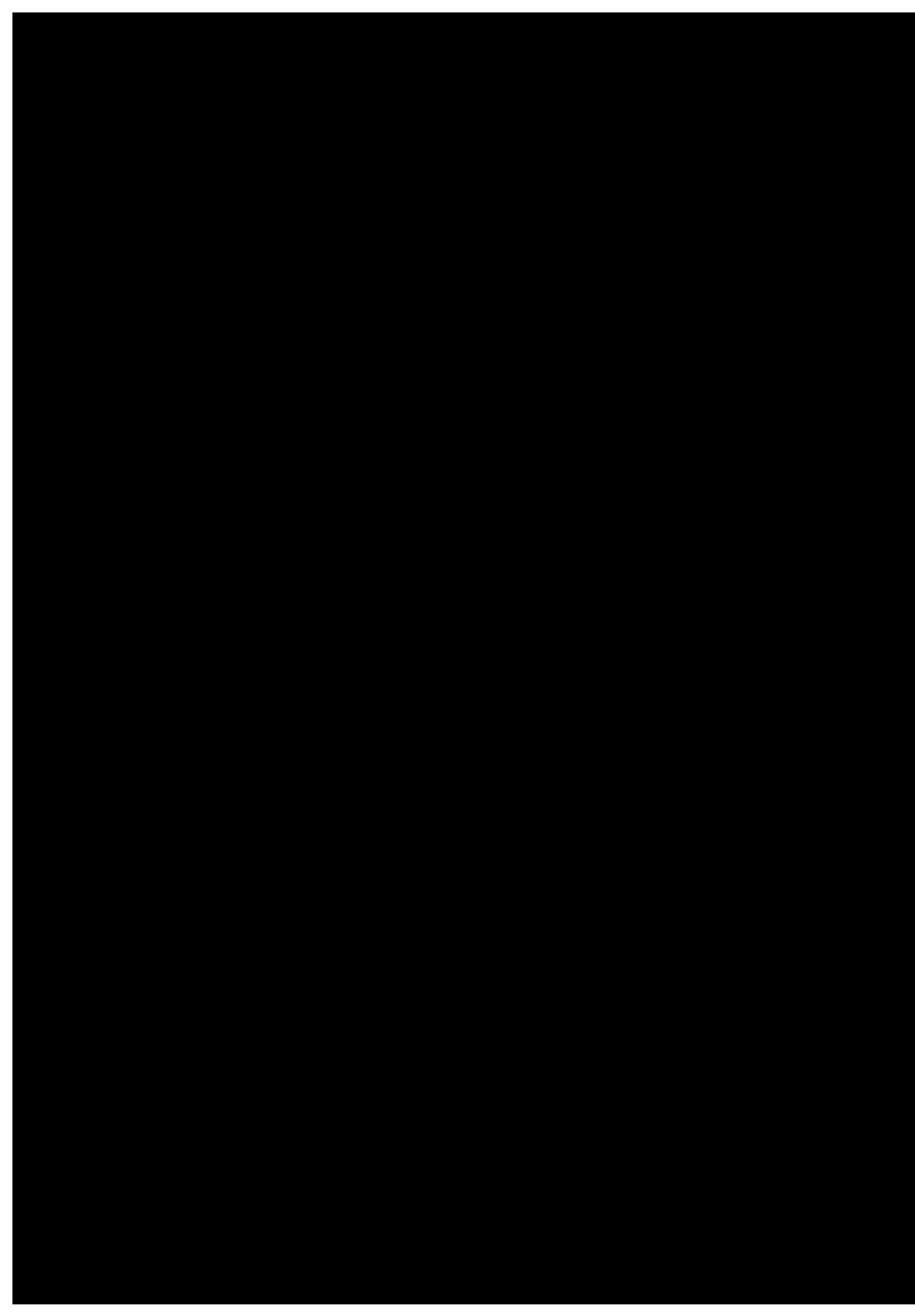

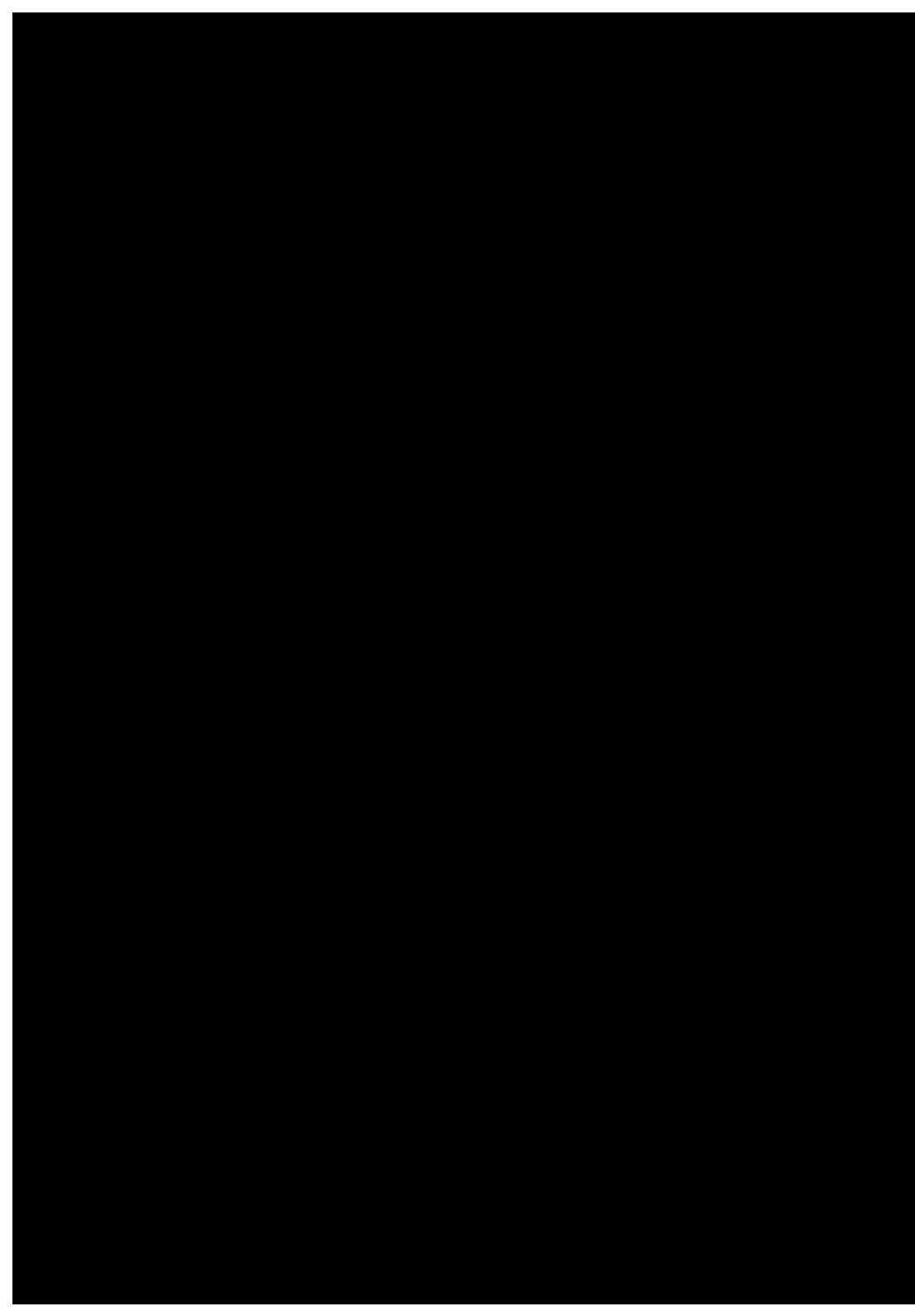

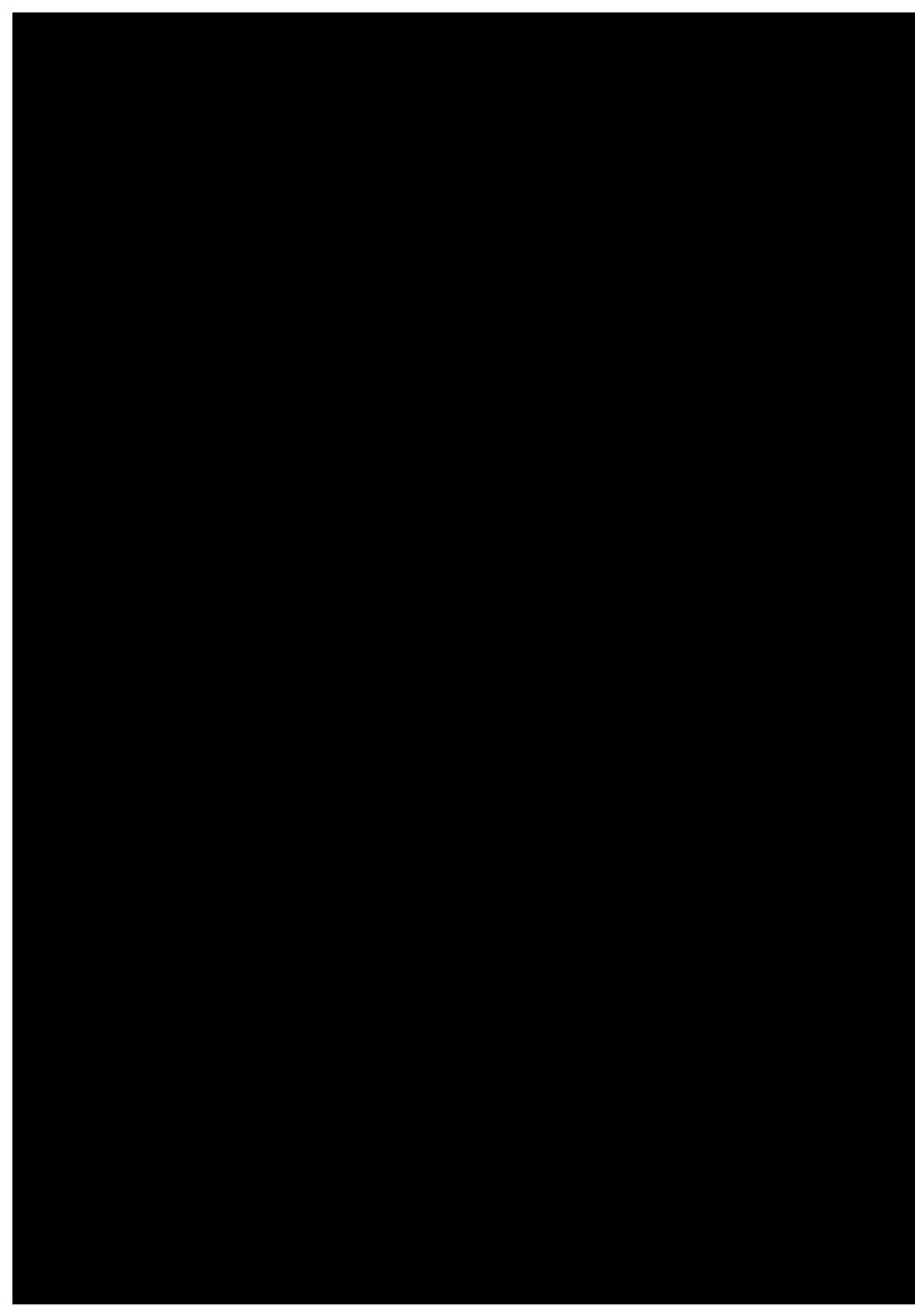

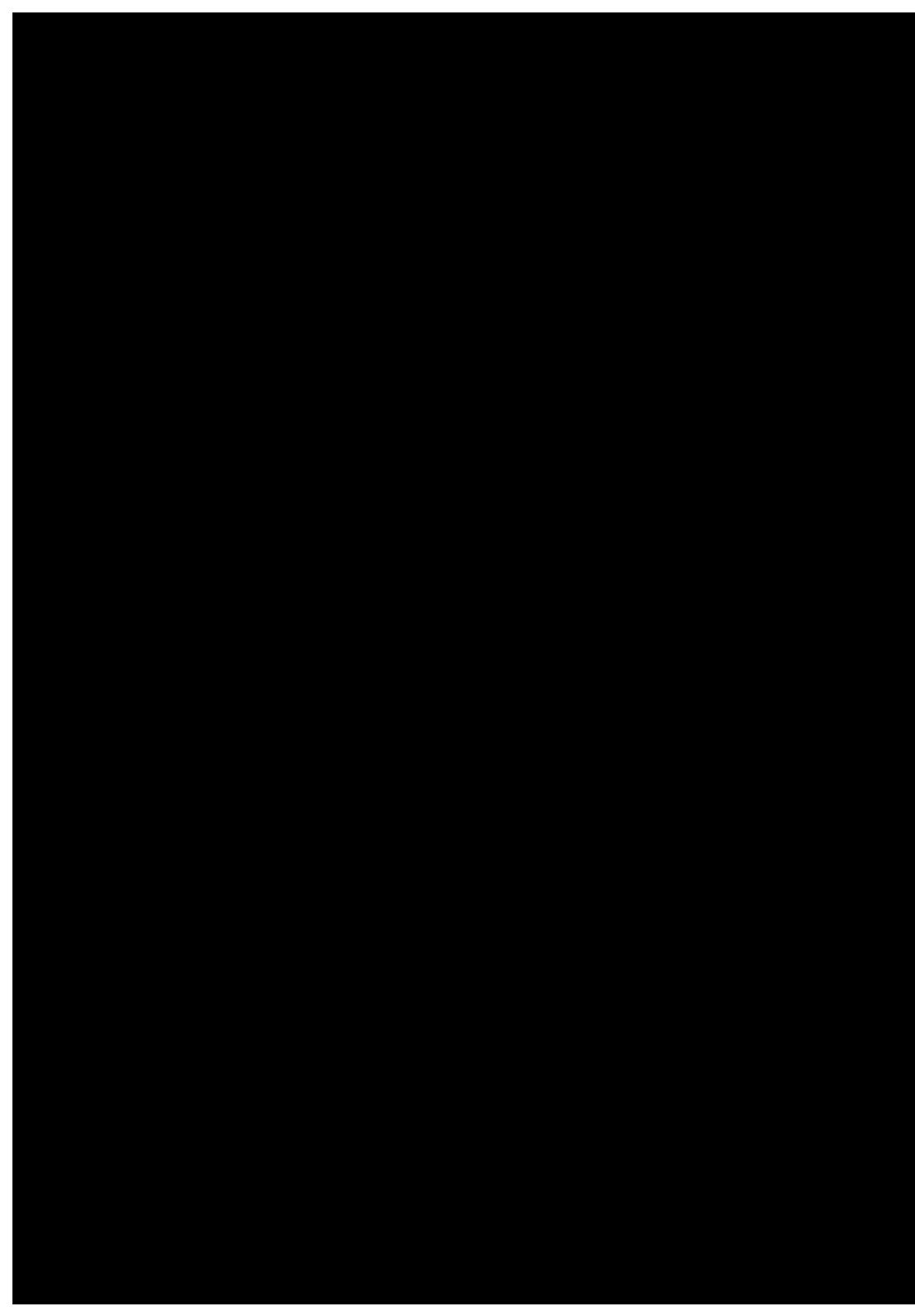

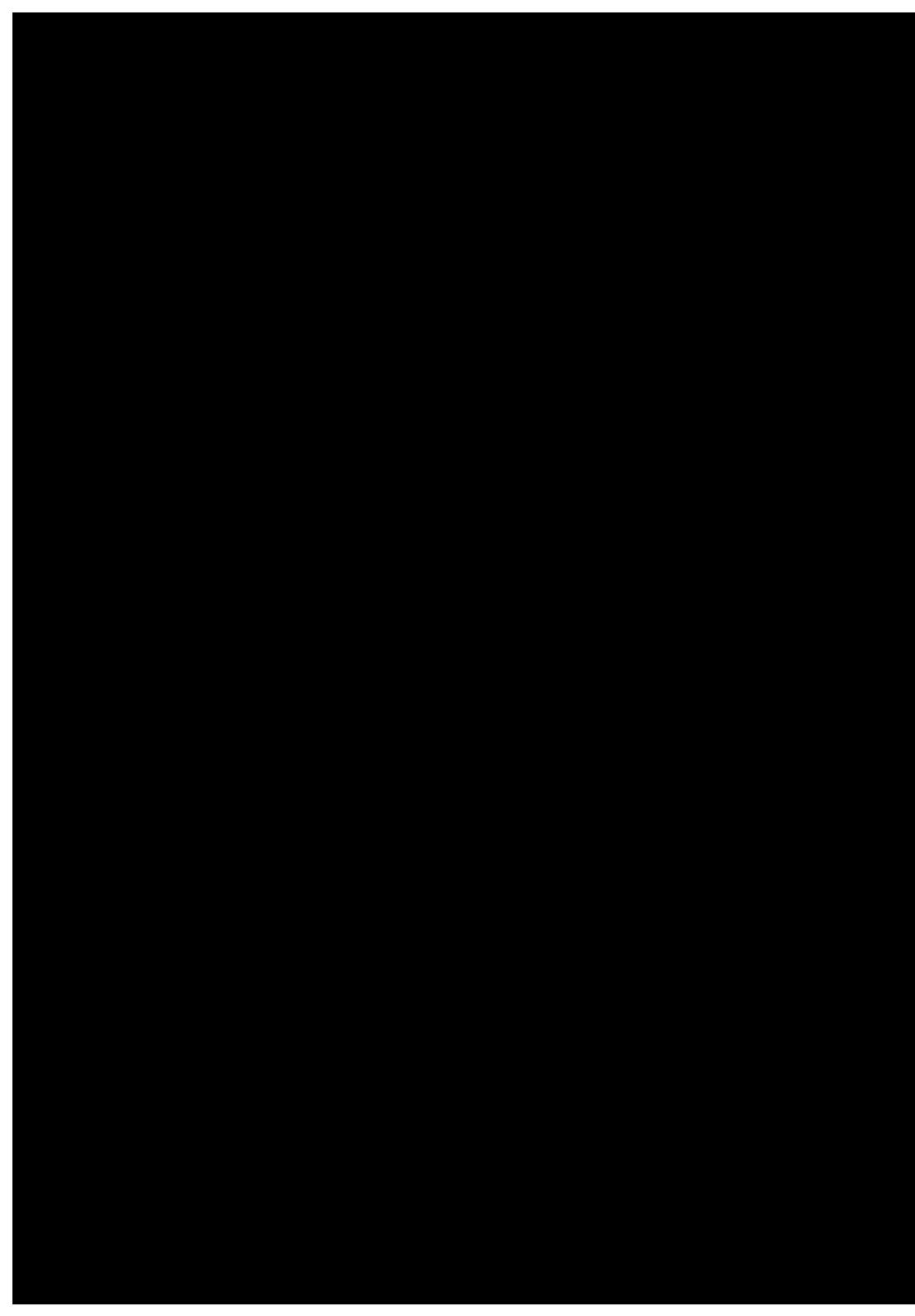

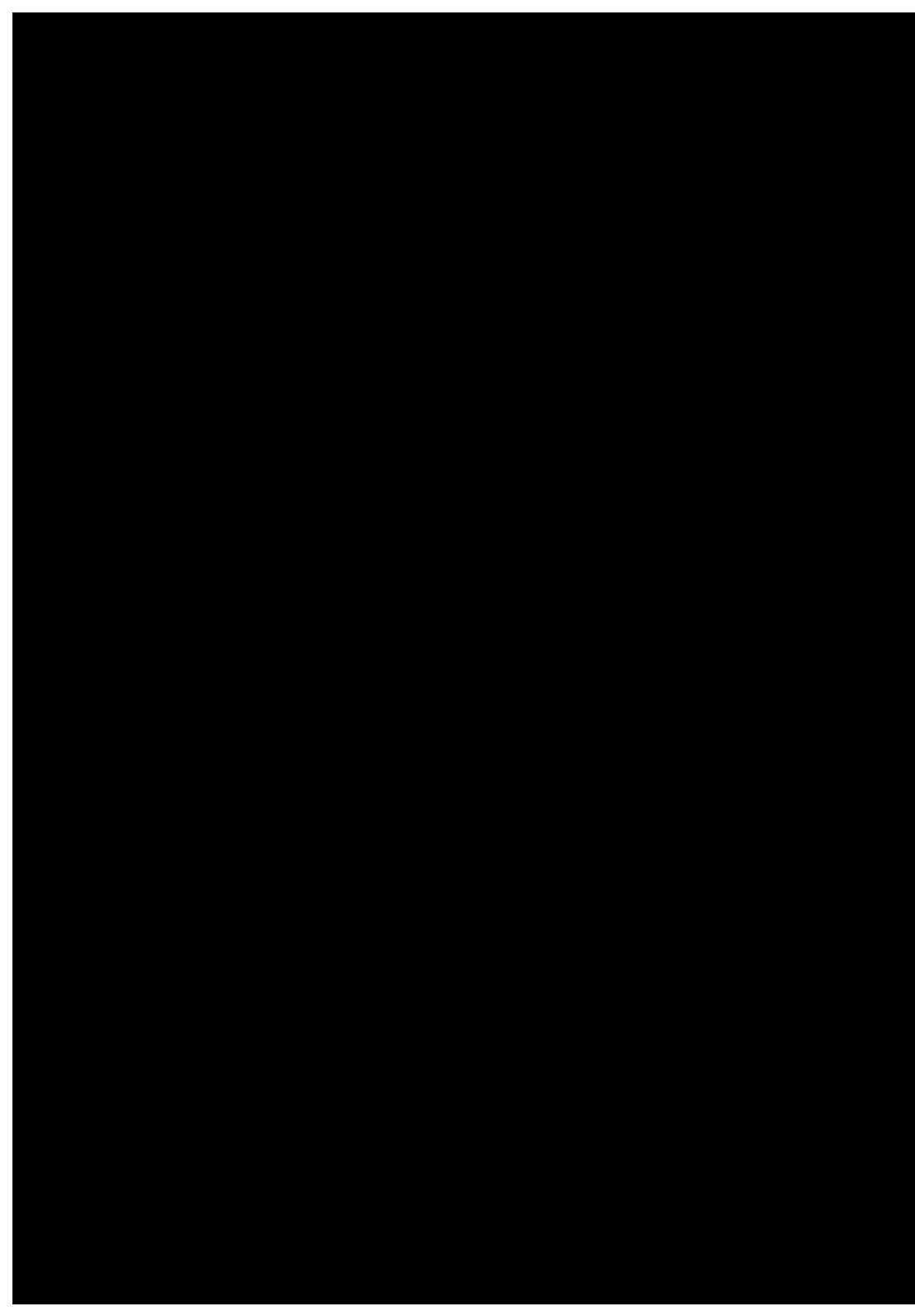

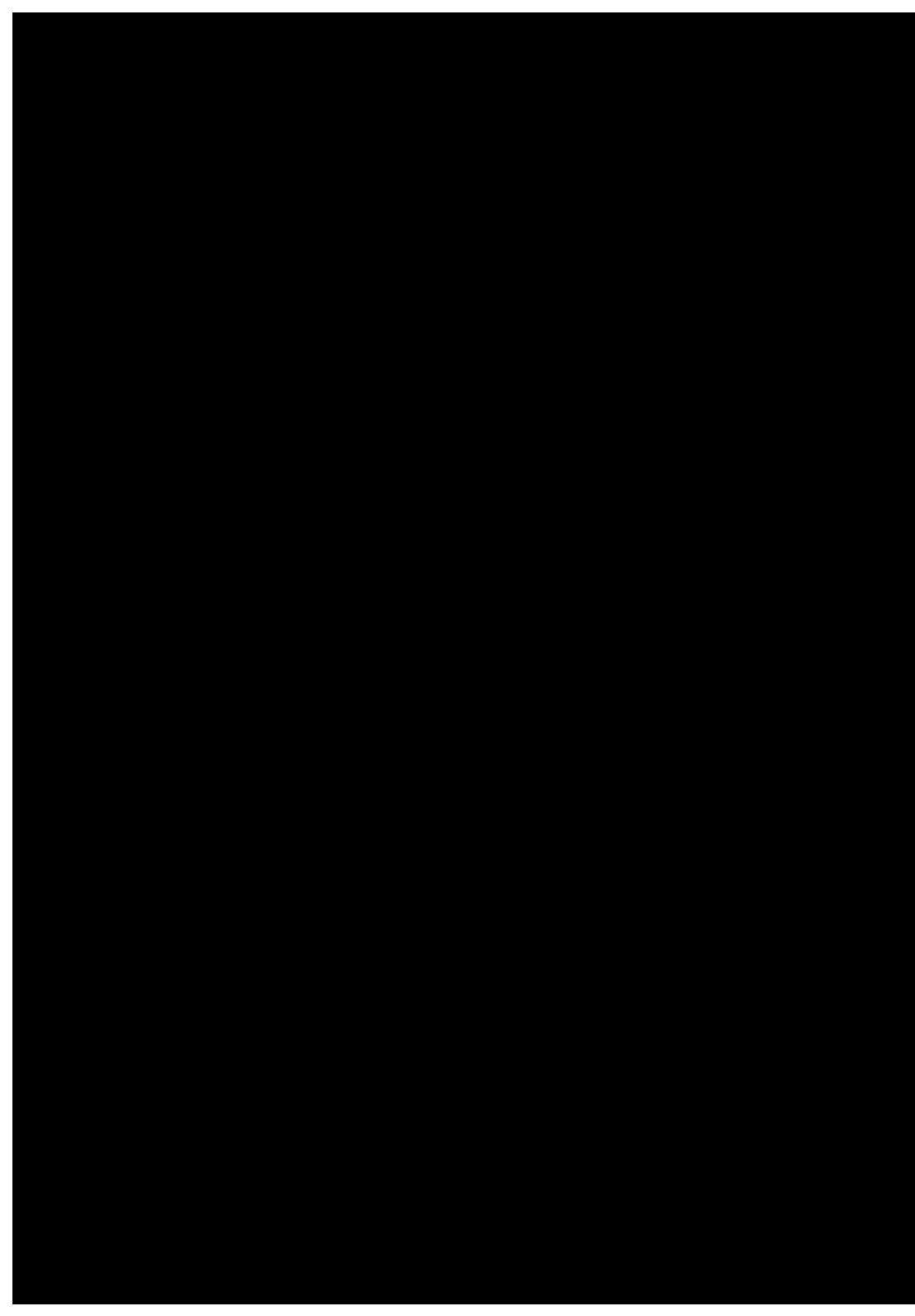

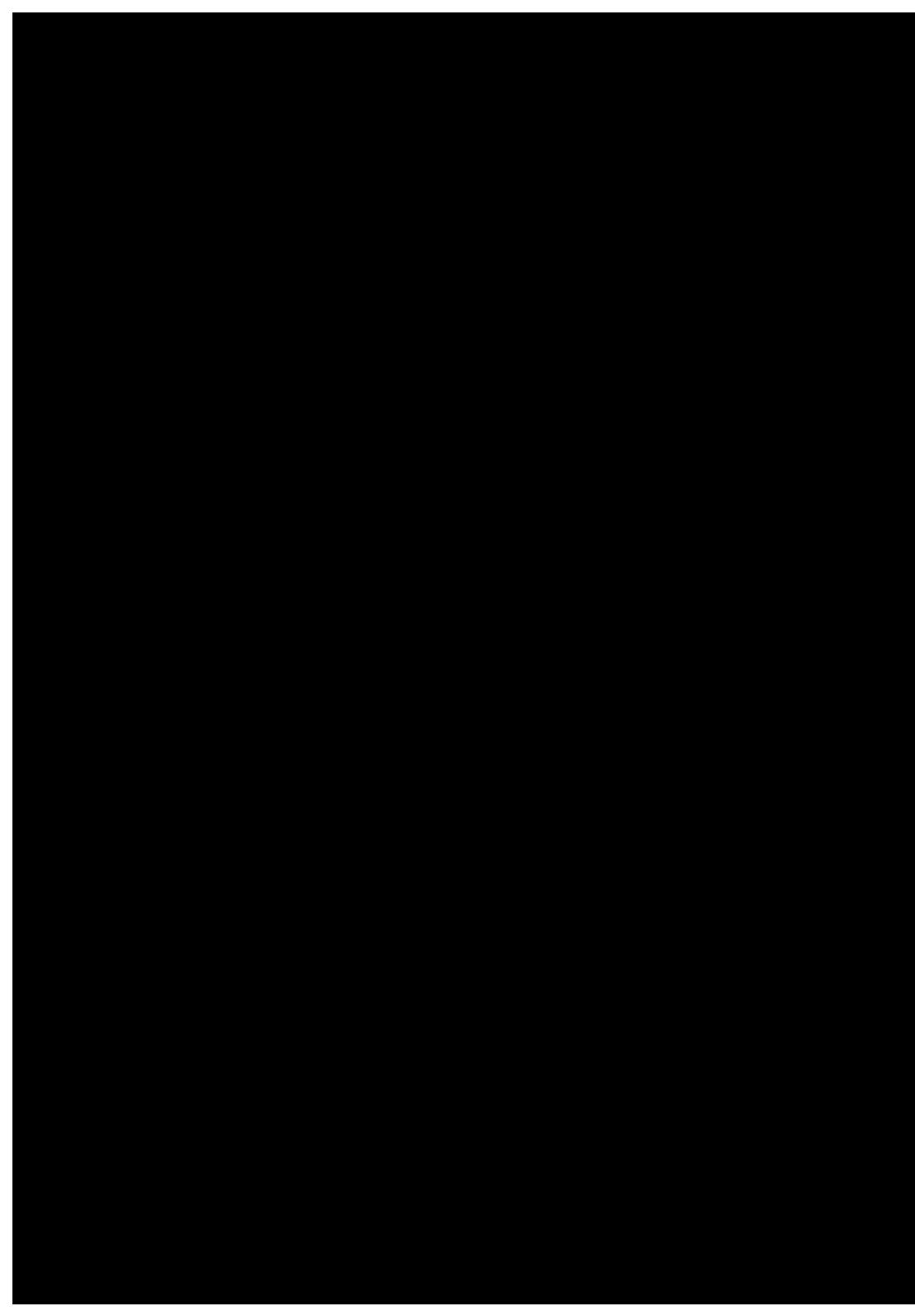

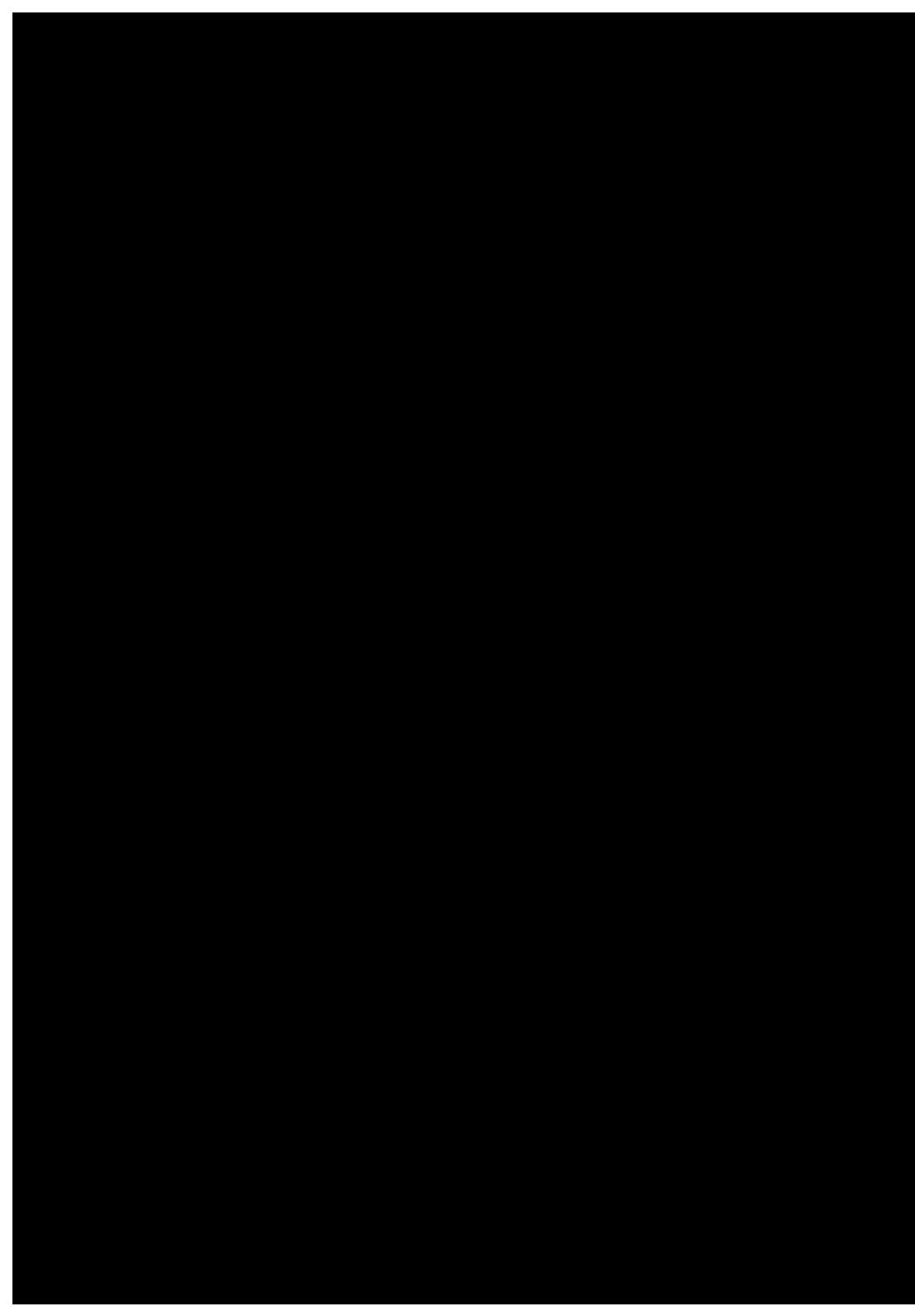

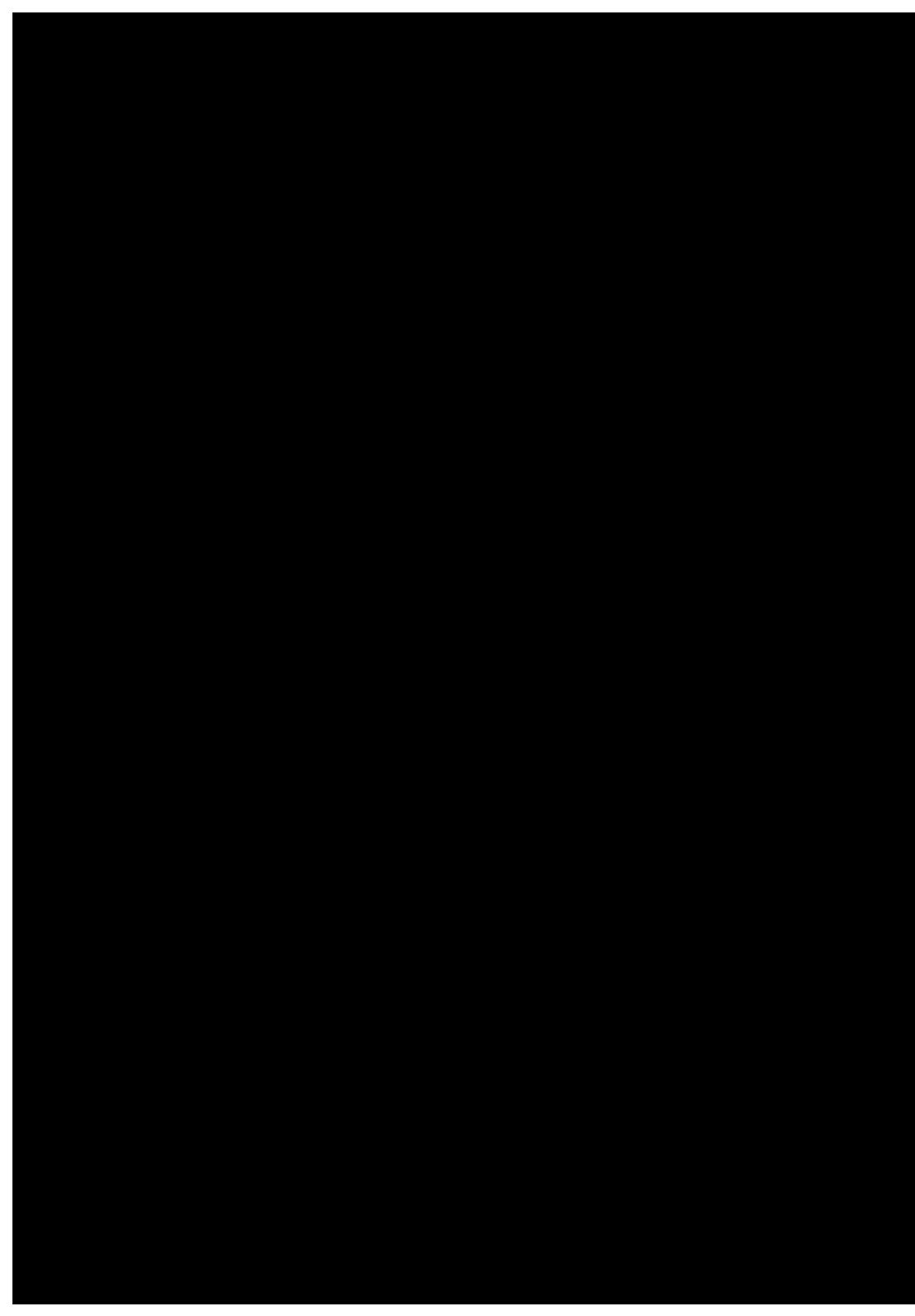

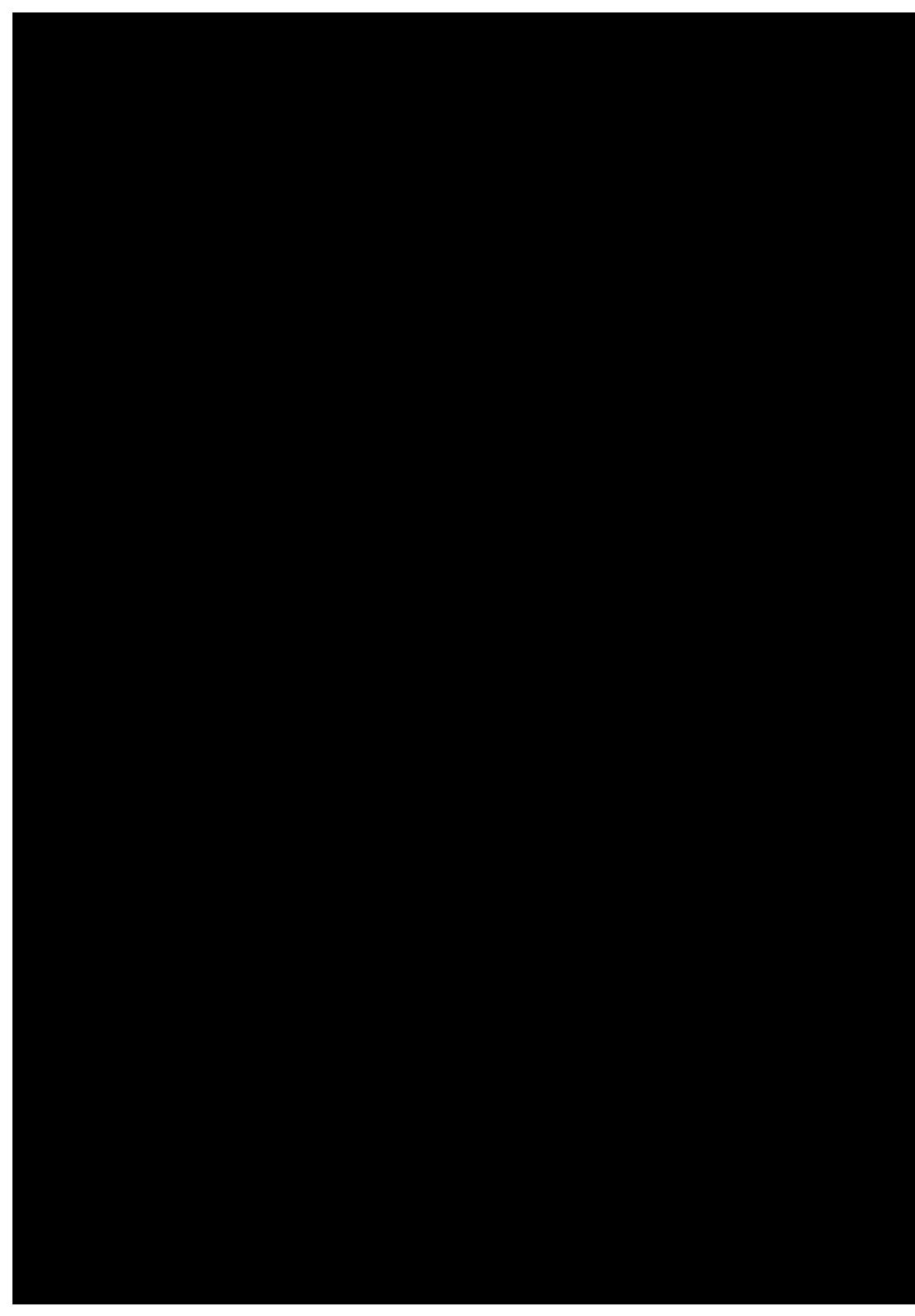

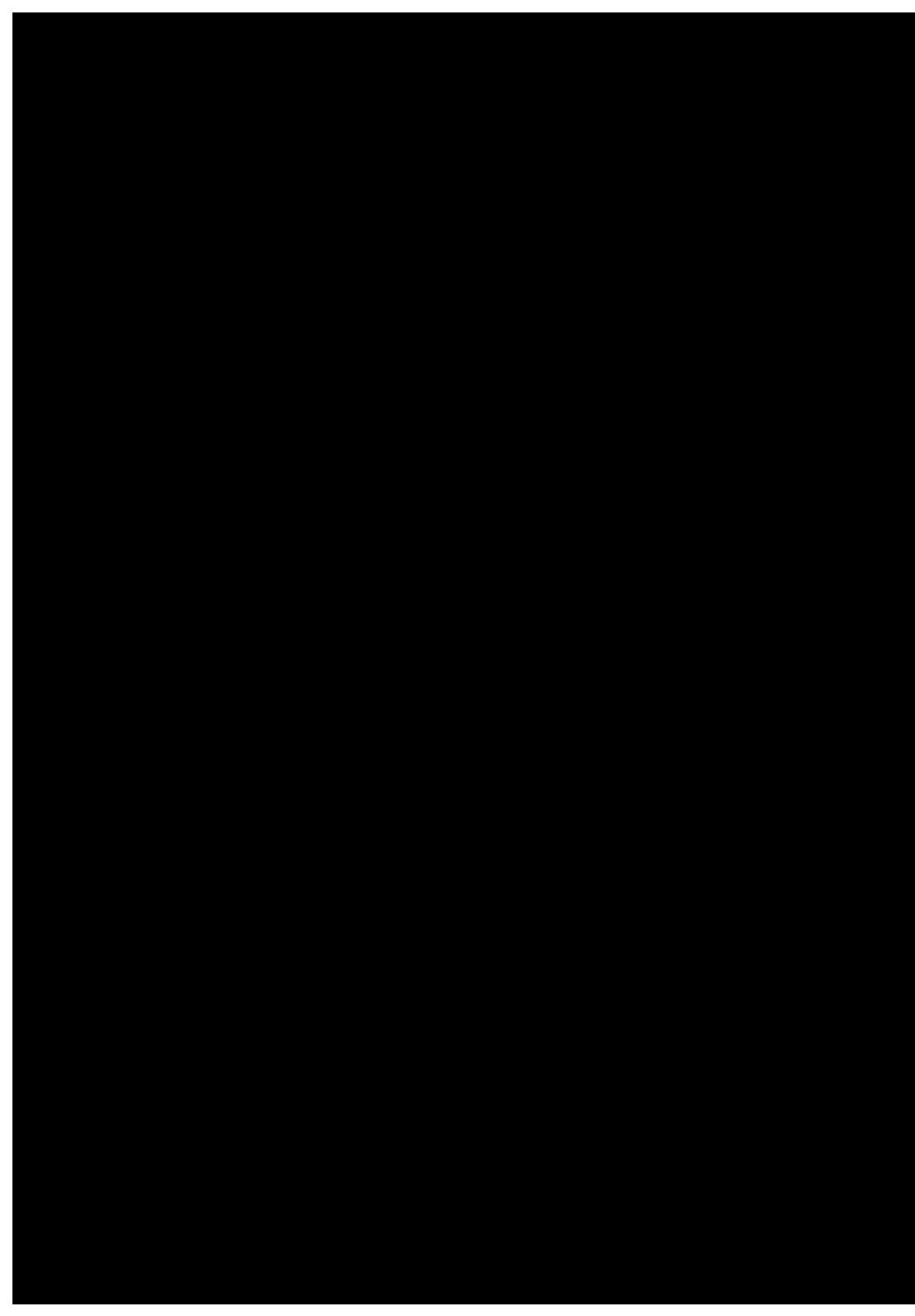

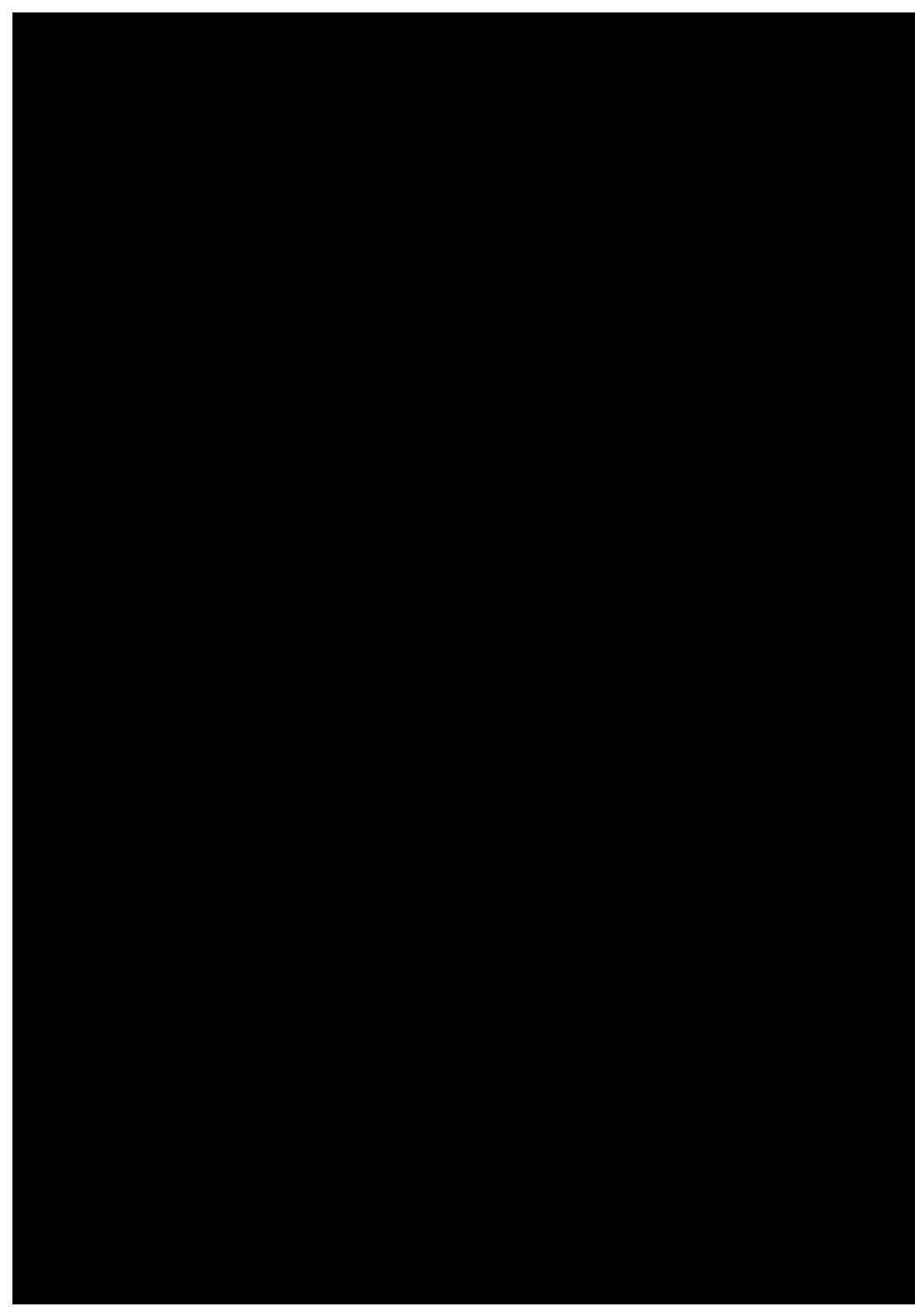

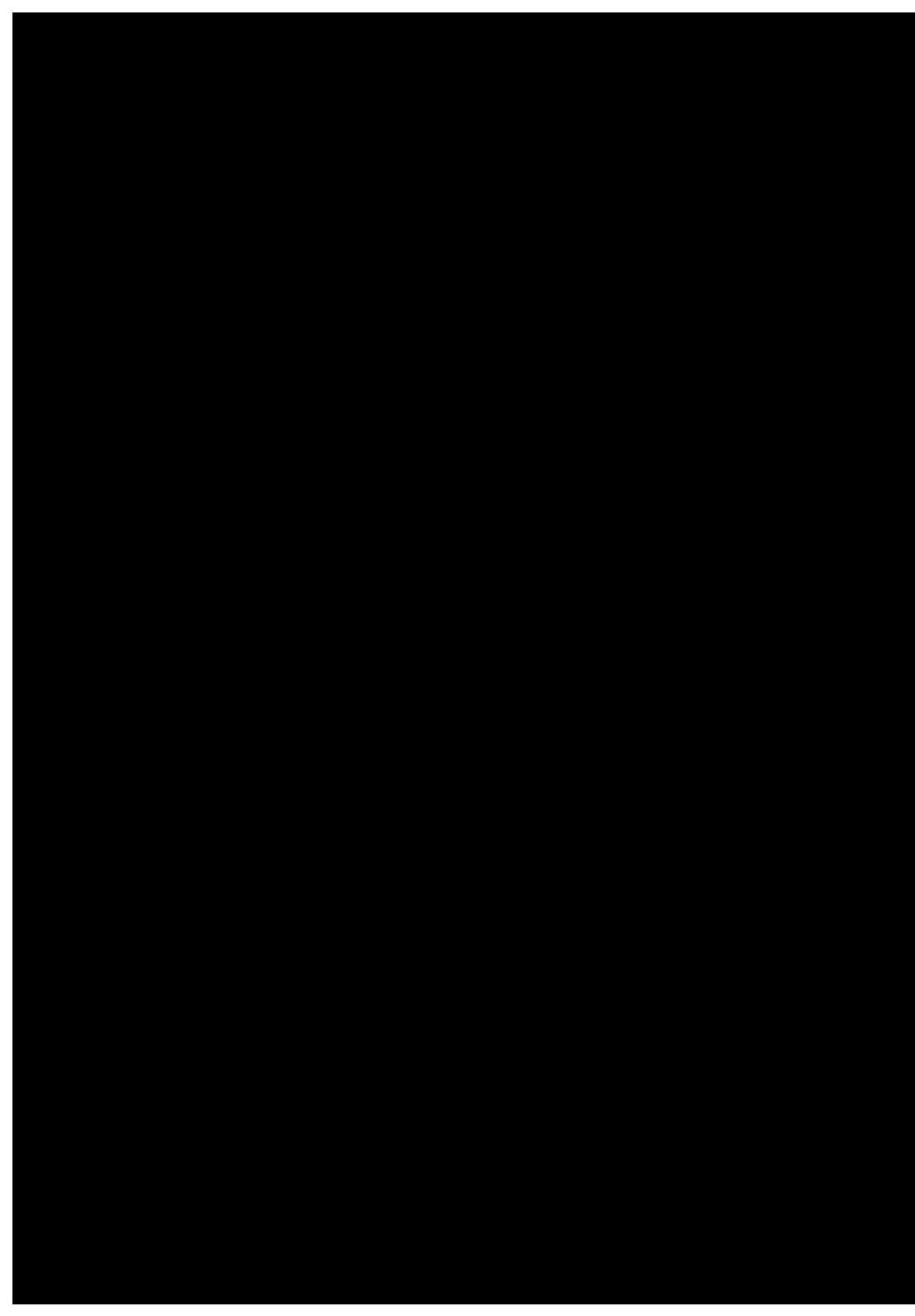

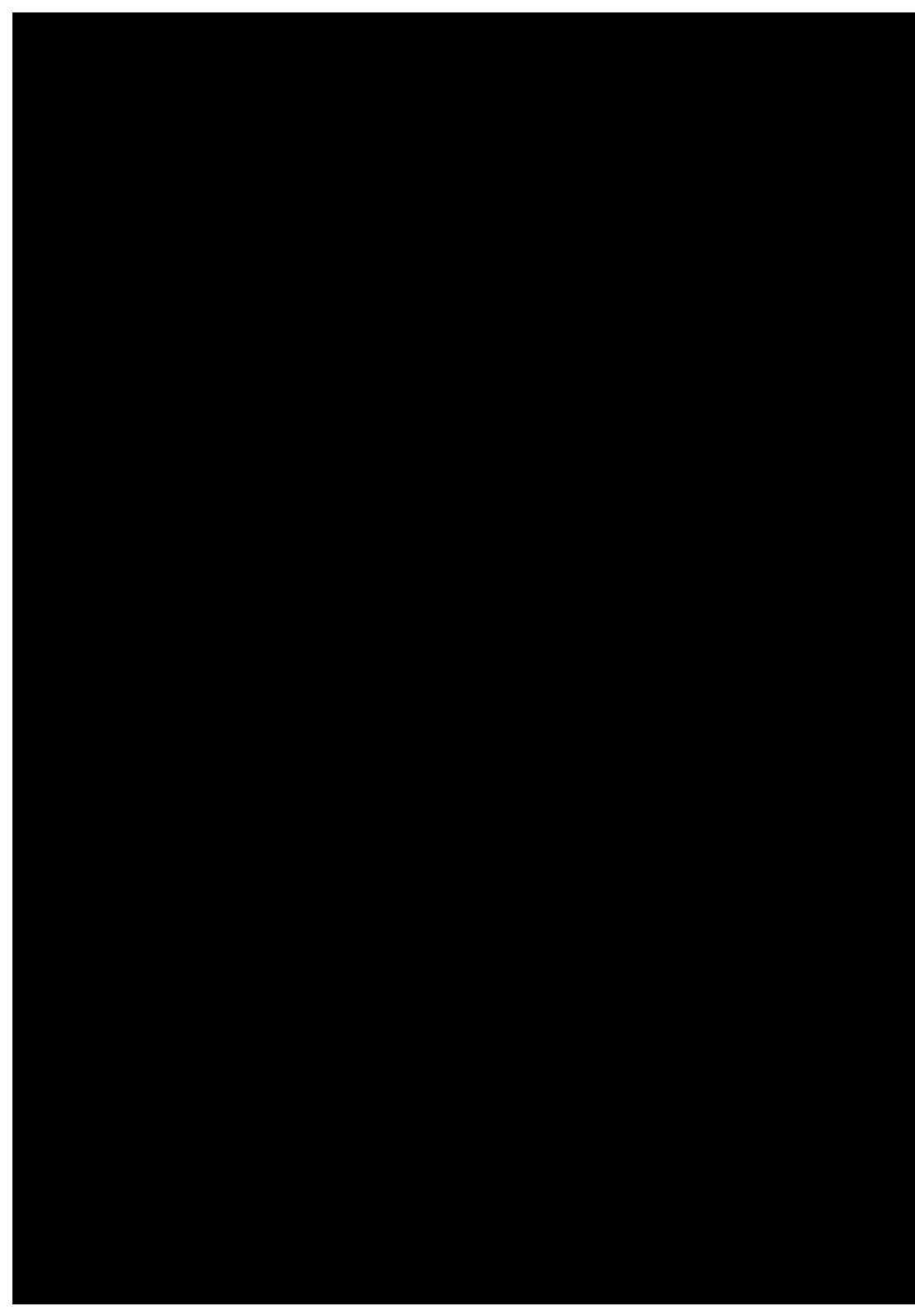

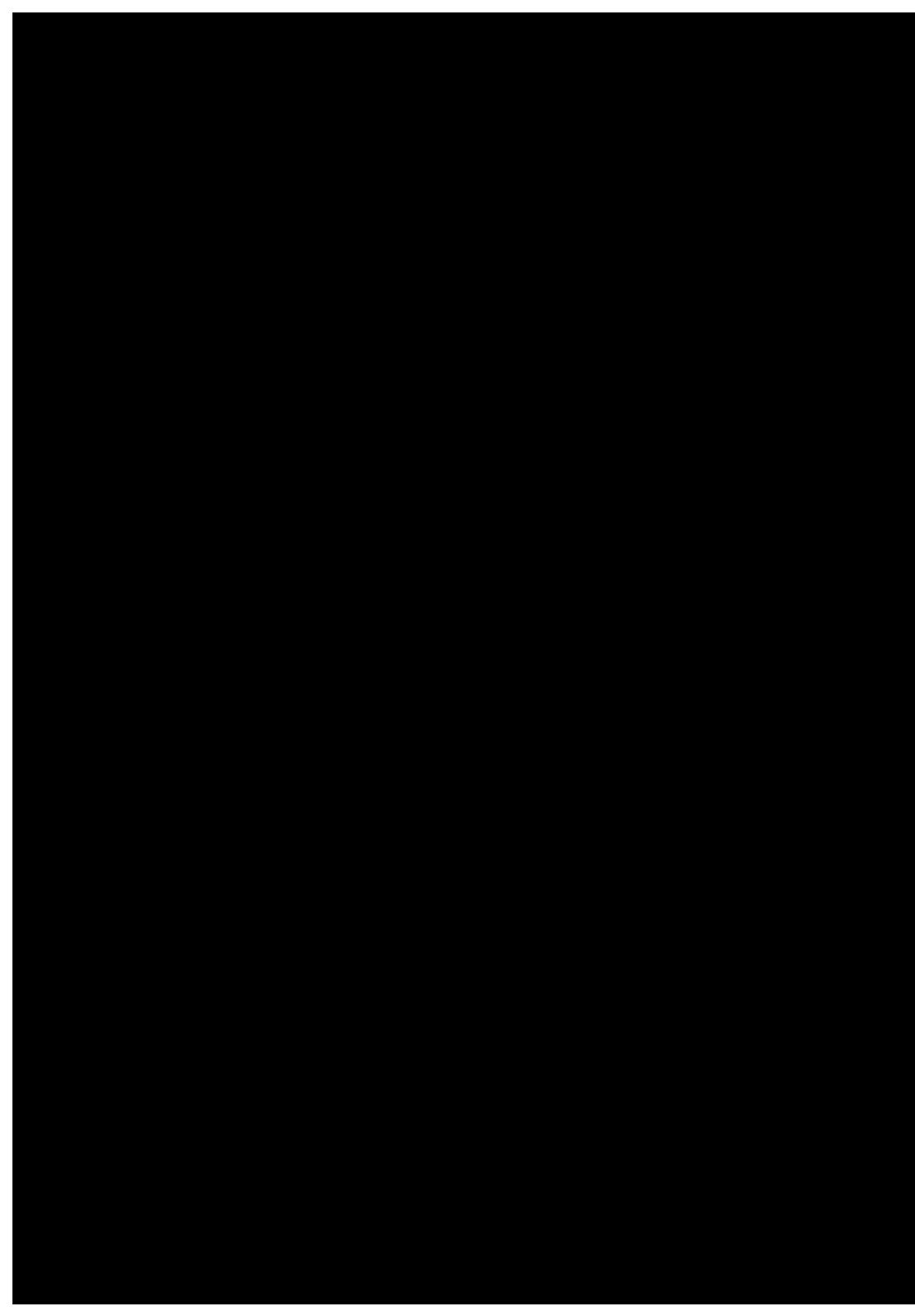

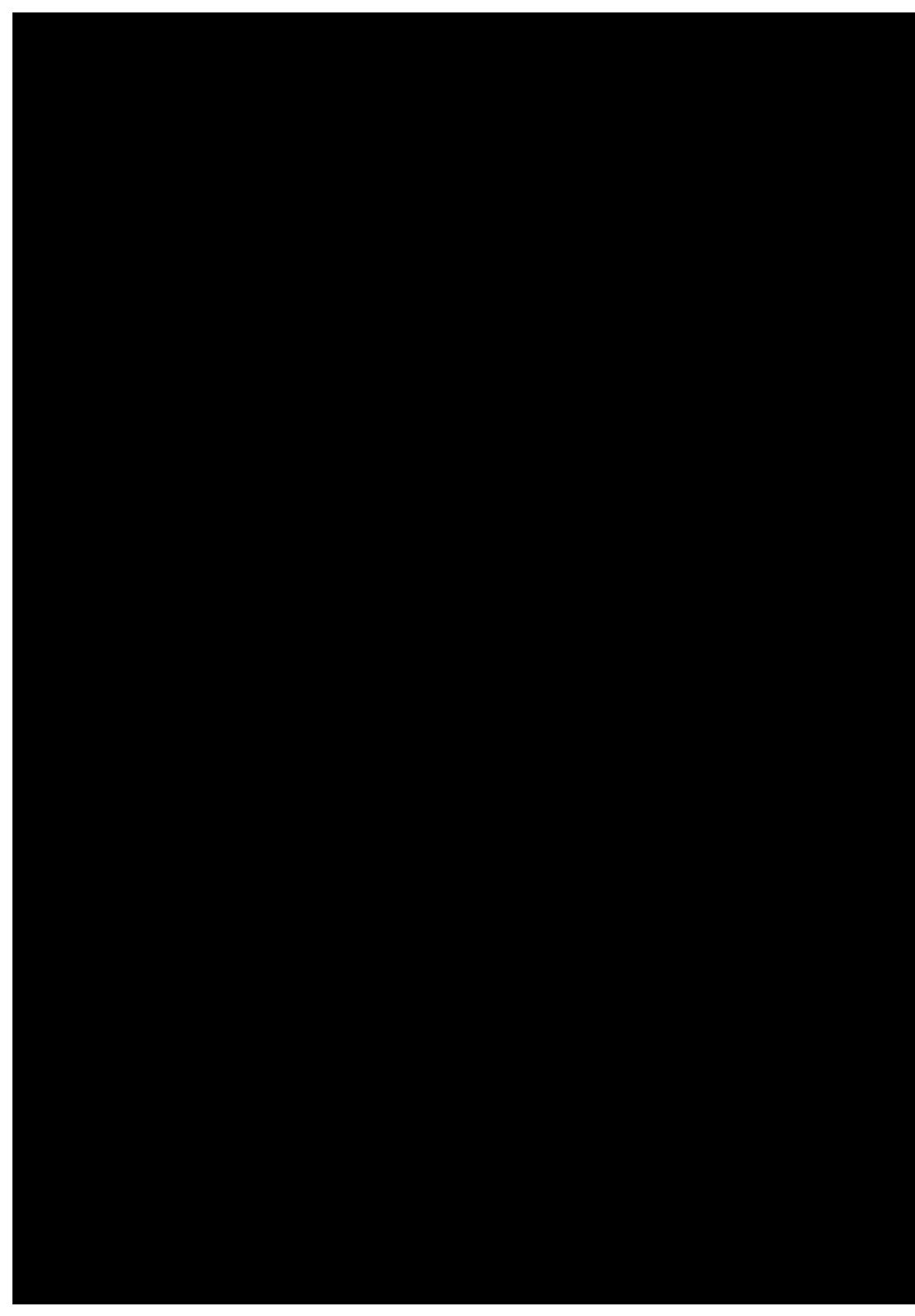

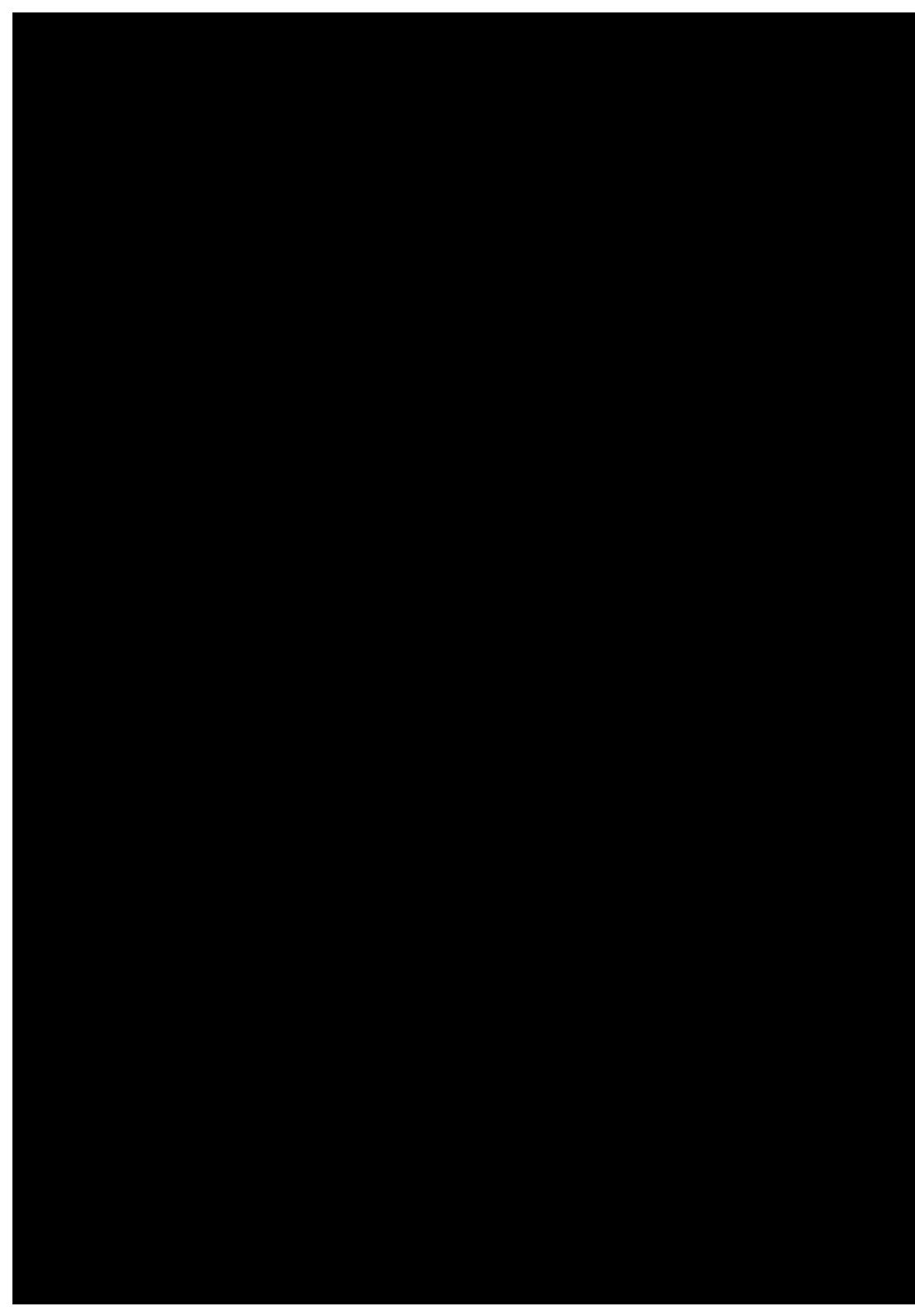

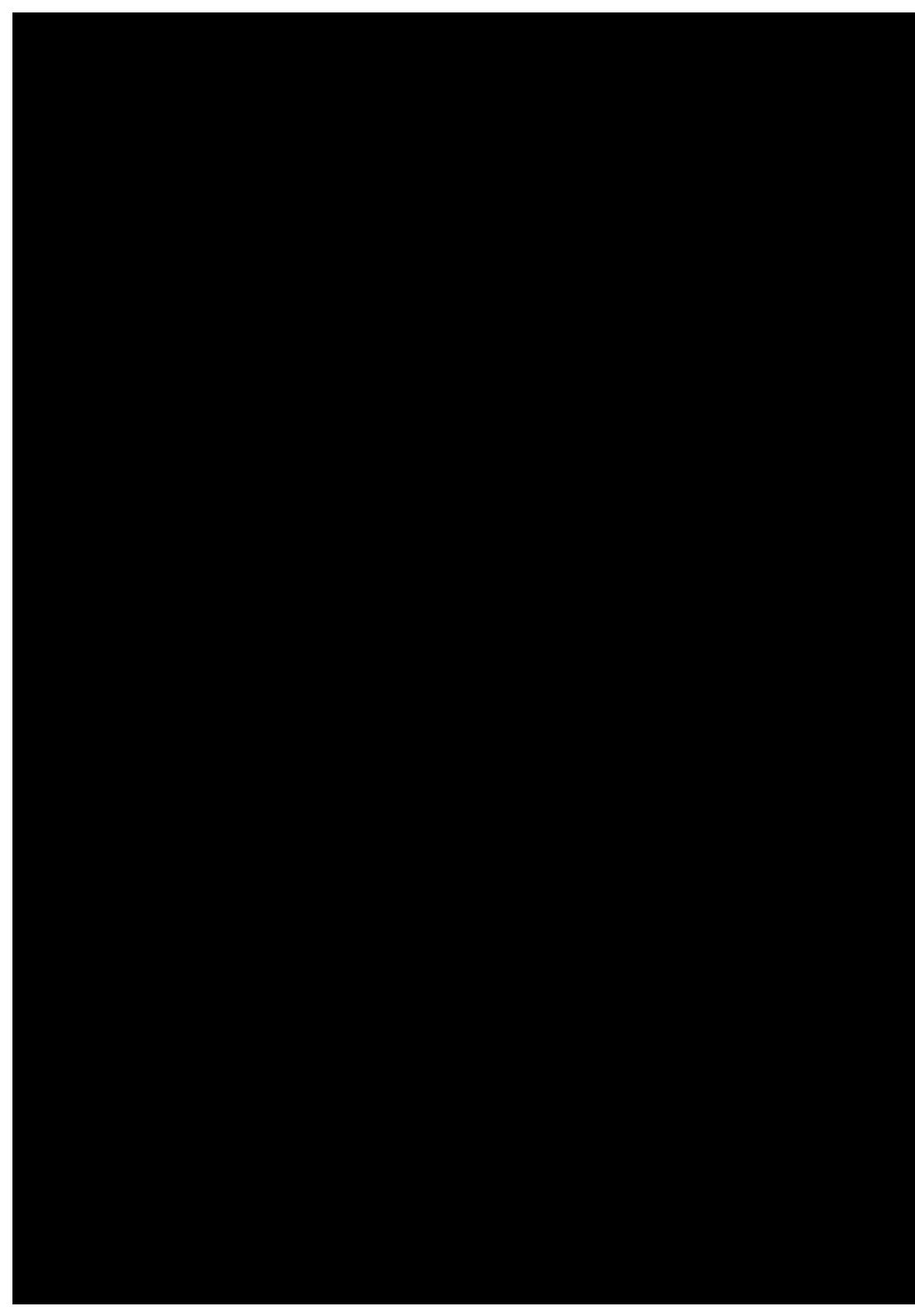

Viron-, Liivin- ja Kuurinmaan alkuasukasten rasitukset saksalaisen valloituksen aikana.

Kirjoittanut

Kaarla Österbladh.

Skandinavian vanhimmat historialliset lähteet antavat meille seikkaperäisiä tietoja monista hurjista rosvo retkistä, joita Itämeren idänpuoliset kansat ennen kristinuskoon käänymistään tekivät Skandinavian rannikoille. Lännessäpäin maksettiin nämät retket samalla mitalla. Skandinavian maiden käänymisen kristinuskoon teki kyllä lopun sikäläisten viikinkien valottomuuksista, mutta Itämeren maakuntien kansat häiritsivät yhä edelleen kauppaan ja meriliikettä Itämerellä.¹

Ainoa keino tehdä loppu näistä retkistä oli näitten kansain käänteminen kristinuskoon. Siinä tarkoituksesta ruvettiinkin tekemään retkiä lännessäpäin Itämeren maakuntiin. XII:n vuosisadan puolivälissä, v. 1159, Liivinmaa joutui ensin kauhan kautta alittiuksi saksalaisten vaikutuksille² ja tämän kauhankäynnin seurausena oli kristinuskon saarnaaminen ja valan levittäminen Itämeren maihin.

Liivinmaan ensimäisen apostolin, Meinhardin, työ oli hiljaista ristinsaarnajan tointa. Tosin hän rakensi Liivinmaalle

¹ A. H. Snellman, Itämeren Suomalaiset itsenäisyytensä aikana. Helsinki 1894. IV luku.

² Sama teos ss. 123—126.

kaksi kivilinnaa, toisen Ykskylään toisen Holmeen,¹ mutta mitään pysyvää vallanalaisuutta, joka olisi rajoittanut alkuasukasten vapautta, ei vielä näytä syntyneen.

Meinhardin seuraaja, Lokkumin luostarin apotti Bertold, ryhtyi väkivaltaisiin toimiin ja sai surmansa taistellessaan Liiviläisiä vastaan 24 p. heinäkuuta 1198. Bertoldin saksalainen sotajoukko, kostaaikseen piispansa kuolemaa, hävitti laivoilla ja hevosilla, tulella ja miekalla Liiviläisten viljavainioita. Tästä pelästyneinä Liiviläiset pyysivät rauhaa, kutsuivat pappeja luokseensa ja lupasivat maksaa niiden elatuksen määrätyyn mitan viljaa jokaiselta auranalalta.²

Mutta se vallanalaisuus, johon Liiviläiset näyttivät joutuneen, ei kestnyt kauvan. Vapauden ja isien uskon vaara kiihoitti heidän vihansa muukalaisia vastaan niihin määrin, että oleskelu heidän maassaan kävi hengelle vaaralliseksi.³ Tarmokasta tointa tarvittiin kukistamaan pakanain vastarintaa. Tällä hetkellä tulikin tähän toimeen mies, jolta ei puuttunut kykyä, valtiollista älyä eikä tarmokasta voimaa johtamaan Liivin äskenerustetun seurakunnan kehitystä. Tämä mies, bremeniläinen kaniikki Albert von Buxhövdén, joka 1199—^{17/1} 1229 oli Liivinmaan piispana, on tarmokasten toimenpiteitensä ja valtioviiasaan menettelynsä kautta saanut kristinuskon juurtumaan Itämeren maakuntiin, mutta samalla on hän pannut alulle sen kehityksen, joka johti sikäläiset kansat orjuuteen.

Jo Albertin ensimäiset toimenpiteet Liivinmaalla osoittavat hänen voimakasta ja älykästä menettelytapaansa. Jo kesällä v. 1200 hän rupesi edulliselle paikalle rakentamaan uutta pääkaupunkia ja sai paavin myöntämään sillle erittäin tärkeitä etuoikeuksia,⁴ jotka olivat sen menestymiselle varmana takeena.

¹ Heinrici Cronicon Lyvoniae I, 5—7. Ylipäänsä on tässä kirjotuksessa käytetty G. H. Pertz'in laitosta, Hannover, 1874. Jossakin erityisessä kohdassa on käytetty J. D. Gruberin toimittamaa laitosta, jolloin siitä on erittäin mainittu. — Kun tästä lähtien viittaamme mainituun teokseen, käytämme lyhennystä H. L.

² H. L. II, 6—7.

³ H. L. II, 8—9.

⁴ H. L. IV, 5—7.

V. 1201 laski hän perustuksen laitokselle, jonka merkitys Itämeren maakuntien vastaiselle kehitykselle on arvaamattoman tärkeää. Saadakseen urhoollisia miehiä Liivinmaalle asettumaan pitemmäksi aikaa, kuin mitä heidän ristilupauksensa velvoitti, rupesi Albert, yleistä länsimaista tapaa noudattaen, jakamaan läänityksiä. Siten muodostui Liivinmaalle perinnöllinen läänitäatelisto, jota sitoi siellä pysymään oma etu ainakin yhtä suurella määrässä kuin halu levittää kristinuskoa. Ensimmäisiä tällaisia läänejä olivat Lenevarden, jonka sai eräs Daniel ritari, ja Ykskylä, jonka herraksi tuli Konrad Meiendorp.¹ Tämä aatelisto oli lääniherraansa luonnollisesti alamaisuuden suhteessa, samoin kuin se Albertin välittömän tarkastuksen alla oleva hengellinen ritarikunta, Kalpaveljistö, jonka Albert v. 1202 perusti samassa tarkoituksessa kuin edellisenkin laitoksen.²

Näillä voimilla ja niillä, joita Albert melkein poikkeuksetta joka syksy Saksassa käydessään paavin suostumuksella hankki, toimitti hän Liiviläisten ja Lätiläisten ja myöhemmin osaksi Virolaistenkin kukistamisen. Tämän aineen alaan ei kuulu tuon valloitushistorian seikkaperäinen esittäminen. Saadaksemme kuitenkin varsinaiselle aineellellemme selvän taustan, mainitsemme aivan yleisesti — yksityiskohtiin kajoamatta — valloituksen kulun. Tämän teemme sitä suuremmalla syyllä, kuin valloitushistoria on verrattain läheisessä yhteydessä ja välttämättömänä edellytyksenä sille kehitykselle, jota tässä kirjoituksessa koetetaan esittää.

Lätiläiset eivät näy vastarintaa tehneen.³ V. 1206 ja 1207 lienee lätiläinen alue yleensä jo ollut Saksalaisten vallassa⁴ lukuunottamatta Koivajoen latvoilla olevaa Tolovan maakuntaa, joka vasta v. 1214 tuli — sekä ilman taistelua — piispan vallan alle.⁵ V. 1206 oli jo Liiviläistenkin vastarinta kuvistettu.⁶

¹ H. L. V, 1.

² H. L. VI, 6.

³ H. L. X, 10 ja 11. Niihin retkiin, joita Polotskin ruhtinas v. 1206 teki Saksalaisia vastaan yhdessä Liiviläisten kanssa, ei Lätiläisiä lahjoillakaan saatu yhtymään.

⁴ H. L. XI, 7.

⁵ H. L. XVIII, 3.

⁶ H. L. X, 13.

Mikäli ritariston luku määrältään karttuu, alkaa se vaatia itselleen laajempia oikeuksia ja itsenäisempää vaikutusvaltaa. Ritarit vaativat piispalta kolmatta osaa Liivinmaasta ja muista ympärillä olevista maista, niistäkin, joita ei vielä oltu valloitettu, mutta jotka mahdollisesti valloitettaisiin. Piispa suostui antamaan heille kolmannen osan Liivinmaasta „cum omni iure et dominio“, mutta niistä maista, joita mahdollisesti vast'edes valloitettaisiin, ei hän edeltäpäin voinut mitään luvata.¹ Tästä johtuvat eripuraisuudet tulivat paavin ratkaisavaksi. V. 1210, lokakuun 20 p:nä antamallaan kirjeellä Innocentius III määräsi ritareille kolmannen osan Liiviläisten ja Lätiläisten alueista. Niistä maista taasen, jotka ritarit mahdollisesti vast'edes valloittavat, ei heidän tarvitse piispalle tehdä minkäänlaista tiliä.² Liivinmaa jaettiin siten, että piispa sai Toreidan ja Metsäpuolen maakunnat, ritarit taasen sen liiviläis-lätiläisen alueen, joka on Koivajoen toisella puolen. Liivinmaan muista osista, joiden jo aikojen sitten sanotaan olleen piispan hallussa, saivat ritarit myöhemmin korvausta.³ Lätiläisten alue jaettiin niinikään kolmeen osaan, joista kolmas osa tuli ritaristolle.⁴

V. 1208 ryhtyivät piispa ja ritaristo Viron valloittamiseen, jota sitten yhtä mittaa jatkettiin noin vuosikymmenen aika. Liiviläisten v. 1212 nostama kapina⁵ ei sitä sanottavasti keskeytänyt. Lopulla vuotta 1218 olivat Ugaunia,⁶ Sakkala,⁷ Läänemaa⁸ ja Järvenmaa⁹ Saksalaisten hallussa, olivatpa he jo pitäneet hallussaan jonkun aikaa Harjunmaata ja Räävelin maakuntaakin,¹⁰ mutta nämät molemmat maakunnat kohta luo-
puivat.¹¹

¹ H. L. XI, 3.

² Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Herausgegeben von Dr F. G. von Bunge. Asiakirja XVI. — Tästälähtien käytämme viitatessamme mainittuun teokseen lyhennystä U. B.

³ H. L. XI, 3.

⁴ Riian y m. piispain kirje vuodelta 1211. U. B. XVIII.

⁵ H. L. XVI, 3—4.

⁶ H. L. XIX, 4.

⁷ H. L. XXI, 6.

⁸ H. L. XXI, 5.

⁹ H. L. XXI, 6.

¹⁰ H. L. XXI, 5.

¹¹ H. L. XXII, 2.

Saksalaisten valloitustyö näytti varmasti ja esteettömästi, joskin vaikeissa olosuhteissa, jatkuvan. Mutta nyt ilmestyi — näennäisesti tosin Albertin ja hänen seuralaistensa pyynnöstä — näille maille uusi valloittaja, Tanskan mahtava kuningas Valdemar II Seier. Alkukesästä v. 1219 hän sotajoukoineen purjehti Suomenlahden etelärannikolle ja alkoi rakentaa Tallinnaa sekä levittää valtaansa sen ympäristöihin — tosin ali-tuiseksi alkuasukästen häiritsemänä.¹

Ennen pitkää syntyi Saksalaisten ja Tanskalaisten kesken kireä suhde muutamien alueitten omistusoikeudesta.² Riidian ratkaisi lopulta paavillinen legatti Vilhelm Modenalainen, joka v. 1225 tuli Itämeren maakuntien kirkollisia oloja tarkastamaan. Hän otti Järvenmaan, Virumaan (Virlannin) ja Läänemaan paa-vin haltuun³ jättäen näiden maiden vallanpitäjäksi maisteri Johanneksen.⁴ Ainoastaan Räävelin maakunta ja Harjunmaa jäivät siten Tanskalle.

Saksalaisten puolelta olivat Viron valloitamiseen ottaneet osaa sekä piispa seurueineen että ritarit. Ennen mainittu Innocentius III:n⁵ 1210 antama bulla antoi ritaristolle vapaan vallan levittää herruuttaan pakanain maahan. Tämän johdosta syntyi nyt riitoja ja selkauksia, kun valloitettut maat olivat jaettavat piispan ja ritariston kesken. Monien neuvottelujen⁶ jälkeen jaettiin Saksalaisten valloitama osa Virossa vihdoin siten, että ritarit saivat Sakkalan, Ugaunia annettiin erityiseksi hiippakunnaksi Albert-piispan veljelle, Hermannille, Läänemaaat taasen annettiin Riian seurakunnalle ja piispalle.⁶ Ennen on jo mainittu, että viimeksi mainittu maakunta vähä myöhemmin tuli paavin haltuun.

Ritaristo oli siis saanut pysyvän jalansijan Virossa, vaikkei

¹ H. L. XXIII, 1—2.

² H. L. XXIII, 10, XXIV, 2, XXIV, 4.

³ H. L. XXIX, 6. Harjunmaan otti hän myös, mutta antoi sen Tanskalaisille takaisin, XXIX, 7.

⁴ H. L. XXX, 2.

⁵ H. L. XXIV, 2. XXVI, 1. XXVI, 2. Vrt. myös R. Hausman, Das Ringen der Deutschen und Dänen um den Besitz Estlands (Dorpat 1871) siv. 32—34, 50—51.

⁶ H. L. XXVIII, 2. Kts. myös piispa Albertin kirje ²²/₇, 1224, piispa Hermannin kirje ²³/₇, 1224 ja Albertin ²⁴/₇, 1224. (U. B. LXI, LXII, LXIII.)

nin suurta, kuin alussa näytti. Mutta sitä parempi oli sen menestys seuraavina aikoina. Vaikeissa olosuhteissaan ei ennen mainittu maisteri Johannes voinut säilyttää asemaansa. Sentähden hän, otettuaan ensin Saksalaisten kanssa osaa Saarenmaan valloittamiseen, keväällä 1227 luovutti hoitamansa maa-alueet samanlaisella omistusoikeudella, kuin hän itse ne oli saanut, piispa Albertille ja Hermannille, Riian kaupungille ja ritaristolle. Erityiset olosuhteet vaikuttivat kuitenkin, että ritaristo yksinään tuli näiden alueiden hoitajaksi. Eikä vielä siinä kyllin. Käyttäen hyväkseen niitä vaikeita olosuhteita, joihin tanskalainen siirtokunta kuninkaan vangitsemisen ynnä muiden onnettomuuksien kautta joutui, ritaristo keväällä 1227 karkoitti Tanskalaiset kokonaan Virosta.¹ Ritariston haltuun joutui ensin neljäs osa Tanskalaisen linnaa, kolme neljättä osaa taas jää paavillisen istuimen haltuun, mutta entisten Tanskan vallien hoidettavaksi. Pian kuitenkin ritaristo valtasi tämänkin osan,² joten sen hallussa nyt oli suurin osa koko Viroa.

Tälle kannalle eivät asiat kuitenkaan jäneet. V. 1236, helmikuun 24 p. käski paavi Gregorius IX legattinsa, Vilhelm Modenalaisen, ottaa ritaristolta pois Räävelin linnan ja maakunnan, Harjunmaan, Virumaan ja Järvenmaan ja siinä rauhanteossa, joka paavin väiltyksellä tehtiin 7 p:nä heinäkuuta v. 1238 Stenbyssä Själlannissa ritariston ja Tanskan kuninkaan välillä, sai jälkimäinen Räävelin ja viimeksi luetellut maakunnat, joista hän kuitenkin luovutti Järvenmaan ritaristolle takaisin.³

Nyt olivat siis Vironkin omistussuhteet tulleet pysyvälle kannalle. Valloitusaika luetaan kuitenkin jatkuvaksi Virolaisten suuren, v. 1343 nostetun kapinan kukistamiseen saakka. Se tosin ei suorastaan saanut omistussuhteissa mitään muutosta aikaan, mutta väillisiesti se joudutti jo ennenmin alulle pantua puuhaa, Tanskan Viron myymistä ritaristolle, mikä lopullisesti tapahtui v. 1346.

¹ Hausman, ennen mainittu teos ss. 72—82.

² Ritaristo *ei* heti saanut valtaansa kaikkia Tanskalaisen alueita, kuten Hausman sanoo. Ktso tässä kohdin H. Hildebrand, Livonica, vor-nämlich aus dem 13. Jahrhundert (Riga 1887) N:o 21, 14 kohta.

³ Fr. G. v. Bunge, Das Herzogthum Estland (Gotha 1877) siv. 26—34.

Luotuamme täten pikaisen silmäyksen valloituksen kulkun, tarkastamme minkälaiseksi muodostui se suhde alkusukkaitten ja heidän valloittajiensa välillä, jonka tämä uusi asiain tila aiheutti.

Luonnollista oli, että niin pian kuin valloittajat saivat vähänkään pysyvää jalansijaa pakanain maassa, he rupesivat vaatimaan sen asukkailta veroa. Kronikankirjoittajan tiedonannon mukaan taipuivat Väinän Liiviläiset jo v. 1198 maksamaan määrätyn mitan viljaa kultakin auranalalta pappiensa elatukseksi.¹ Auranala, tuo näiden maiden historiallisissa lähteissä usein tavattava mitta-yksikkö, tarkoitti kaiketi sellaista maakappaletta, jonka viljelemiseen yksi aura riitti.² Mikä se viljasumma oli, joka tuollaiselta alalta yllämainitun sopimuksen mukaan oli maksettava, sitä emme varmuudella kykene ratkaisemaan.³

Mutta tuo sopimus ei kestänyt kauvan. Jo samana vuonna karkoitivat nim. Liiviläiset muukalaiset maastaan.⁴ Vasta sitten, kun Albert-piispa tarmokkaitten toimenpiteittensä kautta oli saanut pakanain uppiniskaisiuden lannistumaan, tulee pysyväinen veronalaisuuden suhde vallalle.

Aikaisin tiedonanto, mikä verosuhitteitten järjestämisestä Liiviläisten kukistuttua on säilynyt, on v:lta 1206. Silloin luupavat Lenevardeinin Liiviläiset maksaa ritari Danielille, jolle Albert-piispa jo v. 1201 oli antanut Lenevardeinin lääniksi, vuosittain jokaiselta auranalalta puoli talenttia rukiita. „Ja tämän

¹ H. L. II, 7: Sacerdotes per castra suscipiunt annone mensuram de quolibet aratro ad expensas cuiusque sacerdotis statuendo.

² Jos mieli saada täysin selvää käsitystä verojen suuruudesta, olisi välttämätöntä tarkemmin tuntea kuinka suuri ja minkälainen oli se maakappale, jota nimitettiin auranalaksi. Sitä lienee kuitenkin mahdoton selittää. Tarjoaisikohan mahdollisesti Tanskan vanhimmissa yhteiskunnallisissa oloissa käytetty käsite *bol* tai muissa maissa käytetyt vastavat käsitetit minkäänlaista ohjausta edes likimainkaan arvioimaan auranalan suuruutta? Tanskan bolistahan sentään on tarkempia tietoja. Kts. esim. C. F. Allen, Danmarks historia (Stockholm 1864) siv. 114.

³ Oliko se ehkä sama, kuin H. L. XV:n luvun 5 §:ssä mainittu „mensura modii, qui esset octo et decem digitorum“? Siitä ja sen mahdollisesta suuruudesta myöhemmin.

⁴ H. L. II, 8.

mitan ovat he“, jatkaa kronikankirjoittaja, „tähän päivään asti maksaneet“, kuitenkin niin, että mitta myöhemmin lisäytyi.¹

Mitään suoranaista tietoa siitä miten verosuhteet koko Liivinmaalla yleensä järjestettiin, emme ole tavanleet. Hajanaisista viittaoksista käy kuitenkin jotenkin selville, että alkusalukkaitten yleensä koko Liivinmaalla oli maksettava *kymmenyksset* peltojensa tuotteista. Niinpä kronikankirjoittaja kertoo esim., että Liiviläiset v. 1211 kokoutuivat kaikista maansa ääristä pyytäen Albert-piispalta, että heille suotaisiin huojennusta kymmenysten suorittamisessa.² Niinikään mainitaan Innocentius III:n ²⁰/₁₀ 1210 antamassa bullassa, että alkusalukkaat maksoivat kymmenyksiä.³

Näyttää siltä kuin tämä vero ei olisi supistunut ainoastaan kymmenyksiin peltöjen tuotteista, vaan että se oli suoritettava ylipäänsä kaikista luonnontuotteista. Ainakin antaa pari asiakirja vuodelta 1253 aihetta päättämään, että Kuurilaisten, joiden olot ylipäänsä näyttävät olleen samanlaiset kuin Liivi-

¹ H. L. X, 13: *Lenevardenses etiam pro reconciliacione domno Danieli, qui idem castrum iam dudum in beneficio acceperat, quolibet anno de aratro dimidium talentum silihiginis promittunt, quod hactenus usque in hodiernum diem persolverunt.* Vertaa J. D. Gruberin laitosta Henrik Lätiläisen kronikkaa: — — *quod hactenus usque in hodiernum diem, aucta tamen mensura, persolverunt.* — Tuo mitta „talentum“ lienee sellaisenaan jokin epämääriinen mitta yleensä. Varman määrätyn mitan merkityksen saapi se vasta jonkin määräyssanan liittämislä, kuten „talentum navale“, „talentum Lyvoniae“ tai „livonicum“. (Bunge, Estland, s. 230–231). Bungen mukaan on „talentum navale“ „Schiffpfund“, joka on 20 „talentum livonicum“, „Liespfund“. „Talentum livonicum“ ei tässä ylempänä mainitussa sopimuksessa voine tulla kysymykseen, sillä $\frac{1}{2}$ *LZ* on viljamittana liika pieni. Vertaa kuitenkin E. Pabst, Heinrichs v. Lettland Chronik (Reval 1867) X, 13. Epäilemättä on Pabst erehtynyt. Jos nim. verrataan tästä sopimusta niihin, joita myöhemmin tehtiin Kuurilais- ja Saarenmaalaisten kanssa ja jotka edempänä tulevat esille, niin näyttää varsin todennäköiseltä, että kysymyksessä oleva mitta oli „talentum navale“, „Schiffpfund“. Sen veron suuruus, joka tämän sopimuksen mukaan tuli Lenevarden Liiviläisten kannettavaksi, olisi siis vuosittain 10 *LZ*. Mihin määrään tuo vero, Gruberin toisinnon mukaan, lisättiin, sitä ei voida ratkaista.

² H. L. XV, 5. *Lyvones — — — convenient — — — petentes — — — decimam sibi alleviari.*

³ U. B. XVII: — — — coloni vero praedictae sortis (s. o. ritariston osalta) de parte proventuum ad ipsos spectante *decimas* reddunt.

läisten, oli maksettava kymmenysveroa ei ainoastaan viljasta, vaan heinistä¹ ja kaloistakin.² Sama näyttää asianlaita olleen Virossakin, kuten myöhemmin tulee esille. Mitään sellaista paikkaa, joka nimenomaan todistaisi samaa erityisesti Liivinmaahan nähden, emme lähteistä kuitenkaan ole tavanneet. Jokunlaisena viittauksena tähän voisi kenties pitää Henrik Lätiläisen kronikan XVI:n luvun 3:ssa pykälässä mainittua tiedonantoa. Sen mukaan syntyi Liivinmaan asukkaitten ja valloitajien välillä riita mehiläiskennaista.³ Tämä tosin voisi merkitä suoranaista väkivaltaisuutta vallanpitäjän puolelta, mutta voisi myös ajatella säännöllistä veroitustakin. Riita olisi voinut syntyä siitä, että veroittajat menivät kiskomisissaan kohtuuttoman pitkälle.

Henrik Lätiläinen kertoo, että asukkaat kaikista Liivinmaan ääristä v. 1211 kokoontuivat piispan luo ja pyysivät haneltä huojennusta kymmenysten suhteen luvaten uskollisuutta sekä taisteluissa pakanoita vastaan että kaikista muissakin suhteissa. Tähän piispa suostui ja määräsi kymmenysten aseesta vuosittain kultakin hevoselta maksettavaksi määrätyyn kuutiomitan, „joka oli 18 tuumaa“⁴ sillä nimenomaisella ehdotuksella.

¹ U. B. CCXLVIII: — — —. Sed homines nostri debent nobis decimam et homines fratrum sibi; de *graminibus* et pratis circuniacentibus fratres duas partes et nos tertiam — — —

² U. B. CCXLIX: — — Piscationes in praedicto fluvio — — — nostris hominibus et fratrum erunt communes — — — — ubicunque contingere homines fratrum in nostris *piscationibus* piscari, decimam dabunt nobis et nostri homines fratribus.

³ H. L. XVI, 3: — — orta est contentio magna inter fratres milicie de Wenden et Lettos de Autine — — — de agris et arboribus apum. — Tiedämmehän, että muuallakin maksettiin kymmenykset mehiläiskennaista. Niin esim. Tanskassa, ktso C. F. Allen: Danmarks historia (Stockholm 1864) s. 258.

⁴ H. L. XV, 5: Lyvones — — — convenient de Duna et de Thoreyda et omnibus finibus Lyvoniae supplicantes episcopis et petentes iura christianorum et maxime decimam sibi alleviari, promittentes tam in bellis contra paganos quam in omnibus causis christianitatis perpetuam fidelitatem. Qvorum verbis annuentes episcopi suggestur episcopo Rigeni quatinus voluntati eorum satisfaciat. At ille — — — pro decima mensuram quandam modii, qui esset decem et octo digitorum de quolibet equo annuatim salvendam ad petitionem ipsorum instituit — — — ita tamen ut, si quando fidelialis sue oblii — — — ad decimas salven-

dolla kuitenkin, että jos he koskaan unohtavat uskollisuutensa lupauksien, heidän kannettavikseen tulevat kymmenysverot.¹

Tämä piispan ja Liiviläisten kesken sopimus oli velvoittava ritaristollekin, joka Innocentius III:n 20%, 1210 antaman määräyksen mukaan v. 1211 sai kolmannen osan siihen asti valloitetuista maista. Edellämainitussa kirjeessä oli paavi määärannyt, että ritarit saakoot omilta alueiltaan tulevat kymmenykset, joista kuitenkin $\frac{1}{4}$ oli menevä piispalle.² Mutta Riian y. m. piispain kirjeessä v:ltä 1211, joka kirje koskee alueitten jakamista piispan ja ritariston kesken, sanotaan, että ritarit maksavat $\frac{1}{4}$ siitä mitasta, joka on asetettu kymmenysten sijaan ja jota eivät he, ritarit, eikä piispakaan saa muuttaa.³

Mutta kauan eivät kaikki Liiviläiset saaneet käyttää hyväkseen tästä nähtävästi edullista sopimusta. Kun nim. Liiviläisten lähettilääät kapinan jälkeen v. 1212 tulivat pyytämään piispalta rikostansa anteeksi, oli yhtenä ehtona piispan puolelta se, että kapinoineet maksavat Saksalaisille riittävän hyvityksen. Liiviläisten kysymykseen mitä hyvitystä heiltä vaadittaisiin,

das et cetera iura christianitatis deinceps integraliter teneantur. — Bunge arvelee (Estland siv. 229, muist. 150), että „modius, qui esset octo et decem digitorum“ suuruudeltaan olisi jokseenkin sama kuin Itämeren maakuntien vanhimmissa historiallisissa lähteissä usein tavattava kuutiomitta *loof* (*lop*, *lopo*). Jos nim. otaksuu tuon H. L. XV 5 mainitun mitan kuutioksi, jonka kaikki särmät ovat 18 riikalaisista tuumaa, niin saadaan sen kuutiosisällöksi 5832 riikalaisista kuutiotuumaa, joka olisi yhtä kuin 3290.²⁴ pariisilaista kuutiotuumaa. Tämä taasen olisi hyvin vähän eroava siitä, mitä tavallisesti pidetään normali-loofin kuutiosisältönä, nimitään 3285 pariisilaista kuutiotuumaa. — Otto Muellerin mukaan (katso hänen teostaan Die Livländische Agrargesetzgebung, Riga 1892, siv. 100—101) näyttää loofi rukiita painaneen 5 *Lz.*

Sis olisi tämä piispan asettama veromäärä, jos edellämainitut laskut pitävät paikkansa, verrattuna esim. edellämainitun, v. 1206 tehtyyn samoin kuin useaan myöhempääkin sopimukseen, pidettävä jokseenkin kohtuullisena.

¹ H. L. XV, 5.

² U. B. XVI: — — — coloni vero praedictae sortis de parte preventuum ad ipsos spectante decimas ecclesiis suis reddent; de quibus quarta pars eidem episcopo persolvetur — — —

³ U. B. XVIII: — — . Ipsi (scil. fratres) autem quartam partem mensurae, quae pro decima instituta est, episcopo solvent, quam mensuram nec episcopus nec ipsi mutabunt.

vastasi piispa, neuvoteltuaan saapuvilla olevien seuralaistensa kanssa, että heidän Jumalaa, kirkkoa ja Saksalaisia vastaan tekemästään rikoksesta oli maksettava maakunnan puolesta 100 oseringia eli 50 hopeamarkkaa sekä lisäksi toimitettava ritareille takaisin heidän asevarustuksensa sekä mitä muuta heiltä oli otettu.¹ Henrik Lättiläinen kertoo, että lähettilääät tämän kuultuaan neuvottelivat keskenään miten he viekkaudella pääsisivät suorittamasta heille määrättyjä rauhanehtoja. Tämän huomattuaan heidän pappinsa Alebrand piti heille ankaran puheen ja kehoitti heitä maksamaan kirkolleen kymmenykset, kuten muutkin kristinuskoon käännyneet kansat tekevät. Alebrandin sanat tekivät lähettiläisiin hyvän vaikutuksen ja palattuaan kotiseudulleen he siellä kertoivat opettajansa sanat. Kymmenysten maksaminen oli muilekin mieleen, kosha he siten pääsisivät säädettyä rahasakkoa suorittamasta. Ja niin tuli kaikkialta Liiviläisten vanhimpia, Dabrelin linna-alueelta ja Koivajoen toiselta puolen olevalta Albert-piispan alueelta ja pyysivät opettajansa neuvon mukaan saada suorittaa vuotuiset kymmenykset. Vähän arveltuaan piispa suostui. Silloin tehdyn sovinnon mukaan suorittivat Dabrelin linna-alueeseen kuuluvat Liiviläiset vuosittain kymmenykset. Piispan Liiviläiset saivat yhä edelleen, „hänen armeliaisutensa vuoksi“, suorittaa ennen määrätyn viljamitan kymmenysten asemesta. Idumealaiset ja Lättiläiset taasen, jotka eivät olleet kapinaan ottaneet osaa, maksoivat kymmenyksien asemesta sovitun määrän viljaa. Ne taas, jotka olivat sotaan lähteneet, lähtöä tehneet, mutta matkalta palaneet, lähettiläitä toisilleen kapinallisessa tarkoitukseissa lähettiläiset, taikka edes hevosensa lähtö-aikeissa satuloineet, saivat sovittaa rikoksensa rahasakolla² — arvattavasti tuolla yllämainitulla.

¹ H. L. XVI, 4: — — — modicam summam argenti, centum vide-
licet oseringos vel quinquaginta marcas argenti ab omni provincia vestra
requirimus, insuper fratribus milicie equos et armaturas suas et cetera
ab eis ablata restituere tenemini. — Oseringus (nähtävästi johtunut sak-
salaisista sanoista Oese ja Ring) merkitsi alkuaan metallista korvakoris-
tusta, jota siten käytettiin rahankin asemasta. Sen arvo näkyy yllä-
mainitun mukaan vastanneen puolta hopeamarkkaa. Vrt. A. Hansenin
toimittamaa laitosta *Origines Livoniae*, siv. 174—175.

² H. L. XVI, 4—5. — § 5: Unde Lyvones de castro Dabrelis, sicut
promiserunt, decimas solvunt annuatim — — —. Lyvones vero episcopi

Lätiläisten alueella oli siis ylipäänsä tuo ennen määritty viljamitta maksettava. Yksi osa Lätiläisiä taasen, se, joka asui Koivajoen latvoilla, liittyi vasta v. 1214 Saksalaisiin. Silloin lupasivat nämät Tolovan Lätiläiset maksaa vuotuisena verona määrityn viljamitan — nähtävästi tuon v. 1211 Liiviläisten kanssa sovitun — kahdelta hevoselta (tai auranalalta)¹ — siis vain puolet siitä mitä muut. Mutta tässä on erittäin huomattava, että Tolovan Lätiläiset olivat jo ennestään² ja pysyivät yhä edelleen aina 1200-luvun loppupuolelle saakka³ veronalaisuuden suhteessa Pikhovan ruhtinaskuntaan. Henrik Lätiläinen mainitsee ainakin yhdestä Venäläisten verotusretkestä (v. 1216) ja hänen kertomuksestaan käy muuten aivan selville, että se oli säännöllinen tapa eikä mitään satunnaista.⁴ Minkälaisia ne verot olivat, joita Tolovan Lätiläiset Venäläisille suorittivat, sitä emme tiedä.

Tolovalaisten Saksalaisille suoritettavat verot järjestettiin myöhemmin kymmenysjärjestelmän kannalle. Se käy selvästi ilmi eräästä piispa Albertin kirjeestä v:ltä 1224, jossa hän ilmoittaa luovuttavansa osan Tolovaa sekä siitä tulevat kymmenyk-

ex misericordia ipsius et magna pietate mensuram hactenus pro decima solverunt. Idumei quoque et Letti, qui ad bellum non venerunt, nec fidei sacramenta violaverunt, mensuram primam a quattuor episcopis constitutam pro decima persolvunt annuatim usque in hodiernum diem; sed qui ex eis ad idem bellum venerunt, vel nuncios miserunt, vel eunes in via redierunt, vel saltem equos suos ad eundem sellaverunt, pecunia data suis advocatis satisfecerunt. — Dabrelin linna-alueen Liiviläisillä tarkoitettanee niitä, jotka asuivat Koivajoen eteläpuolella, entisen Satullen linnan seuduilla.

¹ H. L. XVIII, 3: — — — promittentes — — de duobus equis mensuram annone per singulos annos persolvere — — —

² H. L. XI, 7: Nam Rutheni eorum tempore venerant baptizantes *Lethigallos suos de Tolova sibi semper tributarios*.

³ Ainakin oli Venäläisten veroitusoikeus täällä vallalla vielä v. 1285. Ei voida sanoa milloin ja miten se loppui. Vrt. Keussler, Ostseeprovinzen im XIII. Jahrhundert, St. Petersburg 1897, siv. 78 ja 79.

⁴ H. L. XX, 5: Venerunt etiam Rutheni *solito more* in terram Lettorum de Tolova pro censu suo colligendo. Huomaa myös H. L. XXVIII, 9: Et receperunt eos (scil. Ruthenos) Rigenses facientes pacem cum eis et *tributum, quod semper habebant de Tolova, eis restituentes*.

set ritaristolle.¹ Heidän oli siis nyt maksettava kahdet verot ja ainakin Saksalaisille verrattain korkeat.

Kun Sakkalan Virolaiset v. 1218 toistamiseen kääntyivät kristinuskoon ja taipuivat Saksalaisten vallan alle, määrättiin heidän vuotuisena verona kannettavakseen tuo v. 1211 Liiviläisille määritty viljamitta.² V. 1224 tuli Sakkala, kuten jo on mainittu, ritariston haltuun. Ritaristo pani silloin veronkannossa entisen mitan sijalle kymmenysjärjestelmän vallalle. Niinikään tuli kymmenysjärjestelmä vallalle niissä maissa, jotka ritaristo samaan aikaan sai, Nurmikunnassa, Mokassa ja Vaigalan toisessa puoliskossa.³

Tämän saman „Jumalan määräämän“ kymmenysjärjestelmän pani niinikään piispa Herman käytäntöön Ugauniassa,⁴ jonka hän v. 1224 oli saanut hiippakunnakseen.

Kun uppiniskaiset Saarenmaalaiset vihdoin alussa vuotta 1227 kukistettiin, näyttää heidänkin kannettavakseen tulleen kymmenystaakka. Sitä todistaa ainakin eräs Riian arkkipiispan Nikolain kirje 9 päivältä elokuuta v. 1231, jossa hän ilmoittaa läänittävänsä Riian porvareille m. m. kolmannen osan Saarenmaata kaikkine kymmenyksineen.⁵ Sama käy selville Stenbyn rauhankirjasta 7 päivältä heinäkuuta 1238. Siinä nim. taataan

¹ U. B. LXX: — — — terram, quae Tolova dicitur — — — sic divisimus: villam apud Coivam fluvium sitam, terminos possessionum viri, qui Rameko dicitur, et quidquid in possessione nostra ante hanc divisionem habuimus usque Astgerve cum ecclesiis, decimis et omni temporati proventu tenebuntur iurisdictione civili.

² H. L. XXI, 6: censem ministrarent perpetuum vel annone mensuram pro decima institutam.

³ H. L. XXVIII, 9: Fratres autem militie abierunt in Sackalam — — — et decimam ab Estonibus recipiebant.

U. B. LXII: — — — talem fecimus compositionem ut videlicet a nobis et a nostris successoribus ipsi (scil. fratres) teneant medium circiter regionem episcopatus nostri iurisdictione civili perpetuo possidendum cum ecclesiis, decimis, et omni emolumento temporali, terram videlicet Sackele, Normigunde, Mocke, cum suis attinentis et dimidiis partem terrae Waigale — — . Kts. myös U. B. LXIII.

⁴ H. L. XXVIII, 8: Episcopus Hermannus abiit in Ugauniam — — — . Estonibus quoque de decima, semper a Deo statuta, competenter docendo proposuit, et receperunt eam et solvere ceperunt eam deinceps annuatim.

⁵ U. B. CIX: — — — cum omni iure temporali decimarum et locatione ecclesiarum — —

ritaristolle niiden kymmenysten nautinto-oikeus, joita he siihen asti ovat omalta osaltaan kantaneet.¹

Vähän myöhemmin Saarenmaalaisten tekivät kapinan. Siinä sopimuksessa, jonka Saksan ritariston mestari Andreas von Velven teki v. 1241 kapinoineitten Saarenmaalaisten kanssa, sano-taan m. m. että he,¹ Saarenmaalaiset, lupaavat suorittaa vuotuisena verona jokaiselta auranalalta rukiita puoli mittaa, jota tavallisesti kutsutaan „punt“iksi, ja viedä sen laivaan, jonka piispa itse tai ritariston mestari hankkii.²

Omituista on nähdä kuinka alkuasukasten verot jo tällä aikakaudella säänöllisesti kohoavat. Kuvaavaa on tässä suhteessa lukea eräs Saarenmaan piispan Hermannin kirje vi:ltä 1284. Siinä hän kapitulinsa, ritariston ja vasallien neuvosta³ vahvistaa ne säänökset, jotka hänen edeltäjänsä alkuasukasten pyynnöstä, neuvoteltuaan ritariston mestarin ja vasallien kanssa, oli antanut. Tämä Hermannin kirje sisältää m. m. seuraavaa. Alkuasukkaat (tietysti tämä koskee ainoastaan Saarenmaalaisia) maksavat kymmenykset kaikista, joista ne jumalallisen lain mukaan ovat maksettavat. Sitäpaitsi maksavat he jokaiselta auranalalta $2\frac{1}{2}$ markkaa ja yhden kanan sekä tuovat yhdén kuutiosylen halkoja. Niinikään tulee heidän tuoda herroilleen sitä olutta, jota he valmistavat. Kymmenykset ovat tuotavat siihen paikkaan, johon herrat määräväät ne tuotaviksi; älköön alkuasukkaita kuitenkaan pakoitettako tuomaan niitä hiippa-

¹ U. B. CLX: — — — Insuper dominus archiepiscopus Lundensis cum consensu capituli sui et dictus legatus (Vilhelm Modenalainen) pro bono pacis ominia, quae receperunt iam dicti fratres hactenus in dictis terris sive de *decimis* sive de aliis ad iura episcopalia pertinentibus eis integre dimiserunt. — Edellä mainitaan myösken Saarenmaa. Se oli, kuten muutkin alueet, jaettu Innocentius III:n bullan $\frac{1}{20}$ 1210 mukaan ritariston ja piispan kesken.

² U. B. CLXIX: Pro censu dimidiā mensuram, quod vulgariter dicitur punt, de quolibet unco dare promiserunt et im coggam inferre, quam episcopus eorum seu magister Rigensis ipsius sumptibus procurabunt. — Uncus on sama kuin auranala (Bunge Estland s. 211). Luultavasti oli tuo „punt“ sama kuin „Schiffpfund“, „talentum navale“, joten tässä sovittu veromäärä olisi siis sama kuin v. 1206 Lenevardenin Liiviläisten kanssa sovittu määrä, 10 *Lz*. (Vtr. edellä siv. 32.)

³ Siis koskenee tämä määräys sekä ritariston että piispan vallan alle kuuluvia Saarenmaalaisia.

kunnan rajojen ulkopuolelle.¹ — Ero on siis jokseenkin suuri tässä määrätyjen verojen ja edellämainitussa v:n 1241 sopimuksessa määrätyjen välillä.² Tuskinpa alkusukkaat käyttivät kääntämään hyväkseen heille samassa kirjeessä armollisimmast suotua „vapautta“ itse omasta tähdestaan korottaa herroille maksettavia veroja.³

Kuurilaisilla oli nähtävästi sama vero kuin tuo Saarenmaalaisten kanssa v:na 1241 tehdysä sopimuksessa mainittu.⁴ Siinä sopimuksessa, jonka Riian konventti, Kalparitaristo ja Riian kaupunki v. 1230 tekivät kristinuskoon käännyneiden Kuurilaisten kanssa, sanotaan nim., että Kuurilaiset maksavat kultakin auralta $\frac{1}{2}$ talentum navalea rukiita ja kultakin karhulta saman määän, mutta jos karhiin ja auraan käytetään ainostaan yhtä hevosta, niin maksetaan ainostaan $\frac{1}{2}$ talentum navalea.⁵ Myöhemmin rupesivat vallanpitäjät ottamaan veroa kymmenysjärjestelmä mukaan, — luultavasti ilman minkäänlaista myönnystystä alkusukkien puolelta. Ainakin puhuvat muutamat asiakirjat v:lta 1253, jotka koskevat Kuurinmaan piispan ja ritariston välisiä suhteita, Kuurilaisten maksettavista kymmenyksistä.⁶

¹ U. B. CDXC: — — — ut solvant decimas de omnibus, quae secundum ius Divinum consuerint decimari. Item de quolibet unco dabunt duas marcas cum dimidia, item de quilibet unco pullum unum; — — — Item de quilibet unco ducent unum cubitum lignorum, aequum in longitudine et latitudine et altitudine, qui vaden vulgariter appellatur. Item de gordii (hordei?) brazni (braxari?) facient, illudque suis dominis portabunt. Item decimam etiam praelibatam ducent ubi dominis placuerit, dummodo in dioecesi loca fuerint, ad quae ducent, extra dioecesim autem ducere non cogerentur.

² Niitä Hermannin edeltäjän määräyksiä, joihin tämän 1284 vuoden asiakirjan sanotaan olevan vahvistuksena, ei ole säilynyt.

³ Si autem ultra quod praescriptum est dominis suis — — — in donis sine aliqua coactione, sed bona voluntate adiicere voluerint, hoc ipsorum libero arbitrio duximus relinquendum.

* Vrt. edellisellä sivulla olevaa muistutusta 2.

⁵ U. B. CV: — — — talem fecimus compositionem — — — quod vide-licet ipsi et eorum successores de quilibet unco solverent nobis annuatim dimidium navale talentum siliginis et de erpica, quae vulgari nostro egide dicitur, solverent similiter dimidium talentum siliginis. Si vero aliquis uno equo laborat in unco et erpica, non solvet nisi dimidium talentum siliginis.

⁶ Kts. edellä siv. 33, muist. 1 ja 2.

V. 1260—1267 Kuurilaiset kapinoivat, mutta kukistettiin uudelleen.¹ Viimeksimainitun vuoden elokuussa teki Liivin ritariston mestari Otto v. Luttenburg heidän kanssansa uuden sovinnon, jonka mukaan jokaiselta auranalalta Kuurinmaassa on ritaristolle maksettava kaksi loofia ruista tai, jos sitä ei ole, yksi loofi vehnää ja yksi loofi ohraa. Tämä vero maksetaan jokaiselta hevoselta, jolla karhitaan, sitte kun se on joutunut neljännelle ikävuodelleent.²

Mutta nämät eivät olleet ainot verot, jotka alkuasukkailla olivat suoritettavina. Ainakin sisältää eräs Kuurinmaan piispan Henrikin kirje 18 päivältä lokakuuta v. 1252 määräysväriä, joiden mukaan kaikkien 14 vuotta täyttäneiden, kirjeessä erittäin mainittujen seurakuntien jäsenten, miesten ja naisten, tuli papilleen suorittaa 3 Riian penninkiä uhrirahana. Eräitten toisten seurakuntien asukkaitten tuli papilleen suorittaa yhdeltä auranalalta yksi kulmet ruista, yksi ohraa sekä yksi kauraa (10 kulmetia yhteen loofin lukien) ja sitäpaitse tuli niiden, jotka olivat 14 vuotta täyttäneet, lisäksi suorittaa 3 Riian penninkiä.³ Kuinka laajalle ulottuva tämälainen veroitus oli, sitä emme osaa ratkaista.

Vilhelm Modenalaisen kirjeessä 11 päivältä huhtikuuta v. 1226, jolla kirjeellä hän ratkaisee eri puolueiden kesken syntyneen riidan vast'edes valloitettavien maiden jakamisesta, sa-

¹ Th. Kallmeyer, Die Begründung der deutschen Herrschaft u. christlichen Glaubens in Kurland s. 239—250. (Sarjassa Mittheilungen aus dem Gebiete der Gesch. Liv., Est- u. Kurlands, Band IX.)

² U. B. CDV § 3: Von eme jeglichen haken over Cirlant sal man den broderen to tinsse geven twe lope roggen, und weret dat hi den roggen nicht hebbent en mochte, so sal hi geven ein lop wetes und enen lop garsten vnd alsus hevet he sinen tinss betalet. 4 §. Ein jeglich pert dar man mit eghet, wannere it in sin vijrde iar trit, so sal it geven den vorgenomeden tinss. — 2 loofia = $\frac{1}{2}$ „Schiffpfund“ (talentum navale). Kts. Mueller, Livländische Agrargesetzgebung (Riga 1892) siv. 100—101. Siis ovat v. 1230 ja 1267 Kuurilaisille määrätyt verot yhtäsuuret.

³ U. B. CCXL § 3: Die kirspelslude beide knecht und megede, die XIIIII iar alt sin, die solen iren prister drie Rigische pennig al iar geven vor offerpenninge — — —. § 8 Und die kirspelslude solen al iar iren prister geven von eme jegelichen haken ein culmit rogghen, ein culmit gersten und ein culmit haveren der culmit teen enen lop maken.

notaan m. m., että kullekin katedrali-kirkolle on annettava 100 auranala viljeltyä ja 10 auranala viljelemätöntä¹ maata. Tällaisten katedrali-kirkkojen alueilla asuvat talonpojat ovat kaikesta veroituksesta vapaat.² Tämä määräys koskee tosin vastedes valloitettavia maita, mutta luultavasti se tarkoitettiin ulotettavaksi ylipäänsä kaikkiin hengellisten vallanpitäjien alueisiin,³ sillä vaikea olisi käsittää miksi vastedes valloitettavat maat olisivat tässä kohden missään erikoisessa asemassa. Emme ole tavanneet mitään sellaista tiedonantoa myöhemmältä ajalta, joka vahvistaisi tämän Vilhelm Modenalaisen määräyksen, mutta luultavasti se oli voimassa ainakin välittömästi piispojen alle kuuluvilla alueilla. Sitä vastoin epäilemme lienevätkö ritarit ottaneet tuota määräystä varteen. Ritariston suressa määrin vallaton menettely lähinnä seuraavina aikoina⁴ todistaa kyllin selvästi, ettei miekka kaikissa suhteissa tahtonut alistua ristin alle, kuten tuo kaunis merkki ritariston vaateparressa symbolisesti osoitti. Tuo Vilhelm Modenalaisen määräys on kaiketi jonkunlainen pium desiderium, sitä lienee pidettävä yrityksenä järjestää tällaiset seikat kirkollisten viranomaisten kautta.

Ylipäänsä näyttää siis näillä hengellisillä alueilla vallinneen kymmenysjärjestelmä. On tietysti mahdotonta määrätä niiden arvoa, mutta joka tapauksessa ovat ne olleet raskaamat, kuin nuot useissa sopimuksissa määrätty mitat, jotka suh-

¹ Viljelmatöntä maan mitta-yksikkö, mansus, auranala, oli noin 3,072,000 neliöjalkaa (Bunge, Estland s. 213, muistutus 71).

² U. B. LXXXIII: Unicuique etiam ecclesiae cathedrali de terra viciniori culta centum unci et X mansi de inculta cum censu et decimatione ab omni proventu libere reserventur. Coloni quoque predictorum agrorum a vesticigibus et exactationibus guibuslibet, nec non ab expeditonis onere sint immunes.

³ Hengellisillä alueilla tarkoitamme ylipäänsä kaikkia muita Itämeren maakuntien alueita paitse niitä, jotka v. 1271 saivat Viron herttuanan nimisen. Hengellisiin alueisiin kuuluivat ritariston maatkin, sillä ritaristo oli tavallaan saanut ne läänityksiinä hengellisiltä.

⁴ Kuvavaa on tässä suhteessa lukea paavi Gregorius IX:n kirje 20/11 1234 (H. Hildebrand, Livonica, vornämllich aus dem 18. Jahrhundert, N:o 21). Tosi on, kuten Hildebrand huomauttaa, ettei sitä voi aivan kriittömästi todistuskappaleena käyttää, se kun perustuu Balduinin valituksiin, mutta joka tapauksessa se luopii paljon valoa ritariston menetelyyn.

teellisesti pienemmälle osalle väestöä määrittiin. Ja ylipäänsä näyttää siltä, kuin noille sopimuksille, joiden kautta alkuasukkaat saivat jonkun verran huojennusta, ei olisi aivan suurta arvoa annettava.¹ Ne tehtiin nähtävästi siinä tarkoituksessa, että saataisiin kapinoiva väestö viihtymään. Ainakin on varsin suuri syy epäillä sitä, että niitä tarkoin noudatettiin, kun ottaa huomioon, että jo jotenkin aikusin XIII:lla vuosisadalla alkaa näkyä, kuten myöhemmin tulee esille, oireita siihen nurjaan kehitykseen, joka lopulta päätti täydelliseen mielivaltaan vallanpitäjien puolesta.

Siinä osassa Viroa, joka joutui Tanskan kuninkaan osalle, näyttää yksinomaan kymmenyssysteemi olleen vallalla. Näemme, että jo maisteri Johannes, joka Vilhelm Modenalaisen toimesta tuli hoitamaan v. 1225 paaville pidätettyjä alueita Järvenmaata, Virumaata ja Läänemaata ja hänen vikarionsa Hermodius antoivat näissä alueissa useita kymmenysläänejä.² Niinikään käy kuningas Valdemar Seierin kirjeestä 24 päivältä heinäkuuta v. 1240 selville, että Tanskan alueilla asuvat Virolaiset maksivat herroilleen kymmenyksiä.³ Samaa asiaa todistavat vielä Räävelin piispan Johannes I:n kirje 8 päivältä joulukuuta v. 1280⁴ ja kuningas Erik Glippingin kirje 17 päivältä heinäkuuta v. 1281.⁵

¹ Kts. edellä: Lenevardenin Liiviläisten kanssa v. 1206 tehtyä sopimusta; erittäin huomattava on Gruberin toisinto „aucta tamen mensura“ (siv. 32), Sakkalan Virolaisten kanssa tehtyä sopimusta v. 1218 (siv. 37) ja Kuurilaisten kanssa v. 1230 tehtyä sopimusta (siv. 39).

² U. B. CXLV: — — Ideoque fraternitati tuae — — — mandamus, quatenus, quod a nobis super praemissis ordinatum est, facias inviolabiliter observari, omnes aliationes et *infeudationes decimarum*, quam iamdicti episcopi, et J. clericus, et Hermodus vicarius eiusdem fecisse noscuntur, revocare procurans — — —

³ U. B. CLXV: — — — Mandamus universis et singulis nobilibus — — — ut ex illis (scil. ex terris, quas iure feodali habent) decimas *decimarum* persolvere episcopo Revalensi non omittunt — — —. Huomattavaa on, että jo näin aikaisin alkuasukkaiden ja lääninomistajain suhde käsitetään orjan ja herran suhteeksi; edelliset kuuluvat jälkimäisille; samassa kirjeessä sanotaan nim.: — — — sicut Estones dominis suis redditus suos afferunt — — —

⁴ U. B. CDLXVII: Insuper praefati Estones pro tot uncis pro quot dominis *decimant* ipsi, nobis etc — — —

⁵ U. B. CDLXXV: Praeterea omnes Estones in terris praedictorum vasallorum nostrorum residentes pro quot uncis dominis suis *decimant* — — —.

Hyvin todennäköistä, jopa varmaakin on, että kymmenyksiä maksettiin ei ainostaan viljasta, vaan ylipäänsä kaikesta luonnontuotteista. Ainakin antaa eräs, tosin vähän myöhemmältä ajalta oleva, mutta silti tuskin kaikkea todistusvoimaa vailla oleva Valdemar IV:n kirje perustusta tälle olettamiselle. Hän nim. vahvisti ^{29/9} 1345 edeltäjensä Räävelin kaupungille myöntämät privilegiot ja kielsi samalla kaikkia, mihin säätyyn ja ammattiin kuulunevatkin, nostamasta kaupungin muurien sisällä kalakymmenyksiä Virolaisilta. Kukin nostakoon ne niillä paikoilla, jotka hänelle oikeudellisesti ovat määrättyt.¹

Kymmenyksiä maksoivat sekä ne alkuasukkaat, jotka asuivat läänityillä aloilla että nekin, jotka asuivat kuninkaan omilla, voudin hoitamilla alueilla.² Ainoastaan Räävelin piispaan ja tuomiokapitulin mailla olevat alkuasukkaat näkyvät olleen, kuten kuningatar Margarethan kirjeestä 21 päivältä elokuuta 1277 ja kuningas Erik Glippingin kirjeestä v:ltä 1283 käy selville, vapautetut maallisten — huomattakoon, ei kirkollisten — kymmenysten suorittamisesta.³ Emme kykene ratkaisemaan oliko yleensä kaikilla muillakin hengellisillä laitoksilla, luostareilla y. m. tässä suhteessa sama vapautus. Ainoastaan Gutvallin luostarin Virossa olevilla alueilla asuvista

¹ U. B. DCCCXXXIX: *Insuper eis in defensionem iuris concedimus et libertatis civium earundem, quod nullus in terra nostra Estoniae praedicta cuiuscunque status vel conditionis fuerit, audeat aut praesumat decimam piscium recipere de Estonibus suis infra murata civitatis antedictae; sed pro sorte sibi decimam debitam recipient de eisdem (scil de piscibus) in locis sibi a iure debentibus et concessis.*

² U. B. CLXV. Kngs Valdemar Seierin kirje ^{24/7}, 1240 sisältää m. m.: — — — et sicut Estones dominis suis redditus suos afferunt, sic advocati nostri et alii domini dicto domino episcopo partem, quae ipsum de decimis contingit afferre non amittant.

³ Kngtr Margarerhan kirje ^{21/8} 1277 U. B CDLV: — — — concedimus nihilominus episcopo et canoniciis memoratae ecclesiae Revaliensis communitatem omnium libertatum in terminis Revaliae — — — valentes etiam, quod omnia et singula bona ad saepe dictam ecclesiam impignorata, locata, perpetuata, impignoranda, locanda, perpetuanda ab omni servitio terrae, tallis et exactionibus quibuscumque sint libera totaliter et exempta — — —. Nämä samat etuoikeudet vahvisti kngs Erik Glipping v. 1283. U. B. CDLXXXIII.

mainitaan erittäin, että he ovat kymmenysrasituksista vapautetut.¹

Erittäin on huomattava, että Virossa olivat kymmenykset maksettavat sekä kuninkaalle tai hänen vasalleilleen että kirkolle, — siis kahdet kymmenykset. Maa oli kuninkaan ja siis hänelle tai hänen määräämälleen veronalainen. Kirkolliset kymmenykset taas olivat koko Tanskan valtakunnassa maksettavat aina Knut Pyhän ajoista (1080—1086) saakka.²

Mutta nämät maalliset ja kirkolliset kymmenykset eivät olleet ainot aineelliset rasitukset, jotka Viron herttuakunnan alkuasukasten tuli suorittaa. Kanonisen lain mukaan tuli hengellisen säädyn suorittaa piispalle n. s. prokuratsionit, kustannukset piispain visitatsionimatkoista. Tanskassa sitä vastoin — siis myös Virossa — siirtyi tämä velvollisuus jo aikasin seurakunnille.³ Mutta piispa Johannes I:n kirje 8 p:ltä joulu-

¹ Kngs Erik Glippingin kirje v:ltta 1259 (U. B. CCCXL): — — — monachis cisterciensis ordinis de Guthvalia dimisimus villas — — — liberas et exemptas ab omni gravamine iuri regio attinente exceptis duobus casibus scilicet ut habitantes in dictis bonis ad consueta servitia castri Revaliae obligati teneantur, et ut in expeditione, quae edicta fuerit cum ceteris proficiscantur. Kngs Erik Menved vahvisti nämät etuoikeudet ^{20%}, 1290 (U. B. DXXXVII). — Gutvallin luostarilla oli Virossa jotenkin paljon alueita. Liber census Daniae (n. v:ltta 1240) osoittaa sillä jo olleen 9 maa-aluetta, jotka yhteensä käsittivät 113 auranalaa viljelyä maata (Bunge, Estland siv. 112). Yllämainitun kirjeen kautta lahjoitti kngs Erik Glipping taas 8 maa-aluetta.

² Bunge, Estland siv. 189. B. väittää, että Gregorius IX oli erittäin määränyt kirkolliset kymmenykset Viroon nähden ja ottaa tueekseen asiakirjat 19 ja 24 p:ltä helmik. 1236. Mahdollista kyllä, että niin oli laita, mutta tuskin juuri noista asiakirjoista voi sitä päätöstä tehdä.

³ Tämä tiedonanto perustuu Bungen teokseen *Das Herzogthum Estland unter den Königen von Dänemark*, siv. 191 muist. 532 Emme ole olleet tilaisuudessa perehtymään tähän asiaan, joten emme osaa tehdä mitään johtopäätöksiä hengellisillä alueilla suoritettavista prokuratsioneista. Löytyy kyllä jokunen tieto sielläkin maksettavista prokuratsiooneista (piispa Hermannin kirje v:ltta 1242 U. B. CLXXIII), mutta jos yllämainittu Bungen tiedonanto, että prokuratsionit muualla paitsi Tanskassa olivat hengellisen säädyn suoritettavat, on oikea, niin eivät prokuratsionit hengellisillä alueilla kuuluneet alkuasukasten rasituksiin, kuten Otto Mueller näkyy otaksuvan (kts. *Livländische Agrargesetzgebung*, Riga 1892, siv. 101—102). Siivumennen mainittakoon tuon Bungen tiedonannon johdosta, että ainakin Ruotsissa seurakunnatkin jossain määrin ottivat osaa prokuratsionien suorittamiseen. (Kts. C. J. Schlyter, *Glossarium ad Corpus juris Sueo-Gotorum antiqui, gengærp.*)

kuuta v. 1280¹ ja kuningas Erik Glippingin kirje 17 päivältä heinäkuuta v. 1281² osoittavat, että prokuratsionit sälytettiin kansan kannettaviksi. Tämän veron suuruuden oli kuningas Erik Glipping ^{11/6} 1260³ vasallien ja piispan kesken v. 1259 tehdyн sopimuksen⁴ mukaisesti määränyt kahdeksi kulmetiksi⁵ ruista, joka määrä jokaiselta auranalalta vuosittain oli maksettava kahta visitatsionimatkaa kohti. Virumaasta koottava vilja oli kuletettava johonkin määrätyyn paikkaan siellä ja sieltä Rääveliin.

Itämeren maakuntien alkuasukasten aineellisiin rasituksiiin kuuluivat vielä, paitsi näitä yllämainittuja säännöllisiä veroja, ne joko luonnontuotteissa tai rahassa maksettavat satunnaiset vahingonkorvaukset, joita alkuasukasten tuli valloittajille suorittaa sen johdosta, että olivat nousseet heitä vastaan kapinaan. Edellä on jo mainittu,⁶ että osa v. 1212 kapinaan ryhtyneitä Liiviläisiä sai sovittaa „Jumalaa, kirkkoa ja Saksalaisia vastaan“ tekemänsä rikoksen rahasakolla, joka oli 100 oseringia eli 50 markkaa, sekä lisäksi toimittaa ritareille takaisin heidän hevosensa ja asevarustuksensa sekä mitä muuta heiltä oli otettu. Niinikään mainitaan, että Tanskalaiset Saarenmaalaisten keväällä v. 1221 Tallinnaa vastaan tekemän onnettoman yrityksen

¹ U. B. CDL VII: *Insuper praefati Estones pro tot uncis pro quot dominis decimant ipsi nobis et nostris successoribus, exigente nostra iustitia, pro totidem in annona sinodali satisfacere debeant ut tenentur.*

² U. B. CDLXXV: *Praeterca Estones, in terris praedictorum vasalorum residentes, pro quot uncis dominis suis decimant, pro totidem tenentur et debent domino episcopo et suis successoribus singulis annis annonam solvere sinodalem videlicet de quolibet unco duas mensuras, quae apud Estones kylmeth vulgariter appellantur, prout consuerunt solvere ab antiquo.*

³ U. B. CCCLII. Kts muuten Bunge Estland s. 191—193.

⁴ U. B. CCCXXXVII: — — — de sinodali domini episcopi percalvatione — — — talem fecimus compositionem, ut a quolibet unco pro duabus percalvationibus annuatim duo culmet silihinis solverentur, hac tamen condicione, ut dicta annona per Vironiam danda in locum ibi sibi placitum praesentaretur ex ista vero parte nemoris in Revaliam veheretur.

⁵ Tuo mittä kulmet ei näytä olleen mikään vakava, tarkalleen määräty mittä; sen arvo on eri paikoissa ja eri aikoina erilainen. Tähän aikaan laskettiin ehkä 3 tai 4 kulmetia yhteen loofiin. (Kts. Bunge, Estland siv. 229.)

⁶ Siv. 34, 35.

jälkeen määräsiivät niille Harjunmaan, Virumaan ja Räävelin asukkaille, jotka olivat tuohon edellämainittuun yritykseen ottaneet osaa, kaksinkertaisen, jopa kolminkertaisenkin veron ja ottivat heiltä useita ja raskaita hyvityksiä.¹ Samoin tietää kroonikankirjoittaja, että kun ritarit Virolaisten kapinan jälkeen v. 1224 asettuivat Sakkalaan, he ottivat Virolaisilta täydelliset hyvitykset kaikesta, mitä heiltä kapinan aikana oli otettu ja kaikista muista vahingoista, joita he, ritarit, olivat kärsineet.²

Näihin satunnaisiin rasituksiin kuului myösken sodassa menetetty omaisuus. Tämä ei suinkaan ollut pieni rasitus. Ottakaamme huomioon, että valloitustyötä kesti lähemmäs puoli vuosisataa. Retkiä tehtiin vuodessa useampiakin ja miltei jokaiselta retkeltä toivat valloittajat luultavasti kaiken sen irtaimen omaisuuden, mikä asukkailta oli jäänyt piiloittamatta. Ja heidän saaliinsa ei ollutkaan pieni. Milloin he ryöstivät suuret joukot hevosia — kerran niitä mainitaan olleen 2000 — milloin sarvikarjaa — pientä karjaa yksistään mainitaan kerran olleen 4000 — milloin vaatteita, jopa rahaakin.³

¹ H. L. XXIV, 7: *Et duplicem censum vel triplicem, quem ante dare solebant imponerunt reliquis satisfactionesque multas et graves accep- perunt ab eis.*

² H. L. XXVIII, 9: *Insuper et satisfactiones plenas pro cunctis sibi ablatis et pro dampno sibi illato tam in Ugaunia quam in Sackala per- ceperunt totaliter.*

³ H. L. XIV, 10: *Sequenti die ac tertio circumeuntes omnia vastaverunt et incenderunt que invenerunt et equos et pecora innumerabilia accep- perunt. Erant enim boum et vaccarum quatuor milia exceptis equis et aliis pecoribus — — —. H. L. XV, 3: — — equos diripiunt, quorum erant ibi multa milia — — —. H. L. XV, 7: — — totam terram in circu- itu despoliaverunt — — spolia multa tulerunt — — et pecora multa et equos et spolia rapientes. H. L. XVIII, 5: Et rapuerunt talenta argenti exceptis vestibus et equis et spoliis multis. H. L. XVIII, 7: Exercitus vero interim castrum subintrans bona cuncta diripiens equos et boves cum omnibus pecoribus educens — — — — —. H. L. XIX, 3: — — et equos et pecora minantes spolia multa tulerunt — — — — — et pecora et spolia multa secum deduxerunt. — — — — diversis tormentis afficiunt donec omnes pecunias suas eis apperint. — — — ablata pecunia et omni substansia — — leti cum omni preda sua domi re- vertuntur. H. L. XX, 2: Et reversus est exercitus cum preda magna bovesque et oves innumerabilia reduxerunt. H. L. XXI, 3: — — — et equorum fere duo milia eis abstulerunt, et arma et spolia omnia eorum tulerunt, et sequenti die rapta omnia inter se divisorunt. H. L. XXI, 5:*

Tässä yhteydessä ei myöskään saa jättää huomioonottamatta niitä enemmän tai vähemmän satunnaisia vercja, joita alkusukasten tuli Venäläisille suorittaa. Kronikankirjoittaja kertoo, että piispa Meinhard aloitti käännytystyönsä Polotskin ruhtinaan nimenomaisella suostumuksella.¹ Tämä viittaisi siis siihen, että nämät Väinän Liiviläiset olisivat olleet Polotskin ruhtinaaseen alamaisuuden suhteessa. Mutta juuri se seikka, että Meinhard saa pyytämänsä luvan kertomuksesta päättää ilman mitään vaikeuksia, todistaa, että tuo alamaisuuden suhde oli jotenkin höllä. Epäilemättä Väinän Liiviläiset kuitenkin maksoivat, kuten kronikankirjoittaja nimenomaan huomauttaa, Potolskin ruhtinaalle veroa.² Jo sekkin seikka, etteivät Venäläiset Saksalaisten yhäti edistyvän valloituksen aikana olleet ainoastaan kylmäverisiä tapausten katselijoita, vaan alituisesti häiritsivät Saksalaisia Väinän seuduilla, todistaa osaltaan sitä, että Venäläisillä näillä seuduilla oli etuja valvottavina. Turvatukseen asemansa Venäläisten yhäti uudistettuja hyökkäyksiä vastaan ja saadakseen käantää koko huomionsa Virolaisten käännytämiseen, teki Albert-piispa v. 1210 rauhan Polotskin ruhtinaan kanssa sillä ehdolla, että Liiviläiset, tai heidän puolestaan piispa, maksavat Polotskin ruhtinaalle vuotuisen veron,³ kuinka suuren, sitä ei mainita. Jo ennen⁴ on ollut puhetta siitä, että Tolovan Lätiläiset maksoivat Venäläisille veroa aina 1200-luvun loppupuolelle saakka.

Silloin tällöin tiedetään Venäläisten tehneen satunnaisia ryöstö- ja veroitusretkiä eri osiin Itämeren maakuntia. Erään sellaisen mainitsee kronikankirjoittaja Pihkovan ja Novgorodin

— — — iumenta multa secum comminantes, spolia multa tulerunt. H. L. XXII, 9: — — et pecora multa et spolia rapientes — — — rapinam multam acceperunt. H. L. XXIII, 6: — — equos et pecora et spolia multa tollentes — — —. H. L. XXIII, 7: — — — spolia multa tulerunt. H. L. XXIII, 9: — — et acceperunt equos et vestes et predam multam — — —. — Kts. myös Livl. Reimchronik s. 7114—7297.

¹ H. L. I, 3.

² H. L. I, 3: — — — cui (scil. regi Valdemaro de Plocke) Lyvones adhuc pagani tributa solvebant.

³ H. L. XIV, 9: — — — et facta est pax perpetua tunc primo inter regem et Rigenses, ita tamen, ut Lyvones debitum tributum regi persolvant annuatim vel episcopus pro eis.

⁴ Siv. 36.

ruhtinasten tehneen Ugauniaan Ottepäään linnaan. He piiritti-vät linnaa 8 päivää. Linnassa tuli pian veden ja ruokavarojen puute, jonkatähden asukkaat pyysivät rauhaa. Se heille myönnettiinkin, mutta lunnaikseen saivat he maksaa „400 markkaa nogaatteja“. ¹ Seuraavana vuonna, jolloin Saksalaiset taistelivat Ugauniassa, lähti Novgorodin ruhtinas Mstislav, kuultuaan tämän, 50,000 miehen kanssa likkeelle ja samosi Vaigan kautta Järvenmaalle, mutta kun ei sieltä löytänyt Saksalaisia, eteni Harjunmaalle, piiritti muutamia päiviä Varbolan linnaa, mutta lähti vihdoin takaisin omaan maahansa linnan asukkaitten pyynnöstä saatuaan heiltä 700 markkaa nogaatteja. ² — V. 1216 Venäläiset taas lähtivät Pihkovan ruhtinaan johdolla Viroon, tällä kertaa Ugauniaan, vihastuneina siitä, että tämän seudun asukkaat olivat ottaneet kasteen Saksalaisilta. Tälläkin kertaa hei-dän sanotaan kiskoneen alkuasukailta veroa. ³ — Muutamia vuosia myöhemmin tapaamme taaskin Venäläiset näillä seuduin. Kun nim. Viron kapina v. 1223 alkoi, kutsuivat Virolaiset Venäläisiä avukseen lähettiläin heille paljon lahjoja. Susdalin ruhtinas lähetti sotajoukon, niinikään Pihkovan ja Novgorodin

¹ H. L. XIV, 2: Eodem tempore rex magnus Nogardiae simul et rex de Pliceckove cum omnibus Ruthenis suis venerunt cum exercitu magno in Ugauniam et obsidente castrum Odempe pugnaverunt cum eis diebus octo, et cum esset in castro defectus aquarum et penuria ciborum, pecierunt pacem a Ruthenis; et dederunt pacem eis et baptismate suo quosdam ex eis baptizaverunt et acceperunt ab eis quadringentas marcas nogatarum. — Nogatae (Gruber nagatae) lienee ehkä peräisin virolaisesta monikkomuodosta nahad (yksikkö nahk). Nagateilla tarkoitettanee näädän tai oravan nahkoja, joihin nähtävästi oli kiinnitetty joku metallilevy. Niitäh käytettiin, kuten näkyy, vaihtorahan asemesta. Vrt. A. Hansenin toimittamaa laitosta Origines Lyvoniae siv. 139.

² H. L. XV, 8: Audiens itaque rex magnus Nogardie Mysteslave exercitum Theutonicorum in Estonia, surrexit et ipse cum quindecim milibus virorum et abiit in Waygam et de Wayga processit in Gervam et non inventis Theutonicis progressus est in Harrien et obsedit castrum Warbole et pugnavit cum eis dies aliquot et promiserunt ei castrenses, ut recederet, septingentas marcas nagatarum, et reversus est in terram suam.

³ H. L. XX, 3: Post hec indignati Rutheni de Plecekove contra Ugaunenses eo, quod baptismum Latinorum acceperunt et suum contempserunt bellumque eis comminantes censem ac tributum ab eis exegerunt.

ruhtinaat. Tämä noin 20,000 suuruinen venäläisjoukko otti Tarton seudut haltuunsa.¹ Vähää myöhemmin lähettivät Novgorodilaiset vielä edellisten avuksi 200 miehen suuruisen sota-joukon, jonka johtaja, Kokenhusenin entinen ruhtinas Vjačko, tuli Venäläisten sikäläiseksi vallanpitäjäksi. Hän kantoi veroja — niiden suuruutta ei mainita — Tarton ympärillä olevista maakunnista ja sanotaan, että jotka kieltyyivät veroa maksamasta, niitä vastaan hän lähetti sotajoukon ja hävitti heidän maansa „aina Vaigasta Virumaahan ja Virumaasta Järvenmaahan ja Sakkalaan asti“.² Tästäkin jo huomaa kuinka laajalle Venäläisten valta ulottui. — Venäläiset veroittivat näitä seutuja seuraavan vuoden syksyn asti.³

Tässä yhteydessä mainittakoon myösken, että Ruotsalaisetkin tekivät retken jo 1100-luvun lopulla Viroon ja nostivat seudun asukkailta veroa.⁴ Veroittivatko he Läänemaan asukkaita v. 1220, jolloin he tekivät sinne onnettomasti päättyneen retkensä,⁵ sitä ei kronikankirjoittaja mainitse.

Tällaisia enemmän tahi vähemmän satunnaisia ja tilapäisiä rasituksia, samoin kuin ennen mainituita kontributsioneja on luonnollisesti voinut olla paljon enemmän kuin ne, joista tietoja on säilynyt. Sinään ne eivät tietysti aivan paljoa merkitsisi. Mutta kun ne tulevat säännöllisten, vieläpä verrattain korkeittenkin verojen lisäksi, ovat ne tietysti omiaan tuntuvassa määrässä lisäämään alkuasukasten aineellisia rasituksia.

¹ H. L. XXVII, 3.

² H. L. XXVII, 5: Post hoc Nogardenses miserunt regem Wiesceka — — — committentes ei dominium in Dorbeta et in aliis provinciis, quas sibi posset subiugare. — — — et receperunt eum castrenses cum gaudio — — — et dederunt ei tributa de circumiacentibus provinciis et quicunque tributa non prebebant exercitum contra eos direxit et devastavit omnes terras sibi rebelles a Wayga usque ad Vironiam, a Vironia usque in Gervam et in Sackalam — — —.

³ H. L. XXVIII, 5.

⁴ H. L. I, 13: Iam tunc idem episcopus cum duce Suecie Theutonicis et Gothis Curones bello adierunt sed tempestate depulsi Vironiam, Estoniae provinciam, applicant et triduo terram vastant. Sed dum Virones de fide recipienda tractarent, dux accepto potius tributo ab eis vela sustollens, divertrit in molestiam Theutonicorum.

⁵ H. L. XXIV, 3.

Vaikka Atbert-piispa oli perustanut erityisen hengellisen ritarikunnan, jonka nimenomainen tarkoitus oli Itämeren maiden kukistaminen, vaikka hän uupumatta melkein joka syksy kävi Saksassa värväämässä yhä uusia ristisotureita sotimaan pakanoita vastaan ja vaikka paavit tuon tuostakin lähettivät vaikuttavan sanansa kristikunnalle kehoittaen sitä synninpäästön hinnasta taistelemaan Itämeren kangoja vastaan,¹ kävivät nämät voimat kuitenkin vähäisiksi kukistamaan sitä itsepintaista sitkeyttä, jolla näiden seutujen kansat, yhä uudelleen ja uudelleen voimansa kooten, nousivat puolustamaan isiensä uskoa ja omaa vapauttaan sekä vastustamaan maahan tunkevien muukaalaisten yhä enenevästä vaikutusta. Sentähden pakoitettiin alkusalukkaita, sitä mukaa kun heidän itsenäisyttensä lannistettiin, liittymään ristijoukkoon ja taistelemaan pakanoita — useimmiten heidän omia heimolaisiaan vastaan.

Ensinkerran taisteli osa Liiviläisiä yhdessä rivissä Saksa-laisten kanssa v. 1206, jolloin Polotskin ruhtinas sekä suuri joukko Liiviläisiäkin ahdisteli Väinän seutuja.² Sitä alkaen oli alkusalukkaita mukana milt'ei jok'ainoassa taistelussa valloitukseen aikana ja valloitukseen päätytyä velvoitettiin heitä sotimaan ulkopuolella oman maan rajoja asuvia pakanakangoja, pääasiallisesti Litvalaisia ja Samaiteja, tilapäisesti myös Venäläisiä vastaan. Että sotapalvelus todella oli velvoittava, se käy selville jo kronikankirjoittajan sanamuodosta. Varsin usein hän mainitsee nimenomaan, että piispa lähettili sanan alkusalukkaille käskien heitä tulemaan taistelemaan pakanoita vastaan.³ Sitä

¹ Kts. esim. Alexander III:n bulla ¹⁷/₉, 1171 (U. B. VI), Innocentius III:n bulla ⁵/₁₂ 1199 (U. B. XII), saman kirje ¹²/₁₀ 1204 (U. B. XIV) y. m.

² H. L. I, 1—9. § 8: — — — Commissa igitur civitate domino episcopo, qui validiores erant Theutonici *cum suis Livonibus Rigenibus armati* — — — navigio ascendentibus ad castrum Holme applicant — — —

³ H. L. XI, 5: — — — mittunt ad omnes Lyvones et Leththos comminantes et dicentes: Qvicunque exierit, sequutusque exercitum chistianorum non fuerit, trium marcarum pena multabitur. H. L. XI, 6: — — et missis nunciis per universam Lyvonię et Letthigalliam, qui se fidei iam coniunxerant christiane, convocat omnes in expeditionem. H. L. XII, 6: — — et de tota Lyvonia et Lethigallia convocantes exercitum fortem et magnum — — —. H. L. XIII, 1: — — — convocavit Lyvones ac Leththos iamdudum conversos — — —. H. L. XIII, 4: — — — convocato exercitu de omnibus finibus Lyvoniae et Leththie — — —. H. L. XIII, 5: Bertoldus magister milicie in Wenden vocato ad se Russino cum

seikkaa, että tämä rasitus oli aivan yleinen, todistaa vielä lisäksi sekin, että paavillinen legatti Vilhelm Modenalainen $11/4$ 1226 vapautti katedralikirkkojen alueilla asuvat talonpojat nimenomaan juuri tästä rasituksesta.¹

Lethjis suis, nec non et aliis Lethjis de Autine et cum Wendis suis, ivit in Ugauniam — — —. H. L. XIV, 10: — — — mittunt seniores Rigensium per totam Lyvonię et Lettiam et per totam provinciam et per omnia castra Dune et Coive ut veniant omnes et sint parati ad faciendam vindictam in Estonum nationibus; — — —. H. L. XIV, 10 (lopussa): — — et convocaverunt Lyvones et Lethtos de omnibus finibus et castris et poenam non venientibus comminantes et terrorem incutientes, collegerunt exercitum fortem. H. L. XV, 7: mittentes episcopi per omnia castra Lyvoniae et per omnes provincias Letterum, ut veniant cum Theutonicis in expeditionem — — — —. H. L. XVIII, 5: — — Et misit episcopus per omnia castra Letterum atque Lyvonus et de omni confinio Dune et Coive, et congregavit exercitum magnum et fortem. H. L. XVIII, 7: Et eunes Rigenses cum fratribus milicie convocant secum Lyvones et Lethtos et procedunt in Sackalam — — —. H. L. XIX, 8: Festo itaque nativitatis dominice peracto, Lyvonus et Lettis indicitur ut sint parati, ut congregentur ituri contra christiani nominis inimicos. H. L. XX, 6: Post festum epyphaniae miserunt Rigenses ad omnes Lyvones et Letthos et congregaverunt exercitum magnum et iverunt in Sackalam. H. L. XXII, 4: — — et convocaverunt ad se viros de circumiacentibus provinciis volentes iterum pugnare. cum Ruthenis. H. L. XXII, 9: — — Rigenses miserunt ad Lyvones et Lettos et congregaverunt exercitum, ut irent contra Estones. H. L. XXIII, 4 (lopussa): — — Albert misit ad omnes Lyvones et Lettos mandans eis ut essent parati — — — — ad faciendam vindictam nationibus. H. L. XXIII, 7: — — fratres milicie de Wenden ad se convocaverunt viros episcopi Gerhardum advacatum cum omnibus Lyvonus ac Lettis — — — et profecti sunt in Sackalam, accipientes secum Sackalanenses et eciam Ugaunenses, et progressi sunt in Gerwam, et eligentes sibi de Gervanensibus vie duces, per totam noctem intraverunt Vironiam. (Huomattava, että tällä retkellä, joka tehtiin v. 1219, oli jo Virolaisiaakin). H. L. XXIII, 8: — — — Unde celebrata purificationis beate Virginis couvocantes exercitum magnum de Lyvonia et Lettia, — — — —. H. L. XXIII, 9: — — — convocantes ibidem ad se Sackalanenses et Ugaunenses nec non et Gervanenses — — — H. L. XXV, 5: — — — et convocantes ad se Sackalanenses nec non et Ugaunenses abierunt in Rusciam ad inimicos suos. H. L. XXVI, 13: — — convocaverunt de Lyvonus et Letthis exercitum — — —. H. L. XXVII, 2: Bernardus episcopus per universam Lyvonię et Letthiam convocans omnes — — — ut veniant pugnaturi cum Estonibus. H. L. XXVIII, 5: — — — convocat episcopus viros ecclesie — — —

¹ Kts. siv. 41, muist. 2. Verrattakoon myös, mitä siv. 41 on saottu tästä Vilhelm Modenalaisen määräyksestä.

Sotapalveluksen tekeminen on tavallisesti yhtenä ehtona niissä monissa sopimuksissa, joita käännytetyjen tai kapinoineitten alkuasukasten kanssa tehtiin. V. 1211 lupaavat Liiviläiset piispalleen ikuista uskollisuutta sekä pakanoita vastaan käytävissä sodissa että kaikissa muissakin suhteissa.¹ Kuurilaisten kanssa tehtiin samanlaisia sopimuksia, jotka velvoittivat ei ainoastaan maan puolustamiseen, vaan vieläpä sotaretkille maan rajojen ulkopuolellekin, ainakin kaksi — v. 1229² ja 1230.³ Kuvaava on se sopimus, jonka Kuurinmaan piispa Henrik ja ritaristo v. 1253 huhtikuussa tekivät. Se on kuvaava sentähden, että se tehtiin alkuasukasten suostumusta lainkaan kuulematta, vaikka se niin läheisesti koski heidän etujaan. Siinä nuot molemmat kontrahentit sopivat keskenään, että hei-dän alamaisensa Kuurilaiset (*unse lude die Curen*) ovat velvol- liset maan turvallisuuden edistämiseksi suorittamaan määrätyyn veron (*wartguit*) ja puolustamaan maansa rajoja sekä levittämään kristinuskoaa. Molemmilla kontrahenteilla on oikeus kri-tillisissä tapauksissa toimittaa sotaväen nosto toisenkin alueella. Niiden, jotka eivät sotakutsua tottele, tulee suorittaa siitä sakko.⁴ — Saarenmaalaisten kanssa teki ritariston mestari Anno 27/₈ 1255 erään sopimuksen, jonka mukaan Saarenmaalaiset ovat

¹ Kts. siv. 33, muist. 4. — Luultavasti nuot „iura christianitatis“, jotka, kuten H. L. useissa paikoin mainitsee, alkuasukkaille määrittiin, jo semmoisenaan sisältivät tämänkin rasituksen.

² U. B. CIII: — — — *expeditiones super paganos tam pro terrae christianorum quam pro fidei dilatatione faciendas frequentabunt.*

³ U. B. CV: *Praeterea iidem Curones nobiscum impugnabunt inimicos Christi.*

⁴ U. B. CCL: — — — *dat unse lude die Curen, als ir lude die Cu-ren, des landes wartguit solen betalen, also lange so des not is, und si solen komen in guden truwen to reisen und to der beschirmnisse des landes und to bredunge des nien Cristengeloven weder die heiden, nach irer macht, wann si von uns eder von unsen voghet, oder anderen unsen ammechtman, weret dat wi nicht to huse weren geeischet worden, op dat si die brodere mit iren luden uns des gelikenisse wider don. Weret dat it geschege, dat die viende des geloven snelliken int land sprengeden, so mogen uns boden in der brodere guit und der brodere boden in uns guit, die lude to der malwep eischen, bi den eilstens der dorpe und wanne si, sus geeischet, worden vorsmaden to kommene, so solen unse lude uns, und der brodere lude in der beterunge schuldich in. — Että wartguit-sanalla on yllämainittu merkitys, siitä kts. Th. Kall-*

velvolliset seuraamaan ritatistoa sotaretkille, talvella hevosilla ja kesällä laivoilla.¹

Mitään tarkempia määräyksiä ei löydy siitä kuinka suuri määärä asekuntoista väkeä alkuasukkien tuli hankkia herrojen käytettäväksi. Ja tuskinpa lienee ollutkaan mitään lähempiä määräyksiä. Luultavasti otettiin väkeä tarpeita myöden, krittilisimmissä tapauksissa kaikki, mitä saada voitiin. Ainakin vastaa tällainen käsitys ylipäänsä täkäläisiä oloja ja antaahan siihen sitäpaitsi jonkunverran tukea yllämainitussa asiakirjassa v:ltä 1253 löytyvä määräys, että Kuurilaisten tulee ottaa osaa sotaretkiin „nach irer macht“. ² Luultavasti oli alkuasukkaiden itse varustettava itsensä kaikin puolin, omilla ruokavaroiilla ja omilla aseilla. Mitään seikkaperäisiä määräyksiä emme tästäkään ole tavanneet, vaan asia tuntuu itsessään melkein luonnolliselta.³

Sivumennen tuli jo mainituksi, että Vilhelm Modenalainen ^{11/4} 1226 vapautti sotarasituksesta ne alkuasukkaat, jotka asuivat katedralikirkkojen alueilla.⁴ Saman vapauden antoi kuningatar Margaretha ^{21/8} 1277 Räävelin piispan ja tuomiokapitulin mailla asuville talonpojille.⁵ Kuinka säätäväisiä ylipäänsä

meyer, Die Begründung der deutschen Herrschaft u. christlichen Glaubens in Kurland siv. 224 (Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- u. Kurlands, herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte u. Altertumskunde der russischen Ostseeprovinzen, Band IX), sekä Oscar Stavenhagen, Freibauern u. Landfreie in Livland während der Ordensherrschaft, siv. 329 (Beiträge zur Kunde Est-, Liv- und Curlands, herausgeg. von der Estländischen Litterarischen Gesellschaft, Band IV, Heft 3).

¹ U. B. CCLXXXV: — — — Octavo art. sunt obligati nobis fide data ad expeditiones in hyeme cum equis et cum navibus in aestate — — — . Saarenmaan piispan Hermannin kirje v:ltä 1284 (U. B. CDXC) koskee myös Saarenmaalaisten velvollisuutta suorittaa sotapalvelusta. Siinä sanotaan m. m.: Item ad expeditionem et ad terrae defensionem parati erunt cum ipsis ab episcopo fuerit intimatum.

² Kts. edellisellä sivulla olevaa muist. 4.

³ Verrattakoon edellämainittua v. 1255 Saarenmaalaisten kanssa tehtyä sopimusta, jonka mukaan alkuasukkien tuli seurata sotaretkillä varustettuna talvella hevosilla ja kesällä laivoilla.

⁴ Asiakirja on siteerattu siv. 41 muist. 2. Verrattakoon myös mitä samalla sivulla on sanottu tästä Vilhelm Modenalaisen määräyksestä.

⁵ Kngtr Margarethan kirje ja kngs Erik Glippingin kirje v:ltä 1283, jolla hän vahvisti edellämainitän määräyksen, ovat otetut sivulle 43 muist. 3.

oltiin myöntämään vapautuksia sotarasitusesta, sen huomaa siitäkin, että Gutvallin luostarin Virossa olevien alueiden asukkaat, joille kuningas Eerik Glipping oli myöntänyt muissa suhteissa etuoikeuksia ja joita hän ylipäänsä näytti suosivan, olivat saman kuninkaan v. 1259 antamalla kirjeellä nimenomaan velvoitetut sotapalvelusta suorittamaan.¹

Niinpian kuin Itämeren kansat olivat kristinuskoon käännytetyt, oli maahan luonnollisesti rakennettava useita kirkkoja. XIII:n vuosisadan keskivaiheilla oli Tanskan Viro jaettu 14 seurakuntaan, joissa kussakin tietysti oli oma kirkkonsa.² Kuurinmaalle päättäväät piispa Henrik ja ritarit v. 1252 rakennettavaksi 11 kirkkoa.³ Kuinka paljo Liivinmaalla oli kirkkoja, siitä ei meillä ole tietoja, mutta suhteellisesti oli niitä kaiketi jotenkin yhtä paljon kuin Viron- ja Kuurinmaalla. Aikojen kuluessa kirkkojen luku luonnollisesti myötäänsä kasvoi. Niinikään rakennettiin, sittekun maa oli valloitettu, useita linnoja, osaksi rajojen suojaamiseksi, mutta suureksi osaksi myös vallanpitämisen helpoittamiseksi. L. Arbusow luettelee teoksessaan „Grundriss der Geschichte Liw-, Esth- und Curlands“ (siv. 70 j. s.) 45 suurempaa tai pienempää linnaa, jotka valloitusajalla näihin maa-

¹ Kngs Eerik Glippingin kirje ja kngs Eerik Menvedin kirje $\frac{2}{3}$, 1290, jolla hän vahvisti edellisen, ovat siteeratut siv. 44, muist. 1. — Nämät kirjeetkin todistavat — epäsuorasti tosin — sitä kaiken epäilyksen yläpuolella olevaa tosiasiasta, että Viron herttuakunnan asukkaat olivat velvolliset tekemään sotapalvelusta (huomattakoon Eerik Glippingin kirjeessä sanat: — in expeditione *cum ceteris proficiscantur*). Mitään suoranaista velvoittavaa käskyä maallisen vallan puolelta emme ole lähteissä havainneet. Paavi Gregorius IX:n kirjeessä $\frac{2}{3}$, 1234 (U. B. CXLV), joka kyllä koskee yhtä paljon Viron kuin Liivinmaankin asukkaita, sanotaan kyllä: — — — nihil ab eis (scil. ab neophitis) nisi pro expeditionibus et defensionibus terrae, et tunc cum debito moderamine, exigatur. Onko tuo vätilause (et tunc cum debito moderamine) epäsuora huomautus siitä, että vallanpitäjät olivat tehneet itsensä syypäiksi vastakkaiseen menettelyyn?

² Bunge, Herzogthum Estland unter den Königen von Dänemark siv. 195, 196.

³ U. B. CCXL.

kuntiin rakennettiin, ja hänen esityksestään käy selville, ettei tämä luettelo ole täydellinen.

Jotakin varmaa on, että alkuasukkaat aivan yleisesti ja suuressa määrin saivat ottaa näihin rakennustöihin osaa. Sen voi jo päättää siitäkin, että se oli tähän aikaan tapana monissa paikoin muualla Europassa. Se, että tästä asiaa koskevia tiedonantoja, mitä erityisesti Itämeren maakuntiin tulee, on verrattain vähän säilynyt, ei kaiketi todista muuta, kuin sitä yleisesti tunnettua tosiseikkaa, että tuollaiset mielivaltaisuudet vallanpitäjien puolelta, kuten ylipäänsä kaikki epänormaaliset olo, ovat vanhempina aikoina jättäneet vähemmin jälkiä historiallisin lähteisiin.

Esitämme tässä ne harvat löytämämme tiedonannot, jotka tukevat sitä otaksumista, että alkuasukkaat olivat velvolliset ottamaan osaa linnojen, kirkkojen, siltojen y. m. yleisten laitosten rakentamiseen. — Piispa Hermannin kirjeessä v:ltä 1284 sanotaan m. m., että Saarenmaalaisten on rakennettava kirkkojen linnoja (*castra ecclesiae*) ja herrojensa rakennuksia, kun ne tuli taikka vihollinen hävittää.¹ Niinikään mainitaan eräässä asiakirjassa v:ltä 1288, että alkuasukkaat ovat velvolliset auttamaan kirkkojen, kaupunkien ja siltain rakentamisessa.² Tästä viimeksi mainitusta kirjeestä käy myös selville, että tuo rasitus oli yleinen tapa — (*secundum aliorum Hestonum — — — consuetudinem generalem*). — Kun ritarit noin v. 1259 rakensivat Dobenin linnan Semigallien alueelle, piti Liiviläisten, Lättiläisten ja Virolaisten kelkoilla vetää tarvittavat rakennustarpeet.³

Jos voinkin sanoa, että näillä velvollisuksilla suorittaa so-

¹ U. B. CDXC: *Praeterea castra ecclesiae et domos dominorum suorum aedificabunt, si ipsas contingat per incendium vel insultus hostium devastari. Item ecclesias suas et plebanorum domos aedificabunt et reaedificabunt si fuerint incendio vel aliquo casu fortuito devastare.*

² Walkenan apotin, Winandin, kirje helmikuun 3 pltä 1288 (U. B. Bd. 3, N:o DXXI^a): — — — ad expeditiones et malwas exercendas, quae vulgo reise, herevarde et malowe appellantur; item ad structuras ecclesiarum, urbiuum et viarum juvabunt, quotiescunque et quandoconque nescesse fuerit, secundum aliorum Hestonum saepedictorum praeceptoris et fratrū in Jerwia habitantium, consuetudinem generalem.

³ Dobenin linnan rakentamisesta kts. Ditleb's von Alnpeke Livländische Reimchronik, säkeet 5266—5374.

tapalvelusta, rakentaa kirkkoja, linnoja y. m., oli — ei tosin alkuasukasten, vaan vallanpitäjien kannalta katsottuna — jokin yleisempi merkitys, niin ei samaa voine ajatella ainakaan siitä, että alkuasukkaat olivat velvoitetut tekemään valloittajilleen päivätöitä.

Mikäli politinen tila rupesi selviämään, alkoivat vallanpitäjät, etupäässä ritaristo ja vasallit, harjoittaa maanviljelystä.¹ Tämä lienee ollut jotenkin suurisuuntaista laatua. Kuinka suuresta laajuudesta sitä harjoitettiin, siitä antaa havainnollisen kuvan pari säilynyttä Goldingenin voutikunnan kalustoluetteloa v:ltä 1341. Sen mukaan oli sikäläisen marskin (marscalcus) hoidossa 18 kyntöhevosta (equi unciales), eräässä maakartanossa (in curia agriculturae) 12 kyntöhevosta, erään ritariston veljen maakartanossa 3 hevosta, yhteensä siis 33 maanviljelykseen käytettävää hevosta; sitäpaitsi oli pääsiäisen aikana 30 ratsastushevosta, 37 tammaa, 21 varsaa ja saman vuoden Mikkelin aikana 55 ratsua, 40 tammaa ja 14 varsa. Pääsiäisen aikana oli niinikään marskin hoidettavina 39 härkää ja 5 lehmää, eräässä maakartanossa 37 härkää, erään ritariston veljen kartanossa 49 eläintä käsittävä karja, Alswangenin maakartanossa 70 eläintä käsittävä karja; Mikkelin aikana käsitti karja jo 243 eläintä.² — Tuollaisista yhden ainoan voutikunnan kalustoluetteloista voi jo päätää, että ne voimat, mitkä maanviljelykseen tarvittiin, eivät suinkaan olleet vähäiset.

Useasta asiakirjasta voi päätää, että alkuasukkaat saivat suorittaa valloittajilleen päivätöitä. Alkuasukkaitten suoritettavista päivätöistä mainitaan jo Riian y. m. piispain kirjeessä v:ltä 1211.³ Siinä usein mainitussa sopimuksessa, jonka ritariston mestari Otto v. Luttenburg v. 1267 teki Kuurilaisten

¹ Säilyneistä asiakirjoista käy selville, että Viron vasallit harjoittivat maanviljelystä ainakin jo v. 1240, kts. U. B. CLXV, asakirjaa v:ltä 1240. Siinä sanotaan vasalleista puhuttaessa m. m.: — — qui terras colit. Ainaan jo samaan aikaan lienee maanviljelystä harjoitettu Liivinmaalla; Kuurinmaalla luultavasti vasta jotain vuosikymmentä tai toista myöhemmmin.

² U. B. DCCCIII ja DCCCVI; tähän ovat nuo tiedot lainatut Otto Muellerin teoksesta Die Livländische Agrargesetzgebung s. 104.

³ U. B. XVIII: — — Ceterum, si homines ipsorum agros sub sorte habuerint episcopi ei de ipsis agris, sicut homines ipsius episcopi, servient, et contra homines episcopi, si sub militibus bona habuerint, ipsis inde servient.

kanssa, sanotaan m. m., että Kuurilaisten kunkin tulee tehdä ritaristolle työtä 4 päivää, 2 päivää kesällä ja 2 talvella¹ Mai-nittakoon tässä myös se sopimus, joka v. 1272 tehtiin Semi-gallien kanssa. Sen mukaan tuli kunkin tehdä työtä herroilleen 2 päivää kesällä ja 2 talvelta siten, että jokainen nänä neljänä päivänä tekee jokaiselta auranalalta „yhden kuorman“ (mitä?); toiset henkilöt, jotka ovat niin vanhoja, että voivat tehdä työtä, tehkööt käsitöitä, niittäkööt, hakatkoot halkoja j. n. e.² Saarenmaalaissille määräsi piispa Herman v. 1284, että heidän tulee herrojensa pelloilla kyntää yksi päivä (viikossako?) omilla härellään ja omassa ruo'assaan ja niittää kaksi päivää.³ Samoin tiedetään, että Viron herttuakunnan alkuasukkaat, vie-läpä kuninkaalle itselleenkin kuuluvilla alueilla asuvat, olivat velvolliset tekemään päivätöitä.⁴ Kun Virolaiset ryhtyivät viimeiseen onnettomaan kapinaansa v. 1343 ja pyysivät avukseen Turun linnan voutia, niin he tälle lähettilässän sanassa m. m. valittivat, etteivät he ankarasta, raskaasta työstään edes saaneet leipääkäään.⁵

Jokseenkin hyvällä syällä voi otaksua, että sama epäkohta, joka antoi aihetta tuohon edellämainittuun Virolaisten valitukseen, ainakin jossain määrin oli vallalla muuallakin Itämeren

¹ U. B. CDV, § 5: *Vier dage sal ein jegeliche arbeiden in dem lande, dar he sittet, den broderen; twe dage in dem somer und twe in dem winter.*

² U. B. CDXXX: — — Vortmeir so solen si to dem arbeit dienen twe dage in somer und twe dage in dem winter, also doch, dat in diesen vijr dagen von jegelicheme haken ein vore don solen to vorende, wes dat wi behoven, und die anderen jegeliken personen, die also alt sin, dat si arbeiden mogen, die solen uns dienen mit iren hant arbeit, als hoie to slande, oder holt to dragen und houven, ist dat it behuf is.

³ U. B. CDXC — —: item uno die arabunt dominis suis propriis bobus et propriis expensis, duobus vero metent.

⁴ Kngs Valdemar IV:n kirje ^{29/}, 1345 (U. B. DCCCXXXVIII): — — — Insuper si saepedictum molendinium hic iterim reparari seu meliorari necesse habent, hoc per capitaneum nostrum et Estones nostros fieri volamus et mandamus.

⁵ J. Renners Historien herausgegeben von K. Höhlbaum, Leipzig 1872, siv. 87: — — — und von ohrer groten swaren arbeit dat droge broth nicht hedden. — On aivan selvää, että tämä tarkoitaa vallanpitäjille tehtyä työtä, sillä se esiintyy juuri sellaisessa yhteydessä, jossa moititaan heidän ankaraa menettelyään alkuasukkaita kohtaan.

maakunnissa jo valloitukseen aikana. Noissa edellämainituissa sopimuksissa (vrt. etenkin 1267 Kuurilaisten kanssa ja v. 1272 Semigallien kanssa tehtyjä sopimuksia) on päivätöiden määrä tosin asetettu sikäläisiin oloihin nähdien jotenkin kohtuulliseksi, mutta epäillä tätyy antavatko ne uskottavaa tietoa asiaain faktillisesta tilasta. Ne tehtiin aina jonkin kapinan jälkeen ja tarkoitus oli nähtävästi vain saada kapinoiva väestö viihtymään. Olojen tultua rauhallisiksi unohdettiin tehdyt sopimukset nähtävästi hyvinkin pian ja entisä mielivaltaisuksia jatkettiin. Ja se seikka, ettei vallanpitäjien mielivaltaisuudesta ole juuri paljoakaan konkretisia tietoja säilynyt, ei ole lainkaan kummeksiittavaa. Näiden aikojen tapahtumien kirjalliset muistomerkit ovat nimittäin valloitajien tekemiä ja ajotut heidän töitään ikuistuttamaan. Ainoastaan harvoja niukkoja on, jotka luovat täkäläisiin synkkiin oloihin hämärää valoansa ja jotka tekevät mahdolliseksi enemmän aavistaa kuin selvin piirtein kuvata alkuasukosten tilaa. Koetamme niistä etsiä sitä selvitystä, minkä ne mahdollitesti voivat antaa.

Jo aikasin alkoi näyttäytyä yksityisiä merkkejä, jotka osoittivat, että kehitys alkoi käydä suuntaan, joka yhä enemmin ja enemmin rajoitti alkuasukasten vapautta ja lopulta johti siihen raskaaseen orjuudentilaan, joka sittemmin vuosisatoja on ollut näiden kansojen kirouksena.

Henrik Lättiläinen, joka mainiossa teoksessaan on jälkipaailmalle kertonut Saksalaisten valloitustyön, käsittää tämän taistelun kokonaan pyhän ristiretken kannalta. Hän katselee tapausten kulkua ja olojen kehitystä valloitajan silmillä. Kuitenkin tapaamme hänellakin, jolleemme juuri suoranaisia tiedonantoja, niin ainakin enemmän tahi vähemmän selviä viittausta siitä, että kehitys rupeaa kulkemaan nurjaan suuntaan. Jos niitä onkin vähän, niin on niillä, juuri mainitsemastamme syystä, sitä suurempi arvo.

Kronikankirjoittaja kertoo meille, että v. 1212 Segevaldin seuduilla asuvissa Liiviläisissä alkoi syntyä tyttömättömyyttä sikäläisten ritarien hallitukseen. Samoin joutuivat Wendenin

ritarit ja Albertin alueeseen kuuluvat Lätiläiset riitaan pelloista ja mehiläiskenoista, ja kun muutamia heistä loukattiin, valittivat he asiasta piispalle.¹ He syyttivät ritariston jäsenia „monesta asiasta“² — ei tarkemmin mainita mistä. Erittäin mainitaan ainoastaan, että heidän yksityistä omistusoikeuttaan oli loukattu. He sanoivat nim., että heiltä oli ryöstetty pellot, niityt ja rahat.³ Nämät syyt aiheuttivat Liiviläisten puolelta kapinan, jolla he eivät saaneet muuta aikaan, kuin että heidän verotaakkaansa lisättiin.⁴

Voutien menettely lienee usein ollut omavaltaista. V. 1207 lähetti piispa Toreidaan voudin ja tuomarin tointa harjoitamaan erään Gotfrid-nimisen sotilaan. Hänestä sanotaan, että hän käytti väärin oikeutta, sorti köyhiä, vapautti rikollisia ja sorti kristityitä.⁵

Lopulla vuotta 1212 tuli entinen Pihkan ruhtinas Wladimir piispan voudiksi Idumeaan ja Autineen.⁶ Hänestä sanoo kronikankirjoittaja, että „hän niitti enemmän, kuin mitä oli kylvänyt“. Hänen toimenaan oli myös oikeudenkäyttö, mutta siinä tapaan, jolla hän sitä hoiti, ei Raceburgin piispan Filipin, joka tilapäisesti oli Albertin sijaisena, sanota olleen tyytyväinen. Ja kun Wladimir kohta myöhempin lähti Venäjälle, sanotaan sen tapahtuneen monen tyydytykseksi.⁷ Mutta talvella 1214 tuli Wladimir takaisin ja Idumealaiset ja Lätiläiset ottivat hä-

¹ H. L. XVI, 3: — — orta est contentio magna inter fratres milicie de Wenden et Lettos de Autine, qui tunc erant in sorte episcopi, de agris et arboribus apum. Et iesis quibusdam Lettis a fratribus pervenit ad episcopum querimonia.

² H. L. XVI, 3: — — — in multis fratres milicie accusabant.

³ H. L. XVI, 3: agros et prata et pecunias sibi ablatas referebant.

⁴ Vrt. edellä siv. 34—35.

⁵ H. L. XI, 4: Missus est eciam eodem anno Godfridus quidam miles in Toreidam ad procurandum officium advocacie in iuri seculari — — Et quia inique egerat pervertendo iudicium et pauperes opprimendo et iniquos iustificando et neophitos corrodendo, iusto iudicio Dei factum est ut — — — — postea morte turpissima defunctus est.

⁶ H. L. XVI, 7.

⁷ H. L. XVII, 4: Interim Woldemarus, advocatus Idomeorum et Lettorum, multa metebat, que non seminaverat, iudicans iudicia et causas eorum, et cum non placerent episcopo Raceburgensi et etiam omnibus aliis sua iudicio, ipse tandem desiderium implendo multorum abiit in Rusciam.

net vastaan, vaikkakaan eivät olleet hänen tulostaan hyvillään. Nytkin hän hoiti voudin- ja sen yhteydessä olevaa tuomarinvirkaa.¹ Siinä toimessaan hän näyttää taaskin menetelleen itsevaltaisesti ja röyhkeästi sekä kiskoneen kansaa. Sitä ainakin todistavat ne varsin nuhtelevat sanat, jotka Lätiläisten papin Alebrandin kerrotaan hänelle sanoneen.²

Aivan ilmeistä on, ettei voutien kiskominen ja väkivaltaisuus suinkaan ollut mitään harvinainen. Tähän viittaa m. m. Henrik Lätiläisen kronikan XXV:n luvun 2 pykälän loppu, jossa kronikankirjoittaja — nähtävästi aikoen siihen lopettaa teoksensa — varoittaa niitä, joille voudin valta on uskottu, etteivät liiaksi sortaisi köyhiä. Ei Neitsyt Mariaa ilahduteta, jatkaa hän, niillä korkeilla veroilla, joita äskenkääntyneitten on suoritettava eikä liioin sillä rahalla, joka erilaisien kiskomisten kautta on heiltä anastettu.³ — Tällaiset varoitukset tuntuisivat oduolita kuulla varsinkin Henrik Lätiläisen suusta, jollei todella huutavia epäkohtia olisi ollut olemassa.

Kun Virolaisten kapina v. 1223 puhkesi, huomaamme selvästi, että heidän hillitön raivonsa erityisesti kohdistui vouteihin,⁴ — sekin jotenkin selvä viittaus siihen, että nämät jälkimäiset olivat tehneet itsensä syypäiksi röyhkeyteen ja kiskomisiin.

Samallaista johtopäätöksiä täytyy vetää niistä varoituksesta, joita paavallinen legatti, Vilhelm Modenalainen, kulkiesaan Honorius III:n valtuuttamana tarkastelemassa Itämeren maakuntien oloja, jakeli oikealle ja vasemmalle. Lähdettyään Riiasta sisämaahan ja tultuaan Ottepään linnaan Ugauniaan,

¹ H. L. XVII, 6: — — — et receperunt eum Letti cum Ydomeis licet non multum gaudentes — — — et sedit Metimne iudicans et colligens de provincia, que sibi fuerunt necessaria.

² H. L. XVIII, 1: Oportebat te, inquit, rex, qui iudex hominum esse meruisti, iudicia iusta iudicare et vera, non opprimendo pauperes, nec res eorum auferendo, nec neophitos nostros conturbando magis a fide Christi faceres deviare.

³ H. L. XXV, 2: — — — Attendite eciam et videte, qui tenetis dominium et advicia in terra ipsius, ne pauperes nimium opprimatis, pauperes dico Lyvones et Lettos — — — . Non enim beata Virgo consu magno, quem dare solent neophiti, delectatur non pecunia diversis exactionibus ipsis ablata placatur.

⁴ H. L. XXVI, 5, 6, 7.

kehoittaa hän Saksalaisia, etteivät äskenkääntyneitten hartioille sälyttäisi raskaampaa kuormaa, kuin mitä nämät jaksavat kantaa. Niinkään varoittaa hän, tultuaan Kalpaveljestön alueelle Viliannin linnaan, tämän linnan haltioita, etteivät kymmenysten kannossa eivätkä muissakaan suhteissa olisi liian ankaroita alamaisilleen Virolaisille. Vendenin ritareille hän tarkasti muisstutti, että pitäisivät alamaistensa hartioille sälyttämänsä taakan kepeänä. Ja aina, niin sanoo kronikankirjoittaja, hän tarkasti muistutti kalparitareja, että he säästääsivät alamaisiaan niin hyvin kymmenysten otossa kuin muissa asioissa.¹ Toisella matkallaan, jonka Vilhelm Modenalainen teki Väinän vartta ylös-päin, hän myös alati varoitti Saksalaisia huonosti kohtelemasta ja kiskomasta alamaisiaan.²

Varsin yleistä näyttää olleen verojen ylenmääräinen kiskominen. Näyttää siltä, kuin veroitus olisi pysynyt sillä kannalla, kuin se edellä on esitetty, ainoastaan siihen saakka, kunnes olot saataisiin järjestetyiksi. Mutta kun valloittajat alkivat tuntea asemansa varmaksi, merkitsivät nuot ennen tehdyt sopimukset vähän tai ei mitään. Varsinkin senjälkeen, kun Kalpaveljestö^{12/5} 1237 yhtyi Saksan ritaristoon, näyttää tämä saksalainen ritaristo ottaneen alamaisiltaan melkein mitä se irti sai. Luultavasti kohotettiin myös päivätöiden lukumäärää kohtuuttomuuteen asti.³

¹ H. L. XXIX, 3: — nec Theutonici gravaminis alicuius iugum importabile neophytorum humeris imponerent — — —. Similiter fratribus milicie — — docebat ne subditis suis stultis Estonibus illis, aut in decimis accipendiis aut in aliis quibuscumque causis nimium graves existerent — — —. Wendis eciam doctrine sue fidelia monita non subtraxit, nec non et dominis ipsorum fratribus milicie, quantumvis subditis suis leve semper iugum imponentes fideliter cohabitarent, attentius inunxit — — —. Et semper fratres militie nec non et alios Theutonicos in aliis provinsiis commonitos habebat attentius, ut — — tam in decimis quam in aliis causis parcerent eis.

² H. L. XXIX, 5: — — commonendo semper Theutonicos, ne subditos suos gravaminibus aut exactionibus nimium lederent.

³ Kts. edellä esitetyn lisäksi Gregorius IX:n kirje v:ltä 1238 (U. B. CLVII), siterattu edempänä. Innocentius IV:n kirje Viron- ja Liivinmaan Saksalaisille ^{3/}, 1245 (U. B. CLXXXVI): — — ab *exactiōnibus* indebitis manus vestras innoxias conservate. Riian arkkipiisp Juhana III:n, tuomiorovastin ja tuomiokapitulin prokuraattorien paavin istuimelle tekemä memoriali, koskeva Liivinmaan hengellisten suhdetta

Yhä enemmän ja enemmän ruvettiin vähitellen rajoittamaan alkuasukasten persoonallista vapautta. Tällaiseen menettelyyn antoi hyvän mahdollisuuden se seikka, että alkuasukkaat, kuten monesta kohti käy ilmi,¹ joutuivat valloittajien oikeudenkäytön alaisiksi. Tällä seikalla on luonnollisesti varsin suuri vaikutus vastaiseen kehitykseen. Emme tosin kykene suoranaisilla esimerkeillä näyttämään miten valloitajat oikeudenkäytövaltaansa käyttivät — jostakin yksityisestä esimerkistä päättäen eivät he siinäkään kohden olleet alamaisiaan kohtaan suinkaan lempitää² — mutta luonnolliselta tuntuu ajatella, ottaessaan huomioon kehityksen lopputuloksen, että juuri tuo valloitajien oikeudenkäytö oli alkuasukasten rasittavimpia vitsauksia.

Jo varsin aikasin näytään ritariston puolelta tehdyn suoranaisia yrityksiä jollakin tavalla orjuuttaa alkuasukkaita. Eräässä paavi Gregorius IX:n kirjeessä v:ltä 1234 kerrotaan m. m., että ritaristo oli tehnyt 450 alkuasukasta orjiksi.³ Niinikään

kalparitareihin ja hegellisiin ritareihin (v:ltä 1299, U. B. DLXXXIV): Item quod dicti magister et fratres a tempore unionis praedictae (1237) *graves rapinas, depraedationes, exactiones seditiones guerras et intolerabiles tyran-nides* in totum populum praedictum, tunc de novo conversum, et bona eorum passim exercuerint hostiliter et de die in diem exercere non verentur. Paavi Johannes XXII:n kirje ¹⁰/₂ 1324 (U. B. DCC) Liivin ritariston menettelyn johdosta: — — Praemissis etiam addebat, quod ipsi neophitos — — — *multiplicium oppressionum premebant incommodis gra-via et importabilia onera imponentes eisdem*. Riian arkkipiispan Fredrik III:n Liivin ritaristoa vastaan antama pannakirja v:ltä 1325 (U. B. DCCX): — — Neophitos quoque non solum *importabilibus oneribus aggravant*, sed — — —

¹ Vouteja, joiden ammattiin tuomarinvirka oli yhdistetty, asetettiin maahan. Kts. H. L. XI, 4, XVI, 7, XXVI 5, 6 ja 7, myöskin X 15. — U. B. CCLXXXV. U. B. CLXIX: *Advocatum ad secularia iudicia semel in anno recipient*. U. B. CDV § 14: *Vortmeir so solen si alleme Liveschem rechte undenich sin* (tarkoitettanee n. s. „Bauerrechte“, joita muutamia on säilynyt).

² Honorius III:n kirje v:ltä 1222 (U. B. LIV). *Dilecti filii noviter Livonia baptizati gravem ad nos querimoniam destinarent, quod fratres — — — et alii quidam advocati et iudices, qui temporalem in eis po-testatem exercent, si quando de aliquo alio crimine infamantur, eos fer-ris candentis iudicium subire compellunt, quibus, si qua exinde sequatur adustio, civilem poenam infligunt, qua re conversis et convertendis scan-dalum incutiunt et terrorem.*

³ Tämä hiljattain löydetty, ritariston yleistä politiikkaa erittäin valai-seva kirje löytyy H. Hildebrandin Livonicassa N:o 20. Sen 25:ssä kohdassa sanotaan m. m.: — — — *quadringentos et 50 neophitos ceptivarii fecerunt*.

mainitsee Riian arkkipiispa Johannes III paaville lähettämässään memorialissa, että ritarit pyrkivät päivä päivältä lannistamaan koko maan oman kurjan valtansa alle tai pikemmin suoranaiseen orjuuteen, kuten he jo suurimman osan suhteen ovat tehneetkin.¹ Ja yhä edelleenkin näyttää samasta asiasta valituksia tulleen paavin korville. Yksi seikka, joka aiheutti paavi Johannes XXII:n varoituskirjeen ritaristolle $\frac{10}{2}$ 1324, oli juuri se, että ritaristo, mikäli paaville oli valitettu, pyrkii saatamaan alamaisiaan orjuuteen.² Varoitus ei kuitenkaan mitään auttanut. Seuraavana vuonna julisti Riian arkkipiispa Liivin ritariston ja sen mestarin pannaan m. m. siitä syystä, että ritaristo oli myöntänyt alkuasukkaita orjiksi.³

Ei ole epäilemistäkään, etteikö ritaristo varsin ankarassa määrässä sortanut alkuasukkaiden vapautta. Kehitys oli jo hyvällä tolalla päätyäkseen lopulta ankaraan maaorjuuteen. Mutta mitään yleistä johtopäätöstä, että esim. Liivinmaalla jo tähän aikaan olisi ollut orjuutta, emme yllämainituista esimerkeistä, niin huutavia kuin ne ovatkin, kuitenkaan tahtoisivat vetää. Luonnollisesti ne sellaisinaan ovat pidettävät tosina ja mahdollista, vielä hyvin luultavaakin on, että tuollaisia tapauksia on ollut vielä paljon enemmänkin, mutta nähtävästi ne vielä tähän aikaan ovat olleet poikkeustapauksia ja sellaisina pidettävät. Sekin seikka, että arkkipiispa Fredrik III, syyttääessään ritaristoa kansan orjuuttamisesta, tietää vedota yhteen ainoaan voutiin, joka on tehnyt itsensä syypääksi siihen,⁴ todistaa mielestämme sitä, ettei tällainen menettely ollut vielä yleistä. Kenties täytyy myös ottaa huomioon se seikka, että ainakin kaksi niistä kirjeistä,

¹ U. B. DLXXXIV: — — — conati sunt et de die in diem nituntur totam illam terram subiugare et suae propriae miserabili subiicere ditioni seu proprius servituti, quod etiam de ipsius terrae parte plurima iam fecerunt

— — —
² U. B. DCC: — — et eos (scil. neophitos) in servitutem quodammodo redigentes — — —

³ U. B. DCCX: — — — Neophitos quoque non solum importabilibus oneribus aggravant immo dictis infidelibus et scismatis vendunt ut patet in fratre (nimi poissa), dicti ordinis advocato in Rosito, qui homines neophitos dicti domini archiepiscopi capiens, dictis infidelibus et scismaticis vendidit perpetuo servituros. — Orjuutta mainitaan vielä Gregorius IX:n kirjeessä viita 1238 (U. B. CLVII), siterattu edempänä.

* Kts. edellistä muistutusta.

joissa orjuutta mainitaan, on syntynyt aikana, jolloin Liivin ritariston ja hengellisten väli oli hyvin kireä. Paavi Gregorius IX:n kirje v:ltä 1234 perustuu piispa Balduinin valituskirjaan¹ ja hänen suhteensa ritaristoon on kylläkin tunnettu.² Samoin on arkkipiispa Johannes III:n kirje kirjoitettu niiden kireitten, hengellisten ja ritariston välillä vallitsevien suhteitten aikana, jotka seuraavina vuosina aiheuttivat verisiä sotia noiden puolueitten välillä.³ — Sitäpäitsi löytyy, kuten myöhemmin tulee esille, tietoja, jotka osoittavat, että alkuasukkaitten persoonallinen vapaus, omistus- ja perintö-oikeus vielä jossain määrin tunnustettiin.

Tahallamme jätimme vielä yhden orjuutta mainitsevan tiedonannon muiten yhteydessä mainitsematta. Samalla kun se antaa selvitystä yllämainittujen tiedonantojen käsittämiseen, luopi se valoa itse pääkysymykseen, oliko ja missä määrin orjuutta ritariston alueilla jo valloituksen aikakaudella. Tarkoitamme sitä asiakirjaa, jonka Viron- ja Liivinmaan maaherrojen lähettiläät tekivät Litvan suuriruhtinaan Gediminin kanssa Vilnassa 2 p. lokakuuta v. 1323 tehdyn sovinnon perustuksella.⁴ Siinä sanotaan m. m.: „Lopt en drel van eneme lande in dat andere, den scal men utantwerden, wan he gevorderet wert.“ Vieressä oleva latinalainen teksti kuuluu: „Praeterea si aliquis servus proprius fugam dederit in aliam terram, debet restitu, quando fuerit requisitio.“ Edelleen sanotaan: „Vortmer wil en vrie man varen wan eneme lande in dat andere, des scal he weldig wesen.“ Sanoja „en vrie man“ vastaa latinalaisessa tekstissä „aliquis liber homo“. — Oscar Stavenhagen huomauttaa,⁵ että „drel“ tarkoittaa puhtaastaan personallista orjuutta, jolla ei ole mitään tekemistä maaomaisuuden kanssa. Vapaa,

¹ H. Hildebrand, Livonica, siv. 40.

² Th. Kallmeyer, Die Begründung der deutschen Herrschaft u. christlichen Glaubens in Kurland (Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- u. Kurlands, herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte u. Altertumskunde der russischen Ostseeprovinzen, Band IX), siv. 176 – 188; Bunge, Estland, siv. 26 j. s. s.

³ Bunge, Estland, siv. 45.

⁴ U. B. DCXCIV.

⁵ Freibauern u. Landfreie in Livland während der Ordensherrschaft (Beiträge zur Kunde Est-, Liv- u. Kurlands herausgegeben von der Estländischen Litterarischen Gesellschaft, Band IV, Heft 3), siv. 303 j. s. s.

„en vrie man“, „liber homo“, jolla yllämainitun asiakirjan mukaan on oikeus muuttaa maasta, on jokainen, joka ei ole „drel“, siis ylipäänsä maata viljelevä väestökin. Stavenhagen sanoo, että ellei tästä olisi tarkoitettu, olisi ajatus varmaan lausuttu toisella tavalla, kuten esim. eräässä asiakirjassa v:ltä 1422, jonka XI:ssä kohdassa sanotaan: „Item rustici, coloni, tabernatores ortulani aut alii inhabitatores terrarum Prussiae, Livoniae et dominiorum ordinis, qui dominiis suis obligantur ac sine satisfactione condigna et juxta consuetudinen earundem terrarum recesserint“ — kaikki nämät ovat joko pakoitettavat korvaamaan herrojensa vaatimukset tai jätettävät heille takaisin.¹ Nämät määräykset vastasivat tarkalleen sitä käsitystä, mikä silloin, XV:llä vuosisadalla, Liivinmaalla oli vallalla. — Ylläesitetyt Stavenhagenin käsitys tuntuu jokseenkin hyväksyttävältä. Sitäpaitse olisi mielestämme omituista, että tällaisessa tapauksessa olisi voinut tulla kysymykseenkään ottaa mitään määräyksiä, jotka olisivat tarkoittaneet valloitajia, heidän vapauta palveluskuntaansa tai ylipäänsä muukalaisia. Ainoastaan alkuasukasten vapaus muuttaa maasta olisi voinut olla epäilyksen alainen ja sentähden oli siitä selvä määräys tehtävä.

Oli siis olemassa personallista orjuutta, mutta tuskin yleistä maaorjuutta. Nämät orjat (drellen) lienevät olleet enimmäkseen sotavankeja. Mutta myöskin alkuasukkaat voivat jo jotakin aikasin joutua tällaiseen orjuuteen, jos heidät jostain rikoksesta oli tuomittu vapautensa menettäneiksi eivätkä jaksaneet itseensä vapaaksi lunastaa.² Tällaisia lienevät olleet nekin, joista puhutaan yllämainituissa asiakirjoissa v:ltä 1234 ja 1325. Näitä myös tarkoittanee paavi Gregorius IX:n kirje v:ltä 1238 Wilhelm Modenalaiselle. Paavi antaa legattinsa asiaksi valvoa, että ne, jotka ovat orjia (de servili conditione) saisivat sen verran vapautta, että voisivat ottaa osaa hengellisiin menoihin.³

¹ U. B. V, N:o MMDCXXXVII; tähän on yllämainittu kohta siterrattu Stavenhagenin edellisellä sivulla mainitusta kirjoituksesta.

² Stavenhagen, mainittu kirjoitus siv. 304, katsottakoon myös samalla sivulla oleva muist. 24.

³ U. B. CLVIII: — — — mandamus, quatinus, si quos de servili conditione seu alios alterius ditione subjectos ad baptismi gratiam Domino inspirante contingit convolare a dominis eorundem christianis vi-

Edellämainitut valituskirjat joka tapauksessa osoittavat, että ritaristo jo tähän aikaan, olletikin XIII:n vuosisadan puoli-välistä alkaen, harjoitti tunnotonta sortoa. Ritariston miekka oli nähtävästi alkuasukkaille paljon kovempi kuin piispan sauva. Mutta eivät hengelliset valtijatkaan näy valtaansa suinkaan millään lempyedellä harjoittaneen. Jo v. 1213 kirjoittaa paavi Innocentius III Dünamundin luostarin apotille, että, mikäli paavi on kuullut, Riian piispa on muutamalta alkuasukkailta ryöstänyt heidän perintönsä ja toisia rasittanut ylenmääräisellä taakalla. Sentähden antaa paavi apotin tehtäväksi pidättää piispaa moisesta menettelystä.¹ Luultavasti jotakin samankaltaista menettelyä kuitenkin yhä edelleen jatkuu. Sillä yhtä paljon hengellisiä kuin maallisiakin valtijoita Liivinmaalla koskee paavi Gregorius IX:n $\frac{8}{3}$ 1238 Viihelin Modenalaiselle kirjoittama varsin ankara kirje. Paavi antaa jälkimäisen asiaksi, kuultuaan häneltä siitä alkuasukkien omistusoikeutta ja personallista vapautta loukkaavasta sorrosta, jota saksalaiset ritarit ja muut niin hyvin maalliset kuin hengellisetkin herrat Liivinmaalla harjoittavat, uhata vääryyden harjoittajia hengellisellä oikeudella, ennen saatujen oikeuksien menettämisenlä, uhkaapa vielä, ellei tämäkään auta, ajaa heidät pois koko Liivinmaasta.²

On jo mainittu, että Albert-piispa pani alulle läänityslai-

delicet religiosis vel saecularibus in favorem fidei Christianae, de onere servitutis facias aliquid relaxari, et dari eis liberam facultatem confitendi peccata adeundi ecclesiam et Divina officia audiendi, indulgentia seu privilegio aliquo non obstante.

¹ U. B. XXVIII: — — — venerabilis frater noster, Rigensis episcopus quosdam neophitos exheredat in Riga et alios indebita molestatione fatigat.

² U. B. CLVII: — — — fratres tamen hospitalis sanctae Mariae Theutonicorum et nonnulli alii tam religiosi quam saeculares, ecclesiastici et laici — — — eos (scil. neophitos) sub servituti reeigere moliuntur, nec permittunt ipsos possidere libere bona sua. — — — mandamus quatenus huiusmodi in neophitos non permittas ab aliquibus super praemissis aliquatenus molestari, molestatores huiusmodi per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, indulgentia seu privilegio aliquo non obstante. Qvodsi forsan aliqui praedictorum unigenito Dei filio fuerint sic ingrati, ut se in hoc opponere dampnabili temeritate presumant, non solum eos privabimus privilegiis et indulgentiis, si quas in partibus ipsis haberent, verum etiam ipsos de tota Livonia compellemus exire.

toksen Liivinmaalla v. 1201. Joitakin lääniä lienee tosin senkinjälkeen annettu, kuten esim. piispa Herman Ugauniassa,¹ mutta ylipäänsä lienee läänityslaitos ennen Tanskalaisten tuloa ollut vähemmin levinnyt. Mutta sitä tavallisemmaksi se sitten tuli. Olojen epävarmuus vv. 1219—1227 vaikutti luonnollisesti sen, ettei vielä tähän aikaan liene säännöllisiä läänityssuhteita syntynyt, mutta seuraavina vuosina olot tässä niinkuin muisakin suhteissa vähitellen järjestettiin. Kuinka yleiseksi läänitys tuli Virossa, siitä antaa „*Liber census Daniae*“ (noin v:ltä 1240) varsin valaisevia tietoja. Harjunmaassa ja Virumaassa mainitaan olleen 530 tilaa, jotka yhteenä käsittivät 5,495 auranalaa. Näistä kuului 111 tilaa, 1,061 auranalaa kuninkaalle, 393 tilaa, 4,219 auranalaa läänitettynä yksityisille henkilöille ja 26 tilaa, 215 auranalaa erinäisille korporatsioneille.² — Myöhemmin näyttää läänityslaitos levinneen yhä eteläänpäinkin. Kuurinmaalle se kotiutui verrattain myöhään ja näyttää siellä varsinaisessa merkityksessään olleen verrattain harvinainen.³

Alkuasukasten asema näillä läänitytyillä alueilla tuli olemaan paljon riippuvaisempi ja raskaampi kuin hengellisten, vieläpä ritaristonkin alueilla. Eräs lähteissä tavattava, itsessään vähäpäätöinen tiedonanto kuvaav hyvin sitä, että niiden asema katsottiin vaikeammaksi, jotka olivat vasallien vallan alaisia. Tuo tiedonanto on tosin myöhemmältä ajalta, mutta joka tapauksessa se luopi valoa aikaisempiinkin oloihin, jonkatähden se saakoon tässä sijansa. V. 1431 esiintyy eräässä Kuurinmaan piispan Juhanan ja Riian tuomiokapitulin välisessä riidassa todistajana eräs 70-vuotias kuurilainen talonpoika, Herman Krale. Hän sanoo olevansa Kuurinmaan piispan alueelta oleva talonpoika (*rusticus sive agricultor*), vapaa eikä orjan säätyn kuuluva (*servilis conditionis*). Häntä voi käskeä ainoastaan hänen herransa tai se, joka esiintyy tämän valtuudella. — Tämä talonpoika siis pitää vapautenaan sitä, että hän kuuluu välittömästi maaherransa (piispan) vallan alle. Ne, joilla itsensä ja maaherransa välillä on vielä joku toinen herra (vasallit), ovat orjia.⁴

¹ H. L. XXVIII, 8.

² Bunge, Estland s. 111—112.

³ Stavenhagenin ennen mainittu kirjoitus, siv. 308 j. s. s.

⁴ Stavenhagenin usein mainittu kirjoitus, siv. 307.

Hyvin ymmärrettävää onkin, että asianlaita oli tällainen. Sillä vaikkakaan ei, kuten jo on koetettu esittää, ollut suuria takeita siitä, että varsinaiset maaherratkaan, piispal ja ritarit nimittäin, olisivat valtaansa juuri millään ihmihillisellä tavalla harjoittaneet, niin vielä vähemmin oli olemassa takeita siitä, että vasallit sitä silläkään tavalla olisivat hoitaneet. Heillä oli valvottavina puhtaastaan yksityiset intressit, heidän ei tarvinnut pitää silmällä minkäänlaisia yleisempää näkökohtia. Sitäpäitse lienevät kaiketi ainakin piispal omistaneet jonkunverran huumiotaan paavien varoituksille. Nämät jälkimäisethän kehoittivat usein — tuskin hekään puhtaasti humanisesta, vaan enemmän vallanhimoisista syistä¹ — vallanpitäjiä lempeämpään käytökseen alkuasukkaita kohtaan. — On muuten hyvin tärkeää huomata, että vasallit ennen pitkää saivat myösken kaikki maa-herralliset oikeudet,² joten he voivat harjoittaa valtaansa joitenkin itsenäisesti.

Erittäin näyttää Virolaisilla olleen vaikeampi asema kuin muilla. Siihen vaikutti luonnollisesti myös se itsepintainen sitkeys, millä he yhä uudelleen ja aina uudelleen voimansa kooten vastustivat muukalaisia, kutsumattomia vieraitaan. Kuiten ei muuallakaan, niin ei Virossakaan vasallien valta supistunut ainoastaan verojen ja päivätöiden nautinto-oikeuteen. Heidän haltuunsa tuli myösken oikeudenkäyttö, vieläpä koko sen laajuudessa. Tämä on selvin sanoin lausuttu Valdemar-Eerikin läänioikeuden 3:ssa §:ssä: „— — so is de koning plichtig also dane gut to vorlenen — — — met aller nut, met tegen den, met tinsen, met allen rechte in hals und in hante — — —.“³ Täten joutuivat alkuasukkaat mitä tärkeimmissä suhteissa varsin riippuvaan asemaan yksityisistä henkilöistä, jotka luonnollisesti käyttivät oikeuttaan aivan sen mukaan, kuin heidän omat intressinsä vaativat. Vähitellen näyttävät asiat kehittyneen niin pitkälle, että alkuasukkaat olivat suorastaan kaikkea oikeudellista turvaa vaille. Kuvaava on tässä suhteessa eräs asiakirja viita 1306. Jos jotakin Virolaista syytetään murhasta, murhapoltosta tahi ryöstöstä, niin se, joka tahtoo syytetyn lan-

¹ Kehoituksset ja varoitukset motiverataan usein sillä, että alkuasukkaat voivat luopua kristinuskosta, kts. esim. U. B. XXVIII.

² Stavenhagen, siv. 300—301.

Sitatti lainattu Bungen Estland'ista siv. 127 muist. 126.

getetuksi tästä rikoksesta, vannokoon vain yksinkertaisesti, ettei hän muuta tiedä, kuin että syytetty todellakin on tehnyt sen rikoksen, josta häntä syytetään. Silloin ei Virolainen voi päästää vapaaksi muuten kuin kantamalla tulista rautaa.¹

Vähitellen, mikäli politiset olosuhteet alkoivat selvitä, asettuvat vasallit itse asumaan lääneihinsä ja harjoittamaan maanviljelystä. Tämä tapahtui kaiketi ainakin jo noin vuoden 1240 paikkeilla.² Se maa, jota he rupesivat viljelemään, ei ollut — ainakaan ei yksinomaan — ennestään viljelemätöntä. Vasallit hankkivat itselleen alkuasukkailta viljeltyä maata, ei ainoastaan ostamalla, vaan ajaen heitä pois uhkausilla, vieläpä suorastaan väkivaltaakin käyttämällä.³ He rupesivat rakentamaan — tietysti käyttäen hyväkseen talonpoikien työvoimia — suuria maakartanoita.⁴ Luonnollista sitäpaitse on, että mikäli vasallit itse ryhtyivät maata viljelemään ja mikäli tämä maanviljelys laajuudeltaan kasvoi, sikäli kasvoi alkuasukkaiden päivätöiden lukumäärä.

Jo noin vuodesta 1240 alkaen käsitetään vasallin ja hänen alueellaan olevien Virolaisten suhde herran ja orjan suhteksi. Jälkimäiset pidetään edelliselle kuuluvana, hänen omaisuuteaan. Asiakirjoissa puhutaan vain vasallien, kuninkaan, piis-

¹ U. B. Reg. I, 713: — — — Aber über die Esthen ist solches Recht, dass, wenn einer wegen einer solchen Sache (ylempänä puhutaan sellaisista rikoksista kuin Mord, Mordbrand u. Raub) angeklagt wird, derjenige, welcher für die Sache ist (den som for sagen er) ihm solche Sache aufschwören soll (skall sverge hannon slig sag paa), er wisse nicht richtiger als dass der Esthe dies oder dass gethan habe; dann kann der Esthe sich nicht anders als mil Eisentragen entschuldigen.

² Kts. erästä asiakirjaa v:ltä 1240 (U. B. CLXV). Siinä sanotaan, vasalleista puhuttaessa, m. m.: — — qui terras colit.

³ Piispa Johannes I:n kirje ^{8/12} 1280 (U. B. CDLXVII): Si aliquis vasallorum minus iuste alodium edificaverit, Estones suos ab antiqua terra verbis minacibus, verberibus, prece vel pretio effugendo, de tali indebita edificatione debeat reddere coram nobis rationem etc — — —

⁴ Kts. edellistä muistutusta. Ettei „alodium“ näissä vanhoissa, Itämeren maakuntia koskevissa asiakirjoissa merkitse samaa, kuin mitä se tavallisesti merkitsee, vaan juuri näitä vasallien rakentamia maakartanoita (Vorwerke), sen on Bunge ratkaisevasti todistanut. Kts. Estland siv. 361—367.

pan y. m. Virolaisista — homines tai Estones vasallorum, regis, episcopi, fratrum etc.¹

Jouduttuaan täten näin riippuaan asemaan mielivaltaisista herroistaan oli Virolaisten asema sangen vaikea. Heidän surkea tilansa ja siitä johtunut katkeruutensa kuvastuu niissä sanoissa, jotka he lähettivät viimeiseen onnettomaan kapinaan ryhtyessään v. 1343 Turun linnan voudille pyytäen tätä avukseen. Saksalaiset olivat, niin sanoivat he, kiduttaneet, ruoskikineet ja rääkänneet heitä, ja raskaasta herroille tekemästään työstään eivät he edes saaneet leipäänsäkään. Ritariston mestarille, Burchard Dreilevenille, joka oli kutsuttu kapinaa kukistamaan, valittivat he niinkään, että heitä jo oli niin kauan kidutettu ja sorrettu, etteivät he enään voi kauvemmin sellaista sortoa kestää.²

On väitetty, että Itämeren maakunnissa jo valloitukseen aikana olisi ollut maaorjuus vallalla.³ Tottahan onkin, että kansan asema näissä maissa, varsinkin Virossa, silloin jo oli

¹ Bunge, Estland siv. 126. — Knigs Valdemarin kirje v:ltä 1240 (U. B. CLXV): — — sicut *Estones dominis suis redditus suos afferunt*. Edellä (siv. 69 muist. 3) mainittu piispa Johanneksen kirje: — — *Estones suos* — —. Knigs Erik Glippingin kirje $\frac{1}{7}$, 1281 (U. B. CDLXXV): — — promiserunt — — vasalli nostri, quod *Estones suos* ab antiqua terra — — non amo-veant. Asiakirja heinäk. 1287 (U. B. DXXIX): — — ad vasallos, qui *homines suos* miserunt — —. Asiakirjassa $\frac{1}{5}$ 1329 (U. B. DCCXXXV) sanoo ritari Helmal von Saghén: „*mei Estones*“; samoin sanoo Räävelin piispa Herman asiakirjassa $\frac{1}{6}$ 1254 (U. B. CCLXX): „*homines nostri*“. Asiak. $\frac{27}{4}$ 1257 (U. B. CCXCIX): — — „*Fratres de Dunemunde et homines ipsorum*“. Asiak. $\frac{27}{4}$ (U. B. DCCCXLVI) — — „*sui proprii Estones*“. Asiak. $\frac{29}{9}$ 1345 (U. B. DCCCXXXVIII) — — *Estones nostri*.

² J. Renners Historien, herausgegeben von K. Höhlbaum, Leipzig 1872. Siv. 87.: — — dat se van ohnen (scil. van Dudschén) weren gepiniget, gegeisselt, geplaget und van ohrer groten swaren arbeit dat droge broth nicht hedden. — Burchard Dreilevenille sanoivat he: — — men hedde se so lange gemartert und geplaget dat se des nicht lenger dulden edder harden konnen.

³ Kts. esim. Yrjö Koskinen, Suomen kansan historia, toinen painos, Helsinki 1881, siv. 33. Bunge arvelee, että Virossa jo oli orjuutta tällä ajalla. Kts. Estland, siv. 127.

varsin surkea. Mutta kuitenkin tahtoisimme tuoda esille muutamia näkökohtia, jotka ehkä jonkun verran lieventävät loppu-arvostelua.

Ennen on jo esitetty muutamia seikkoja, jotka viittaavat siihen, että kansalla vielä XIV:n vuosisadan alussa ehkä oli vapaa oikeus muuttaa maasta pois. Tätä kysymystä tutkittaessa pistää edelleen silmään se seikka, ettei lähteissä ole säilynyt tältä ajanjaksolta mitään asiakirjaa, jonka kautta alkuasukasten muutto-oikeus kiellettäisiin,¹ jotavastoin niitä myöhemmältä ajalta on useampia. Tämä tosin ei sitovasti mitään todista, vaan se lisää ehkä kuitenkin jonkun verran sen seikan todennäköisyyttä, että kansalla vielä tähän aikaan oli vapaus muuttaa pois maasta.

Alkuperäistä vapautta tosin varsin suuressa määrässä rajoitti se seikka, että oikeudenkäyttö joutui valloittajien käsiin, mutta löytyy tiedonantoja, jotka todistavat, etteivät alkuasukkaat — ainakaan eivät kaikin paikoin — olleet oikeudenkäytöstä täydellisesti suljetut. Andreas v. Velvenin Saarenmaalaisten kanssa tekemässä sopimuksessa sanotaan nim. m. m., että ritarien asettama tuomari tuomitsee maan vanhimpien neuvon mukaan.²

Tietonantoja löytyy, jotka osoittavat, että omistusoikeus tunnustettiin, vaikkakin sitä, kuten olemme näheet, hyvin usein loukattiin. V. 1205—1206 sotatapausten jälkeen Liiviläiset saivat takaisin menettämänsä kylät ja pelloit.³ Kuurilaisille vaikuttivat ritarit v. 1230 heidän peltojensa ja kaiken muun omai-

¹ Erään asiakirjan voisi tosin selittää siten, että siitä kävisi ilmi „adscriptio glebae“, mutta varmuudella emme voi sanoa miten tuo asia-kirja on selitetävä. Se on Kuurinmaan piispaan Henrikin ja ritariston välillä */; 1253 tehty jakokirja (U. B. CCXLVIII), jossa m. m. sanotaan: In deme lande, dat Bandove is geheten is in der brodere deil gevallen: — — — Arden mit allen iren to gehencknisse; die lude, die dar to gehoreden: Jacob Schutken, Santike und Weyssen, die gehoren to Scrunden mit ireme erve etc.

² U. B. CLXIX: — — Advocatum ad secularia iudicia semel in anno — — — recipient, qui de seniorum terrae consilio iudicabit, quae fuerint iudicanda

³ H. L. IX, 13: Unde non immerito villas et agros et que iuste amissa videbantur, rehabere permittuntur — —

suuden täydellisen omistusoikeuden.¹ V. 1282 vakuuttaa Dünamunden apotti niinikään Kuurilaisille täydellisen omistusoikeuden näiden omistamiin hunajapuihin ja vapauden harjoittaa mehiläishoitoa.²

Täydellisesti omakseen lienevät valvoittajat alussa saaneet kiinteätä omaisuutta ainoastaan oston tai muunlaisen säännöllisen korvauksen kautta. Niin esim. tiedämme, että kun Albert-piispa v. 1211 lahjoitti katedralikirkolleen luostarin rakentamiseen tarvittavan maa-alan, hän hankki sen siinä ennestään asuvilta Liiviläisiltä ostamalla tai myöntämällä heille muualta asuinpaikkoja.³ Ja kun Saarenmaan piispa Herman v. 1279 perusti Hapsalon kaupungin, lahjoittivat alkusukkaat hänen pyynnöstään vapaatahtoisesti hänelle maata.⁴

Perintö-oikeus tunnustettiin niinikään. V. 1253 vakuuttaa piispa Henrik Kuurilaisille, ettei heiltä koskaan ryöstetä heidän peltojensa, kalavesiensä, metsiensä ja hunajapuittensa perintöoikeutta, sikäli niiden herrojen, joiden alueilla Kuurilaiset asuvat, oikeus pysyy loukkaamattomana.⁵ Kahta vuotta myöhemmin teki ritariston mestari Anno sopimuksen Saarenmaalaisten kanssa. Siinä sopimuksessa sanotaan m. m., ettei kenenkään perintö lankea herrojen omaisuudeksi niinkauvan kun löytyy jokukaan sulkulainen, joka voi maksaa sakon edellisen kapinan aikana tehdystä murhasta.⁶ Vuoden 1267 sopimuksessa mää-

¹ U. B. CV: — — — salvis sibi possessionibus et proprietatibus agrorum, ceterorumque rerum sine contradictione cuiuslibet potestatis.

² U. B. CDLXXVII: Si quis Curonum arbores melligeras in praemissis utriusque partis habuerit, eas liberaliter sequetur, quemadmodum commune ius terrae exigit ac requirit.

³ Piispa Albertin kirje ²⁵/, 1211 U. B. XXI: — — areas autem, quas ibidem Livones seu Teutonici habuerant, recompensatione aliarum area rum seu certo pretio comparavimus ab eisdem.

⁴ Piispa Hermannin kirje v:ltä 1279 (U. B. CDLXI): — — sive quae ad petitionem nostram ab neophitis vicinis, in communitatem pascorum ac nemorum sunt collocata.

⁵ U. B. CCXLVIII: Universi et Curones a sua hereditate tam in agris quam in praedictis piscariis, et in silvis non sanctis et in arboribus melligeris nullatenus excludantur, salvo iure dominorum sub quorum dominio dicta bona continentur.

⁶ U. B. CCLXXXV: — — — nulla inter eos vacare possit hereditas ad usum domini terrae quam diu aliquis reperitur qui in sua parentela (seuraa epäselvä sana) et emendam homicidii noscitur persolvisse. — Siis perijää vailla elevat tilukset jäävät herrojen omaisuudeksi.

rättein Kuurilaisille, että heidän perintö-oikeutensa oli ulottuva aina neljäteen polveen asti. Jokainen, joka oli asettunut johonkin asumaan, sai pitää rakentamansa asuinpaikan ikuisena perintönään.¹

Jo yksistään se seikka, että alkuauskasten kanssa tehtiin niin useita sopimuksia, todistaa kaiketi sitä, että heitä pidettiin ainakin jossakin määrin vapaina.²

Olemme jo edellisessä nähneet, että nämät vallanpitäjän vakuutukset alkuauskasten omistus- ja perintö-oikeudesta y. m. monta kertaa rikottiin. Suurta arvoa ei niille sentähden olekaan annettava. Mutta epäilemättä ne kuitenkin jossain määrin ainakin osoittavat minkälainen käsitys silloin oli vallalla. Kokonaan huomioonottamatta niitä ei voi jättää loppuarvostelua tehessä.

Oliko Itämeren maakunnissa siis vallalla maaorjuus jo valloituksen aikana? Kaikki riippuu luonnollisesti siitä kuinka laaja merkitys käsittää maaorjuus annetaan. Jos maaorjuudella ymmärretään sitä tilaa, jolloin talonpojat ovat *täydellisesti* riippuvaisia herrojensa oikeudenkäytöstä, sidotut maahansa ja *kaikkea* omistus- ja perintö-oikeutta suojelevaa laillista turvaa vailla, niin ymmärtääksemme ei voi puhua vielä valloitusaikana maaorjuudesta *hengellisillä* alueilla. Monet seikat vaikuttivat, että *Virolaisten* asema tuli olemaan paljon vaikeampi kuin muiden. *Heidän* tilansa ei todellakaan näytä olleen orjuutta paljoa parempi.

Alkuasukasten suuresta enemmistöstä on eroitettava suhteellisesti pieni osa, jolla muihin verraten oli jonkin verran parempi asema. Lätiläisten, Liiviläisten ja Kuurilaisten asumilla aloilla näyttää olleen joku määrä maanviljelijöitä, jotka tavalli-

¹ U. B. CDV § 8: Ein jegelike erve solen si erheven in dem vijrden knie also doch dat sin here in sime rechte en genen schade name § 9. Vortmeir wardat he sich nider settet to wonen, dat sal he hebben vor ein ewich erve, so die stede engene erve nicht en hevet.

² Huomattakoon muuten, ettei Viron herttuakunnan asukasten kanssa tehty mitään sopimuksia.

sesta väestöstä eroitti suurempi maa-omaisuus ja siitä johtunut korkeampi arvo. Joku osa näistä näyttää säilyttäneen valloitukseen jälkeenkin paremman aseman kuin muut. Tosin oli hei-dänkin maksettava maaverot ja tehtävä sotapalvelusta, mutta puhtaastaan personallisista rasituksista, päivätöiden suorittamisesta, joka ennen pitkää näyttää olleen ankara rasitus, olivat he vapaat. Ne, jotka joutuivat vasallien alueille, näkyvät pian kadottaneen etuoikeutetun asemansa, koska vasallit, niinpian kuin he asettuivat tiloilleen ja rupesivat harjoittamaan maanviljelystä, omien intressiensä vuoksi eivät enää tehneet eroitusta heidän jälkeläistensä ja tavallisten talonpoikien välillä. Samoin näyttää käyneen piispan alueilla asuvien kanssa. Ainoastaan ritariston alueilla, missä vasallit vasta verrattain myöhään, kuten esim. Kuurinmaalla, saivat pysyvämpää jalansijaa, näytävät he jonkun verran kauvemmin säilyttäneen asemansa. Mutta sielläkin hupeni heidän lukumääränsä vähitellen olojen kehityssä yhä nurjempaan suuntaan. XV:llä vuosisadalla löytyy tällaisia relativisesti vapaampia talonpoikia ainoastaan siellä täällä etäisemmissä seuduissa.¹

Joku osa alkuasukkaita onnistui saamaan vapaamman aseman siten, että se pääsi läänioikeuden alaiseksi. Ritaristolle oli edullista muodostaa joku pienempi, erinäisillä läänioikeuksilla varustettu määrä alkuasukkaita. Nämät olivat veroista vapautetut, mutta mitään oikeutta itse nostaa veroja ei heillä ollut, samoin kuin ei myöskään oikeudenkäytövaltaa. Heidän ei sentähden myöskään tarvinnut suorittaa kallista ritari-palvelusta, vaan ainoastaan kevyempää sotapalvelusta jalan.²

XIII:lta vuosisadalla alkuasukkaille annetuista lääneistä ei ole lähteissä säilynyt muuta kuin yksi tiedonanto ja siinä mainittu läänityskin on vasta 1200-luvun viimeiseltä vuosikymmeneltä.³ On koettu todistaa tällaisia läänityksiä useampiaakin XIII:lta vuosisadalta, mutta riittämättömillä perustuksilla.⁴ XIV:n vuosisadan alkupuoliskolta tunnetaan Kuurinmaalla kolme tällaista läänitystä, vuosilta 1301, 1320 ja 1333. Viimeksi mai-

¹ Stavenhagenin, ennenmainittu kirjoitus, varsinkin sivu 330.

² Stavenhagen, siv. 310.

³ Stavenhagen, siv. 314.

⁴ Ibidem, s. 311–314.

nittuna vuonna annettua läänitystä tukeva asiakirja todistaa sitäpaitse, että tällaisia läänityksiä silloin jo oli joku määrä olemassa.¹ Myöhemmältä ajalta, XIV:n vuosisadan jälkimäiseltä puoliskolta lähtien, löytyy tietoja varsin useista tällaisista alkuasukkaille annetuista läänityksistä,² mutta koska ne eivät kuulu siihen aikakauteen, joka on tässä kirjoituksessa käsiteltäväänä, niin jätämme ne sikseen.

Liivinmaalla näyttää myösken löytyneen tällaisia alkuasukkosten läänityksiä, vaikka niistä on säilynyt lähteissä vähemmän tiedonantoja.³

Virossa sitävastoin tuskin lienee löytynyt tällaisia läänityksiä. Tosin mainitsee „Liber census Daniae“ (noin v:ltä 1240) niiden vasallien joukossa, joilla Harjunmaassa oli ollut läänityksiä, mutta jotka olivat ne kadottaneet, myösken yhden Virolaisen, jolle oli kuulunut isonlainen maaomaisuus. Mutta tämä on niin yksinäinen tapaus, ettei sen perustuksella voi mitään yleisempää päästöstä tehdä, varsinkin kun ottaa huomioon Virossa vallitsevat olot. Siellä oli, erittäinkin Harjunmaassa ja Virumaassa, jo melkein alusta pitäen koko maa joutunut Tanskan kuninkaan vasallien valtaan. Kuninkaalle itselleen kuuluvilla alueilla taasen eivät voudit, jotka lienevät pitäneet silmällä ainakin yhtä paljon omia etujaan kuin kaukana asuvan herransa, suoneet alkuasukkaille mitään taloudellisia vapautuksia. Sama lienee myösken ollut asianlaita piispan ja luostarien alueilla.⁴

Virossa tosin pieni, vähäpätköinen murto-osa alkuasukkaita sai toisella tavalla vapaamman aseman kuin muut sikäläiset alkuasukkaat. Jo aikaisin pyrki nim. muutamia Virolaisia kaupunkiin, asettui siellä asumaan ja sai porvarilliset oikeudet.⁵ Niinikään todistaa tässä kirjoituksessa jo usein mainittu kuningas Valdemarin kirje 24 pltä heinäkuuta v. 1240, että alkuasukkailla oli oikeus lunastaa itsensä vapaaksi kymmenysten

¹ Stavenhagen, s. 315.

² Ibidem, s. 315 j. s. s.

³ Ibidem, siv. 323 – 325.

⁴ Ibidem, siv. 322, 323. — Bunge (Estland, siv. 129, muist. 194) arvelee mahdolliseksi sen seikan, että Virossakin olisi ollut alkuasukkailla länniä, mutta sanoo, että se kaipaa todistuksia.

⁵ Bunge, Estland, siv. 129.

suorittamisesta.¹ Kuinka paljon niitä löytyi, jotka käyttivät tätä oikeutta hyväkseen, sitä emme tiedä, emmekä myöskään minkälaisen aseman he siten saavuttivat.

Paitsi sen luontoisia läänityksiä, joista yllä oli puhe, löytyi muitakin, joilla oikeastaan ei ole mitään tekemistä läänitysten kanssa tämän sanan varsinaisessa merkityksessä. Niinpä varsinkin Kuurinmaalla ja myöskin Liivinmaalla annettiin alkusalukkaille tiloja „lääneiksi“, joista heidän tuli suorittaa samat rasitukset kuin tavallisten talonpoikien, mutta olivat vapautetut päävityövelvollisuudesta. Toisille annettiin läänejä, joista oli maksettava joku määärätty rahasumma.²

Alkuasukkaat, jotka täten pääsivät läänioikeuden alaisiksi, tulivat tosin muita parempaan asemaan. Kuitenkin näyttää heidänkin asemansa vähitellen huonontuneen. Sillä seikalla, että alkuasukkaat läänejä saivat, oli heihin nähden kuitenkin se merkitys, että se ainakin hidastotti sitä kehitystä, jonka alaisaksi alkuasukkosten suuri enemmistö tuli.³

Todella synkkä on se ajanjakso Itämeren maakuntien historiassa, jota tässä kirjoituksessa on koetettu yhdeltä näkökannalta esittää. Päättäen kronikankirjoittajan hajanaisista tiedonannoista näyttävät Itämeren kansat jo pakanuutensa aikana olleen sillä kannalla, että siitä ei enää olisi ollut pitkääkään matkaa valtion muodostumiseen. Mutta näille kansoille ei suotu aikaa rauhassa kehittyä. Korkeammalla sivistyskannalla elevat ja sitä vastaavilla, paremmilla apuneuvilla varustetut vieraat valloitajat hyökkäävät kukin taholtaan heidän kimppuunsa ja keskeyttävät vuosisadoiksi heidän kansallisen kehityksensä.

Ja miten suoritettiin tämä valloitustyö? Täytyy todellakin hämmästyä lukiessaan millä tavattomalla kylmäverisyydellä, ettemme sanoisi vahingonilolla,⁴ kronikankirjoittajat kertovat niistä miltei epälukuisista ja barbarisista veritöistä, joilla risti-

¹ U. B. CLXV: — — Si vero subditi decimas a dominis suis redimant, — — —

² Stavenhagen, siv. 325 j. s. s.

³ Stavenhagen, siv. 332.

⁴ Luettakoon esim. H. L. XII, 6.

joukot lähtemättömästi tahrasivat puhtaan lippunsa ja ikuisiksi ajoiksi häpäisivät maineensa.

Tuli ja miekka tekivätkin tehtävänsä. Ihmisiä teurastettiin läämältään. V. 1260 esim. Juries v. Eichstädt, ritariston mestari, kukistaessaan Kuurilaisten kapinaa, antoi tappaa kaikki 11 v. vanhemmat miespuoliset Kuurilaiset.¹ Virolaisten viimeisessä kapinassa yksistään kaatui 30,000 Virolaista.²

Eikä ainoastaan sota ihmisiä tuhonnut, vaan myösken sodan tavalliset liittolaiset, rutto ja nälkä. Jo vv. 1211 — 1212 raivosi ankara rutto ja nälänhätä koko Liivinmaalla ja Viron eteläsemmissä osissa. Tähän ruttoon kuoli kronikankirjoittajan mukaan „suurin osa kansaa“.³ V. 1223 esiyytyvä rutto — ankara sekin — ei liene ollut niin yleinen, vaan näyttää rajoittuneen etupäässä Viron eteläsimpiin osiin.⁴ — Kaikkein ankarinta oli kuitenkin se kauhea nälänhätä, joka vv. 1315 — 1317 vaivasi Viroa, kuten suurinta osaa Pohjois-Europaa. Pöyristytäviä ovat ne kirjaanpanot, jotka tältä ajalta ovat tehdyt.⁵

Nämä koettelemukset, niin ankaria kuin olivatkin, olivat kuitenkin ohimeneviä. Verrattomasti vaikeampi oli se kehitysjakso, joka Itämeren maakuntien kancoja nyt odotti ja jonka edellytyksiä tässä kirjoituksessa on koettettu esittää. Näillä kancoilla on kuitenkin se lohdutus, että historia on säilyttänyt kertomuksen heidän palavasta vapaudenhalustaan ja siitä sitkeästä taiselusta, jonka he kävivät vapautensa ja itsenäisyytensä puolesta.

¹ Livl. Reimchronik 5966—5969.

² Bunge, Estland, siv. 89, muist. 25.

³ H. L. XV, 7—11.

⁴ H. L. XXVII, 2.

⁵ Bunge, Estland, siv. 50; J. Renners Historien, herausgegeben von K. Höhlbaum, Leipzig 1872, siv. 75.

Några handlingar rörande staden Brahea 1663—1671,

från Rydboholms samling 5a i Svenska Riksarkivet
meddelade af

K. G. Leinberg.

I.

HENRIK AALHOLM.

Utdrag ur dennes bref till Gr. Brahe
af d. 28/4 1663.

Jempte iblandh annat så betacke E:s Högh Grefl. N. desse
stadzborgare Vnderdåningest och Ödmiukeligest för dhe godhe
privilegier och Frijheter som E:s Högh Grefl. N. dem Nådi-
gest förundt hafwer, hwarföre de och som trogne Vndersåtare
Jnnerligen för E:s Högh Grefl. Nådhe hoos Gudh ombeder,
dhet Gudh Almächtigh wille bewara E:s Högh Grefl. N. för all
skada och farligheet, gifwa och wälsigna E:s Högh Grefl. N.
ther före her i thetta lifwet med all lekambligh welsignelse
effter sitt fasta löfte, och vthi dhet tilkommande medh ewigh
glädie och herligheet, Såsom man förnimmer, att vthi alle om-
liggiande Städer skulle blifwa Tobacks Compagne vprettade,
tij ähr jagh vppå Stadzens vägnar E:s Högh Grefl. N. föror-
sackat vnderdåningest och ödmiuckeligest hafwa ombedit, det
E:s Högh Grefl. N. täcktes nådigest förskona denne Staden der
ifrån så lenge deras Nåds gifne Frijhets Åhr ähre, på dhet den

ena så wähl [som] den andra kunde söckia sin handel och blifwa Vprettade, Wijdare foger iagh E:s Högh Grefl. Nåde underdå-nigest tillkenna, Att emädan wäre borgare och de som här booden-dess ähre hafwer achtat att vprettta här en liten barne Skola i denne Staden, som ähre allaredo til 10 st. Altså ähre de vnderdå-nigest och ödhmiukeligest böönfalandes, det E:s Högh Grefl. N:de dem täcktes aff Högh Gunst och Nådhe effter låta til Gudz Namps ähro och barnens förkofringh desse Skolpen-nigar, som aff denne Pogosten faller, effter som be:te Pennin-gar ähro för detta til Cajana öfwer lefrerede, dock hade de icke kunnat sine barn här ifrån låta i Cajana Skola Frequentera, emädan deress medhel icke så hafwa warit; Mera iagh icke E:s Högh Grefl. N. i Vnderdå-nigheet för denne gången ej kan framdraga, vthan befaller E:s Högh Grefl. Nådhe her medh i all Vnderdå-nigheet och Ödmiukheet tro-tienstligen hafwa befallat: Såsom och förblifwer.

Datum Pelis Brahää
d. 28 April: A:o 1663.

Edhers Högh Grefl. Nådhes Vnderdå-nigh
och ödhmiuke Tienare Altijdh

Hendrich Aalholm.

II.

Höghwelborne Grefwe Sweriges Rijkes Rådh
och drotzet, Min Nådige och Högh Gunstige Herre.

Edhers Högh Grefl. Nådhe Her medh i Vnderdå-nigheet kan iagh icke obemält lätha, att efftersåsom Gudh den Högste hafwer i denne Åhren så högdt Straffat denne Sochnen och Pogosten medh stoor miss wäxst och fattigh domb, så att iagh Almogens ynckelige tilståndh och Elendigheet icke Vthseija kan, hvilket E:s Högh Grefl. Nådhe nogsampt kan see och för-nimma uthi denne Åhrs Räckningh, bådhe aff min egen rest, så wäll som och aff Jsack Hanssons rest som mig på fördh ähr, den dock omöieliget ähr att iagh samme Vthstående Rest aff dem i monge Åhr kan uhtbekomma, medh mindre det endesta vthtages, så blifwer de alle i grundh ruenerade, Så framt

icke Gudh och E:s Högh Grefl. Nådhe Högh gunstiges öfwer
sigh förbarmar.

2. E:s Högh Grefl. Nådhe i denne Währ, öfversender Jagh ifrån Vhlå Stadh medh en Borgare Hindrich Matilain be:dh Nembl. Penningar i Kop:r My:t Eettusendh dahl:r och Geddr Eethundrade Trettije Læ:dh Samt medh Bockhollaren Lars Hansson Femtijo Rijkzdal:r in Specie, her om hafwer iagh giordt min högsta fljt och intet mera kunnat ihopbringa denne gången, vthan will storligen ännu winleggia om att iagh i Nestkommande höst kan något öfverskicka.

3. Her hoos öfversender Jagh och denne Brahää Stads affritningh, sampt Specification öfwer Borgerskapet så ock omkringh liggiande bönder.

4. E:s Högh Grefl. Nådhe uthi Största vnderdänigheet wil iagh och så vptäckia, huru såsom hwar man af Bönderna her [i] Kexholms lään brwka stoor Landzkiöp och deras Amptmenner rööfwa och plundre denne Stadz Borgare, ner dhe fara igenom deras Pogoster, derföre bönfäller iagh i största vnderdänigheet, dhet E:s Högh Grefl. Nådhe Nådigest wille förordna någon Inspector, anten migh Jempte min betrodde tienst eller någon annan, som öfver sådan oförett någon Vpsyn hafva skole, Nembl. öfwer dessse omliggande Pogoster, Libelis, Ilamans, Tåma Jerfwj, Mäckel Jerfwj och Pelke Jerfwj, på dhet denne E:s Högh Grefl. Nådes Nybegynte Stadh kundhe dess beter idka sin Kiöphandel, populeras och bebyggias.

5. Enär någre af denne Stadz Borgare reesa medh sine wahror till Vlå Stadh der dem att förselia, så blifwa de der lenge Vpholdne, till dess de nödgas sine waror för halfwa wärde anten selia eller Creditera, emädhan som dhe sleppa dem intet till andra deromliggiande Städher, prätenderandes på sine Stadz privilegier, altså ähr denne Stadz borgares enhellelige och Vnderdänigeste böön till E:s Högh Grefl. Nådhe att E:s Högh Grefl. Nådhe Höghgunstigest täcktes laga så, att dem kunde blifva effterlätit, det de finge och så reesa till andre Städher ifrån Vhlå, så frampt de icke snart få selia dher för biligt prijss, anthen till Tårno Stadh eller till andre Städher dher dee sitt godz kundhe för ytra.

6. Aldenstundh denne Pogosten ähr när Ryske gräntzen belägen och bönderna så wähl som Borgarne her ifrån moste

stundom reesa öfwer Grentzen till Repula Pogosten på Ryske sijdhan att kiöpa sig salt och annat till sitt Egit hwssbehof, Så blifwer dem aff be:te Ryssar ofta stoor oförett tilfogat, och wederfarit, i dhet dhe deras sacker fräntaga oachtandes sin öfwerheet, ehuruwäl vnder tijden om hösten deras Vpbörd Man som dhe kalla Dansieka besöcker dem, hvilken de föga achta uthan effter sin egen wilia illa tractera, derföre wore högh-nödigt att E:s Högh Grefl. Nådhe Nådigast wille hafva Conferrens och Disposition medh Ryske Gesanterne, att på den orthen kundhe blifva förordnat Een Wiss Persohn som der stadigt boo skole och öfver dem handh hafva på det Wåre her effter kundhe frij och omolesterat i den orthen passera och drifwa sin handel Såsom deras her i Rijket.

7. Her till Dato är icke en aff de förymde bönder igen komne, Jagh weet icke huru medh dem Procederas skall.

8. Om Diekne Penningarne, som aff denne Pogosten Åhrl. falla kan, hafwer iagh öfverlagdt och omtalt medh Majoren Samuel Lång, att dhe kunna wähl mistas ifrån Cajana Schola, så frampt E:s Högh Grefl. Nådhe Nådigast dem till denne lille barne Scholan effterläter.

9. Till Edhers Högh Grefl. Nådhe ähr och så min vnder-dänig böön, att E. Högh Grefl. Nådhe Höghgunstiges tächtes migh Vppå min löön förwnna några tunnor Spanmåhl effter Cronans wärderingh vthaf de 75 tr som af Ryske grentzen bleef hijt fördt och antagit, om hwilken Spanmåhl iagh hade stoor omack och beswär före, och moste ähn dageligen hafva, der af är och effter E:s Högh Grefl. Nådhes Nådige befalningh försendt till Cajana, til 25 tunnor, och det öfriga kan blifwa her försåldt effter som her i Pogosten ähr stoor fattigdom hoos hvor och Een.

10. Denne Pogostens Böndher hafwe och så samman satt sigh och betänkt att förskickha een bonde her ifråu i denne Wåhr till E:s H. N:de Men för sin stoora fattigdomb skuldh ej kunde det åstadh komma, Vthan genom sin vnderdänigste och ödmiukeligste Suplication E. Högh Grefl. Nådhe ansökia welle, awentandes der vppå E. Högh Grefl. Nådes Nådiga Swar.

11. Eljest går her i Swangh och man hörer och förnimmer dageligen aff Ryssarne så wähl af annat elackt partj deras ilfundige och falske Pratiqwér, och Wij ähre rett her för dör-

ren, kunna ej heller säkra vara att icke deres snaphanar måge oss oförmodelighen, som förr, öfverfalla, E:s Högh Grefl. Nåde Nådigast Wille förkunniga hwadhw Ryssarnes intent och meningh må vara, på dhet wij dess betre kunde oss förvara och wackta. Vppå alle desse åfvanb:te pongter E:s Högh Grefl. Nådhes Nådigeste och högh gunstigeste Swar förwenter. Gudj den högste E. högh Grefl. Nådhe till all Önskeligh Wälmågo Vnderdåningar befallandes.

Datum Pelis i Brahäa
Den 2 Maj A:o 1664.

Vnderdåningar och Ödhmiuke tienare altijdh
Hendrich Åalholm.

III.

Högwälborne Her Rijkzdratzeet, Wår Nådigste
Grefwe och Herre.

Eders HögGreflige Nåde hafwe wij samptlige Cajanaborg
Stadz Jnwänare E:s Hög Grefl. N:s Underdåningste och troplich-
tigste Undersåtare något i största Vnderdåningheit ödmiukeli-
gest at ansökia som fölier.

3. Effter såsom uthi Brahea aldrigh tilförende hafwa hållitz marknadt och dijt om wintertijden een stoor mykenheet af Ryske wahrer både ifrån Kexholms lähn, som sielfwa Ryssland inkomma, och dess Bårgare ej mäckta alt opkiöpa, och Rysarne intet wilia gärna komma der ifrån hijt öfwer Landzrijgen til Cajana: Altså ähre wij på dhet Vnderdåningste bönfalandes, E. H. Grefl. N:e Nådigest behagade förordna een wintermarknadt uthi Brahea, dijt Cajanaborg Stadz inwänare och så kunde reesa och kiöpenskap idka; om Epifaniæ tijdh wore fuller bäst och lägligast, at dhe hinde hijt tillbaka tijll kyndermesso marknadt i Cajana; E:s Hög Grefl. N:de kunde och så få tull der i Brahea af Ryske wahror så wäl som här i Cajana, Här opå E:s Hög Grefl. N:des Nådiga swar wij medh

denne vår Utshichade Underdåigste förbijda: Och E:s H. Grefl. N:de vnder Gudz guddomelige beskydd till itt långdt liff och lyckosampt regemente Underdån. Ödmiukeligast befalle. Af Cajanaborg Stadh d. 28 Maj Anno 1667.

E:s Hög Grefl. N:des

(Stadens

Sigill.)

vnderdåigste och troskyldigste

tjenare

Sampl. Cajanaborg Stadz inwånare.

IV.

HöghWällborne Nådiche Greffwe Eders Högh
Grefwelige Nådhe skall mijn Vnderdåige och troo-
skijldighe lijdno och hörsamhet städze wedherredho
wara emedhan iagh leffwer.

Höghwällborne Herre Eders Högh Grefwelige Nådhe öd-
miukeligest tackandes för Eders Högh Grefl. Nådes nådiche
Promotion ibland andre till Schollmestare ämbetet, samt des be-
löningh i Staaten bestått, Hwilcket Präpositus mehra af illwilia
ähh någon skäälich orsaack tilbiudher till at decortera och
der opå effter sitt tyckia tagha een Collegam eftersom hans
brodher D. Gustavus Andreæ af E:rs Högh Grefl. Nådhe blef
icke der till Confirmérat, för then skuldh han wedh Admodum
Reverendi D:ni Episcopi visitatione opäggjat twenne lätta Car-
lar som öfwer migh i des återreesa warande hoos honom vthi
Paldamo Prästegårdhen skolle migh anklaghat, lijka som iagh
duriter hade medh Vngdomen omgååt, det dock icke i sanningh
hwarcken ähr eller befinnes Passerat effter som Vice Häppman
der om förhöordt hafwer och förmelst rätwijsånes nijtelskan
offentligh bekänt, sådant af Präposito föröfwes af idhel awundh,
som länder emot Eders Högh Gr. Nådes nådige förmaningh
de Dato A:o 1662. Hwarföre mijn oskyldigheet vthij all vnderdåigheet
recommenderar vnder E:s Högh Grefl. Nådes Nådiche och mechtiche Tuteell
ödmiuckeligast bidiandes at förblifwa för missgynnares omilda Practiquer förswarat och hug-
nadt, förmodandes migh owärdighan således förhållit som iagh
in för Gudh Alzmechtigh mijn nådigh öffwerheet och hwar

redeligh man kan medh gått samweet till swares stända; Doch icke mindre emedhan iagh wäll behöfde een Collegam eller Coadjutorem som eliest der till Capabell wore och migh vthi ämbeters förrättande så in Concionibus som eliest medh Vngdomens instruerande, bijspringa kunne, alldenstundh migh faller för swårt att eensam idkeliga som wedherböhr, till att vthstå, i sijnnerheet för allehanda förfall såsom siuckdom eller annen laghlig hinder kunne påkomma; och i Vhlå Stadh är en Vngh beläsin och skickeligh Studiosus D. Thomas Pauli Haltulander wedh nampn, Hwilcken Hans Wördigheet Episcopus allredho effterlätit veniam concionandi in till des han skolle få någon läghenheet, alldenstundh han är Fadher- och Modherlöös, såsom och icke hafwer medell wijdhare in Studijs sigh at vppehålla; Solliciterandes för den skuldh på dhet ödmiukeligast bemelte Personen till Coadjutorem eller Collegam mig adjungera och förwthan det mijn ringa förmågha tillsägher benådha dieckne Penningar som falla ifrån Kuopio och Jdhensalmi, hwar vthaf the fattighe discipler kunne och bekomma någhon hielp, effter E:s Högh Grefl. Nådes nådiga order; anbelangande den Eleemosinam som deslikes vthi Brahea eller Pielis lähn faller och Sal. Hendrich Aalholm förmåadt Pædagogo dersamma städz til sitt Vppehålle at niuta, så förnimmes der ejj fleere Schollpoikar wara ähn Pastoris ibidem och Aalholms Söner, och derföre icke så wijdt belöningh meriterar stighande öfwer 200 Dr K. mt. Heemställande för denskuldh ödmiukeligast vthi Eders Högh Grefl. Nådes Nådige Resolution, om möijeligt wore der ifrån något till Cajanæ Scholan af berörde Dieckne Penningar Nådhgunstigast at deriveras, i den förhoppningh at numerus der igenom vthi Cajana mehr och mehr kunne förökas. Här på vthi största vnderdänigheet E:s Högh Grefl. N:s Nådigha Swar och Resolution förväntandes medh innerligh suc-kan till den aldrahögste Herren Gudh i Himmelen, dett Hans Guddommeelige allmacht E:s Högh Grefl. Nåde medh Högh Grefl. Gemähl jämte omvärdnaden vnder des alzmechtige beskjidd medh länghwarigh lijffzsundheet förwarar och bewarar, medh förblifwande

E. H. G. N:s

Cajana Stadh d. 21 Maj
Anno 1666.

Vnderdänigh Tienare ödmiuckeligest

Jacobus Theudschovius.
Past.: Cajaneburgensis.

V.

Doombook öffwer Brahea.

Anno 1668 d. 5 Decembris höltes Rådh Stugu dagh vthj Brahea, närvarande Bårgmestaren Peer Bergenhemb. Rådh man Carll Lukasson, Clemet Hångainen och Peer Vrpiajn.

1. Blef Hans Högh Grefl. N:s H:r Rijkzdråtzetens Privilier för Bårgerskapet publicerat.

2. Bårgmestaren och Rådh jnlade att alle dhe Bårgare som å Landet wistas Skulle sigh medh det forderligaste på Stadz Platzen inflyttia wedh 40 m:r wjthe.

3. Wart Bårgaren Hinrich Hindrichzsson på Lagt att instella sigh på Rådh Stugun, der Bårgmestaren och Rådh hade å Stadzens wägnar honom något at föredraga, men sådant oachtat vthan motwillig wjss sig der ifrån hölt, huarföre feltes till 3 m:r S:m.

Anno 1668 d. 28 Decemb: höltes ordin. Rådh Stugu dagh närvarande Bårgmester och Rådh.

1. Tillfrågades af Rätten, huarföre Bårgaren Hinrich Hindersson sig icke nedersätter på Stadz platzen wthan will sigh inmengia vthj Kläckare Embetet, vthan Bårgmesters och Rådhz förläf. R:bat att Kyrckoherden hersammastädes hafver honom sådant förvägrat.

2. Ähn blef bem:te Hinrichzsson af Bårgmestare och Rådh förmant adt han sigh neder sätter på Platzen och icke befattar sigh medh Kläckare tienst wedh 40 m:r böther.

A:o 1668 d. 16 Decemb: hölz Rådh Stugu dagh vthj Brahea när warande hans högh Grefl. N:s höghborne H:r Rijkz Dråtzetens Wälbetrodde Håpmann och Major Ehreboren och Manhafftigh Samuell läng Så och Heredzhöfdingen Welb.

Nicolaus petrellius. Sittiandes i Bårgmesters
Ställe, sampt Rådhmannen Clemet Hångainen
och Peer Urpiain.

1. Beswährahde sigh Bårgmestaren adt Kyrkioheerden ta-
git een Bårgare Hinrich Hindrichzsson benembd till Kläckare
emot Bårgmestarens willia och förfrågom, Ehuru well han Bår-
garen lagligen på Rådh stugun wedh 40 m:r wijthe förbudit
sigh medh Kläckare Embetet befatta, för ähn han opseijer sitt
Bårgerskap eller förläf af wederböranden. Kyrckeherden Swa-
radhe sigh bekommitt Håpmans och Majorens tillsejelsse bref,
att taga Kläckare huar han will och eljest protesterade, att han
war ingen Bårgare och der så wore ähr Kyrckeherden och
öfver Stadhen. Bårgmestaren bewiste medh Stadzens book at
han i Sahl. Alholms tjdh är inskrifuin för Borgare; högeligen
protesterades, at han för sin olydno och hallstarrigheet förme-
delst pastoris ingifuande måtte Effter lagh plichta, Så emedan
Bårgaren tillförenne å RådhsStugun d. 8 Decemb. innewarande
åhrs bekändt, at Kyrkeherden honom till olydno och geen-
sträfuigkeit emot Bårgmestaren opväkt och då förbem:te 40
m:r böther honom förelagt at ehrleggia (:så frampt:) han sigh
icke beqwemer till lydno men han alt sådant kastat baakom
Rygggen, och hållit sigh till Kyrckeherden som honom opstus-
sat hafwer alt såsom Rätten skiähligt at Kyrckeherden för
honom ehrlegger förbem:te 40 m:r wjte och Bårgaren dhe 3
m:r Sölf:r myntt för Stemningz försettiande och såssom Hinrich
ingen Edz Swurin Bårgare är Ehuru well han fins i Stadzens
Book opfördt ähr och eliest fattigh och ingen meddell hafuer
at driftva någon Bårgare handell och Kyrckeherden sin Rätt
så wäll i Stadhen som i Landet hafuer, altså må han hålla ho-
nom till Kläckare.

2. Protestrade Befallningzman högeligen derpå att Kyr-
ckeherden så oconsiderat hoos hans högh grefl. Nåde hafuer
honom angifuit men såssom Kyrckeherden tillstodh sig i ha-
stigheet och obetenksamlien sådant giort det och honom mykit
ångradhe, badh han Befalningsman om wenskap och förlåtelsse,
dy blef och Befallningzman bewekt till Enigheet och medh
handsträkning inför Rätta honom tillgaf, om alt hvadh han
hafwer förgripit sig emot honom eller prætendera kunne, huar-
oppå een förljkningsz skrift dem emellan oprättades.

A:o 1669 d. 16 Januarij höltes ordin: Rådh
Stugu dagh nærwarande Bårgmestare och Rådh.

1. Fram kom Anna Kakitar och kärade Påell Urpiain för lönskolego huar till bem:de Urpiain ej neka kunde ej heller henne Echta wille huarföre dömbdes till 40 m:r Smt: effter hög Kongl. håfrettz resolution.

A:o 1669 d. 17 Martij höltes ordin: Rådh
Stugu dagh nær warande Bårgmestare och Rådh.

1. Kom för Rätta Matz Hulkoinen och angaf Rigo Sabbathin för skälls ordh at bem:e Sabbathin i sin och nägre mäns närvoro sagt at Hulkoses hustro war een hoora för ähn han henne Echtade. Sässom och beropade sigh på Samuel Pehkoinen Oluf Lamoin och Måns Skomakare som sådant åhört hafva der dhe och afladhe sin Edh och intygade i Sanning wara huar emot Sabbathin ej neka kunde vthan bekende Jnför Rätta sig sådant i hastigheet och obetenksampt giort, hwarföre Rigo Sabbathin fältes till 12 Dr Smt. effter 31 Cap: i Rådh Stugu Balken.

A:o 1669 d. 19 Aprill höltes ordin: Rådh
Stugu dagh nær warande Bårgmester och Rådh.

1. Bårgaren Anders Littman och Sahl: Hinrich Alholms Enckia framkommo för Rätta medh een strjdigh Rekningh der sälunda blef slutit, adt Enckian betahlar för een Bössa 24 D. och för 3 st:r Räfuar — 15 D. Kop. mt: och der medh deres Rekning war alldelers dödat hwilket in förr Rätta medh Handsträkningh skedde.

2. Bårgaren Påell Urpiain afladhe sin Borgare Edh. Lyftesmän Peer Vrpain Rådhman, och Simon Vjrainen.

3. Sigfredh Heinoinen afladhe sin Borgerligh Edh. Lyftesmän Matz Hulkoinen och Peer Urpiain.

4. Hemmingh Sastamoin giorde sin Bårgare Edh. Lyfft:m Simon Vjrainen och Oluf Vjrainen.

5. Erich Puhaka aflade sin Bårgerligh Edh. Marcus Partainen Cautionist.

A:o 1669 d. 15 Maij höltes Rådhstugu
dagh närvärande Bårgmester och Rådh.

1. Försendes af Rätten twenne Bårgare Anders Korhoi-
nen och Hemmingh Sastamoin till Kyrckeheerden Wällärde H:r
Lars at komma till tals medh Bårgmestaren om hans obligation
bestående — 108 Dal:r 8 öre Kop. mt: gifvin d. 7 Martij nest
förleden, men Kyrckoheerden swarte: Fast min obligation fin-
nes hoss Bårgmestaren kommer iagh hvarken på Rådhstugun
eller på annat rum till Munteligh Conferens, dhe må giöra
huadh dhe willia. Bårgmestaren ähn wijdare anhölt adt bem:te
Kyrckoheerde måtthe fullgiöra sin egen vthgifne obligation
emedan han å den tijden war Reessferdigh till Stockholm der
at Clarera sine Rekningar fördenskull skickades honom ähn
wijdare een vnderrettelsse at betänckia sigh vthj saaken till
d. 17 Maij nestkommande.

A:o 1669 d. 17 Maij woro åter Borgme-
ster och Rådh tilhopa komne.

Framkom ähn wijdare Bårgmestaren och begierte vthslagh
emellan han sigh Kyrckoheerden emedan han samma Dato wille
fortsättia sin reesa, huarföre skickades till Kyrckoheerden Wäl-
lärde H:r Lars Laurentij Bårgaren Matz Hulkoinen och Oluf
Gröning honom att opkalla och swara till förberörde obligation
men sådant alt oachtandes förmehnandes sigh sådant waren Excipi-
perat af denne Jnstantia Bårgm:n swarat att gelss fordran ej
angår Consistorium at omdööma. Sässom och högeligen pro-
testerade för sin afreesande skulldh sine Vthlagde Peningar
adt winna itt vthslagh. Derföre saken företogz och efter någa
Betenkiande sampt Bårgmestarens inlagde skähl således Beslötz
att Rätten Ehrkenner Kyrckeheerden betahler till Bårgmestaren
effter sin egen vthgifna obligation i Contante Penningar 108
D. 8 öre Km:t effter Stadz lag 11 Cap: i Konungh B.

Saledes waren Rätt och oförfalskat af protocollerne Ex-
traherat

(Stadens Sigill*)

Pehr Bergenhem.

* Senat. Civit. Braheæ. Pet. Brahe Com. W. 1669 — omkring en bågskytt.

A:o 1671 den 8 Aprilis höltz ordinarij
Rådh Stugu dagh När warande Borgmester och
Rådhmännerne

Carll Lukasson

Clemet Hångainen

Peer Vrpainen.

1. Framkom för Rätta Hemmingh Sastamoin Käranden och angaf Hans Härtanainen Swarande om Slagz mähl dem emellan som skedde på Marknatz vägen till Cajana d. 2 Febr. 671 Neml. att Hans Härtanainen hafuer slagit honom ett stort skadeligit hähl i hufudet medh een åra så att han måste i Fämb wekors tijdh liggia på sängh vnder Läkiare handh såsom och beropade sigh på witnen Rådhman Peer Vrpain och Bårgaren Iohan Williakainen, som doch till stedes woro och åsedt hafua.

2. Hans Härtanainen der emoth Swaradhe att bem:te Sastamoin haf:r skält honom för een skälm och Hundzfått såssom och slagit medh afudh handh een öhrfijhl, och tagit honom i håret och beropadhe sigh på samma wittnen.

3. Bårgaren Johan Williakainen Edeligen berättade, Sålundia först hafver Huuswärden framstält een fråga om icke det skolle vara nyttigt för Resande fålk at hvor skolle köpa Een Begare brennwyn på Person för ähn dhe reesa skulle hvertill alla Sa[m]ptl: bejakade doch medh förordh, at huar och een skolle aftaga sin mössa och läggia på gälfvet till dess han hafwer betalt sin beggare och sedan sättia mössan oppå hufudet, alt effter som dhe betalt hafua, och enär Sastamoin läth skicka effter sin beggare Straxt Bårtogh sin mössa och satt på hufudet för ähn hans beggare inkommen war då hafwer Härtanainen rycht mössan af hans hufudh och kastat på gälfuet men Sastamoin tagit till godo första gångh: Emedan wärden icke war ännu inkommen medh wjnet, går åter Sastamoin tager bort sin Mössa och sätter på sigh men Härtanainen bårt rycht och kastat på gälfvet der dhe andras mössar logo Hemming till Sporde Härtanainen om hans Mössa war eens Narrs eller hvarföre han hafver henne kastat då hafver Härtanainen spåttat i Nefven och satt Hemmingh för munnen Hemming der emoth straxt slagit honom medh afudh handh een Öhrfijhl och tagit honom i håret då dhe hwarander i håret fattade men vitnen dhem åthskillde och fredhtogh såssom och berörde

Hårtanainen igenom stugu dören vthförde, men Hårtanainen altijdh hafver roopat och wehlat inn och förljkes deroppå dhe och lätte honom slippa men så snart han inkom han doch öfwerföll Sastamoin medh hugg och slogh honom medh een åra i hufudet ett stoort skadeligit hähl så att han föll till Jorden.

4. Rådhman Peer Vrpiain witnadhe och intygade att Williakainens berettelsse sandt war.

5. Hwarföre företogz bægges Skähl och blef sälunda slutit att Rätten Ehrkenner Hemming Sastamoin böther för Pust och Hårdragh Säx mark Sölf:r mt effter 12 Cap: i Sårmåhl Balken medh willia, och Hans Hårtanainen för det hårda och skadeliga hählet han i hufudet slogh saakfelles 10 m:r Sölf:r myntt effter det 7 Cap: i Såra måhla Balken medh wilia och Stadzlagen Item för hans Sweda och wärk medh Läkare löhnen ett för alt Tiugu Fyra m:r Smt.

A:o 1671 d. 19 Aprilis höltes ordin: Rådh
Stugu dagh närvärande Bårgmester och Rådh.

1. För Rätta inlefuererade Hinrich Hinrecksson Klåkare een Rekningh om 72 D. 18 öre Kmt: och 24 wackor Rågh emot sin Swärmoder Sahl. Hinrich Alholms Enckia protesterandes på een Dahl:r Km:t för hwar wacka som doch gångt bort war i Pogosten.

2. Heremoth swarade bem:te Alholms Enckia at hon hafuer derpå betalt 14 D. och 20 öre Kmt: och låfuar straxt betahla dhe 24 wackor Spanmåhl och bestog dhe andra Påster alt så blifwer Saldo 57 D. och 30 öre kmt: som Enckian betahler till Klåkaren men hwadh dhe 24 wackor Spanmåhl anbelangar står henne frit nu straxt at gifva Spanmåhl för Spanmåhl eller betahla med 1 D. Kmt: wackan som doch galt i Pågästen effter 16 Cap: i Rådh Stugu Balken.

A:o 1671 den 8 Novembr: höltes ordin: Rådh
stugu dagh närvärande Bårgmester och Rådh.

1. Framkom för Rätta Margeta Kuifvalatar och angaf Markus Partainen at han hafver aflat barn medh henne och tillsagt Echtenskapet.

2. Markus Partainen her emoth Swarade at han icke hafver tillsagt ächta henne Doch likwäll haft lägermåhl förebärandess att hon hafwer Brukat wjd skippelsse och vthan twifvel något honom ingifvit och dhe saker han af henne practiserat och inför Rätta framtedde Nembl. påseende som 3 st:r Små bållar.

3. Kuifvalatar tillspordes hwadan hon sådanne saker fått och för hwarskuldh hon sådant hoss sig hadde beropade sig på een afleden gammal Hustro ifrån Ehno Sicilia andersdatter Kakitar benembd som henne sådant skolle hafva gifvit medh förordh, att så snart hon sådant Partainen får ingifva skolle han emot bem:te Kuifvalatar beter behagh fåå och henne sedan Echta, wjdare Examinerades Kuifvalatar vthaf hwadh Materia dhe woro giorde Swarade af hennes egen Swett, Näbbmuses håhr, Flädermuskött och Rågmiöhl tilhopa bebländat men alt effter förberörde Sicilia Kakitars vnderwjssningh men bekende at hon ingalunda hafver gifvit Partainen inn effter hon ingen tillfelle hafft hafver ej heller weeth der medh någon konst vthan sådant i sin Enfaldigheet giort.

Resolutio.

Emedan Markus Partainen andre gången i lönsko lego fälilit och intet denne Qwifualatar ehta will hwarföre saakfeltes han till 20 D. Smt: och Kānan förskones första gångh effter högh Kongl. Häfrätt i Åbo Resolution men för wjdskippelsse emot Partainen hon föröfvat Ehrkenner Rätten att hon böther 40 m:r Sölf: mt: doch i vnderdåningheit remitteres till den högh Kongl. håfretz wjdare Förklaringh.

Ex protocollo
(Stadens Sigill.)

Pehr Bergenhem.

Finska autografer i Kungl. Biblioteket i Stockholm.

Meddeladt af
K. G. Leinberg.

Bland särskilda samlingar i Kungl. Biblioteket i Stockholm intager den s. k. Autografsamlingen ett betydande rum. Den innehåller namnteckningar, korta meddelanden, embetskrifvelser och handbref från ett mycket stort antal svenska och finske män från både äldre och nyare tid. Äfven af några fruntimmer förvaras här dylika minnen. Finska landsmän och landsmaninnor företrädas här af något mer än 200 namn.

De från finnar i äldre tid här befunliga handskrifter ärö öfverhufvud af mindre värde, men från 1800-talet förekomma här flera handbref från literata personer i Finland, dem finska fosterlandsväänner ännu kunna läsa med intresse. Ett framstående rum bland dessa tillkommer åtskilliga bref från finnar till vår landsman kungl. sekreteraren, sedermera kungl. bibliotekarien Adolf Iwar Arwidsson, hvars korrespondens efter hans död (1858) synes blifvit öfverlemnad till kungl. biblioteket.

Förutom de bref, som nedanföre synts förtjenta att ur bemärkta autografsamling återgivvas, må här blott omnämnas ett bref af Pehr Kalm till medicine adjunkten i Lund Liedbeck, dat. Göteborg den $\frac{8}{5}$ 1751, och 2 bref af F. M. Franzén till dåvarande statssekreteraren, dat. det ena den $\frac{24}{4}$ 1810, hvari Franzén förklrar sig vilja afstå Jakobs församling åt doktor Hedrén, och det andra dat. den $\frac{14}{6}$ 1810, deri han säger sig vilja afstå Kumla åt hofpredikanten Vänman.

Bland brefven till Arwidsson, de flesta rörande bibliografiska ärenden — må nämnas sådana från kyrkoherden i Lappjärvi Jakob Fellman, från doktor Edvard Grönblad, åtta från gymnasilektorn i Kuopio Fabian Collan, från professor Imm. Ilmoni och tre från professor B. O. Lille.

I ett af sina bref supplicerar Lille om personalnotiser till den parentation, som Fredr. Cygnæus komme att hålla den 21 Mars 1840 vid Savo-Karelska afdelningens årsfest öfver gardeslöjtnanten i svensk tjenst, friherre Rabbe Fabian Gustaf Wrede (f. 1802, stud. i Åbo 1823, † 1837), hvilken till nämnda afdelning testamenterat sitt bibliotek. Två andra bref af Lille, hvardera från 1845, angå inköp till högst 2000 R:dr från Nordstedt et Söners tryckeri af utensilier till ett tryckeri, genom hvars anläggande lektor Gottlund i Helsingfors borde med hustru och 9 barn förhjelpas till bergning och hvar till några academici — bland dem A. A. Laurell, G. Rein och J. J. Nervander — beslutit lemlna Gottlund ett behöfligt förskott. — Å ett af brefven till Arwidsson, skrifvet på franska från W. Nylander, M. D:r, och dateradt Paris den 29 april 1856, har adressaten gjort följande anteckning:

„D:r Nylander, född i Uleåborg med Svenska och Finska såsom modersmål, har, såsom utmärkt botanist, blifvit sänd till Paris, för att ytterligare utbilda sig i sin vetenskap, samt åtnjuter offentligt reseunderstöd. Under ett vistande i Frankrike uti 1 à 2 år, har han blifvit nog narraktig, att vilja synas hafva glömt Svenskan, hvilken han skall tala med bruten Fransysk accent. Jag har svarat honom på Finska.“

Ur förenämnda autografsamling hafva följande bref synts förtjenta att här in extenso återgivvas. Ordnade efter tidsföljden är de:

1.

Högvälborne Herr Baron, Kongl. Majts och Svea Rikes Råd, Gouverneur för Hans Kongl. Höghet Kronprinsen, Riddare och Commendeur af Kongl. Majts Orden.

Eders Excellence, såsom vårt Lärosätes nuvarande högt-uplyste Styresman, vägar jag i allradjupaste ödmjukhet upvakta med innelyckta arbete, hvilket jag enligt våra Förfatningar

utgifvit, såsom Specimen för den af mig sökta och än lediga Ord: Adjuncturen i Theologiska Faculteten.

Dett är samma syssla, til hvars ernående Eder Excellens behagade försäkra mig om sin nådiga föreskrift hos Hans Excellence Baron Carl Sparre, då jag i sistl. sommar hade den äran at upvakta Eders Excellence på Åkerö, okunnig då där-om, att samma beställning snart skulle komma att ges bårt af Eders Excellence sjelf.

Den lyckan jag haft at blifva känd af Eders Excellence, ger mig det gladaste hopp, at vid detta tillfälle få hugna mig af Eders Excellences nådiga åtanka, hälst jag är viss om ett rum å förslaget, och mina 2:ne Competitorer, en Capellan här vid Finska Församlingen och en ConRector ifrån Björneborg, snarare torde förtjäna befordran i den Prästerliga än Academiska vägen.

In medio af nästa månad torde detta förslag inkomma til Eders Excellence. Om det, mot förmidan, komme att gå öfver till Hans Excellence Baron Carl Sparre, dristar jag i dett fallet än en gång allraödmjukast anhålla, det täcktes Eders Excellence beledsaga det med sitt nådiga förord för mig, då jag gör mig säker om en önskad utgång.

Med allradjupaste vördnad har jag den äran at framhärrda
Eders Excellences

Åbo d. 28 Octobr.
1783.

Allraödmjukaste tjänare
Jacob Tengström.

2.

(Antagl. från slutet af 1780-talet.)

Till Herr Kungl. Secreteraren Gartz.

Härjämte affölja af min Afhandling de prisco Servorum jure de här intill utkomne fem delarne. Jag lägger till dem äfven ett exemplar af de öfrige under mitt præsidium utgifne Juridiska Disputationer. Bland dem felas dock en, af hvilken jag icke en gång sjelf äger något exemplar. Af Professor Portthans Chronicon Episcoporum finlandensium, som utgör öfver 50 delar, kunde jag väl hopsamla en del: men som verket blefve incomplett, så torde Herr Kungl. Secreteraren täckas addresa sig till Bokhandl. Mag:r Utter, hos hvilken Auctorn insatt

till salu någre Exemplar deraf inbundne och med Register för-
sedde. Jag menar det lärer kosta 5 eller 6 plåtar: men denna
kostnad torde Reqvirenten ej påräckna, då han får detta Maga-
zin af Finska Handlingar aldeles fullständigt. Brefvet återföljer

ödmjukeste t:e
Matth: Calonius.

3.

(A. Aminoff, Chef för Savolax Regte, sedermera Generalmajor K. S. O. †1800, med ansökan om Fänriksfullmakt för sin 11-åriga son B. A. Aminoff.)

Wälborne Herr Stats Secreterare och Commen-
deur af Kongl. Maij:ts Nordstierne orden.

Som det torde vara owist huru länge iag får den äran som
Chef Commendera Sawolax Regimente, Så kan iag icke afhålla
mig ifrån den egennyttan, att ödmjukast anhålla det Herr Stats
Secreteraren och Commendeuren wid Sawolax Regimentets
Förslagers föredragande, gunstigt täcktes för min Son Sergeanten
Berndt Anders Aminoff, Procurera en Extra Fendrichs
Fullmagt. Han är 11 åhr gammal och således icke wid den
ålder som fordras till vårt Handtwärk. Dessutom har min
Principe altid warit att icke befordra Barn till sysslor som
fordra mogna karlar, — men sedan det i vår tienst i lång tid
warit brukligt att utsira Barn med Gula Rosen, så har iag nu
fallit på den tanckan, att souplicera om en dylik för min Son
— då iag för det närvärande är i tillfälle därtill. — Med all
wördnad framhärdar iag.

Wälborne Herr Stats Secreteraren och Commendeurens

Randasalmi d. 27
September 1790.

ödmiukaste tienare
A. Aminoff.

4.

(Brefvet till Amanuensen vid Kungl. Bibliotheket i Sthlm A. I.
Arwidsson.)

Ny Carleby d. 10 Julii 1825.

Högadle Herr Kongl. Secreterare!

Med lifligaste näje fornimmer jag att M. H. fortfar med
sina arbeten i vår Finska Historie och vitterhet, och får till
svar å ärade skrifvelsen af d. 15 sistl. apr. aflämna följande:

Med undantag af Runan Kalevan poika hämtad ur afl. Gananders handskrifter äro alla såkallade Vanhoja Runoja af mig uppskrefna efter Runosångares mundtliga föredrag, och från orter som i företalet till 2:dra häftet omnämnas. Under-rättad att i Wuockiniemi Socken af Archangels Gouv:nt skulle finnas flere sådana sångare, efterskref jag derifrån en Bonde Yrjänä Kettunen och en Remsonen. — Den ypperste af dem vid namn Prosko har äfven lofvat komma, men ännu icke in-ställt sig.

De från Kemi och Cajana trakter angifna har jag på re-sor äfven af allmogens egen munn inhämtat. —

För vid pass 2:ne år sedan öfverkom jag framl. E. Lenc-qvists egenh. manuscripter innehållande Historien om Åbo Slott — ett på svenska författadt utkast till disp. de superstitione Vet. Fennor., Antekningar ang:de Finlands gamla namn, Fin-narnes härkomst, m. m. Dessa ms'er, hvilkas altför tidiga bort-gifvande till Åbo Bibliothek jag nästan ångrat, får jag gifva anvisning på såsom innehållande intressanta uplysningsar i dessa ämnen.

Om Runan Mailman Alku gäller detsamma som om de andra — den har någon likhet med den i Mnemosyne infördā Pääskyläinen, i hvilken sednare en betydlig felaktighet influtit: der står t. ex. Kuss on päätä kuin *metästä* — öfversatt med skog — bör vara *mähästä* tufvor. —

De få mythiska Runor jag ännu kan ha öfriga förekomma i fortsättning af W. Runoja hvaraf 3:dje häftet är färdigt att tryckas. Likväl förväntar jag ännu några sådana från Cajana trakten och skall med all beredvillighet dem communicera. —

Med utmärkt högaktning har äran tekna

Z. Topelius.

P. S. för att vinna någon förmån å hälsans vägnar är jag sinnad att i sommar öfverresa till Sthlm, dock beror detta än på fl. omständigheter. — .

Anm. Ordet *Runo* synes ursprungl. betyda sångare eller skald, h:kt af flere ställen af qvädena är klart — Porthan, hvars med Ganander arbetade F. lexicon jag äger, har öfversett detta, ty der finnes Runo blott i bemärkelse af sång.

Utanskrift: Kongl. Secreteraren

Högädle Herr Mag. Adolf Iwar Arvidson. Stockholm.

5.

Välborne och Höglärde Herr Professor och Commeudeur!

Den oförtjenta och derföre så mycket mera öfverraskande godhet, som jag under min vistelse i Stockholm hade den lyckan att erfara och för hvilken jag härmedelst aflägger min varmaste tacksgäelse, borde visserligen afhålla mig att ytterligare genom dessa rader falla besvärlig; hvarföre jag hastar att på det ödmjukaste bedja om förlåtelse för denna min djerfhet och anhåller tillika vördnadsfullt, det Herr Professorn täcktes vara öfvertygad, att det är oändligen svårt och påkostande för mig, att på detta sätt från Vettenskapen upptaga tiden för en Man, sådan som Professor Berzelius. Det enda, som jag kan anföra till min ursägt, är att jag heldre tagit hvilken utväg som helst, om jag ägt något val, och att jag smickrat mig med det hopp att Herr Professorn skulle hafva öfverseende härmad, då saken är af den vigt, att den säkert kommer att bestämma min framtid och dess öde.

Så snart Herr Professorn gaf mig hoppet om en möjlighet att få Professionen vid Technologiska Institutet, bestämde jag mig genast att omfatta denna utsigt och önskade endast först underrätta mig, huruvida något hinder *här* kunde läggas i vägen för min bortresa från Finland, men samma dag jag anlände hit till Helsingfors insjuknade jag i en Augusti-feber-artad Frossa, och har nu först efter mitt tillfriskande kunnat taga några steg för att erhålla upplysning i detta afseende. Nu vet jag bestämdt, att jag ej *kan* hindras att öfverflytta till Sverige och är färdig att göra det ju förr dess hellre, och det så mycket mer, som denna afsikt, hvarom jag måste underrätta Academiens Cancellor, på det högsta tyckes hafva misshagat Honom, så att jag föga vidare lär hafva några utsigter till framkomst vid detta Universitet. Det är således af största vigt för mig att veta, om jag har något hopp nu mera att få emploi i Sverige, hvarföre jag anhåller aller ödmjukast, att, ifall Herr Professorns tid medgifver det, någongång blifva underrättad, *om* och när ifrågavarande syssla blir anslagen som ledig och huruvida det kan vara någon utsigt för mig att få den.

Jag har ej ännu skrifvit till Öfver-Directeur Schwartz och jag tillstår att jag högst ogerna skulle göra det, ty det är väl

den plågsammaste känsla, att nödgas ställa sig i förbindelse, isynnerhet i en [sak] af större vigt, hos en man, hvars charactér gör det i längden omöjligt för hvar och en, som står i relationer med honom, att undvika obehagliga fejder, i fall man ej för den tjenst han bevisat vill förneka sitt eget moraliska värde. Professor Hällström, hos hvilken Han som Student varit i pension, har nyligen ytterligare uppskrämt mig i detta afseende. Dertill kommer att min lifligaste önskan ifrån första studen har varit, att hafva endast Herr Professorn att tacka för min utkomst och lycka, detta skulle fördubbla dess värde för mig och, om jag också ginge miste om den, så skulle det ändock vara för mig en tröst, om jag visste, att Herr Professorn varit Den, som lagt sig ut för mig. Å min sida försäkrar jag det enda jag kan försäkra, att jag nemligen skall göra allt hvad i min förmåga står, för att visa mig intet aldeles ovärdig det förtroende Herr Professorn möjligtvis kunde hysa för mig.

Med djupaste vördnad har äran teckna

Välborne och Höglärde Herr Professorns och Commendeurens
aller-ödmjukaste tjenare

Joh. Jac. Nervander.

Helsingfors den 19 October 1829.

6.

(Brefvet till A. I. Arwidsson.)

Högtärade Herr Kunglig Sekreterare och Landsman!

Denna hjertliga benämning: Landsman begagnar jag, öfvertygad derom att uti Herr Kungl. Sekreterarens innersta ännu finnes ett varmt rum för det älskade Suomis minnen — — —

Den gamle Soldaten Löf har nu aflidit, hvarföre Hans son bedit mig ödmjukast anhålla att Herr Kungl. Sekreteraren ville lyfta Gubbens pension, och hitsända densamma till mig.

Knapt hann jag lemma Universitetet, innan min Fader afsomnade plötsligen under en resa, d. 5 Maj, hvarigenom jag inkastades i tusende affärers hvirfvel; vaan kun ei häitäle, niin kaikki selviää. —

Lektorn i Finska språket vid Universitetet Keckman gick till sina fäder, matte Hans plats fyllas med en man, som med

hans goda vilja för saken förenar en ungdomlig väрма och mera kraft att verka.

Af det gamla uti Laukaa finnes nästan intet mer. Till och med Kyrkan, som blef uppbrännd af en vansinnig, är nu ny. Essbjörn står ännu qvar och Fru Bergström. Om fattigdomen trycker Henne, så gör det sorgen ännu mera; Hennes son, Tuderus, har genom sin böjelse för Bachus kommit derhän, att han mistat Kappa och Krage, och ligger nu öfver sin gamla moder, och utsuger hennes sista märg. — Ifrån björkarne på Prästegården får jag helsa, de nickade åt Stockholm. —

Många helsningar till andra Landsmän bortom havvet från den som med sann högaktnings har äran framhärdar Herr Kungl. Sekreterarens ödmjukaste tjenare

Wolmar Styrb. Schildt.

Laukas d. 19 Aug. 1838.

7.

(Brefvet till A. I. Arwidsson.)

Borgå den 8 Martii 1839.

Höglärde Herr Bibliothekarie!

För brefvet af den 1 Februarii får jag på det förbindligaste tacka. En ihärdig, svår sjukdom som jag nu ändteligen öfvervunnit, har vållat mitt dröjsmål att besvara det. Såsom jag nu från Helsingfors fått höra, har Herr Berg aftryckt alla mina hittills utkomna dikter och således, då hans upplaga efter sjelfva sin art måste vara utspridd i ett stort antal exemplar, betagit mig hvarje förhoppning att i en framtid kunna upplägga något af mina arbeten ånyo. Han bör derföre icke vänta att jag i något fall skulle kunna anse mig godtgjord med 200 RD. Nu skulle en sådan utgift för H:r Berg tillika vara alldelens öfverflödig, då oaktadt Censurens förbud hans eftertryck här utdelas till subscribenterne både af Frenckell och Wasenius ganska liberalt. Herr Bibliothekarien behagade vid tillfälle låta Herr Berg veta att han likaså litet bör anse sig af förhållandenā här i Finland tvungen att erbjuda mig nämnde summa, som jag finner mig lockad att för 200 Riksdaler sälja honom min billiga förtrytelse öfver att så blifva plundrad på det enda jag hittills kunnat kalla min och de minas egendom. Långt

hellre än dessa penningar skulle jag af honom emotta ett öppet tillkännagifvande på hvad grund han ansett Frenckell vara innehafvare af förlagsrättigheten till mina arbeten. Den omständigheten att Frenckell varit den första att utdela eftertrycket här, oaktadt han, såsom genom köp innehafvare af ett antal exemplar af mina dikter, bordt anse äfven sin rätt förnärmad, förekommer mig alltför besynnerlig, och skulle berättiga mig till den förmodan, att han vore H:r Berg på något sätt särdeles obligerad. En upplysning om rätta förhållandet härför vore mig högst välkommen. I allmänhet måste jag tillstå att mitt läge såsom svensk scribent i Finland är ingenting mindre än afvundsvärdt. Erbjuder jag nu något nytt åt en bokhandlare här, svarar han naturligtvis att han ej vågar ens förlägga det af fruktan för eftertryck i Sverige, der åter väntar väl hvar och en hugad speculant hellre att kostnadsfritt få eftertrycka, än han vill ge något honorarium. Men det båtar föga att harmas öfver sådana missförhållanden, och jag slutar mitt ointresanta bref med förnyade tacksägelser till Herr Bibliothekarien för allt benäget deltagande och med försäkran om den högaktning hvarmed jag alltid skall förblifva

Herr Bibliothekariens

ödmjukaste tjenare

Joh. Ludv. Runeberg.

8.

(Brefvet är till A. I. Arwidsson.)

Högädle Herr kongl. Secreterare!

Med Bergmästar Hartwall, hvilken vid sistlidne veckas slut begaf sig åstad till Stockholm, afsände jag ett porträtt af vår oförgätlige gemensamme vän Rabbe Wrede. Min mening var, att dermed besvära Wilh. W-t; men af brodren Magnus erfor jag, att mannen tyvärr! ej höll hus för det närvarande i Stockholm. Då tog jag dristighet till mig, och anmodade H-l, att lemma skuggan uti H:r Kongl. S:s värjo, i hopp att H:r Kongl. Secret., för den dödes skull, måtte förlåta den lefvande. Och ännu kan jag ej låta bli att så hoppas, ehuruväl jag nogtsamt vet H:r Kongl. Secr. vara öfverhopad af margfaldiga göromål,

och att det således ej är så litet oblygt att ytterligare kasta, om också endast en skugga, på sådan börd.

Också ville jag i det längsta undvika det. I början af Augusti skref jag till Snellman, anmodande honom, att för porträtet tala godt vid någon artist, den der ville åtaga sig att petrifiera det med större framgång än den, hvaraf försöket härstädes varit åtföljdt. Intet ljud har emedlertid från honom sedan den tiden förspors; och jag saknar ej anledning till den förmoden, att han ändteligen blifvit från Svealand väderdrifven, och svar och bistånd således icke torde så snart vara att förvänta från det hålet. Emedlertid vore min önskan den, att få en lithographi framkrystad, hvilken blefve ej alldelens ovärdig såväl den föreställde som den föreställande, ehuru hardt nära ogörligt det synes blifva, att genom stentryck i liten scala åstadkomma något, som förmådde gifva en bild af Finnbergs konststycke. I alla fall skulle jag helst se att antingen W-t eller Hård åtoge sig bestyret; skälet för en slik önskan inser H:r Kongl. Secret. lätteligen. Bekymmersammast är dock, att taflan borde återsändas så fort som möjligt, emedan Wetterhoff, dess ägare, önskar med det första återfå densamma, som för honom äger ett värde, högre än konstens allena.

För öfrigt vore meningen den, att begagna porträttet såsom vignett framför en brochure, hvilken jag ämnat låta trycka senare på hösten i Stockholm. Denna skulle, bland annat, innehålla en minnesteckning af Wrede. Oändeligen gerna skulle jag se, att H:r Kongl. Secr., som stod honom närmare än de fleste, ville godhetsfullt genomgå denna och rätta hvad som kan hjelpas. Äfven till stöd för denna anhållan, har jag att åberopा endast den aflidnes anspråk på välvilja.

Skulle H:r Kongl. Secret. händelsevis få fatt på Olof Fryxell, anhåller jag ödmjukast, att han måtte underrättas derom, att jag troligen snart nog kommer att vända mig till honom skrifteligen. Okunnig om hans adress, och ej ens fullt säker om han för det närvarande befinner sig i huvudstaden, måste jag befara att mitt bref möjligen ej kommer honom tillhanda. — Bland andra, hvilka bedja om helsning befinnes äfven Nvr vara. Hans faderskärlek plågas ej så litet af orolighet deröfver, att han ej vet huruvida H:r Kongl. Secret. emottagit det bref,

han för någon tid sedan skrifvit angående sitt sednaste snillefoster.

Med utmärktaste Högaktnings har jag äran teckna mig

Högädle, Herr Kongl. Sekreterarens

ödmjukaste tjenare

H:fors d. 18 Sept. 1840.

Fredr. Cygnæus.

9.

(Brefvet är till A. I. Arwidsson.)

S. T. H.

Jag är ej litet bekymrad öfver att nästan för samvetsgrannet hafva missbrukat mitt *magister-privilegium*, då jag tills dato ej ens betygat min hjertliga tacksamhet för den godhet, hvarmed H:r Kongl. Secret. åtog sig att draga försorg om vår oforgätelige väns porträtt. Men väl vetande i huru hög grad Herr Kongl. Secret. erkänner giltigheten af sagde *privilegium*, äfven hvad min person beträffar, kryper jag med godt mod bakom denna förskansning till korset, och hoppas förlåtelse. Dock huru stor andel i min försumlighet, att gifva ljud ifrån mig, jag än tillskrifver magisteraktighetens verksynd — ty som arfsynd kan jag icke egenteligen hos mig erkänna den — bär den likväld icke ensam derför hela skulden. Min önskan, liksom min afsigt, var neml., att långt för detta till Stockholm öfversända manuscriptet till den lilla bok, hvilken af porträttet skulle prydas. Margahanda såväl yttre som inre hinder hafva det oaktadt hit tills födröjt utförandet af planen. Och när jag insåg, att jag med öppet vatten ej mera kunde hoppas få mitt opusculum i full rustning tillbaka förefanns ej heller särdeles skäl att dermed braska och brådska. Ty efter den lilla erfarenhet jag i ämnet hunnit förvärfva, faller mig den näsvisheten ej ens mera in att räkna på läsare i pluralis uti Svea land. Den domen hvilar nu engång för alla, fruktar jag, öfver oss här, att nödgas taga till bästa hvad helst vi kunna öfverkomma af allt på andra sidan hafvet producerats dyrt, utan att befara att blifva näpste med samma mynt, hvad vårt hemgjorda d:o anbelangar. Mången gång har dessutom den ärans mannen Dumboms sunda

lära om äktenskapet i mitt sinne sökt göra sig gällande hvad bokskrifveri beträffar. Med det nu ifrågavarande scriptum måste väl jag ändå i alla fall ro ut, emedan jag dertill inför de Finska ärade publicanerne utfäst mig. Enligt all sannolikhet skall jag också mot slutet af nästa månad expediera manuscriptet; men till hvem? that is the question. Någon gång har jag haft det infallet att dermed plåga vännen O. F. med det, som för en menniskosjäl kan anses såsom näst det mest scabrosa: med correcturet. Scrupler hafva dock en annan gång åter deremot vaknat, så mycket mer som jag befarar, att hans Dag och Natt, gifver honom natt och dag fullt opp att med slikt bråka, om också icke just sin hjerna, likväl ögon, öron och andra lemmar. Mellin erbjöd sig väl en gång i verlden vänskapligen till slikt. Men den hurtiga och manhaftiga hjeltemön Freya lägger väl hålla honom lindrigast sagdt varm och gifva honom sju för tu dagar i veckan att feja. Dock, kommer dag så kommer väl ock råd; och correctur har ju dessutom i dessa upplysta tider visat sig hafva kommit nästan i samma vanrykte, som andra correctionsanstalter.

Jag stärkes i denna sist yttrade mening af ett helt färskt opus, som just ligger under ögonen för mig. Detsamma skryter sig vara Finskt original; och mig rädes, att ingen främmande litteratur vill göra det denna vanskeliga ära stridig. För öfrigt vill det vara ett slags romant. berättelse ur det så ofta numera i slikt hänseende utarmade hvardagslivet. Redan titulaturen berättigar till farhåga för total ruin: det heter neml. — rysligt att säga: Murgrönan. Författarinnan har haft den lofvärda blygsamheten att deremot ej utsätta sitt eget namn; men hon är dock väl känd — åtminstone till namnet. Tavastehus slotts tragiska poëtissa är dock lyckligtvis ej med henne identisk.

Från Sten Sture kan jag helsa. Florerande och modig, ut solet semper, begaf han sig till Borgå, för att derifrån fortsätta färden till Tavastland. Jag talade med honom angående liqviden för stentrycket; och han förmenade, att det skulle *gå an*, att jag till honom lemnade valuta. Gillar Herr Kongl. Secret. denna mening, anhåller jag ödmjukast om att få veta hvad jag bör erlägga. Äfven vore det mig kärt, att se något exemplar af arbetet. Om målningen har jag intet förnummit. Sannolikt

har den väl qvarstannat i Stockholm — och detta var väl i alla fall bäst till dess våren kommer.

I hopp att Herr Kongl. Secreteraren icke ännu helt och hället ledsnat på mig, har jag äran framhärdä med utmärktaste högaktnings

Herr Kongl. Secreterarens

ödmjukaste tjenare

H:fors d. 29 Dec. 1840.

Fredr. Cygnæus.

10.

(Ett bref till M:lle Sara Wacklin, kallad i brefvet Sase, från Carolina Runeberg, dat. Borgå den 31 januari 1845, innehåller på 4:de sidan följande tillägg af brodren Joh. Ludv. Runeberg och svägerskan Fredrika Runeberg.)

Godta Mamsell Wacklin!

Jag har just betingat mig en plats i min sisters bref för att få hembära Er min hjertliga tacksägelse för den glädje de „Hundra minnena från Österbotten“ skänkt mig. De trefliga osökta skildringarna, fulla af natur och verklighet, hafva lifligt intresserat mig, särdeles de, vid hvilka en liten skalk tyckes lura bakom författarinnans penna. Irwing har alltid varit en bland mina favoriter, och jag finner ovilkorligt ett syskontycke mellan Er och honom. Jag önskar nu blott, goda Mamsell Wacklin, att ni må ha ett rätt godt minne, för att kunna erinra Er så många händelser som möjligt, ty förmåga att berätta dem den brister icke, och jag lyckönskar Er att hafva funnit ett sätt, der Er talang rör sig så lätt och lyckadt, som den älskvärdaste värdinna i sitt hem, då hon rätt föresatt sig att roa sina gäster. Jag begagnar detta tillfälle för be Er framföra min varma helsing till Mellin ävensom min lika hjertliga, ehuru obekanta till hans unga Fru, och jag är med högaktnings och vänskap,

Bästa Mamsell Wacklin,

Er tillgifne tjenare

Joh. Ludv. Runeberg.

11.

Bästa Mamsell Wacklin!

För att göra detta bref till en fullständig potpourri, så ber jag att äfven få tillägga några rader, och sålunda påminna om en gammal bekant, som med särdeles nöje sett den framgång Mamsell Wacklins presentation för publiken haft. Äfven måste jag få tacka för det nöje jag haft af sjelfva läsningen af de Hundrade minnena. Det är så obeskrifligt roligt att någon gång få mysa, ja, till och med skratta åt hvad man läser, och det är dock så sällsynt! Derföre tack rätt hjertligt för flera glada stunder!

I Borgå bokhandeln har de hundrade minnena ännu ej funnits men efterfrågade ha de varit, och det rätt mycket. Vår gamla stad får nöja sig att häri, som i mycket annat vara efter sin tid.

Ännu en tacksägelse, ja många, många, för de vänliga hälsningarna och inbjudningarna till Stockholm genom Carolina, mitt hopp att någon gång komma till Stockholm torde väl föga gå i fullbordan. Glöm ej för trefnaden i Sverige, att äfven i Finland finnas vänner, och neka ej att deribland räkna

Fredrika Runeberg.

12.

Högadle Herr Kongl. Bibliothekarie!

Mer än engång har det Finska Universitetets Bibliothek varit i tillfälle att göra goda inköp vid auktioner i Sverige och då nu engång hos oss en bokväns efterlemnade samling går under klubban, önskar jag naturligtvis att svenska biblioteker och boksamlare måtte i sin ordning profitera deraf. Herr Kongl. Bibliothekarien kände, om jag ej misstager mig, framl. D:r C. Lundahl. Han var, liksom hans tidigare afledne äldre broder, Professor Lundahl, en ifrig bokvän, för att ej säga bokvurm och båda sammanbragte ett ganska ansenligt Bibliothek. Detta har jag af de hädangångnes efterlefvande slätingar fått i uppdrag att på auktion föryttra. Nu består det till större delen af böcker, som ej äro kurant vara, som för „profanum vulgus“ äro af intet intresse och föga värde, men dem samlaren uppskattar högt, såsom gamla och sällsynta. Katalogen, i hvars

uppgörande jag hvarken haft, eller vill synas hafva haft någon del, ger, så bristfällig den också är, häruti nödig och tillräcklig upplysning. Jag har derföre tagit mig friheten att till Herr Kongl. Bibliothekarien öfversända 6 exemplar af densamma och vore det min ödmjuka anhållan att Herr Kongl. Bibliothekarien ville för sin räkning behålla ett exemplar, lempa ett åt Mag. Klemming, samt fördela de öfriga bland Stockholms antiqvariska boklädor eller boksamlare, allt efter eget bepröfvande. Jag hoppas deraf godt för auktionen, ty i Sverige måste the bokvänners och bokvurmars slägte, om än i minskadt antal, dock fortfarande finnas till, under det de hos oss hålla på att alldelens dö ut, så att en äkta och sannskyldig bokkännare och liebhaber numera är på boklädor och vid auktioner ungefär lika sällsynt, som elgen i våra skogar. De L—ska böckerna bestå nästan alla af utmärkt vackra, väl bevarade exemplar. Kunde jag, genom att vara Herr Kongl. Bibliothekariens (o. äfven andras, särskilt Mag. Klemmings) ombud vid auktionen, i någon män godtgöra det stora besvär jag förorsakat, vore sådant mig kärt och angenämt.

När man just slutat sina ursäkter för det man vällat ett besvär, är det visst opassande att genast ställa till ett nytt, men Herr Kongl. Bibliothekariens humanitet och utomordentliga tjenstvillighet är alltför väl känd i det gamla Suomis bygder, för att den ej stundom, kanske blott alltför ofta, skulle missbrukas. Denna gång är det likvälför en god gerning jag vågar anhålla om bistånd. Vår astronom, Professor Woldstedt blef mot slutet af år 1855 rubbad till sina sinnen, och efter någon tids förbättring, samt en under sommaren till helsans återvinnande företagen utländsk resa, är han nu återigen på dårhuset, alldelens förvirrad och denna gång utan ringaste hopp om vederfænde. Han är gift med en brordotter till den berömde ryske astronomen Struve. Detta fruntimmer är i en olycklig belägenhet, som mor för en talrik familj och dertill som främling och föga bekant på orten, men hon bär och bekämpar sina sorger med en sinnesstyrka, som aftvingar hvar och en beundran, som ser hennes bemödanden att ersätta husfadren, att nu vara allt för sin familj och sörja för dess välfärd och bästa. Som hon har bildning och kärlek för vitterhet, så har hon under fordna lyckligare dagar öfversatt Fru Lenngrens

Skaldeförsök på Tyska. Hon har en sväger i Tyskland, med hvilken hon i somras rådgjorde om sin afsigt att utge sin öfversättning, men nu lär denne vara bosatt i någon slags kräkvinkelet i Hannoverska landet; alltnog, han kunde ej underhandla med någon af de stora bokhandelsfirmorna, och de små erbjödo ett ringa honorarium. Derföre wille hon ge ut sin öfversättning på subskription och har dervid anlitat mitt biträde. Jag har skickat ut listor här med god framgång, och nu vore det min ödmjuka begäran att Herr Kongl. Bibliothekarien ville låta subskribera i Stockholm, NB om det pröfvas löna mödan. Arbetets titel lyder: Poetische Versuche von Anna Maria Lenngren. Aus dem Schwedischen übersetzt (von Gustava Woldstedt); dess omfang beräknas till 6 ark, och priset blir för subskribenter 70 kop. S:r = 2 R:dr Riksmynt; öfversättarinnans namn kommer ej att stå på Titelbladet, men väl under företaget, och blir således ingen hemlighet. Skulle nu Herr Kongl. Bibliothekarien anse det vara mödan värdt att låta subskribera i Stockholm och godhetsfullt åtaga sig bestyret dermed, så anhåller jag att till första dagarne af Mars blifva underrättad om antalet af subskriberade exemplar på det upplagans storlek då måtte kunna bestämmas. Från hänvarande vänner, särskildt från Assessor Rabbe, kan jag helsa så mycket och ber i min ordning att få till Mag. Klemming framföra min helsing och tacksägelse för de biografiska notiser han i höstas skickade mig öfver Chronander. Och sist, anhållande om tillgift för allt besvär, jag förorsakar, har jag äran framhärrda

Herr Kongl. Bibliothekariens
ödmjukaste tjenare

Helsingfors d. 18 Januari 1857.

Carl Vilh. Törnegren.

13.

Till Herr Kongl. Bibliothekarien och Riddaren A. I. Arvidsson öfverläter jag, efter oss emellan träffad öfverenskommelse, förlagsrättigheten i Sverige till en af mig utgifven andakts bok med titel „Förslag till Svensk psalmbok för de Evangeliskt Lutherska Församlingarne i Storfurstendömet Finland“; gällande denna öfverlåtelse skrift för hans liftid och med det

förbehåll, att exemplar af i Sverige föranstaltad upplaga af förenämnda bok icke få i Finland utan mitt särskilda begivande försäljas. Borgå den 5:te Augusti 1857.

Joh. Ludv. Runeberg.
(Sigill.)

I registret till förenämnda autografsamling finnas följande finnar namngifna:

- Achrelius, Daniel, Professor i Åbo, † 1692.
" Erik, Professor i Åbo, † 1670.
Alander, Christian, " " † 1704.
Alopæus, Magnus, Domprost i Borgå, † 1843.
Aminoff, A., Chef för Savolax Reg., General Major, † 1800.
" Gustaf, f. 1771, Landsh. i Savolax o. Carelen, † 1836.
Arwidsson, Adolf Ivar, f. 1791, Kgl. Bibliotekarie, † 1858.
Becker, A., Finsk Målare.
Bergenheim, E., Erkebiskop, † 1884.
Bergius, Andreas, Professor i Åbo, † 1750.
Bonsdorff, P. A., Professor i H:fors, † 1839.
Bosén, Erik, f. 1654, Lagman i Norra Finland, † 1715.
Brahe, Pehr, d. y., Riksdrots, † 1680.
Browallius, Johan, f. 1707, Biskop i Åbo, † 1755.
Bång, Petrus, Biskop i Viborg, f. 1633, † 1696.
Calonius, Matthias, Professor i Åbo, † 1817.
v. Carlsson, Joh. Gust., f. 1743, President i Vasa Hofr., † 1801.
Carpelan, Lars, f. 1664, Hofrätsråd i Åbo, † 1737.
" Simon Wilh., f. 1733, Landshöfd., † 1814.
Castrén, M. A., Professor i H:fors, † 1852.
Cederhjelm, Germund Carl, f. 1717, President i Abo Hofrätt,
† 1789.
Cedermarck, Nils Magnus, f. 1708, Hofrätsråd i Åbo, † 1763.
Choræus, Michael, Hofpredikant, † 1806.
Clewberg, Carl Abr., Prof. i Åbo, † 1765.
Collan, Fabian, Univ. adj. i H:fors, † 1851.
Creutz, Johan, f. 1651, President i Åbo Hofrätt, † 1726.

- Creutz, Lorentz, Landshöfd. i Åbo, † 1698.
„ Gustaf, Landsh. i Österbotten, † 1746.
Cronstedt, Carl Olof, Kommendant på Sveaborg, † 1820.
Crusell, Berndt Henrik, Musikdirektör, † 1837.
Cygnæus, Fr., Professor i H:fors, † 1881.
Edelcrantz, Abrah. Niclas, President i Kamm. Koll., † 1821.
Ehrenmalm, Georg, Hofrätsråd i Åbo, † 1807.
„ Lars Johan, vice Landshfd. i Åbo, † 1774.
„ Samuel Magnus, Hofrätsråd i Åbo, † 1814.
Ehrenstolpe, Carl Herman, Landsh. i Åbo, † 1826.
Ekelund, Carl Evert, Professor i H:fors, † 1843.
Ekman, Fredr., Kapellan i Åbo, † 1872.
Elfwing, Petrus, Med. prof. i Åbo, † 1726.
Elimæus, Olaus, Biskop i Viborg, † 1627.
Ericus Erici J:or, brefvet från 1607.
von Essen, Reinhold Vilhelm, Landsh. i Österbotten, † 1732.
Estlander, C. G., Professor i H:fors.
Fahlenius, Jonas, Biskop i Åbo, † 1748.
Fattenborg, Hans Henrik, Prof. i Åbo, † 1849.
Federley, Berndt, Ledamot i Kejs. Sen. för Finland, † 1863.
Fellman, Jakob, Prost i Lappajärvi, † 1875.
Flachsenius, Johan, Professor i Åbo, † 1708.
Fleming, Johan Claesson, naturlig son till Claes Fleming, hals-
huggen 1599.
Fortelius, Gabriel, Biskop i Borgå, † 1788.
Franzén, Frans Michael, Biskop, † 1847.
Fredenheim, Carl Fredr., Öfverintendent, † 1802.
Fredensköld, N. E., Landshfd. i Åbo, † 1794.
Frenckell, J. C., Boktryckare.
Gadd, Pehr Adrian, Prof. i Åbo, † 1797.
Gadolin, Gustaf, Domprost i Åbo, † 1843.
„ Jakob A., Professor i H:fors, † 1848.
„ Johan, Professor i Åbo, † 1852.
Geitlin, Gabriel, Professor i H:fors, † 1871.
Gezelius, Johannes d. ä., Biskop, † 1690.
„ d. y., Biskop, † 1718.
„ Johan, Biskop i Borgå, † 1733.
Gripenberg, H. H., Generalmajor, † 1813.

- Grönblad, Edw., Docent i Helsingfors, † 1864.
Gyldén, Nils Abraham, Professor i Helsingfors, † 1888.
Gyllenstjerna, Erik, President i Åbo Hofrätt, † 1657.
Haartman, Johan, Theol. Doktor i Åbo, †?
von Haartman, Lars Gabriel, verkl. Geheimeråd, † 1859.
Hahn, Petrus, Professor i Åbo, † 1718.
Hasselbom, Nils, Professor i Åbo, † 1764.
Hising, Michael, Brukspatron, † 1756.
Hisinger, Johan, Bergsråd, † 1790.
" Michael, Brukspatron, † 1829.
" Wilhelm, Brukspatron, † 1852.
Hjelm, Petrus, Professor i Åbo, † 1715.
Huss, Johan, Domkyrko Syssloman i Viborg 1659—85.
Hägerflycht, Carl Arvid, Öfverste, † 1822.
Hällström, Gust. Gabr., Fys. Prof. i H:fors, † 1844.
Idestam, G., Bergmästare i Finland, † 1851.
Ilmoni, Immanuel, Prof. i H:fors, † 1856.
Judén, Jakob, Magistr. Sekreterare i Viborg, † 1855.
Jägerhorn, Carl Magnus, Landshfd. i Uleåborgs län, † 1782.
" Fr. Adolf, Landshfd. i Kymmenegårds län, † 1817.
Kalm, Per, Prof. i Åbo, † 1779.
Keckman, Carl N., f. d. Lektor i H:fors, † 1838.
Kempe, Axel, Prof. i Åbo, † 1682.
Kexlerus, Simon, Prof. i Åbo, † 1669.
von Knorring, Frans, Prost på Åland, † 1875.
Lagus, Wilh. Gabr., Prof. i H:fors, † 1859.
Laurbeccius, Isaac, Theol. Adj. i Åbo, † 1716.
Laurbecchius, Petrus, Biskop i Viborg, † 1705.
Lefrén, Johan Peter, Generallöjtnant, † 1862.
Leijonhufvud, Axel Gabriel, President i Åbo Hofrätt, † 1789.
Leijonmarck, Sven, vice President i Åbo Hofrätt, † 1728.
Lichtone, Robert, President i Åbo Hofrätt, † 1692.
Lille, B. O., Prof. i H:fors, † 1875.
Linsén, Joh. Gabr., Prof. i H:fors, † 1848.
Lode, Herman Johan, Landshfd. i Kymmenegårds län, † 1817.
" Jöran Wilhelm, President i Åbo Hofrätt, † 1799.
" Otto Wilh., vice Landshfd. i Åbo, † 1852.
Lybecker, Edward, Finne, Äfventyrare. 3 värdelösa bref till
A. I. Arwidsson om hjelp i affärer under resa till Paris.

- Lönnrot, Elias, Kansliråd, † 1884.
Mannerheim, C. G., President i Viborgs Hofrätt, † 1854.
" Carl Erik, Geheimeråd, † 1837.
Melartin, E. G., Erkebiskop i Finland, † 1847.
Mellin, A., Statsråd, † 1856.
Mennander, Carl Friedrich, Erkebiskop, † 1786.
Mether, A. J., Professor i Åbo, † 1837.
Meurman, Otto, Protokolls Sekr., † 1850.
Modée, Reinhold Gustaf, Assessor i Åbo Hofrätt, † 1752.
Montgomery, Gustaf, Landshfd., † 1861.
Munck, Joh. Fredr., Landshfd. i Nylands län, † 1817.
Munster, Joh., Professor i Åbo, † 1714.
Munsterhjelm, Anders, vice President i Åbo Hofrätt, † 1748.
Myhrberg, A. M., Phil-Hellenen, † 1867.
Mörner, Otto Helmer, Ståthållare i Åbo, † 1612.
Nathorst, Johan Theophilus, Stadsfältskär, † 1793.
Neovius, Th., Föreständare för Göteborgs Lyceum, † 1886.
Nervander, Joh. Jac., Professor i H:fors, † 1848.
Nordensköld, And. Joh., Landshfd. i Nylands län, † 1763.
" Nils Adolf Erik, Professor, † 1901.
Nordensvan, Otto, f. 1811, General Major, † 1892.
Nordström, Joh. Jak., Riksarkivarie, † 1874.
Nyopensis, Andreas, Kyrkoherde i Helsingfors, † 1688.
Nylander, Johan, Biskop i Borgå, † 1761.
Nylander, W., Medicine Doktor, † 1899.
Olai, Johannes, Biskop i Åbo 1508, ett egenhändigt qvitto, † 1510.
Ottelin, Carl Gustaf, Biskop i Borgå, † 1864.
Oudas, J., Proviantmästare, † 1803.
Oxe, Harald, Landshfd. i Åbo o. B:borgs län, † 1690.
Palmenberg, Justus, Landshfd. i Åbo, † 1714.
Petræus, Aeschillus, Biskop i Åbo, † 1657.
" Anders, Professor i Åbo, † 1694.
Pinello, N. H., t. f. Sekret. i Hush. Skpt i Åbo, † 1879.
Pipping, Fredr. Wilh., Ledamot i Senaten i H:fors, † 1868.
Poppius, Gabriel, Statsråd, † 1856.
Porthan, Henrik Gabriel, Professor i Åbo, † 1804.
von Post, Fredrik, President i Åbo Hofrätt, † 1805.
Procopæus, Gabriel, Prost, † 1751.
Prysz, Anders, Bibliothekarie i Åbo, † 1746.

- Ramsay, Anders Henr., Landshfd. i Nyland, † 1783.
" Anders Joh., Landshfd. i Savolax, † 1811.
" Carl August, Geheimeråd, † 1855.
" Wilhelm, Major, stupade vid Lemo 1808.
Rappe, Christopher Johan, Landshfd. i Åbo, † 1776.
Rein, Gabriel, Professor i H:fors, † 1867.
Reuterholm, Gust. Adolf, President, † 1813.
Ritz, Jacob, Prost, † 1739.
Rothovius, Isaak, Biskop i Åbo, † 1652.
Rothkirch, Carl, President i Vasa Hofrätt, † 1837.
Runeberg, Joh. Ludvig, Professor, Skald, † 1877.
" Carolina, † 1891.
" Fredrika, † 1879.
Sadelin, P. U. F., Kkh. på Åland, † 1858.
Scarin, Algot, Prof. i Åbo, † 1771.
Schildt, Wolmar Styrbjörn, Med. D:r, † 1893.
von Schoultz, Nils Fredr., vice Landshfd i Uleåborg, † 1816.
af Schultén, Nathanael Gerhard, f. 1750, Öfverste, † 1825.
Schultén, Samuel, Jur. Prof. i Åbo, † 1752.
Silfversköld, Peter, President i Åbo Hofrätt, † 1758.
Silfversparre, Adolf Fredr., vice Presid. i Wasa Hofrätt, † 1784.
Skogman, Carl David, Presid. i Kommerse Koll., † 1856.
Sparre, Erik Larsson, President i Åbo Hofrätt, † 1673.
Stenbäck, Lars, Student i Upsala 1831, Prost, † 1870.
" C. F., Kkh. i Utsjoki, † 1875.
Stichæus, Joh. Fredr., f. d. Landshfd. i T:hus, † 1853.
Stjerncrantz, Per, Landshfd. i Nyland, † 1737.
Stjernschantz, Joh. Abr., Landshfd. i Uleåborg, † 1864.
Stjernstedt, Johan, Landshfd. i Åbo, † 1722.
Stiernwall, Gust. Fredr., Landshfd. i Nylands län, † 1815.
Strömfelt, Otto Reinhold, President i Åbo Hofrätt, † 1746.
Stålarm, Arvid Eriksson, Ståthållare i Finland, † 1620.
Tammelin, Laurentius Gabriel, Biskop i Åbo, † 1733.
Tandefelt, Adolf, President i Åbo Hofrätt, † 1822.
Tengström, Jacob, Erkebiskop i Åbo, † 1832.
" Johan Jakob, Prof. i H:fors, † 1858.
af Tengström, I. M., Prof. i Helsingfors, † 1856.
Terserus, Joannes Elai, Biskop i Linköping, † 1678.
Thorvöste, Johan, Prof. i Åbo, † 1750.

- Thuronius, Anders, Prof. i Åbo, † 1665.
Tillandz, Elias, Med. Prof. i Åbo, † 1698.
Tolpo, Nils M., Consist. Notarie i Åbo, † 1853.
Topelius, Z., Provincialläkare i Ny Carleby, † 1831.
„ Zachris, Professor, Skald, † 1898.
Tunander, Nils, Theol. Prof. i Åbo, † 1679.
Tålpo, Simon, Theol. Professor i Åbo, † 1711.
Törnegren, Carl Wilhelm, Bibliothekarie i H:fors, † 1860.
Walbeck, Henrik Johan, Astron. Professor i Åbo, † 1822.
Walléen, Carl, Prokurator i Kejs. Senaten, † 1867.
Walléen, Jeremias, Landshfd. i Åbo, † 1772.
Wallenius, Gabriel, Bibliothekarie i Åbo, † 1690.
Wallerius, Nils, Med. Prof. i Åbo, † 1704.
Wallin, Georg August, Prof. i H:fors, † 1852.
Wanberg, Magnus, Landshfd. i Vasa Län, † 1817.
Vasenius, Valfrid, Biblioth. Tjensteman i H:fors.
Wexionius, Michael, Prof. i Åbo, † 1670.
Wigelius, Sven Larsson, Theol. Prof. i Åbo, † 1653.
von Willebrand, Adolf Fred., Presid. i Åbo Hofrätt, † 1845.
Witte, Hermannus Werner, Biskop i Åbo, † 1728.
Wrede, Henrik Jakob, Landshfd. i Karelen, † 1758.
Wärnhjelm, Herman Mauritz, Landshfd. i Vasa län, † 1830.
Yrjö-Koskinen, Senator, † 1908.
Yxkull, Otto Reinhold, Landshfd. i Åbo län, † 1746.
Zandt, Gustaf Fredr., Kkh. i Sv. Förs. i S:t Petersburg, † 1881.
Öhman, Joh. Edv., Lektor i Borgå, † 1856.

Eräs samanaikainen kertomus Käkisalmen valloituksesta v. 1580.

Painattanut

K. Grotenfelt.

Ruotsin Kuninkaallisen Kirjaston v. 1867 julkaisemassa luettelossa siellä säilytetyistä samanaikuisista kertomuksista Ruotsin sodista mainitaan myösken eräs saksankielinen selonteko „Warhaffte Zeitung wie die Kön. Mät. zu Schweden die Stad Carolagrod, auff Teudsch Kecksholm in Rüszland — — dem Muscowiter mit gewalt genomen und abgedrungen hat“, painettu v. 1581. Nähtävästi on sen tarkoitus ollut ulkomaisille ja erittäinkin Itämeren maakuntien saksalaisille saattaa tieto ruotsalaisten suurista menestyksistä Pontus de la Gardien kuuluisan sotaretken aikana ensin Suomen sitten Viron puolella. Kun kertomus varmaankin on peräti harvinainen, jos siitä ollenkaan löytyy useampia kappaleita, kuin tämä ainoa, ja on jänyt historiantutkioilta huomaamatta, ja kun se luultavasti on ensimmäinen mainittua laatua oleva painotuote, joka koskee sotatapauksia meidän maassamme, hankin viime kerralla Tukholmassa käydessäni siitä kopion sen julkaisemista varten. Jos kohta Käkisalmen valloituksesta puhutaan jotenkin lyhyesti — varsinkin on huomattava se pintapuolinens tapa, jolla tehdään selko tehdyn antaumus-sopimuksen rikkomisesta — lienee kuitenkin huvittava lukea samanaikuisen kuvauksen, miten tuon lujasti varustetun linnan valloitus onnistui „mit der newen kunst der gliienden kugeln“. Vaikka sotatapaukset Vironmaalla eivät Suomen historiaan suorastaan kuulu, on kuitenkin katsottu

oikeaksi painattaa kertomus kokonaisuudessaan. Olihan sen lisäksi se sotajoukko, jolla Pontus de la Gardie Vironmaalla saavutti voitonansa, suureksi osaksi suomalainen ja suomalaisten päälliköiden, Kaarlo Henrikinpoika Hornin y. m., johtamana. Ja kertomuksesta näemme, miten Suomi oli näiden sotatapausten lähtökohtana ja miten erittäinkin tuo talvella 1581 Viipurista pään Suomen lahden jäiden yli „nach einem Compas“ tehty retki ihmetytti omaa aikaansa. Me saamme siitä myösken muuttaman Suomenmaatakin koskevan tiedon, esim. että rutto siihen aikaan raivosi Suomessa, kuten myösken Ruotsissa ja Liettuassa.

Mainittu kertomus kuuluu seuraavasti:

Warhaffte Zeitung wie die Kön. Mäit. zu Schweden die Stadt Carolagrod auff Teudsch Kecksholm in Rüssland vnd dar nach die Heuser vnd Festung Padis, Wesenberg vnd Tolsz burg in Lyffland gelegen dem Muscowiter mit gewalt genommen vnd abgedrungen hat. 1581.

Nachdem die Königliche Mait zu Schweden sein Kriegs folk, von wegen der schweren sucht der Pestilentz, so in Schweden fast zwey Jahr gewütet, ein zeitlang wider den Muscowitzter nicht hat gebrauchen können, hat er sie entlich noch in werender sucht, widerumb in Rustung gebracht vnd kegen den Herbst Anno 1580 nach Wyburg abgefertigt, vnd die Teudschen Hoffelet von Revel auch dahin bescheiden. Die verordneten Kriegs Obersten vnd fürnembsten Befehlichhaber sind gewesen Pontus de Legardia, Herman Flemingk, Georgen Boy vnd Carl Hinrichson, welch mit irem Kriegsfolck von Wyburgk nach Carolegrod, auff Teudsch Kecksholm genant, sind vortgeruckt. Welche Stadt in Rüssland auff einem Holm oder Werder zwischen schnellen vnd strengfliessenden strömen gelegen, vnd mit hültzern Mauren, thürmen pasteyen vnd bolwercken so gewaltig befestigt das man mit Geschütze da nichts an gewinnen konte, und wan man gleich ein loch darin geschossen hette, so wehr es doch von wegen der schnellen strömen so da vorher fliessen gantz unmöglich gewesen zu stormende. Der

wegen die Schwedischen ir glück mit der Newen kunst der glütienden kugeln daran versucht, vnd auch gar bald in den brand gebracht haben. Wie das Fewer nun die vberhand hatte, da sind die Rüssen in solche grosse angst und verzweifflung geraten, das sie sich selbst ins wasser gestürtzt und eroffnen haben, die andern alle sind aus der Stad vnter das Schlos welchs ein wenig davon gelegen, gewichen und alda errettung und trost gesucht. Vnd als Muscowitische Stadhalter oder Woywode Attalauc Quassnyn gesehen das es mit dem hültzern hause auch wolt verloren sein hat er sich mit den Schwedischen in handlung begeben, vnd einen freien pass begert, welchs im auch ist gegeben worden. Da hat er den Schwedischen das haus Carolegrod auffgetragen den 4 Novembris anno 1580. In diesem Rumor haben die Schwedischen vber zwey tausent Menschen von den Rüssen erschlagen, vnd ein grossen raub vnd beut erlangt, zu welcher gemelten Festung ein gantz Fursten thumb gehört daraus der Muscowiter jehrlichs vber hundert last gesaltzen Lachs, ohne ander inkumpst vnd reditus gehat hat.

Zurselben zeit war auch das haus Padis in Lyffland von den Reuelschen Kriegsleuten vnd etzlichen Landsassen vom Adel belegt, welcher Haubtleut sind gewesen Didrich Anrep, und Arent Assery. Vnd weil dasselb haus des Muscowiters nehiste Festung bey Reuel, vnd nur 6 meilen dauon gelegen ist, hat es der Muscowiter in meinung die Reuelschen allwege draus zu vexieren, für gewalt also gewaltig befestigt das es schier unmöglich ist mit geschütz zugewinnend. Derwegen haben gedachte Kriegsleut den gantzen Sommer bis an Weynachten davor gelegen, vnd weil sie gute Kundschafft hatten das da an Profiand grosser mangel war haben sie die Rüssen auff Padis mit der langweiligen belegerung so beangstet, das sie aus hungers not nicht allein alle ire Pferde, Hunde und Katzen sampt allen iren ingeweiden one brod im gleichen alle Pferdeheut stieblien vnd scho vnd das leder von den sadlen auffgefressen, besondern auch strow vnd höw getrucknet, klein estampfft vnd meel davon gesichtet, vnd brey draus gekochet, vnd ein lange zeit sich also one brod damit beholffen. Des haben etzliche von den geringsten hakenschutzen vnd knechten auch Menschen auffgessen, nemlich einen jungen lebendigen

Knaben von 7 Jahren haben sie gestolen vnd heimlich geschlachtet, vnd in ein backofen gesteckt, und gahr gemacht, vnd darnach auffgessen. Zudem haben sie auch 4 todte Kinder, so bereid des hungers gestorben waren gleichfals gekocht vnd auffgefressen. Nachdem die Reuelschen Kriegsleut mit der belegerung es in zulang machten, sie auch keine entsetzung erlangten, vnd der hunger vnd schmacht auch gantz die vberhand also genomen, das sie vnnatürliche speise essen musten, da sind irer bey 20 personen, von Knechten, Boyaren, Priestern vnd Weibern nacheinander von dem hause abgefallen, vnd zu den vnsern geflogen, welche allwege gute kundschaft brachten. Lestlich als man nun gewis wuste, das die meisten von den Rüssen auff Padis, für hunger vnd auch an der fliegenden sucht gestorben, vnd auch viel noch krank lagen, ist Hans Erichson gubernator zu Reuel, kegen das Weinachtfest dahin gereiset, mit den Rüssen zu handlende, ob sie sich ergeben wolten. Aber die Woywoden haben noch nicht muth dazu gehabt, sondern aus vbermuth den Trometer, so zu inen geschickt war, durch den Leib geschossen. Dadurch dan die unsern verbittert und bewogen worden, das haus mit langen stormleitern, so bereit ferdich waren, zubesteigen und zustormen. Vnd als sie die leitern daran gebracht, vnd an die Maur gesetzt, da haben etzlich Rüssen, so die wacht hatten, die leitern selbs mit vffgezogen, vnd sich erstlich herunter begeben, welcher am leben verschonet worden, daß sie waren also verschmachtet und vorkommen, das sie keine wehr mehr von sich thun konten, vnd die meisten hatten in 15 wochen vnd lenger kein brod geschmeckt. Da sind die vnsern beide Schwedische vnd Teudische knechte, imgleichen die Bawren, mit hauffen in eil vber die Mauren hinein gestiegen, und haben alles beide gesund vnd kranck erschlagen vnd vmgebracht, vnd die Rüssen, so vorhin abgefallen waren, sind mit den vnsern auch hinein gestiegen, vnd haben noch viel grewlicher mit den Rüssen iren Landsleuten vmgesprungen, als jemand von den andern Kriegsleuten. In diesem rumor ist auch der oberste Woywode Daniel Zigzagow erschlagen, aber des vnter Woywoden Michael Sytzki haben sie umb kundschaft halben verschonet, und zu Reuel gefenglich ingebracht. Von den vnsern hat man zu der zeit nicht einen Man verloren, geschehen den 28 Decemb. An 1580.

Zurselben war die gschwinde fliegende sucht, so durch gantz Schweden, Finland und Rüssland gewütet hat, auch ins Lager unter die Kriegsleut vor Padis gekommen, dran sie fast alle kranck gelegen, vnd wan die Rüssen zu der zeit mit 60 Pferden angekommen weren, so hetten sie allen iren vallen leichtlich begehn mügen, aber derselben sucht halben, die sie auch an allen enden plagete, war es inen nicht wol möglich Padis zu entsetzen. Imgleichen waren vff Padis viel Rüssen an derselben krancheit, vnd auch an hunger gestorben, welche noch vn begraben, bey haufien gelegen, vnd darnach alle, sampt den erschlagenen, nach busch vnd broch für die wilden Diere sind geschlefft vnd hingeworffen worden.

Wie das haus Padis erobert war, vnd die Kriegsleut von wegen der langen belagerung vnd schweren sucht noch kranck, matt vnd müde waren, vnd ein zeitlang sich ruhen musten, vnd die Rüssen auff den Heusern in Lyffland von wegen der offtgemelten sucht sich auch nicht viel bewegen konten oder müchten, da stund es vom Newen Jahr an bis vff Mitfasten im Estlande nicht anders zu, als wens gut friede oder stilstand gewesen wehr. Die Rüssen so vol als die Schweden in Lyffland haben nun nicht anders gedacht, dan das es diesen Winter in gemeltem Estlande, des Kriegs halben keine gefahr haben sollte, weil die Hoffeleut von Reuel hin weg, zu dem Schwedischen hauffen in Finland gezogen waren. Aber wie man sich des am allerwenigsten versah, da erhub sich ein seltzamer, vnd so lang die welt gestanden ein vnerhorter zug vnd reise der Schwedischen Kriegsleut von Wyburg bis nach Wesenberg in Lyffland, welch bey 50 meil weges vber Land vnd vber Meer, so zwischen Finland vnd Lyffland zugefroren gewest, nach einem Compas haben reiten vnd ziehen, vnd ein nacht in der offenbarn See vff einem kleinen Werder in tiefem schne ligen müssen. Do sie in Lyffland gekommen, haben sie stracks auff Wesenberg geeilt, dasselbe haus den 20 Februarij dieses 81 jars belagert, vnd hundert Muscowitische Hakenschützen, so von den nehisten Heusern, den Wessenbergischen Rüssen zu hüllf geschickt worden, erschlagen und gefangen. Mitlerzeit sind Pontus die Legardia Kriegsoberster, vnd Hans Wachtmeister, der Teudschen Hoffeleut Ritmeister, gantz eilig zu Reuel komen, wider alle vermuhtung vnd zuuersicht, etzlich

grob Geschütze, imgleichen auch das Reuelsche Kriegsfolck vñ profiand nach Wesenberg zu verschaffen, damit man auch zu Reuel nicht lang geseumet hat, vnd weil der weg nicht wol gebant was, hat man mit dem geschütz so eilens die 15 meil nicht fortkommen konnen. Derwegen hat der Kriegsoberste, so bald er wider ins Lager gekommen, sein glück vnd heil erstlich mit dem Feldgeschütz, welchs sie aus Finland mit sich gebracht, dran versuchen willen, vnd wie die Schantzkröb durch etzliche gefangen Rüssen, vnd Schwedische knechte, one sonderlichen schaden dauor gebracht vnd gefülltet worden, da haben die Fewerwercker den 1 Martij, aus den Feldstücken glüende kugeln in das hültzern Haus geschossen, welchs stracks von aussen angefangen hat mit aller macht zu brennen vnd so gewaltig und geschwinde darnach inwendig auch die vberhand genomen, das es vnmöglich war zu lesschen, vnd in einer stunde oder swo ist da solch ein gros Fewer worden, das man es gegen den abend in dunckeln, vber 14 teudsche meil wegs gesehen hat, dann das Haus auff einem zimblichen hohen berg gelegen; derhalben man das Fewer weit vnd breit wol sehen konte, vnd das Russche hültzern haus, welchs sie vor das alte Teudsche haus oder Schlos so von steinen gebavet ist, vnd von gewaltigen dicken balcken also verknüpft, vnd mit grossen thürmen, blockheusern vnd bolwercken, mit grossen vnmessigen feldsteinen verfüllt, also gewaltig befestigt vnd verbawet, vnd auch so weit vnd breid begriffen gewest, das etzlich tausent Man sich darin verhalten konten. Imgleichen war da auch eine gewaltige maur von stein vnd kalck des Fewers halben vorher vnd aussen auffgefüret vnd mit streichweren also verwaret, das es wider eines gewaltigen Potentaten gewalt, Archeley vñ geschütz wol bestehn mocht. Aber mit der newen kunst der glüenden kugeln hat man bald die kürtz damit gespieler. Des haben die Rüssen, wie sie gesehen, das sie sich des fewers nicht erwehren konten, etzlich blockheuser, thürme vnd wonung auff der andern halbe selbst angestickt, vff das die Schweden da nicht innisteln, vnd sie ein frey gesicht haben mochten, dañ sie gedechten sich aus dem alten Teudschen haus, da sie alle vff weichen musten, noch zuwehren. Mitlerweil sind die Cartaunen vñ Maurenbrecher auch heran gekommen, vnd wie man dieselben stracks in eil für das alte schlos Wesenberg gebracht,

zu storm geschossen. Da nun die Rüssen der Schweden ernst gesehn, da hat der oberste Woywode Stephan Federwitz Saburow, ein Rüssen abgeschickt, vnd Hans Wachtmeister, der Teudschen Ritmeister, zu sprechen begert, der im vnd den andern allen einen freien pass vnd geleid bey dem Obristen erhalten vnd verschaffen sollte, vnd als er inen solchs erlangt vnd zuwege gebracht hette, da sind die Rüssen alle sampt Weib und Kind, in die tausend personen von dem haus abgetreten, vnd das selbe haus den Schweden widerumb eingerümet, den 4 Martij añ 1581. Da haben die Rüssen nicht allein ire Pferde, sondern auch ire Ochsen vnd Küy, mit vielerley gut beladen, dazu ire Götzen vnd bilder öffentlich vorher getragen, und mit sich hinweg in Rüssland gebracht.

Also ist dies haus durch sonderliche schickung Gottes, ohne jenige Blutstürtzung, gantz eilig widerumb an die Christenheit gekommen, auff welchem hause ein stadlich vorrath von geschütz kraut vnd loth vnd allerley korn vnd profiand vorhanden ist. Zu welchem haus auch ein herlich vnd fruchtbar Land 14 Teudsche meil land vnd 7 breidt, sampt 93 stadlichen Edelhöfen gehört, wiewol dasselb Land mit den Höfen mehrtheils in dem langwirigen Krieg verheret und verwüstet ist. Nach eroberung des hauses Wesenberg, sind die Schwedischen auch für Tolssburg geruckt, welches haus 3 meilen von Wesenberg an einer schonen Hauen, dar die Schiffe inlauffen, gelegen ist, vnd als die Rüssen auff Tolssburg vernomen, das ir Heubt-haus Wesenberg den Schwedischen auffgetragen gewesen, haben sie sich auch stracks ergeben, den 8 Martij obgemeltes Jahrs.

Darnach wie der weg abging, vnd die Schweden mit dem schweren geschütz nicht wol fortkomen konten, haben sie ire schone vnd gewünschete gelegenheit auff das mahl verseumen, vnd sich eins theils über Eiss in Finland, vnd eins theils nach Reuel begeben müssen. Alda sie sich widerumb auff einen frischen Zug ausrüsten, Gott der Allmechtige wolte gelück heil und segen dazu verleihen, amen.

Suomen maasotaväki Kustaa Vaasan ja Eerikki XIV:n aikana.

Esitelmä, jonka Historiallisen Seuran vuosikokouksessa 9 p. marraskuuta 1903 piti

Werner Tawaststjerna.

Kun muutamia vuosia sitten Ruotsin arkistoissa keräsintietoja Suomen sotalaitoksesta Juhani III:n hallitusajalta, sattui joskus käsii ni asiakirjoja, jotka valaisivat aikaisempiakin oloja, nimittäin tämän sotalaitoksen ensimmäistä muodostumista Kustaa Vaasan ja Eerikki XIV:n aikoina. Kopioitsin näitäkin kirjoituksia, mikäli aika myönsi, ja pyydän nyt niiden perustuksella saada esittää muutamia lehtiä Suomen maasotajoukon alkuhistoriasta. Tämä esitys tulee pakostakin katkonaiseksi, siitä syystä että lähteitä ei ole ollut riittävästi. En edes ole voinut läpikäydä Kustaa Vaasan registratuuriakaan kokonansa. Sen vielä painattamattomista osista jäivät nimittäin minulta tästä tarkoitusta varten katsomatta ne, jotka sisältävät vuosien 1552 ja 1554 sekä vuosien 1556 ja 1560 välillä annetut kirjeet. Puhumatta esityksen puutteista pelkään lisäksi, että kysymyksenalaiset asiat itsessään eivät tarjoa arvoisille kuulijoille erinäistä hauskuutta. Olen kuitenkin katsonut olevan syytä koettaa pelastaa niitä unhotuksiin joutumasta kenties pitkiksikin ajoiksi. Jotakin viehätystähän niille antanee puheenaolevain aikain etäinen menneisyys ja se seikka, että Suomen sotavoiman varsinainen synty tässä on ensi kerran tutkimuksen alaisena.

I. Olot ennen Venäjän sodan alkamista (1555).

Keskiajan viimeinen ja uuden ajan ensimmäinen vuosisata muodostavat käännekohdan sotataidon historiassa. Niiden kuluessa ampuma-aseet pääsevät yleiseen käytäntöön, ratsuväki menettää entisen merkityksensä Länsi-Euroopan maissa ja jalkaväen tehtävä taisteluissa käy yhä tärkeämäksi. Sotaväki on silloin vielä pääosaksensa vain palkkalaisjoukkoja, jotka lasketaan hajallensa, kun niitä ei enää tarvita. Sillä vakinainen sotajoukot eivät tule yleisiksi ennen kuin vasta seitsemällätoista vuosisadalla.

Kun Kustaa Vaasa nousi valta-istuimelle, ei Ruotsilla ollut edellisiltä ajoilta muuta sotaväkeä kuin rälssin ratsumiehet, linnojen huovit sekä talonpoikainen nostoväki. Viimemainitusta väestä täytyi Kustaa I:n kuitenkin pian huomata, että se ei voinut menestyksellä taistella ulkomaisia vihollisia vastaan, joilla oli uuden ajan asee ja sotataito. Tästä syystä hän rupesi pestamaan palkkaväkeä sekä ulkomailta ettei omasta maasta.¹

Tunnettu asia on, että Kustaa Vaasa jo vapautussodan aikana hankki itsellensä melkoiset joukot saksalaista ratsu-, jalka- ja laivaväkeä Lybekin kaupungilta. Myöhemminkin Kustaa kuningas tarpeen tullen koetti saada muukalaista palkkaväkeä Ruotsin palvelukseen. Hän piti sitä alussa harjaantuneempaan ja taistelukykyisempänä, kuin omasta maasta pestattua. Ulkomaisen väen hankkiminen tuotti hänelle kuitenkin monasti suuria vaikeuksia. Mainitsen tästä asiasta muutamia esimerkkejä.

Kun Kristian II teki viimeisen yrityksensä Skandinaavian kruunujen takaisin voittamiseksi, koetti Ruotsin hallitus taas vuonna 1532 saada pestatuksi väkeä Lybekistä, mutta nämät hankkeet ehkäisi sota, joka kohta sen jälkeen alkoi Lybekkiä vastaan.

Hojan kreivin kapinahankkeiden johdosta yrittiin Suo-

¹ Kts. esim. V. R. $\frac{2}{2}$ ja $\frac{3}{2}$ 1532. — V. R. merkitsee tässä esitelmässä Ruotsin valtakunnanregistratuuria; S. A. Suomen valtioarkistoa.

meen samana vuonna palkata sotavägeä Liivinmaalta. Kohta ilmoitti kuitenkin Eerikki Fleming kuninkaalle, että hän ei ollut saanut Räävelistä ainoatakaan miestä. Silloin Kustaa I käski hänen kirjoittaa Rääveliläisille, että heille myönnnettäisiin taas vapaa purjehdus Suomeen, jos he sallisivat kuninkaan pestauttaa sotamiehiä sieltä.¹ Erittäin kuningas kehotti Flemingiä kääntymään rajakreivi Wilhelmin, Riian hiippakunnan koadjutorin puoleen, jotta tämä hankkisi palkkasotureita Ruotsille. Liivinmaalta ei kumminkaan tullut mitään väkeä.

Kun Lybekin sota jatkui ja kuningas rupesi huomaamaan, että pestamisyrykset Liivin ja Viron puolella menivät hukkaan, määräsi hänen erään Frans Trebawin palkkaamaan sotavägeä Preussista ja Pommerista. Iivari Fleming lähetettiin keskustelemaan samasta asiasta näiden maiden herttuajin kanssa. Hänen piti myösken sieltä hankkia hyviä pääliköitä jalkaväelle sekä yhden ratsumestarin ja yhden tykistö mestarin. Ratsumestarin toimittaminen ulkomailta Ruotsiin oli siihen aikaan tärkeä valtiollinen asia! Iivari Fleming lähtikin vuonna 1534 Pommeriin. Mutta seuraavan vuoden alkupuolella kuningas kirjoitti Frans Trebawille, että tämä ei enää lähettäisi ratsueikä jalkamiehiä, koska sitä väkeä ei oltu ajoissa saatu liikkelle, vaan toimittaisi Ruotsiin ainoastaan hyviä pursi- ja perämiehiä sekä laivureita.

Kaikki mainitut pestamishankkeet raukesivat tyhjiin, mutta Holsteinin herttualta Kristianilta, joka oli noussut Tanskan valta-istuimelle, sai Kustaa I palvelukseensa neljä lippukuntaa, eli 2,000 miestä, saksalaista jalkavägeä (maalis- tai huhtikuussa 1535). Tästä väestä ei kuninkaalla kuitenkaan näytä olleen paljon hyötyä, se kun kohta rupesi niskoittelemaan, muun muassa kieltäytyen vannomasta uudelle herrallensa uskollisuudenvalaa.

Kuningas käski antaa muukalaisille sotamiehille semmoiset palkkaedut, joihin he olivat tottuneet muiden herrain ja ruhtinaiden palveluksessa.² Muutoin Kustaa I silloin vielä ei itsekään näytä olleen täysin selvillä siitä, kuinka suuret nämät edut tulisivat olemaan. Maaliskuussa 1535 julistettiin sota-artikkelit,

¹ V. R. $\frac{24}{9}$ 1534.

² V. R. $\frac{7}{4}$ 1535.

joita ulkomaisen väen oli noudatettava. Niiden sisällys muis-tuttaa senaikuisia Saksan palkkasoturien artikkeleitä.

Ruotsin kotimaisessa sotaväessä oli tietysti aateliston ratsumiehillä arvokkain sija. Heti hallituksen alusta Kustaa I ru-pesi pitämään silmällä sitä, että rälssimiehet säännöllisemmin kuin ennen suorittivat ratsupalvelustansa. Asia oli jo esillä Vesterroosin valtiopäivillä (1525). Ratsupalvelusjärjestykset an-nettiin vuosina 1526 ja 1528, ja sen jälkeen määrittiin usein aseiden katselmuksia pidettäviksi.

Suomen rälssi- ja läänitysmiehiä Kustaa I erikseen muis-tutti ratsupalveluksesta, esimerkiksi jo vuosina 1525 ja 1526.¹ Jälkimmäisenä vuonna oli Söyrintki Norby tehnyt vahinkoa Suomen puolella. Kun kolme vuotta myöhemmin Tanskalaisten pelättiin hyökkäävän Viikenin maakuntaan Ruotsissa, käskettiin Suomen aatelisten pitää asunsa valmiina ja katsoa, että heidän ratsunsa olivat paremmassa kunnossa kuin ennen.² Sen jälkeen kuin Hoijan kreivi oli paennut Viipurista (1534), oli Suomen aatelisten ratsuväki mukana tästä linnaa piirittääessä. Kuningas moitti myöhemmin rälssiä siitä, että se sillä kertaa ei ollut voi-nut saada kokoon enempää kuin 100 ratsumiestä, lisäten että Viipuria ei olisi pitkään aikaan voitettu takaisin, jollei hänen olisi ollut omaa väkeä Suomessa.³ Vuonna 1535 tuli Suomen rälssin toimittaa väkensä aseisiin Lybekin sodan johdosta. Kun Dacke-sota alkoi Ruotsissa (1542) ja tästä syystä Suomessa ollut saksalainen jalkaväki lähetettiin sinne, kutsuttiin Suomen rälssimiehiä varusväeksi Viipuriin, Hämeenlinnaan ja Turun linnaan.⁴ Seuraavana vuonna Eerikki Fleming vei Suomen rälssin väen Ruotsin puolelle, mutta kuningas laittoi sen kohta takaisin; hän sanoi nimittäin huomanneensa, että osa siitä ei voinut pitem-män aikaa elättää itseänsä siellä.⁵ Sen johdosta että Venäjän rajaa piti eraän vuonna 1537 tehdyn sopimuksen mukaan tar-kastettaman, käski kuningas vuonna 1547 Suomen aateliston

¹ V. R. ^{31/5} 1525 ja ^{17/8} 1526.

² V. R. ^{3/8} 1529.

³ V. R. ^{3/5} 1537.

⁴ V. R. ^{10/7}, ^{18/7}, ja ^{25/7} 1542.

⁵ V. R. ^{29/3} ja ^{20/6} 1543.

olla valmiina lähtemään Viipurin linnaan,¹ ja seuraavana vuonna määrättiin aatelisto aina pitämään väkeä Viipurissa sekä rajalla.² Kun vuonna 1550 taas oli kysymys rajankäynnistä, käskettiin aateliston silloinkin varustaa väkeä ja muonavaroja.³

Monasti saivat aateliset asettaa jalkaväkeä ratsumiesten sijasta. Kun Kristian II vuonna 1532 uhkasi Ruotsia, käskettiin Suomen rälssin suorittaa sotapalvelustaan siten, että kaksi var-sjoutsella tai pyssyllä varustettua jalkamiestä toimitettiin Ruotsiin joka ratsumiehen asemesta. Sen jälkeen kuin Viipuri oli valloitettu Hoijan kreivin miehiltä syksyllä 1534, kirjoitti Kustaa Vaasa Eerikki Flemingille, että muun muassa aateliston varustama jalkaväki oli lähetettävä Suomesta Ruotsiin. Samallaisia jalkamiesten asettamista koskevia käskyjä annettiin silloin tällöin Ruotsinkin rälssille. Siten määrättiin esimerkiksi vuonna 1534 Uplannin rälssimiehistä, että ne, jotka eivät voineet kustantaa ratsua ja haarniskaa, saivat pitää kuninkaan palveluksessa kaksi jalkaväen sotamiestä yhden ratsumiehen asemesta.⁴

Aatelisilta vaadittiin usein, että he selvillä luetteloilla osoittivat kuinka monta miestä ja hevosta he tarvittaessa voivat sekä rälssin puolesta että läänityksistä toimittaa ruunun palvelukseen, ja semmoisia luetteloita hänelle annettiin Suomestakin.⁵ Meidän maan aatelisto asetti vuonna 1545 sotapalvelukseen 81 ratsumiestä ja 84 jalkaväen sotamiestä.⁶ Kuninkaan mielestä Suomen rälssin väkeä oli liian vähä, ja sekin huonosti varustettua.⁷ Monasti huomautettiin koko valtakunnan aatelistoa siitä, että se oli leväperäinen velvollisuksiensa täyttämisessä. Vuonna

¹ S. A. vihko: Gustaf I:s åtskillige statuter och förordningar.

² V. R. $\frac{26}{9}$, 1548.

³ V. R. $\frac{1}{2}$ 1550.

⁴ Paitsi muuta sotapalvelusta vaati Kustaa I Suomen aatelisilta, että he toimittivat valtakunnalle sotalaivan kaikkine tarpeineen. Eerikki Flemingin tuli läänityksistänsä antaa toinen laiva. Aateliset koettivat vuonna 1537 päästää laivapalveluksesta ja tarjosivat siitä kuninkaalle 3,000 markkaa aurtuvia korvaukseksi, mutta Kustaa ei suostunut heidän ehdotukseensa. V. R. $\frac{3}{5}$ 1537.

⁵ V. R. $\frac{3}{5}$ 1537, $\frac{18}{7}$ 1542, $\frac{20}{6}$ 1544 ja $\frac{1}{2}$ 1550.

⁶ V. R. $\frac{17}{2}$ 1545.

⁷ V. R. $\frac{26}{9}$ 1548.

1530 määrättiin Niilo Boije laskemaan ne rälssimiehet veronalaikaksi, jotka eivät jaksaneet suorittaa tehtäviänsä.¹

Kun Lybekin sodan aikana valtakunnan rälssin ratsuväki huomattiin riittämättömäksi, määrättiin vuonna 1536, että mikä mies tahansa, aatelinen tai aateliton, joka toimihti hyvällä haarniskalla varustetun ratsumiehen tai useampia ratsumiehiä sota-palvelukseen, oli tästä saava vuosipalkan rahassa ja vaatteessa.² Rälssin väki palveli sitten tavallisesti samoissa joukoissa, kuin palkatut ratsumiehet.

Ruotsin kotimaiseen sotaväkeen pestattiin miehiä käyttämällä erilaisia keinoja. Niitä koottiin maaseudulta, niitä vaadittiin kaupungeiltä, niitä hankkivat papit, niiksi otettiin voutien palvelijoita. Etupäässä koetettiin pestata irtolaisia.³ Pesttaaminen näyttää jo Kustaa Vaasan aikana vähitellen ruvenneen muuttumaan pakolliseksi väenkirjoitukseksi. Siihen viittaa muun muassa eräs kuninkaan kirje, jonka hän vuoden 1544 lopulla lähetti jollekin käskynhaltijallensa Suomeen. „Isoin osa voudista ja lääninhaltijoista“ — sanoo hän siinä — „käyttävät meidän käskyjämme väärin siinä suhteessa, että ottavat lahjoja niiltä, jotka ovat sotaan kykenevimmät, ja antavat heidän jäädää kootiin, mutta nimittävät muita, jotka eivät ensinkään kelpaa sen laisiin asioihin. Sen tähden varoitamme rangaistuksen uhalla vouteja sekä rälssimiehiä, joilla on läänityksiä, semmoista tekemästä.“⁴

Jo Lybekin sodan alkuaikoina käskettiin Eerikki Flemingin pestata sotaväkeä Suomesta.⁵ Mutta enemmän väkeä koottiin täältä vasta vuonna 1542. Silloin alkoi Dacken nostama kapina Smoolannissa, ja vähää ennen Venäläiset olivat tehneet hävitysretken Suomen rajaseuduille. Kustaa I kirjoitti heinäkuun 10 päivänä 1542 kaikille Suomen linnojen ja kuninkaankartanoiden voudille etä, jos Suomessa oli nuoria miehiä, joilla oli halu varustautua haarniskalla ja ratsulla, ne olivat otettavat

¹ V. R. 7/9 1530.

² V. R. 4/3 1536.

³ Ruotsiksi: lösningsakarlar.

⁴ V. R. 1/12 1544.

⁵ V. R. 4/9 1534.

kuninkaan palvelukseen. Samoin oli pestattava jalkaväkeen kel-paavia miehiä.¹ Uusi väki viettiin suureksi osaksi (ehkä kaikki) samana vuonna Ruotsiin, mutta seuraavana vuonna lähetettiin Suomen huovit Tukholmasta takaisin meidän maahan. Alussa vuotta 1544 kuningas kirjoitti Eerikki Flemingille: „Teidän tulee ottaa palvelukseen kaikki kelvollinen väki, jota te ja toiset aatelismiehet sekä meidän voutimme ja käskynhaltijamme voivat saada, niin että se on valmis, kun tarvitaan.“² Myös käskettiin Flemingin keskustella Suomen pappien ja kaupunkilaisten kanssa sotamiesten hankinnasta. Vuonna 1552 Kustaa I määräsi Antti Vestgöten puhuttelemaan Turun ja Rauman por-vareita, että he toimittaisivat palkkasotureita niin paljon kuin voisivat, taikka antaisivat rahoja miesten asemesta. Epäilemättä tapahtui Suomessa ennen Venäjän sodan alkamista muitakin pestauksia, kuin tässä mainitut. Kuitenkaan ei täällä silloin vielä näy otetun erittäin isoja miesjoukkoja.

Suomalaiset jalkaväkeen kuuluvat sotamiehet saivat v. 1542 Ruotsissa käydessään olla mukana muutamissa Dackesodan otteluissa, ja kun he syksyllä olivat koolla Linköpingin kau-pungissa lähetti kuningas heille ja muille siellä oleville sota-miehille kirjeen, jossa hän kiitti heitä heidän uskollisuudestansa ja urhoollisuudestaan. Samalla hän määräsi, että ruotsalaiset, suomalaiset ja tanskalaiset sotamiehet tulivat muodostamaan eri osaston (rykmentin) omine päämiehineen ja muine käskyn-haltijoineen. Tämän osaston ylipäälliköksi asetettiin Jaakko Bagge.³

Mitään suomalaista jalkaväen lippukuntaa ei kuitenkaan liene perustettu ennen kuin Kustaa Vaasan hallituksen loppu-puolella. Meidän maasta saatu väki asetettiin ruotsalaisiin lip-pukuntiin tai laivastoon taikka linnoihin palvelemaan.

Kun sodan vaara näytti uhkaavan Venäjän puolelta, lähetettiin Suomeen joskus sotavägeä Ruotsista.⁴ Myös tuli Suomeen ajoittaisin ruotsalaista ja muukalaista sotavägeä linnalei-rin saamista varten.

¹ Vieläpä silloin Suomen kaupungeista ja rannikkopitäjistä otettiin sotalaivastoon 300 tai 400 merimiestä.

² V. R. $\frac{25}{2}$ 1544.

³ V. R. $\frac{12}{1}$ 1542.

⁴ V. R. $\frac{29}{11}$ 1545, $\frac{26}{9}$ ja $\frac{20}{10}$ 1548.

Vakinaisesti Suomessa sijaitsevaa sotaväkeä ei juuri ollut muuta kuin se, jota välttämättömästi tarvittiin linnojen suojaaksi, siis verrattain pieni määrä.¹ Vielä vähää ennen Venäjän sodan alkamista oli sitä ainoastaan noin 1,000 miestä kaikkiansa. Tahdon tässä tehdä tarkemmin selkoa sen miesluvusta ja sijoutuksesta.

Ruotsin valtakunnanarkistossa löytyvistä palkkaluetteloista huomataan, että Suomessa vuonna 1552 oli (paitse aateliston väkeä):

209 ratsumiestä (Ruots. skyttare);²

342 huovia (Ruots. hofmän,³ jolla nimellä siihen aikaan tarkoitettaneen voutien palvelijoita);

356 jalkaväen sotamiestä sekä

71 laivamiestä.

Tykkimiehiä oli Suomen linnoissa noin parikymmentä kaikkiansa.

Ratsumiehet olivat silloin seuraavalla tavoin sijoitettuna:

Helsingissä oli 6, nim.:

Eerikki Spore,	mukana	4	hevosta ja
Lydick Paavalinpoika	"	2	"

Viipurissa 58 ratsumiestä, nim.:

Maunu Niilonpoika,	mukana	12	hevosta,
Yrjö Maununpoika	"	5	"
Tönne Olavinpoika	"	4	"
Juho Olavinpoika	"	4	"
Knuutti Matinpoika	"	4	"

¹ Eerikki Fleming ja Viipurin linnanpäällikkö Niilo Grabbe kirjoittivat v. 1545 kuninkaalle, että Suomessa olevalla sotaväellä tuskin voitaisiin tehdä vastarintaa 1000:n miehen joukolle. V. R. 7/2 1545.

² Näiden joukkoon kuului sekä aatelia että muita ratsumiehiä.

³ Ruotsalainen sana hofman merkitsee kuudennentoista vuosisadan loppupuolella ratsumiestä ylimalkaan. Kustaa Vaasan aikuisista huoveista olen epätietoinen, olivatko he edes kaikki sotilaita. Jos asian laita ei ollut tämmöinen, niin Suomessa siihen aikaan olevan sotaväen lukumäärä tuskin nousi yli 700.

Yrjö Siellensffare,	mukana	4	hevosta,
Niilo Pietarinpoika	"	3	"
Arvi Olavinpoika	"	3	"
Niilo Sveninpoika	"	3	"
Antti Besk (?)	"	3	"
Matti Matinpoika	"	3	"
Halfluar Baggie	"	2	"
Klaus Henrickenpoika	"	2	"
Hannu Wessgoete	"	2	"
Mikko Hannunpoika	"	1	"
Matti Antinpoika	"	1	"
Hannu Antinpoika	"	1	"
Söyrinki Jwthe	"	1	" ¹

Kivennavan kartanossa 25 ratsumiestä, nim.:

Pietari Fleming,	mukana	4	hevosta,
Juho Kristerinpoika	"	4	"
Kristo Grön	"	4	"
Söyrinki Smosven	"	3	"
Bärn Eerikinpoika	"	2	"
Pietari Holsthe	"	2	"
Giärdh Rustmester	"	2	"
Hannu Finke	"	1	"
Yrjö Matinpoika	"	1	"
Eerikki Ravaninpoika	"	1	"
Thijll v. Gijlecken	"	1	"

Savonlinnassa 25 ratsumiestä, nim.:

Antti Korpp,	mukana	4	hevosta,
Lasse Juhonpoika	"	4	"
Pietari Frost	"	3	"
Jespar kirjuri	"	3	"
Lauri Nikonpoika (alivouti)	"	2	"
Lauri Markuksenpoika	"	2	"
Henrikki Finne	"	2	"
Jaakko Pietarinpoika	"	1	"
Sven Bagge	"	1	"
Yrjö Wogn	"	1	"
Paavali Hannunpoika	"	1	"

¹ Viipurissa oli näiden lisäksi 43 nuorta miestä, joilla oli täydet asut ja joista sanotaan, että heitä saatettiin käyttää, kun tarvittiin.

Hämeenlinnassa 50 ratsumiestä, nim.:

Iisakki Niilonpoika,	mukana	6	hevosta,
Martti Juhonpoika	"	4	"
Henrikki Jaakopinpoika	"	4	"
Antti Wessgöte	"	4	"
Simo Niilonpoika	"	4	"
Martti Hannunpoika	"	4	"
Maunu Ille	"	4	"
Jaakko Pietaripoika	"	3	"
Yrjö Matinpoika	"	2	"
Knuutti Laurinpoika	"	2	"
Antti Juhonpoika	"	2	"
Willam Ollinpoika	"	2	"
Yrjö Paavalinpoika	"	1	"
Olavi Laurinpoika	"	1	"
Pietari Henrikinpoika	"	1	"
Vilppu Ollinpoika	"	1	"
Juho Matinpoika	"	1	"
Juho Ollinpoika	"	1	"
Olavi Eerikinpoika	"	1	"
Eerikki Ollinpoika	"	1	"
Juho Söderman	"	1	"

Turun linnassa 29 ratsumiestä, nim.:

Olavi Trottenpoika,	mukana	6	hevosta,
Jaakkima Fleming	"	6	"
Simo Tuomaanpoika	"	4	"
Mikko torvensoittaja	"		"
Antti Niilonpoika	"	4	"
Olavi Swarth	"	4	"
Klemetti Hannunpoika	"	3	"
Lauri Martinpoika	"	2	"

Kokemäen kartanossa:

Niilo Inginpoika, mukana 4 hevosta.

Kastelholman linnassa 12 ratsumiestä, nim.:

Torsti Henrikinpoika,	mukana	6	hevosta,
Klaus Holsth	"	2	"
Lauri Matinpoika	"	2	"
Henrikki Pietaripoika	"	2	"

Kaikilla ratsumiehillä oli täydet asut.

Huoveja oli:

Raaseporissa 12,¹
Helsingissä 14,
Viipurissa 87,²
Kivennavan kartanossa 10,
Savonlinnassa 69,³
Hämeenlinnassa 33,⁴
Korsholmassa 9,⁵
Turun linnassa 65,
Kokemäen kartanossa 8,
Ulvilan kartanossa 2,
Kastelholmassa 33.

Tykkimiehiä oli maan linnoissa aivan vähäinen määrä.⁶

Jalkaväen sotamiehet olivat majoitettuna kuten tässä seuraa:

Raaseporissa	15.
Porvoon läänissä	18.
Viipurin läänissä (linnaleirissä)	33.
Kivennavan kartanossa (linnaleirissä)	8.
Äyräpään pappien ja neljännysmiesten luona . .	13.
Savonlinnassa ja Savonlinnan läänissä	68.
Hämeenlinnassa	49.
Pohjanmaalla	17.
Turun linnassa sekä pappien luona Turun läänissä (linnaleirissä)	76.
Kokemäenkartanon läänissä (linnaleirissä) . .	42.
Ahvenanmaalla (linnaleirissä)	17. ¹

¹ Näiden joukossa luetellaan: vouti, kaksi kirjuria, vanteentekijä, karjapihanmies ja vanteentekijän renki.

² Näissä oli, nimistä päättäen, miehiä eri yhteiskuntaluokista, esimerkiksi: Hannu hevosenkengittäjä, Martti kultaseppä, Pietari Boije, Sipi Brand, Knuutti Brand, Tuomas Liffländer ja Henrikki von Hamborgh.

³ Näistä mainittakoon: Frans räätäli, Matti räätäli, Blasius Pryss ja Krister Jwthe.

⁴ Muiden muassa Juho räätäli ja Olavi Kaliahusu (?).

⁵ Niiden joukossa Arn. Baggiä ja Thorbiörn Wessgöte.

⁶ Viipurissa esim. 7.

V. 1553–1554 oli sotaväen miesluku ja majoitus seuraava:

Ratsumiehiä oli:

Etelä-Suomessa	175,
Pohjois-Suomessa	49.

Näistä viimemainitusta oli:

Kastelholmassa	12 (samat kuin edellisenäkin vuonna),
Kokemäen kartanossa	4 " " "
Turun linnassa	33 (32?), nim.:

Jaakkima Fleming,	mukana	5	hevosta,
Simo Tuomaanpoika	"	4	"
Antti Niilonpoika	"	4	"
Olavi Swarth	"	4	"
Juho Kristerinpoika	"	4	"
Klemetti Hannunpoika	"	3	"
Niilo Sveninpoika	"	3	"
Eerikki Antinpoika	"	3	"
Eerikki Ollinpoika	"	1	"
Juho Ollinpoika	"	1	"

Etelä-Suomessa olleiden ratsumiesten sijoituksesta kaipaan tietoja.

Huoveja:

Turun linnassa	66.
Kastelholmassa	31. ²

¹ *Laivaväkeä* oli sinä talvena:

Helsingissä 10 miestä.

Viipurissa 9 "

Turussa 52 "

Turussa oli majoittettuna 5 sotalaivaa, nim.:

Morianen, jossa oli 19 laivamiestä.

Boffelen " 19 "

Stålnebben " 6 "

Hopen " 4 "

Nya båten " 4 "

²) Näistä mainittakoon: Hokon Wessgöte, Juho Brask, Jaakko Sielifar, Niilo Wargh, Jaakko Henrikinpoika Finne, Jaakko Klaunpoika von Minne, K. von Minne, Hokon Smålänning, Niilo Bagge, Korjus Brand, Tuomas perämies ja Jaakko Henrikinpoika Saltvik.

Ulvilan kartanossa	7.
Korsholmassa	8.

Etelä-Suomen linnojen huoveista ei minulla ole tietoja.
Tykkimiehiä:

Helsingissä	1.
Viipurin linnassa . . .	7 ja 1 ruudintekijä.
Savonlinnassa	2.
Hämeenlinnassa	1. ¹
Turun linnassa	9.
Kastelholman linnassa	1.

Yhteensä siis koko Suomessa 21 tykkimiestä.

Jalkaväden sotamiehiä oli 355 kaikkiansa, nimittäin:

Helsingin läänissä	21,
Porvoon läänissä	15,
Viipurin läänissä	43,
Äyräpään kihlakunnassa	10,
Savonlinnan läänissä	60,
Hämeenlinnan läänissä	39,
Ahvenanmaalla (linnaleirissä)	16,
Turun kaupungissa (linnaleirissä)	26,
Pappien luona Turun linnan läänissä	55,
Kokemäenkartanon läänin Ala-kihlakunnassa .	27,
" " Ylä-kihlakunnassa .	23,
Pohjanmaalla	20.

Suomen jalkaväkeä, jota tavallisesti pidettiin hajallansa maakunnissa, nähtävästi ei järjestetty lippukunnaksi ennen vuotta 1555. Huhtikuussa 1554 määrittiin Reinholt von Stockholm niiden sotamiesten pääliköksi, jotka olivat sijoitetut Etelä-Suomeen ja samoin Henrikki von Mönster Pohjois-Suomessa maajailevien sotamiesten pääliköksi.²

¹ Muutamin ajoin ei yhtäkään.

² Arvidsson Handlingar VIII, 154. — Jo vuonna 1551 mainitaan Reinholt von Stockholm niiden sotamiesten päälikkönä, jotka olivat sijoitetut Turkuun ja sen ympäristöille. V. R. ^{19/9} 1551.

II. Venäjän sodan aika ja lähinnä seuraavat vuodet (1555—1560).

Edellä kerrotusta saattaa päätää, että se sotavoima, joka Suomesta voitiin asettaa vihollisia vastaan, kun Venäjän sota alkoi, oli aivan riittämätöin. Kustaa I kirjoitti helmikuun 24 p. 1555 Suomen aatelistolle: „Se joukko, joka nyt on ollut koottuna rajalla, ei ole voinut paljoa toimittaa monia tuhansia Venäläisiä vastaan.“ Minkälainen maan puolustusvoima sodan alussa oli kokoonpanoltansa, käy selville muutamista hallitukseen antamista määräyksistä, jotka tarkoittivat sotatoimien järjestämistä. Nämät määräykset eli artikkelit, joten niitä nimittiin, sisälsivät pääasiassa seuraavan:

„Ne, joilla on käskynvalta kuninkaan linnoissa ja kartanoissa, erittäinkin Viipurissa, Savonlinnassa ja Kivennavalla, ovat velvolliset pitämään valtakunnan palveluksessa niin paljon miehiä ja hevosia, kuin heidän varansa suinkin sallivat. Linnoissa ja kartanoissa pidettävä väellä on valtakunnan rajaa puolustettava. Ja on asia siten järjestettävä, että kun toinen joukko lähtee rajalta, niin toisen tulee heti olla siellä sijassa.

Henrikki Klaunpojan ja Juho Vestgöten tulee kutsua Suomen aatelisto kokoon ja sanoa sille, että valtakunnalla on sangen vähän hyötyä siitä pienestä joukosta, jonka aatelisto nyt on lähettänyt rajalle. Rälssi onkin uudestaan taksoitettava, ja on sen pidettävä valtakunnan palveluksessa niin paljon väkeä kuin mahdollista. Jotka eivät voi varustaa ratsua ja asua, niiden tilat ovat pantavat veron alle.

Jokainen pappi, jolla on omaisuutta, ja samoin jokainen talonpoika, joka kapakkaa pitää,¹ on velvollinen tarvittaessa

¹ „Som kröger holle“.

lähetämään hyvällä pyssyllä varustetun ratsumiehen Venäläisiä vastaan.

Suomen kaupunkien tulee toimittaa sotamiehiä jalkaväkeen siten että Turusta hankitaan 200 miestä, Helsingistä 150 ja Viipurista 100.

Klaus Kristerinpojan on otettava kuninkaan palvelukseen kaikki kelvollisimmat nuoret miehet, jotka hän voi saada Äyräpäästä sekä Viipurin ja Helsingin lääneistä. Niille miehille, jotka ovat naimisisissä ja joilla on omat talot, tulee hänen luovuttaa joku määrä heidän veroistaan, jotta he sitä kernaammin tekevät palvelusta. Naimattomille miehille taas suoritetaan 2 tai 3 markkaa käsiraha. Myös on hänen annettava kaikeille, joilla itsellään ei ole aseita, kuninkaan varoista teräsjoutisia, pyssyjä ja peitsiä, kun miehiä aiotaan käyttää vihollista vastaan, mutta väliajoiksi pitää hänen ottaa samat aseet omaan huostaansa, kunnes niitä uudestaan tarvitaan. Samalla tavoin tulee Juho Maununpojan menetellä Savonlinnan ja Hämeenlinnan lääneissä sekä muissakin ympäriillä olevissa lääneissä.

Ne voudit, joiden virkapiiri on rannikolla, teettäkööt erittäinkin Saviniemellä ja muualla rajan läheisyydessä muutamia vankkoja aluksia, jotka voivat kantaa tykkejä ja joita sitten saatetaan käyttää missä parhaiten soveltuu.”¹

Näistä määräyksistä näkyy, että kaupunkien oli toimitettava joku määrä sotamiehiä ja papiston asetettava muutama kymmenenkunta ratsumiestä linnojen vakinaisen väen sekä räls-sin ratsuväen lisäksi. Niitä miehiä, joita Klaus Kristerinpojan ja Juho Maununpojan käskettiin tarpeen vaatiessa ottaa Etelä-Suomen lääneistä, tuskin saatettaneen pitää varsinaisena sotaväkenä, koska niille annettiin aseet ainoastaan siksi aikaa, jona he olivat sotaretkellä.

Kerrotaan, että Juho Maununpojan joukossa, joka maaliskuun keskipaikoilla taisteli vihollisia vastaan Kivennavalla, oli ainoastaan 3 ruotua ratsuväkeä, 5 ruotua jalkaväkeä sekä 400 talonpoikaa. Jos ruodussa oli 20 miestä, kuten tavallista, niin Juho Maununpojan käytettäväänä oli taistelussa 60 ratsumiestä ja 100 jalkamiestä. Mutta lisäksi on huomioon otettava, että ruotuun luettiin siihen aikaan usein vain 10 miestä. Venä-

¹ Arvidsson, Handlingar VIII, 197.

läisiä sanotaan olleen taistelussa useita tuhansia miehiä. Kuitenkin Juho Maununpoika voitti heidät. Tämä saa selityksensä siitä, että Venäläisten joukot epäilemättä myöskin olivat pääosakseen nostoväkeä.

Kuningas oli varoittanut täkäläisiä käskynhaltijoitaan ryhtymästä avonaisella kentällä taisteluun monilukuisempain vihollisten kanssa. Hän oli neuvonut Suomalaisia rajoittamaan puolustussotaa siihen, että asettuivat väijyksiin ja yöaikaan tekivät hyökkäyksiä Venäläisten leireihin, kun näissä ei sattunut olemaan paljon väkeä. Myösken oli hän kehoittanut pääliköitä hakkauttamaan puumurroksia teiden ääreen. Kustaa I oli oppinut tämän sodankäyntitavan kapinallisilta Smoolantilaisilta Dackesodassa.¹

Luulisi että Kustaa I Venäjän sodan johdosta olisi ryhdytty tehokkaisiin toimiin Suomen oman sotavoiman vahvistamiseksi. Niin ei kuitenkaan tapahtunut. Täältä tosin otettiin uutta väkeä² ja varmaankin suuremmassa määrässä kuin ennen, mutta pysyväistä puolustusjärjestelmää ei Kustaa kuningas voinut luoda meidän maalle. Tärkeimmät uudistukset, jotka silloin saatiin aikaan Suomen sotalaitoksessa, olivat ensimmäisen puhasta suomalaisen lippukunnan muodostaminen jalkaväessä sekä karjakartanoiden perustaminen ratsuväen elättämistä varten.

Kesällä v. 1555 pestattiin Hämeestä niin paljo jalkaväkeä, että siitä voitiin perustaa eri lippukunta. Tämän päämieheksi kuningas marraskuun 18 päivänä määräsi *Reinholt von Stockholm*,³ josta edellä on puhuttu.⁴ Kevättalvella v. 1558 Eerikki Olavinpoika, Kiialan herra, ja Juho Maununpoika, Kelkalan (?) herra, tarkastivat tästä lippukuntaa ja maksoivat sen miehistölle palkan vuodelta 1557. *Reinholt von Stockholm* sanoo

¹ Jo vuonna 1545 oli hän kirjoittanut Eerikki Flemingille ja Niilo Grabbelle: „Parasta lienee, että Suomessa turvaudutaan samaan taistelutapaan, jota Smoolantilaiset käyttivät kapinassaan, siten että lähetetään väkeä metsäteille, missä luullaan vihollisten kulkivan, ja siellä ammutaan heihin luoteja ja nuolia paraan taidon mukaan. Samoin ovat karja ja ruokavarat vietävät pois, kun Venäläiset lähestyvät, niin että he saavat kärsiä nälkää. Näistä ja muista semmoisista keinoista voivat Smoolantilaiset, jotka ovat siellä, antaa neuvoja.“ V. R. ^{17/2} 1545.

² Kts. esim. V. R. ^{28/11} 1555.

³ V. R. ^{18/11} 1555.

⁴ Kts. siv. 133.

itsestään palkkausluettelo seuraavassa kuitissa, että hän oli Kuninkaallisen Majesteetin käskynhaltija niiden sotamiesten yli, joita oli linnaleirissä tai ilman linnaleiriä Suomenmaassa. Näistä sanoista näyttää kävän selville, että siihen aikaan ei ollut muuta suomalaista jalkaväen lippukuntaa, kuin puheenlainen. Palkansaajina mainitaan tarkastuskirjassa: päämies, tarkastusmies (mönsterunge), tarkastuskirjuri, kenttävääräpeli (fältvejfel), muonittaja (förerer), johtaja (föörer), rummuttaja sekä 331 sotamiestä. Viimemainitut olivat silloin hajallansa ympäri Suomen eteläosia, nimittäin: Turussa, Hämeenlinnassa, Viipurissa, Savonlinnassa, Porvoon kuninkaankartanossa sekä Sairialan, Hollolan, Putkilahden, Rantasalmen, Tavisalmen, Partalan, Vesulahden ja Moision kartanoissa. Vuonna 1559 lippukunta sai koko palkkansa vuodelta 1558. Sotamiehiä, joille silloin palkka suoritettiin, oli vain 196; pääliköitä, alipääliköitä ja virksamiehiä oli lisäksi 25 miestä, nimittäin: päämies, 4 käskynhaltijaa, tarkastuskirjuri, rummuttaja ja 18 ruotumestaria. Sotamiehistä majaeli: 43 Hämeenlinnassa, 35 Savonlinnassa, 71 Viipurin linnassa ja kaupungissa, 2 Helsingissä sekä 11 Hollolan, 5 Kiialan, 6 Vesilahden, 10 Tavisalmen, 7 Partalan, 9 Rantasalmen ja 6 Putkilahden kartanossa. Paha kyllä minulla ei ole tietoja siitä, kuinka pitkä-ikäinen Reinholt von Stockholm lippukunta oli.

Kun Venäjän puolelta kesällä 1555 oli tehty ryöstöretki Oulunjärven tienoille, lähetettiin (elokuussa) 8 ruotua jalkaväkeä *Juho Wargin* johdolla Pohjanmaalle, jossa juuri silloin oli otettu 1,500 uutta sotamiestä. Näistä asetettiin kohta melkoainen joukko *Juho Wargin* lipun alle, ja samalla (marraskuussa) hän sai käskyn viedä lippukuntansa Savoon.¹ Tällä kuului lippukuntaan aluksi (tammikuussa 1556) 671 miestä. Enimmät näistä miehistä olivat nähtävästi Pohjalaisia, ja vaikka joukossa olikin joku vähempi määrä Ruotsalaisia (Norrlannista), saattaa sitä kuitenkin jollakin tavoin pitää Pohjanmaan lippukunnan alkuna. Syystalvella 1556 lähetettiin lippukunta takaisin Pohjanmaalle.

¹ Muut Pohjanmaalta otetut sotamiehet hajoitettiin luultavasti niihin ruotsalaisiin joukkoihin, jotka samaan aikaan viettiin Helsinglannista, Medelpadista, Angermanlandista ja Länsipohjasta Pohjanmaan kautta Savoon.

Eräs jalkaväen lippukunta, joka ainakin vuosina 1556 ja 1557 palveli Viipurin linnassa, näyttää myös olleen osaksi suomalainen. Sen päämiehenä oli silloin Antti Biörninpoina. Edellisenä vuonna mainitaan päämiehenä Henrikki von Mönstrenn, ja vuonna 1559 lienee lippukunta ollut Mikko Resenärin johdon alla. Kuten sotamiesten nimistä saattaa päättää, kuului siihen sekä aatelisia että talonpoikia. Miehistä lueteltakoon tässä: Otto von Empden, Jost von Epden, Pietari Juthe, Matti Ille, Eerikki Frost, Pietari Pryss, Bastian Pryss, Hannu von Mechelborg, Jaakko von Minne, Juho Bagge, Niilo Bagge, Pietari Bagge, Gres Helsing, Willam von Delmerholst, Ditleff von Stade, Olavi Fredag, Yrjö von Gellern, Hakon Wessgöte, Lassi Botnekar, Simo Nylänning, Juho Korp, Matti Korp, Olavi Sysmäläinen, Olavi Saksalainen ja Simo Käyrelä. Näätä nimet on otettu eräästä vuonna 1556 tehdystä luettelosta, jonka mukaan edellisen vuoden vaatepalkka suoritettiin lippukunnalle. Pääliikköinä ja virkamiehinä mainitaan siinä: päämies, tarkastuspalvelija, johtaja, 2 vääpeliä, muonittaja, 6 pillimiestä, kenttävääpeli, 3 rummuttajaa, välskäri, sekä yli- ja aliruotumestarit. Vuonna 1555 oli Turun läänistä otettu lippukuntaan 100 uutta sotamiesta ja Kokemäenkartanon läänistä 10 miesta. Näiden lisäksi tuli 25 porvarinrenkiä. Kaikkiansa oli siten lipun alla 397 sotamiesta, joille vaatepalkka suoritettiin. Huhtikuun 16 p. 1557 Jaakkima Bulgrin ja Henrikki Tuomaanpoika maksoivat lippukunnalle koko rahapalkan vuodelta 1556. Paitse edellä sanottuja kuului palkkausluetteloon mukaan sinä vuonna pääliikkökuntaan: vänrikki, tarkastuskirjuri ja majoitusmestari (qvartermästare). Sotamiehissä oli palkansaaja 338. Näiden nimistä mainittakoon edellisten lisäksi: Yrjö Huggud, Hannu Wiborg, Niilo „Ösgödhe“, Olavi Krum, P. Karjalainen ja Lauri Kultapilli.

Kustaa Vaasan aikuisissa asiakirjoissa en ole tavannut muita suomalaisia tai puolisuomalaisia jalkaväen lippukuntia mainittuina, kuin ne kolme, joista tässä olen puhunut.

Suomen ensimmäisestä ratsuväen lippukunnasta on meillä tarkat tiedot Venäjän sodan ajalta, vaikka en ole saanut selville, milloin tämä lippukunta perustettiin. *Niilo Boije* oli sen johtajana ainakin vuonna 1555. Siinä oli palkatuita ratsumiehiä palvelemassa, mutta siinä tavattiin myös Suomen rälssin miehiä.

Olen Ruotsin sota-arkistosta löytänyt Suomen ratsuväen lippukunnan luetteloita vuosilta 1555, 1556 ja 1558. Luettelissa, joissa tehdään selkoa ratsuväen miesluvusta, sijoituksesta, aseista ja palkasta, tavataan useat maamme senaikuisista tunnetuimmista nimistä, esimerkiksi: Klaus Kurki, Klaus Fleming, Maunu Ille, Eerikki Spore y. m. Otan tähän vanhimman mai-nituista luetteloista lyhennettynä; kaksi muuta panen esitelmän perään liitteiksi.

Luettelo, jonka mukaan Niilo Ryning ja Hannu Kyle maksoivat kokonaisen vuoden rahapalkan Niilo Boijen ratsumiehille 18 p. lokakuuta 1555.

Seuraavat saivat 30 Ruotsin markkaa hevoselta:

Juho Maununpoika, mukana 6 hevosta, Antti Niilonpoika 8 hevosta, Jost Småpipper 7, Thijl v. Gylicken 4, Söyrinki Småsven 4, Kristo Grön 4, Halffuar Bagge 4, Bränd (?) Röstmester 4, Vilppu Ollinpoika 2, Villanti Ollinpoika 2, Pietari Holst 2, Juho Söderman 1, Juho Matinpoika 1, Eerikki Ravaniinpoika 1, Kristo Yrjönpoika 1, Hannu Finbo (?) 1, Martti Knuutinpoika 1.

Seuraavat saivat 20 Ruotsin markkaa hevoselta:

Niilo Boije 8 hevosta, Maunu Ille 6, Simo Tuomaanpoika 4, Eerikki Spora 4, Iisakki Niilonpoika 4, Hannu Biörninpöika 4, Klaus Fleming 3, Martti Juhonpoika 4, nuori Pietari Fleming 4, Henrikki Jaakopinpoika 4, Juho Ollinpoika 4, Arvi Ollinpoika 3, Niilo Pietarinpoika 4, Martti Hannunpoika 4, Klaus Henrikinpoika 4, Perttu Yrjönpoika 4, Hannu Laurinpoika 4, Matti Matinpoika 4, Simo Niilonpoika 4, Knuutti Matinpoika 4, Yrjö Sellensfar 4, Niilo Possa 4, Niilo Ingenpoika 4, Pietari Trost 4, „Antti Basch“ (?) 3, Antti Korp 3, Klaus Kurki 2, nuori Niilo Boije 2, Olavi Jaakopinpoika 2, Lyytikkä Paavalinpoika 2, Knuutti Laurinpoika 2, Pietari Henrikinpoika 2, Antti Juhonpoika 2, Lauri Martinpoika 2, Hannu Westgöte 2, Lauri Pietarinpoika Fleming 2, Klaus Holst 2, Jesper kirjuri 3, Henrikki Finne 2, Sven Bagge 1, Söyrinki Juthe 1, Yrjö Vehm 1, Yrjö Maununpoika 6, sekä vielä parikymmentä miestä, joilla oli 1 tai 2 hevosta.

Kaikkiansa oli 240 hevosta.

Lippukunnalle maksettiin silloin rahapalkkaa yhteensä 5,330 Ruotsin markkaa.¹

On kerrottu, että Suomessa vuoden 1555 lopulla oli paitse kolmea ruotsalaista ratsuväen lippua myös kolme suomalaista lippukunttaa, joiden päälikkönä mainitaan Niilo Boije, Eerikki Spore ja Maunu Ille.² Tämä on silminnähtävä erehdys. Tosin otettiin Suomesta sodan aikana uutta väkeä, mutta ei ole ensinkään otaksuttavaa, että siitä heti olisi voitu muodostaa kaksi kokonaista ratsuväen lippukunttaa. Ylläolevasta luettelosta havaitaan sitä paitse, että Eerikki Spore ja Maunu Ille samana vuonna palvelivat Niilo Boijen lipun alla.

Kun Suomessa sijaitseva sotavoima, kuten edellisestä on käynyt selville, oli aivan vähäpäätöinen, toimitettiin tänne sodan sytyttyä ratsu- ja jalkaväkeä sekä tykkejä Ruotsista. Kesällä 1555 lähetettiin sotapäällikkö Jaakko Bagge laivaston ja sota-joukon kanssa Itä-Suomeen, ja elokuussa kuningas itse toi sotaväkeä Turkuun. Baggella sanotaan olleen 4,000 miestä mukanaansa, kun hän syyskuussa lähti Viipurista onnettomalle retkellensä Pähkinänlinnaa vastaan. Vuonna 1556 oli rajalla saatu kootuksi noin 6,000 miestä jalkaväkeä sekä muutamia lippukuntia ratsuväkeä.

Paitse järjestettyyn sotaväkeen turvauduttiin meidän maassa Venäjän sodan aikana talonpoikaiseen nostoväkeen. Talonpoikain kutsumisesta taisteluun oli ollut kysymys muutamia kertoja

¹ Kustaa In viime vuosina Suomessa palvelevasta sotaväestä puhuessa ovat erikseen mainittavat Juhani hertuan drabantit sekä muutamat oriinratsastajat, jotka häntä aina seurasivat. Oriinratsastajat olivat Jaakko Sellentzfarerin käskyn alla. Drabantteja oli Juhannilla vuonna 1557 25 miestä. Näiden joukossa luettelaan: Pietari Hård, Aatami Prytz, Juho Gestring, Olavi Gestring, Hannu Bruun, Antti Wessgöt, Hannu von Husen, Perttu von Steen, Rasmus Bagge, Pietari Ole ninge y. m. Vijkanderin mukaan (*Översigt af sv. krigsförfattningens hist.* 62) kuuluivat Vaasakunkaiden aikuiset drabantit ratsuväkeen. — Muutoin en käytettävinäni olevain lähteiden nojalla voi antaa tarkkaa esitystä herttuakunنان sotaväestä.

² Hongelin, Stridigheter emellan Sverige och Ryssland under Gustaf I:s tid, siv. 50. — Hongelin viittaa C. Adlersparren kokoelmaan: Historiska samlingar I, 46. Viimemainitussa paikassa on sanottu ainoastaan: „Det Finska Rytteriet stod jemväl under Befäl af trenne Ryttmästare, nämligen Nils Boje, Erik Sporre och Måns Ilde“ eikä puhuta mitään lippukunnasta.

ennenkin, esimerkiksi vuosina 1537, 1545 ja 1548.¹ Loppu-puolella vuotta 1555 käskettiin koko maan talonpojat aseisiin. Neljän miehen tuli varustaa viides.² Viipurin ja Savonlinnan läänien asukailta vaadittiin vielä suurempia uhrauksia. Kustaa Vaasa kirjoitti Savonlinnan läänin hallitusmiehille Tuure Pietarinpaita Bielkelle ja Kustaa Finkelle:³ „On sanottava Savon, Jääskjen ja Äyräpään talonpojille, että he aina ovat valmiina aseinensa ja pitävät niin paljon muonavaroja koottuina, että voivat tulla toimeen jonkun aikaa, kuukauden tai kauemminkin, sen mukaan kuin asia vaatii. Savonlinnan läänin nimismiehet, neljännysmiehet, kymmenmiehet ja ymmärtäväisimmät sikäläisistä talonpojista ovat luvanneet, että joka mies lähtee taisteluun, jos joku suurempi sotavoima saapuu Venäjältä. Tämän mukaan kehotamme teitä keskustelemaan pappien, nimismiesten, lukkarien ja muiden kanssa, joilla on jotakin omaisuutta, että he hankkivat itsellensä hevosia ja semmoisia aseita, joita ratsumiehet käyttävät. Jokainen pappi toimittakoon tulojensa mukaan neljä, viisi hevosta ja miestä tai useampiakin.“ Pari viikkoa sen jälkeen Kustaa Vaasa antoi Savonlinnan läänin asukkaille tästä asiasta avonaisen kirjeen, ja vieläpä suomenkielisen.⁴ Siinä sanottiin muun muassa: „Mee olemme Meilemme nijn aijattellehet, Ette swrij iouko Rah-wästa iofahjiez Pitäiefit ylize laiften Somen Maan pidäis wlgos teh-temien hyffwein Ahwden kansa. Ja nijn palio kustia quin hee auttaisit itzenje kaxi kwcautta eli enemmen, sen ielfen quin Aijka sano ia asia itzenje anda, Ja Mee tahdomme ette ennen kijrioittetuist Wden Linnan Läništ pitä laidi ne iotca Ahua likutta taijdauat oleman walmisza coska heille sana annetahan, Ja tarwitahan waftan seijso ennen kijrioitettuja Wenhälejää: Coska ia kwssa hee ylize Raijan tahtouat fijSELLA langetta &c Mutta wapahat miehet, Papit, Nijmitys miehet ia mudht Anmattus miehet ioilla parembi wojima ia wara on, quin muilla talonpoilla, Nijn pitä wlgos tekemen hoomiehen, herwoijsen, harniškan, pysshyn, feyhähén, ia muiden hyffuehen Ahuden kansa, quin parahittain heuōisellen sopiat. Ja pitä iofaijzen vlgos tekemen nijn monda hyffuisti hangittua mieft

¹ V. R. 27/5 1537 ja 26/9, 1548. — S. A. Vihko: Gustaf I:s åtskillige statuter och förordningar 13/10 1545. — Vrt. myös Hongelin, l. c. 13.

² Kts. tästä Hongelin, l. c. 51.

³ Arvidsson, Handlingar III, 250.

⁴ Arvidsson, Handlingar III, 268.

heuoisjén fanja quin küssakin enim väke ia wojma ombi Jöka eij sijta tege, sen pitä Lovettaman Rikin förrädärixi ia pettäiexi. Ja rangajista man ilman laideta Armota. Nijn pitä mös laidi vlgos tehdyt miehet aijna oleman walmisza finne meneemehen cuhunga heiddä taruitahen."

Savonlinnan pääliköiden kertomuksen mukaan lupasivatkin Savolaiset tarvittaessa panna miehen talosta tai, kun kova hätä tulisi, lähteä taisteluun jokainen mies, joka aseita voi kantaa. Lisäksi talonpojat antoivat tietää, että he mieluimmin puolustaisivat oman maakuntansa rajoja. Pääliköt kirjoittivat tämän johdosta Kustaa I:lle, että he kuitenkin toivoivat puhuttelemalla saavansa Savolaiset seuraamaan sotavägeä, minne haluttaisiin. Kun läänissä samaan aikaan puuhaeltiin varsinaista sotaväen ottoa, ilmoittivat etevimmät talonpojat linnanpääliköille, että he tahtoivat päästä vapailkseen nostoväen asettamisesta, jos sotaväen kirjotus pantaisiin toimeen. Bielke ja Finke jättivätkin väenoton sikkseen, huomauttaen kuninkaalle, että rahvaan nosto sillä kertaa oli edullisempi. Varsinaisille sotamiehille oli nimittäin hankittava muona, mutta nostoväessä tuli kunkin elättää itsensä, ja jos nostomiehiä jäi pitemmäksi aikaa palvelukseen, oli hyvä tilaisuus vaatia näille muonavarajoja kotonaolevilta.¹

Helmikuun 2 p. 1556 Bielke ja Finke ilmoittivat kuninkaalle, että he olivat lähettäneet Viipurin avuksi noin 2,000 talonpoikaa, eli niin monta kuin Savosta liiken. ² Savonlinnan luo jai silloin 1,000 talonpoikaa.³ Papit, nimismiehet ja muut, jotka Savonlinnan läänissä olivat vapaat pääverosta, olivat toimittaneet sotapalvelukseen 43 miestä yhteensä.

Läntisissä maakunnissa eivät hankkeet yhteisen kansan nostattamiseksi näytä antaneen mainittavia tuloksia. Mitä Jääskeen ja Äyräpäähän tulee, kaipaan tietoja.

¹ Arvidsson, Handlingar III, 273.

² Useimmat Savon talonpojista olivat talviretkillä suksimiehinä.

³ Sitä pätse linnassa oli 291 miestä ratsu-, jalka- ja palvelusvägeä yhteensä.

III. Eerikki XIV:n aika.

Eerikki XIV:n lyhyt hallitus ei tuottanut suuria muutoksia Suomen sotalaitokseen. Kuitenkin perustettiin meidän maassa hänen aikanansa muutamia uusia jalkaväen lippukuntia. Sen ohessa otettiin Suomesta melkoinen määrä väkeä palvelemaan sotamiehiin laivastossa, ja näistä sotamiehistä muodostettiin myösken joku lippukunta. Mutta ennen kuin rupean tarkemmin puhumaan jalkaväestä ja laivaston sotaväestä, teen vähän selkoa Suomen ratsuväen lippukunnan silloisesta tilasta sekä rälssin ratsupalveluksesta.

Suomen ratsuväen päälliköksi määrittiin kesäkuussa 1561 Antti Niilonpoika Sabelfana ratsumestarina nimellä, ja hän näyttää olleen tässä virassa aina vuoteen 1566.

Antti Niilonpojan lippukunnassa oli vuonna 1563:
luutnanttina Juho Skytte,
vänrikkinä Niilo Boije,
vartiomestarina Jost Småpepper,
kappalaisena herra Martti,
tarkastuskirjurina Matti Matinpoika.
Ratsumiehiä oli 305.

Ratsumestarilla itsellään oli 14 hevosta lipun alla, Juho Bruunilla ja Perttu Yrjönpojalla kumpaisellakin 8, Niilo Boijella ja Jost Småpepperilla kumpaisellakin 7.

¹ Antti Niilonpoika määrittiin syyskuun 9 p. 1566 Viron sotajoukojen ylipäällikön luutnantiksi ja helmikuun 19 p. 1567 Viipurin linnan päälliköksi. Hän oli sitä ennen ilmoittanut kuninkaalle, että hän taistelussa saamansa vamman tähden ei voinut tehdä sotapalvelusta ratsain. V. R.

Seuraavilla oli 6 hevosta: Henrikki Simonpojalla, Klaus Henrickenpojalla, Kristo Mikonpojalla, Pietari Frostilla ja Matti Henrickenpojalla.

Seuraavilla oli 5 hevosta: Niilo Boijella, Eerikki Olavinpojalla, Maunu Illellä, Juho Knuutinpojalla, Antti Ruthilla ja Niilo Simonpojalla.

Neljän hevosen kera olivat seuraavat: Eerikki Arvinpoika, Martti Juhonpoika, Tönne Olavinpoika, Henrikki Jaakonpoika, Martti Hannunpoika, nuorempi Yrjö Maununpoika, Perttu Henrickenpoika, Martti Matinpoika, Pietari Eerikinpoika, Juho Knuutinpoika, Antti Korp, Olavi Jaakonpoika, Olavi Pietarinpoika, Pentti Matinpoika, Martti Knuutinpoika, Hannu Vessgöte, Kristoffer Grön, Hannu Eerikinpoika, Matti Matinpoika, William Skämering, Hannu Antinpoika ja Antti Juhonpoika.

Muilla isäntämiehillä oli 3, 2 tai 1 ratsu mukanansa.¹

Alkupuolella vuotta 1564 Iivari Maununpoika pestasi joukon ratsumiehiä Suomesta. Näistä kumminkin useat, saatuaansa käsirahan, karkasivat kotiinsa, josta syystä Pentti Juhonpoika, Koskisten herra, määrättiin ottamaan heidät uudestaan sota-palvelukseen.² Suomen ratsumiehet lähetettiin samana vuonna Viroon.³ Siellä tavataan *Juho Knuutinpoika* niiden päällikkönä vuonna 1566. Hänen lippukunnallensa maksettiin syyskuun 24 päivänä Räävelissä palkka saman vuoden maalis-, touko- ja huhtikuulta. Palkansaja oli noin 255 miestä; rälssin hevosia oli lipun alla 32. Lyhennetty luettelo lippukunnan silloisista ratsumiehistä seuraa esitelmää liitteenä (III).

Erään valtakunnanregisteratuurissa olevan lyhyen ilmoituksen mukaan käski Eerikki XIV elokuun 4 p. 1568 Lauri Torstipojan tuomaan Suomen ratsumiehet Ruotsiin. Tämä käsky annettiin tietysti sen johdosta, että herttuain kapina oli alkanut. Näyttää siltä kuin *Lauri Torstipoitka* silloin olisi ollut suomalaisen lippukunnan ratsumestarina.

Ratsuväkeä ja tykistöä varten otettiin usein hevosia lisä-

¹ Tarkastuksen jälkeen, jonka kuningas toimitti Örebrossa, saapui vielä lippukuntaan Arvi Spore 10:n hevosen kanssa sekä 4 aatelisten palvelijaa, joilla kullakin oli 1 hevonen.

² V. R. $\frac{9}{12}$ 1563 ja $\frac{4}{12}$ 1564.

³ V. R. $\frac{23}{3}$, $\frac{31}{3}$ ja $\frac{9}{5}$ 1564.

verona kansalta. Vuonna 1564 vaadittiin yksi hevonen 30:ltä talonpojalta, niin ikään 8:lta papilta ja 12:ltä porvarilta.¹

Suomen aateliston ratsupalveluksesta Eerikki kuningas ehtimiseen antoi määräyksiä, samoin kuin ennen hänen isänsä, mutta ei hänenkään onnistunut järjestää sitä semmoiselle kannalle kuin hän olisi suonut. Varsinaista aatelisten lippukuntaa ei vielä Eerikin aikana tullut perustetuksi Suomessa.

Kun yleinen ratsuväen tarkastus oli julistettu pidettäväksi Helsingissä Juhannuspäivänä 1562, käskettiin Suomen aatelisto saapumaan sinne ratsuinensa ja aseineen². Näyttää kuitenkin kuin tarkastuksesta sillä kertaa ei olisi tullut mitään. Ainakin määrättiin taas seuraavana syksynä, että aseiden katselmus oli toimeenpantava yli koko Suomen³. Antaen tästä tiedon Juhani herttualle, käski kuningas hänen ilmoittaa herttuakunnan aatelisille, että heidän, jos itse olisivatkin estetyt saapumasta katselmukseen, tuli tästä varten pitää ainakin palvelijansa, ratsunsa ja asunsa valmiina, niinkuin toisten aatelisten. Tammikuun 8 p. 1563 asetettiin Klaus Aakenpoika Tott Suomen tarkastusherraksi.

Muutaman aikaa ennen oli Suomen ylin hallitusmies Kustaa Fincke lähetänyt jonkun Suomen aatelistoa koskevan tarkastusluetteloon kuninkaalle ja samalla ilmoittanut, että tässä aatelistossa oli useita, joilla oli taloistaan niin pienet tulot, että he eivät voineet kustantaa ratsumiehen asua. Kuningas oli tämän johdosta vastannut, että ne rälssimiehet, jotka eivät voineet pitää asianmukaista varustusta, määrättäisiin veroa maksamaan⁴. Mutta kun Helsingin ja Porvoon vouti Henrikki Simonpoika sittemmin noudatti tästä käskyä kirjaimen mukaan hallintopiirissään, niin Eerikki XVI kehoitti häntä myöntämään rälssimiehille aikaa varusten hankkimiseen; kuningas tahtoi muka mielessään, että aatelistet säilyttivät rälssioikeutensa⁵.

Hallituksensa alkupuolella Eerikki XIV aikoi lähetää Suomen aateliston ratsumiehet Rääveliin taistelemaan Puolalaisia vastaan. Helmikuun 28 p. 1562 kuningas kirjoitti Kustaa Finc-

¹ V. R. $\frac{12}{2}$ 1564.

² V. R. $\frac{4}{4}$ 1562.

³ V. R. $\frac{18}{9}$ 1562.

⁴ V. R. $\frac{2}{5}$ 1562.

⁵ V. R. $\frac{22}{4}$ 1563.

kelle, että Suomen aatelisista tuli lähteä Viroon palvelemaan jalkaväessä, koska heidän hevosiansa vuodenajan tähden ei voitu viedä meren yli, ja lupasi samalla tästä palveluksesta isäntämiehille kaksi kertaa niin paljon palkkaa, kuin Ruotsin sotamiehet saivat. Fincken käskettiin keskustella aatelisista kanssa asiasta ja kehoitetaan heitä ottamaan mukaansa niin monta palvelijaa kuin suinkin voivat. Samalla määritettiin Maunu Ille heidän pääliköksensä. Muut Suomen ratsumiehet saivat jäädä omaan maahan¹. Fincke neuvottelikin aatelisista kanssa, niinkuin Eerikki kuningas oli tahtonut, mutta kohta tämä muutti tuumansa ja käski Fincken pidättää aateliset Suomessa, kunnies Klaus Kristerinpoika Horn niitää tarvitsi Viron puolella. Jos heidät kesällä kutsuttaisiin Viroon, olisi heidän, lisättiin kirjeessä, ottaminen ratsut mukaansa, ja tässä tapauksessa heidän tulisi kustantaa elatuksensa, niin kauan kuin he olisivat Räävelin linnassa, mutta sotaretkillä ollessaan he saisivat kuu-kausipalkan, niinkuin muutkin Ruotsin ratsumiehet, vaikka semmoista tapaa ei koskaan ennen ollut ollunna valtakunnassa². Elokuun 7 p. samana vuonna kuningas käski ratsumestari Antti Niilonpoika Sabelfanan viipyymättä viedä Rääveliin kaikki ne suomalaiset ratsumiehet, joiden päälikkö hän oli, ja lisäksi Suomen rälssin ratsumiehet³. Ainoastaan 50 miestä saatatiin jättää Viipuriin. Seuraavana keväänä (1563) uudistettiin tämä käsky, mutta se ei näytä tulleen silloinkaan noudatetuksi. Syy tähän oli Eerikki kuninkaan ja Juhani hertuan väillä syntynyt riita⁴.

Kun herttuhan valta oli kukistettu, kutsuttiin Suomen aateliset ratsuinensa Ruotsiin, jonka silloin käskettiin muutkin Suomessa olleet ratsumiehet, nimittäin Uplannin lippukunta, Antti Niilonpojan suomalainen lippukunta sekä Kristoffer Eichelbergin saksalainen(?) lippukunta⁵. Kuningas tarvitsi tätä ratsuväkeä Ruotsissa Tanskan sodan tähden, joka silloin alkoi⁶.

Elokuvassa 1562 Eerikki XIV oli kirjoittanut Viipurin linnanpäälikölle Jaakko Henriginpoika Hästeskolle, että ei mikään

¹ V. R. $\frac{28}{2}$ 1562.

² V. R. $\frac{2}{5}$ ja $\frac{10}{6}$ 1562.

³ V. R. $\frac{7}{8}$ 1562.

⁴ V. R. $\frac{2}{3}$, $\frac{9}{3}$, $\frac{14}{4}$ ja $\frac{28}{4}$ 1563.

⁵ V. R. $\frac{28}{9}$ ja $\frac{6}{10}$ 1563.

⁶ V. R. $\frac{10}{10}$ 1563.

aatelin enää saanut suorittaa sotapalvelustaan jalkaväessä, niinkuin siihen saakka usein oli tapahtunut¹. Kuitenkin hän taas vuonna 1565 käski köyhään Suomen rälssimiesten tulla Ruotsiin palvelemaan jalkaväen sotamiehinä. Edellisenä kesänä (1564) oli Suomen aatelisia ollut sotamiehinä laivastossakin².

Minkälaisessa epäjärjestysessä Suomen rälssin ratsupalvelus oli Eerikki kuninkaan loppuaikoinakin, vaikka hän oli koettanut pitää sitä silmällä, nähdään muun muassa siitä, että hänelle vielä vuonna 1566 kerrottiin Suomessa olevan köyhiä rälssimiehiä, jotka eivät sodan aikana olleet suorittaneet min-käänlaista palvelusta, ja toisia, jotka vain toimittivat yhden sotamiehen jalkaväkeen, vaikka heillä oli monta rälssitaloa. Muutamat rälssimiehet eivät tahtoneet tehdä mitään palvelusta tilloistaan siitä syystä, että he pitivät aseissa joitakuita palkattuja ratsumiehiä, ja myös oli useita, jotka menivät toisten aatelismiesten palvelukseen siten päästääksensä palvelenasta kruunua³.

Eerikki XIV:n kahtena ensimmäisenä hallitusvuonna ei Suomessa pidetty enemmän kotimaista jalkaväkeä kuin Kustaa Vaasankaan aikana. Eräs Ruotsin valtakunnanarkistossa lötyvä luettelo osoittaa, että tätä väkeä vuonna 1562 oli vain 386 miestä⁴. Sotamiehistä sai sinä vuonna 112 palkkansa Viipuriissa⁵, 41 Helsingissä, 10 Savonlinnassa ja 2 Putkilahdessa, jota paitse 223:lle talonpoikaissotamiehelle⁶ maksettiin raha-apua Helsingissä. Hannu Olavinpoika näyttää olleen Suomen jalkaväen lippukunnan päämiehenä vuodesta 1561 vuoteen 1564, jolloin hän erotettiin virastaan sen tähden, että hän oli osoittanut laiminlyöväksi, kun hänen piti lähteä sotamiehinensä Vieroon⁷.

Kun Eerikki kuningas aikaisin saattoi huomata, että sodan aloittaminen Puolaa ja Tanskaa vastaan ei ollut välttämässä, ryhtyi hän pestaustoimiin niin Suomessa kuin muualla-

¹ V. R. $\frac{7}{8}$ 1562.

² V. R. $\frac{23}{4}$ 1565.

³ V. R. $\frac{27}{11}$ 1566.

⁴ Suomen sotamiehistä puhuessa ei silloin kuitenkaan otettu lukuun Suomen herttuakunnassa olevaa sotaväkeä.

⁵ Näiden johtaja oli „Greer Hässz“.

⁶ Ruots. bondeknektar.

⁷ V. R. /₆ 1561 ja $\frac{23}{3}$ 1564.

kin valtakunnassa. Jo marraskuussa 1561 hän kirjoitti ensin Klaus Kristerinpoika Hornille ja sitten Klaus Flemingille, että Suomen puolustusvoimaa oli vahvistettava ja tätä varten otettava uusia sotamiehiä niin paljo, että voitaisiin tehdä Suomen vanha jalkaväen lippukunta täysilukuiseksi, jos siinä oli liian vähän väkeä, ja sitä paitse perustaa yksi tai pari uutta jalkaväen lippukuntaa¹. Väenotto pantiinkin toimeen vuonna 1562. Näyttää kuitenkin siltä, kuin ei sillä kertaa olisikaan kutsuttu aseisiin kaikkia luetteloihin merkityjä. Kuningas ilmoitti ainakin Viipurin linnan haltijalle Jaakko Henrickenpoika Hästeskolle, että sinä vuonna Viipurin läänissä kirjoitettuja sotamiehiä ei ollut otettava palvelukseen, ennenkuin siitä annettiin eri käsky².

Keväällä v. 1563 Eerikki XIV määräsi, että Jaakko Henrickenpojan tuli toimittaa Viroon isonlainen joukko uusia sotamiehiä, jotka Klaus Fleming oli kirjoituttanut Suomessa. Ja koska kuningas ei pitänyt niitä kelvollisina taistelemaan vihollista vastaan, niin hän käski käyttää heitä Räävelin ja Pernon rakennustyössä. Tästä työstä heille jokaiselle oli annettava 4 tai 5 Ruotsin markkaa palkaksi kesän ajalta sekä vapaa elatus kruunun varoista³. En tiedä, kuinka paljo sotamiehiä kuninkaan käskyn mukaan lähetettiin Viroon, mutta tästä käskystä saa ehkä selityksensä se asia, että 1562:n vuoden kirjoituksen johdosta tuskin lienee Suomessa perustettu yhtäkään uutta jalkaväen lippukuntaa⁴.

Tärkeämpi, kuin 1562:n vuoden väenkirjoitus, oli epäilemättä se, joka pantiin toimeen vuonna 1564. Kun kuninkaan uskotut miehet Hogenskild Niilonpoika, Wiikin herra, ja Knuutti Knuutinpoika, Ocknön herra, alkupuolella vuotta lähetettiin Suomeen pitämään oikaisukärjiä, niin he muun muassa saivat toimekseen kehottaa talonpoikia antamaan kuninkaan palveluk-

¹ V. R. ¹⁴/₁₁ 1561 ja ¹⁸/₁₁ 1561.

² Arvidsson, Handlingar X, N:o 17.

³ V. R. ²⁸/₄ ja ¹⁸/₅ 1563.

* Muutoin meidän maan nuoret sotamiehet eivät suinkaan mielellään lähteneet täältä Viron puolelle. Kuningas sanoo erässä kirjeessä, että heitä ei saatu meren yli muuten kuin köysisissä, ja että tämä ei kummastuttanutkaan ketään, joka tiesi, kuinka pahoin heitä siellä pideltiin. V. R. ¹¹/₂ 1564.

seen niin monta sotamiestä kuin mahdollista¹. Suomen ylin hallitusmies Kustaa Fincke ilmoitti kohta sen jälkeen kuninkaalle, että hän oli hyvällä menestyksellä neuvotellut Savonlinnan ja Hämeenlinnan läänien rahvaan kanssa väenotosta. Eerikki XIV kehoitti häntä menettelemään samalla tavoin muissakin lääneissä, jotta saataisiin tietää, paljonko apua Suomesta oli odottavana². Viipurin läänissä Jaakko Henrickenpoika Hästesko valvoi väenottoa. Lappeen ja Jääskjen pitäjissä luonnistuikin asia hyvin, mutta Äyräpäästä ei saatu mitään väkeä. Kuningas tämän johdosta kirjoitti Viipurin linnanhaltijalle, että Äyräpäläisten tuli antaa edes joku määrä sotamiehiä, sen mukaan kuin heillä tilaisuutta oli³.

Samalla kuin väenottoa Suomessa puuhautti, tuli Eerikki XIV:ltä käsky, että kaikki vanhat sotamiehet olivat Suomesta lähetettävät Viroon, jota vastoin uudet olivat toimitettavat sotilaivoilla Ruotsiin⁴. Mutta jostakin tuntemattomasta syystä laittetiinkin siihen aikaan (kevättalvella 1564) Viipurin läänistä 1,300 sotamiestä erään Sipi Knuutinpojan mukana meneväni maamatkaa Pohjanlahden ympäri Ruotsiin. Kuningas syystä huomautti Jaakko Henrickenpojalle, mitenkä olisi ollut kaikin puolin mukavampi kuljettaa väkeä laivoilla⁵. Epätietoista on, palautettiinko miehet kuninkaan kirjeen johdosta takaisin pitkältä maamatkaltansa, mutta Ruotsiin he ainakin tulivat, sillä siellä tavataan seuraavana vuonna (1565) uudet suomalaiset jalkaväen lippukunnat.

Kaikkiansa lienee Suomen jalkaväkeä silloin ollut viisi lippukuntaa, joiden päämiehinä olivat: Tuomas Olavinpoika, Yrjö Berg, Pietari Olavinpoika⁶, Esko Eerikinpoika sekä eräs Pitkä Jaakko. En ole saanut selville, milloin mikin näistä lippukunnista oli perustettu, mutta epäilemättä muodostettiin useimmat niistä Pohjoismaiden seitseenvuotisen sodan alkamisen johdosta. Mahdollista on myöskin, että joku lippukunnista — ken-

¹ V. R. $\frac{12}{2}$ 1564.

² V. R. $\frac{23}{3}$ 1564.

³ V. R. $\frac{23}{2}$ 1564.

⁴ V. R. $\frac{23}{3}$ 1564. — Vrt. Arvidsson Handlingar N:o 46.

⁵ V. R. $\frac{21}{4}$ 1564.

⁶ Tämän nimen olen parissa paikassa nähnyt kirjoitettuna Olavi Pietarinpojaksi.

ties Pietari Olavinpojan — oli alkuisin Kustaa Vaasan ajoilta, siis tuo entinen Reinholdt von Stockholmin lippukunta, joka nyt oli saanut toisen johtajan¹.

Esko Eerikinpojan ja Pitkän Jaakon lippukunnista en ole nähty asiakirjoissa muuta mainittuna, kuin että edellisessä palvelivat Suomen rälssin asettamat jalkamiehet ja että jälkimmäinen vuonna 1565 oli Jemtlannissa, jonka maakunnan Ruotsalaiset vähää ennen olivat valloittaneet Tanskalta.

Yrjö Bergin lippukuntaan kuuluvat miehet olivat Pohjanmaalta kotoisin. Tästä lippukunnasta on luettelo jo vuodelta 1563. Luettelossa sanotaan, että lippukunnassa oli 538 miestä, kun se sinä vuonna lähti Ruotsista, mutta ei ilmoiteta, minne lippukunta viettiin. Miehistä kuoli muutama aika sen jälkeen tautiin 38; taistelussa sanotaan kaatuneen 9, vaikka ei mainita missä taistelussa; vielä kaivattiin 132 miestä, joista ei tiedetty, olivatko ne kaatuneet, vai karanneet. Jäljellä oli siis seuraavana vuonna 359 miestä.

Tuomas Olavinpojan lippukunnassa oli Karjalan sotamiehiä. Se oli vuosina 1564 ja 1565 Ruotsissa. Suomen sotamiehet eivät suinkaan saaneet siellä jouten viettää aikaansa. Kun Klaus Kristerinpoika Horn helmikuussa v. 1564 hyökkäsi Bohusin lääniin ja teki turhan ryntäyksen Bohusin linnaa vastaan, oli Tuomas Olavinpojan lippukunta mukana.² Syksyllä samana vuonna Eerikki XIV kävi tunnetulla hävitysretkellään Blekingenissä. Vähä ennen kuin kuningas itse pääjoukon kanssa saapui tähän maakuntaan, valloitti Aake Pentinpoika Färla elokuun 24 päivänä Lyckebyn kaupungin. Hänen joukossaan näyttää Tuomas Olavinpojan lippukunta olleen. Vuonna 1565 taisteltiin tanskalaisia vastaan Hallannissa, joka maakunta kuului Tanskalle, sekä Länsi-Götlanissa. Karjalan sotamiehet olivat siinä joukossa, jolla Pietari Brahe huhtikuun keskitienoilta rupesi ahdistamaan Bohusia. Kun Brahen kolmen viikon kuluttua täytyi luopua Bohusin linnaa vastaan tehdystä yrityksestään, vei hän väkensä, Tuomas Olavinpojan lippukunta mukana, Elfsborgia piirittämään. Tanskalaisten ylipääl-

¹ Hannu Olavinpoika oli luultavasti saman lippukunnan päämies Eerikki XIV:n hallituksen alkuvuosina. Kts. siv. 147.

² Bohusin taistelussa hävisi lippukunnalta 4 haarniskaa, 3 taulapyssyä, 3 jousta, 4 peistä ja 1 tappara.

likkö Daniel Rantzau pakoitti hänet kuitenkin kesäkuun keskellä lähtemään tyhjin toimin Elfsborgin edustalta. Nyt keräsi Eerikki kuningas verrattain suuren sotajoukon ja uskoi ylipäällikkyyden Niilo Boijelle. Tämä otti väkirynnäköllä ensin (elokuun 28 päivänä) Varbergin kaupungin ja sitten (syyskuun 15 päivänä) myösken linnan, jonka jälkeen sotajoukko palasi Ruotsiin. Tuomas Olavinpojan sotamiehet tavataan myösken tällä viimeksi mainitulla retkellä.

Kesällä vuonna 1564 oli lippukunnassa 531 miestä, päälliköt näihin luettuina. Näistä kaatui Bohusia vastaan tehdysä rynnäkössä 12 miestä; 15 miestä sai surmansa ollessaan Blekingenin maakuntaa hävittämässä; 67 lähetettiin kotiin, koska he olivat sotapalvelukseen kelpaamattomat; 8 karkasi sotajoukosta; 81 kuoli tautiin. Lippukunnasta hävisi vuonna 1564 kaikkiansa 195 miestä. Seuraavaksi vuodeksi jäi siis 336 miestä. Näistä otettiin tykki-väkeen 4; Bohusin ja Elfsborgin edustalla kuoli tautiin 7; Varbergin kaupunkiin tehdysä rynnäkössä kaatui 3; Pitkän Jaakon suomalaiseen lippukuntaan, joka oli Jemtlannissa, siirrettiin 3; Hisingenin saarella, joka on Götajoen suussa, hukkui 8; erässä kahakassa hävisi 20; Örebrossa kuoli tautiin 3; kotiin laskettiin sairauden takia 26; 72:sta miehestä ei vuoden loppula tiedetty, minne ne olivat joutuneet; jälellä olevat 190 miestä siirrettiin vuonna 1566 Vadstenan tarkastuksessa, Swarttråsin (?) taistelun jälkeen, Martti Olavinpojan suomalaiseen lippukuntaan, joten Tuomas Olavinpojan lippukunta semmoisenaan lopullisesti hävisi.¹

Martti Olavinpojan lippukunta oli sama, joka ennen oli ollut *Pietari Olavinpojan* johdon alla. Vuonna 1565 määrättiin nimittäin Elfsborgin leirissä Martti Olavinpoika sen päämieheksi. — Lippukunta oli vuonna 1565 mukana, paitse Elfsborgin piirityksessä, myös Varbergin valloituksessa. Ruotsalaiset koettivat keväällä v. 1566 kolmannen kerran Tanskan sodan aikana

¹ Sille maksettiin raha-apua kesäkuulta 1564 Linköpingissä, heinäkuun palkka suoritettiin Kalmarissa, syyskuun palkka Lyckebyssä. Vuonna 1565 saivat miehet puolen vuosipalkastansa Lerumissa ja toisen puolen Skarässä. Heinäkuun palkka maksettiin Fustadassa, elokuun palkka Warbergissa, syyskuun Frölundassa, lokakuun Waadstridassa. Päälikkö- ja virkamiehiä oli lippukunnalla: päämies, 2 vänrikkiä, profossi, tarkastuskirjuri, 5 neljänneksenjohtajaa ja 2 rummuttajaa.

onneansa Bohusin linnan luona, vaikka silloinkin turhaan. Martti Olavinpojan lippukunta tavataan siellä taisteluissa, samoin kuin seuraavana vuonna Norjassa, jonke Ruotsalaiset kevättalvella tekivät kaksi hyökkäystä. Loppupuolella vuotta 1567 näyttää lippukunta olleen Virossa.

Kun Martti Olavinpoika v. 1565 sai päämiehen viran, oli lipun alla 247 miestä. Elfsborgin luona kaatui samana vuonna lippukunnan miehistä 9 ja Varbergin luona 10; tautiin kuoli 24; oriinratsastajain joukkoon ja kartanolippukuntaan siirtyi yhteensä 12; Varbergin linnaan jäi palvelijaksi 1. Vuoden 1566 alussa oli lippukunnassa siten 191 miestä. Tuomas Olavinpojan ja Esko Eerikinpojan lippukunnista tuli lisäksi 268 miestä, joten miesluku nousi 459:ään. Lippukunnan miehistä ammuttiin Bohusin edustalla 21 kuoliaaksi; 10 kaatui eräässä Bohusin tienoilla tapahtuneessa taistelussa; tautiin kuoli 14; yhden surmasi eräs talonpoika Länsigötlannissa; 3 meni toisiin lippukuntiin; 2 otettiin vahtimestareiksi Tukholman linnaan. Kaikkiansa hävisi sinä vuonna lipun alta 52 miestä. Seuraavaksi vuodeksi jäi 407 miestä. Vuonna 1567 surmattiin Norjassa 3 miestä (muonitusmatkalla); 3 kaatui Holavedenissa, kun viholliset hyökkäsivät sinne; 1 hukkui Norjassa mereen; 86 kuoli ruttoon ja muihin tauteihin; 16 laskettiin kotiinsa kivulloisuuden tähden; 7 karkasi lipun alta. Yhteensä menetti lippukunta sinä vuonna 116 miestä.¹

Kun Tuomas Olavinpojan ja Esko Eerikinpojan lippukunnat varmaankin hajoitettiin lopullisesti vuonna 1566, supistui suomalaisen jalkaväen lippukuntain luku silloin melkoisesti.

Alussa vuotta 1566 otettiin meidän maasta noin 1,200 sotamiestä käytettäviksi laivastossa. Ne jaettiin neljään joukkoon ja viettiin keväällä Ruotsin puolelle.

Yksi näistä joukoista järjestettiin täydellisesti lippukunnaksi, jonka päämieheksi asetettiin eräs entinen drabantti

¹ Ruotsin sota-arkistossa on lippukunnasta useita hyvin seikkaperäisiä tarkastusluetteloiota. Tässä mainittakoon vain, että elokuun 3 p. 1565 pidettiin tarkastus Varbergin luona, elokuun 12 p. 1566 Lenassa, tammikuun 27 p. 1567 Vilsken kihlakunnassa, huhtikuussa 1567 Wermlannin Arvikassa. — Päälikkö- ja virkamiehiä oli lippukunnassa paitse päämiestä: vänrikki, luutnantti, profossi, tarkastuskirjuri, pilimies, 6 rummuttajaa, 4 neljännekseenjohtajaa ja 1 muonittaja.

Matti Pertunpoika. Hänen alapäälikkönään oli 2 neljänneksenjohtajaa, profossi sekä yli- ja aliruotumestareita. Lippukunta, johon kuului 426 miestä, sai ensi kerran palkkansa Dalarhamnissa 17 p. toukokuuta samana vuonna.

Toisessa joukussa oli yhteensä 322 miestä Kokemäenkartanon läänistä. Ne olivat neljänneksienjohtajain Lauri Henrikpojan, Henrikki Matinpojan ja Lauri Laurinpojan käskyn alla.

Kolmanteen joukkoon otettiin väki Turun läänistä sekä vähemmäksi osaksi Helsingistä. Tätä väkeä oli 251 miestä ja sen päälikkönä mainitaan neljänneksienjohtaja Pietari Hattmakare.

Molemmat viimeksi mainitut joukot tarkastettiin Torfvensundissa 8 p. toukokuuta 1566 ja saivat muutamia päiviä sen jälkeen palkkansa Dalarhamnissa.

Vielä otettiin laivastoon samana vuonna Savonlinnan ja Viipurin läänistä yhteensä 215 sotamiestä. Tämä neljäs joukko sai puolen vuoden palkan Tukholmassa kesäkuun 27 p. 1566.

Syksyllä v. 1566 lähetettiin mainittua laivaston sotaväkeä Ruotsista Rääveliin, jossa oli muutamia sotalaivoja. Silloin karkasi joukko miehiä Sipi Henrikpojan¹ ja Matti Pertunpojan lippukunnista takaisin Suomeen. Kuningas käski sen tähden kevättalvella v. 1567 Iivari Maununpoika Stiernkorsin uudestaan otattaa sotapalvelukseen näitä karkureita, missä niitä vain löydettiin, ja myösken kirjoituttaa täällä utta väkeä niin paljon, että karanneista ja uusista sotamiehistä saataisiin yksi lippukunta. Syinä tähän sotaväen ottoon mainitsee kuningas kirjeissään muun muassa, että sotamiehiä oli kuollut ruttoon, jonka kautta muutamat lippukunnat olivat heikontuneet, ja että suuri osa Ruotsin sotavoimasta silloin oli Norjassa. Huhtikuussa määrättiin sitten 200 miestä uudesta väestä toimitettavaksi laivastoon, joka oli määritty Narvan vesille, mutta muut sotamiehet olivat lähetettävät Tukholmaan eräässä uudessa laivassa, joka oli rakennettu Turussa.²

Ruotsin laivastoon otettujen suomalaisten lippukuntain myöhemmistä vaiheistä en tiedä kertoa.

¹ Sipi Henrikpojan lippukuntaa en ole muualla nähty mainittuna.

² V. R. Kirjoitukset Iivari Maununpojalle $\frac{18}{3}$ 1567 ja $\frac{15}{4}$ 1567, sekä Hannu Laurinpojalle $\frac{13}{4}$ 1567 ja Klaus Flemingille $\frac{15}{4}$ 1567.

En saata varmuudella sanoa, kuinka suuri meidän maan linnojen varusväen luku oli siihen aikaan. Mainitsen tässä vain, että niissä oli jokseenkin vähän tykkimiehiä. Tämän osoittavat seuraavat luettelot.

Linnojen tykkimiehet vuonna 1562.

Viipurin linnassa . . .	18.
Savonlinnassa . . .	7 ja 1 salpietarintekijä.
Hämeenlinnassa . . .	0.
Helsingin kartanossa	2.

Linnojen tykkimiehet vuonna 1563.

Viipurin linnassa . . .	11 sekä 1 tykistö mestari ja 1 ruudintekijä.
Savonlinnassa . . .	5.
Helsingin kartanossa	1. ¹

IV. Sotaväen palkkaus ja linnaleiri.

Sotaväelle annettiin sekä rahaa että vaatetta² vuosipalkaksi, niinkuin Länsi-Euroopan maissa oli tapana. Palkka oli säännön mukaan suoritettava kaksi kertaa vuodessa, toinen puoli Vapunpäivänä ja toinen Mikonpäivänä. Kun hallitus oli alituisessa rahanpuutteessa, saivat miehet kuitenkin usein kauan aikaa odottaa palkanmaksua. Vuosipalkan ohessa sotaväki sai vapaan elatuksen ja ratsumiehet sitä paitse ruuan hevosillensa.³

Ratsuväen vuosipalkka järjestettiin vuonna 1536 sillä kannalle, jolla se sitten pysyi Kustaa Vaasan hallitusajan loppuun. Kuningas kirjoitti tästä asiasta maaliskuun 4 päivänä Niilo Boijelle: „Mitä niihin (ratsu)miehiin tulee, jotka tekevät palvelusta väitteesta ja rahasta, on tapana ollut koko valta-

¹ Turun linnan tykkimiesten lukua ei mainita näissä luetteloissa.

² Vaatetta annettiin monenlaista ja eriväristä, nim. Englannin, Brabantin, Mörkin, Meissenin, Dusinin ja Turun verkaa. Tätä viimemai-nittua oli punaista, ruskeata ja tuhkanharmaata.

³ Hevosten ruokinnasta puhuessa erotetaan kuninkaan kirjeissä suuri ruokinta ja kuninkaan ruokinta. En ole saanut selville, mikä näiden välillä on erotus. V. R. ^{11/10} ja ^{28/12} 1530.

kunnassa, että isäntäväki toimittaa asun ja antaa joka kolmas vuosi ratsun tai apua sen hankkimiseksi. Mutta nyt olemme me rälssin kanssa sopineet asiasta toisella tavalla, josta sekä isäntäväellä että palvelijoilla on enemmän hyötyä. Kun siis joku hyvä mies, aatelinne tai aateliton, tahtoo varustaa ratsun tai useampia ratsuja sekä lisäksi hyvät haarniskat ja miehet, tahdomme antaa vuosittain joka ratsun ja asun varalle 30 markkaa aurtua sekä lisäksi 6 kynärää Englannin verkaa tai rahoja sen edestä, jos verkaa ei ole saatavissa, samoin vapaan linnaleirin ja hevosenuokaa pitkin vuotta. Ja tulee niiden, jotka semmoista palvelusta ottavat tehdäksensä, tämän jälkeen olla pyytämättä hevosta tai apua (isännältänsä).“

Vuonna 1542 luvattiin Suomalaisillekin, jotka voivat varustaa itsensä ratsulla ja haarniskalla, samat palkkaedut kuin Ruotsin ratsumiehillä oli, eli 30 Ruotsin markkaa ja 6 kynärää vaatetta sekä lisäksi linnaleiri ja hevosrehu. Mutta niistä miehistä, joilla ei ollut täyttä varustusta, määrättiin, että ne saivat vaatetta ja rahaa sen mukaan, kuin Suomessa ennen oli tapana ollut.¹ Tämän vanhemman vuosipalkan määrästä puuttuu minulta tietoja.

Seuraavina vuosina näyttävätkin Suomen ratsumiehet saaneen saman palkan kuin ruotsalaiset. Semmoiseksi se on ilmoitettu esim. vuoden 1558 palkkausluetteloissa.²

Eerikki XIV:n aikana annettiin vuonna 1563 Suomen ratsuväelle seuraavat vuosipalkat:

Ratsumestari	sai	200	Rmk.	rahapalkk.	ja	vaatt.	asem.	20	Rmk.
Luutnantti	”	60	”	”	”	”	”	20	”
Vänrikki	”	60	”	”	”	”	”	20	”
Vartiomestari	yhteensä	50	Rmk.						
Kappalainen	yhteensä	30	Rmk.						
Välskäri	yhteensä	50	Rmk.						
Tarkastuskirjuri	40	Rmk.	rahapalkk.	ja	vaatt.	asem.	20	Rmk.	
Torvensoittaja	40	”	”	”	”	”	”	20	”
Rummunlyöjä ³	40	”	”	”	”	”	”	20	”
Jokain. ratsumies	40	”	”	”	”	”	”	16	”

¹ V. R. ^{16/7}, 1542. — Vrt. ^{19/9}, 1545 ja ^{5/10}, 1547.

² Vuodelta 1555 suoritettiin toisille ratsumiehille 30 Ruotsin markkaa, toisille 20 rahapalkaksi.

³ Ruots. pukslagare.

Useimilla linnojen huoveilla oli Kustaa Vaasan hallitessa vuosipalkkana 16 Ruotsin markkaa sekä 6 kyynärää Brabantin verkaa (1552). Vuonna 1553 rahapalkat olivat 20:n ja 6:n R. markan välillä.

Kustaa I:n aikana Ruotsin jalkaväen rahallinen vuosipalkka vaihteli 16:n ja 3:n markan välillä, ja vaatetta annettiin sotamiehille 6:n ja 4:n kyynärän vaiheilla.

Kun Dackesota alkoi, käski Kustaa I luvata Suomesta pestattaville jalkaväen sotamiehille, jotka olivat lähetettävät Ruotsiin, saman palkan kuin ruotsalaisille sekä antaa heille markan tai kaksi käsirahaksi.¹

Reinholdt von Stockholmin suomalainen lippukunta, johon vuonna 1557 kuului 329 miestä, sai silloin 3,679 Rmk. vuosipalkaksi. Päämiehen rahapalkka oli 100 Rmk.

Eerikki XIV:n hallitessa sotamiehen tavallinen rahapalkka oli 6 Rmk.

Yrjö Bergin lippukunta, johon kuului Pohjanmaan väkeä, sai vuonna 1563 puolen vuoden palkan seuraavan laskun muukaan:

Päämies	50	Rmk.
Neljänneksenjohtaja	10	"
Rummuttaja	6	"
Tarkastuspalvelija .	3	"
Kappalainen	20	"
Yliruotumestari . . .	4	"
Sotamies	3	"

Tuomas Olavinpojan lippukunnalle maksettiin palkka vuodelta 1565 seuraavalla tavalla.

Päämies sai	100	Rmk.
Vänrikki	60	"
Profossi	60	"
Rummuttaja	12	"
Neljänneksenjohtaja	20	"
Sotamies	6	"

Tykkimiesten rahapalkka oli 40:n ja 24:n Ruotsin markan vaiheilla, ja väatteeksi annettiin heille 6 jopa 12:kin kyynärää Brabantin tai Englannin verkaa vuodessa.

¹ V. R. $\frac{8}{3}$ 1542.

Kun sotamiehet olivat retkillä, maksettiin heille kuukausipalkka, mutta silloin he saivat itse ostaa ruokansa, joko kruunun varoista tai yksityisiltä.

Suomen ratsumiehille suoritettiin 3 p. marraskuuta 1555 yhdeltä kuukaudelta 8 Rmk. Elokuun 25 p. 1556 he nostivat 10 Rmk. yhdeltä kuukaudelta. Koko lippukunnan kuukausipalkka teki maaliskuulta v. 1566 (eli maaliskuun 9 päivästä huhtikuun 8 päivään) 5,100 Rmk. Lipun alla oli silloin 255 miestä. Jokaiselle ratsumiehelle suoritettiin 5 taleria.

Tuomas Olavinpojan karjalaiset sotamiehet saivat syyskuulta 1564 toiset 6, toiset 4 Rmk. Päämiehelle maksettiin silloin 18 markkaa kuukausipalkkaa. Samalle lippukunnalle annettiin kesäkuun 30 p. 1565 Lerumissa kuukausipalkka. Siinä tilaisuudessa sai

Päämies	18	Rmk.
Vänrikki	14	"
Profossi	12	"
Rummuttaja	9	"
Neljänneksenjohtaja	12	"
Sotamies	6	"

Martti Olavinpojan lippukunnalle maksettiin kuukausipalkka touko-, kesä-, heinä- ja elokuulta 1565, elokuulta 1566 sekä maalis- ja huhtikuulta 1567.

Elokuun palkasta vuonna 1566 mainittakoon, että

Päämies sai	18	Rmk.
Vänrikki	14	"
Luutnantti	14	"
Profossi	10	"
Tarkastuskirjuri	10	"
Pillimies	10	"
6 rummuttajaa, kukin . . .	10	"
4 neljänneksenjohtajaa, kukin	10	"
Yliruotumestarit, kukin . .	8	"
Sotamiehet, kukin	6	"

Ne varat, joita tarvittiin sotamiesten palkkaamiseksi ja elatuksaksi, otettiin tavallisesti lisäveroina kansalta.

Aikaisin Kustaa Vaasa rupesi majoittamaan sitä osaa sotaväestä, jota ei käytetty sotaretkillä, mutta jota kuitenkaan

ei tahoottu laskea hajallensa, paitse linnoihin ja kuninkaankartanoihin, myöskin pappien, voutien ja nimismiesten luo, sekä luostareihin ja kaupunkeihin, vieläpä hospitaaleihinkin. Tätä majoitusta nimittiin, kuten tunnettu on, linnaleiriksi.

Alkupuolella vuotta 1525 käskettiin Lauri Maununpojan, Turun linnanvoudin, siirtää 150 ratsumiestä, jotka silloin olivat linnassa, maalle elätettäviksi nimismiesten, pappien ja muiden luona.¹ Yhdenlainen käsky tuli Turkuun lopulla vuotta 1526.² Turun hiippakunnan papisto teki heinäkuun 27 p. 1530 Kustaa Vaasan kanssa sopimuksen, jonka mukaan se pääsi vapaaksi linnaleiristä sillä ehdolla, että se vuosittain keväällä maksoi kuninkaalle 600 Ruotsin markkaa. Kuitenkin majoitettiin muutamia vuosia myöhemmin sotamiehiä pappien luo. Kuten edellä on mainittu, pitä eräs saksalainen jalkaväen osasto Suomessa linnaleiriä vuoden 1540 tienoilla. Tämä joukko kutsuttiin vuonna 1542 Ruotsiin. Keväällä v. 1544 Kustaa I aikoi lähetetä jalkaväen lippukunnan, jota Jaakkima ut der March johti, Suomen kaupunkien elätettäväksi, jotta — kuten hän sanoi — Uplanti ja Itägötlandi eivät joutuisi aivan hukkaan niiden monilukuisten sotamiesten kautta, jotka sinne oli sijoitettu.³ En tiedä, tuliko tämä aikomus toimeen pannuksi, mutta samaan aikaan Tukholman hallitusmies Botvid Laurinpoika ilmoitti kuninkaalle, että sieltä oli toimitettava Suomeen sata tai pari sataa uutta sotamiestä, joista osa oli kapinallisia Smoolantilaisia. Tarkoitus oli majoittaa tämä väki pappien luo sekä linnoihin ja kuninkaankartanoihin.⁴ Kesällä samana vuonna kutsuttiin kuitenkin, kun Tanskalaisten aikeita epäiltiin, kaikki Suomessa oleva sotaväki takaisin Ruotsiin, paitse niitä smoolantilaisia sotamiehiä, jotka olivat olleet Dacken joukoissa.⁵ Seuraavinakin aikoina tavataan ruotsalaista sotaväkeä majaelevana Suomessa, esimerkiksi vuosina 1547 ja 1549. Vuonna 1551 Henrikki Klaunpoika ilmoitti Kustaa Vaasalle, että sotamiehiä oli asetettu talonpoikain luo Viipurin ja Savonlinnan lääneissä. Tämä ei ollut kuninkaan mieliin. Hän kirjoitti Henrikki

¹ V. R. $^{15}_{/2}$ 1525.

² V. R. $^{19}_{/11}$ 1526.

³ V. R. $^{8}_{/4}$ 1544.

⁴ V. R. $^{16}_{/4}$ 1544.

⁵ V. R. $^{28-31}_{/6}$ 1544.

Klaunpojalle: „Meitä kummastuttaa, että sotamiehet on sillä tavoin sijoitettu, sillä tiedämme, että talonpoikain on vaikea suorittaa niiden tarpeet, koska vuodentulo siellä on ollut huono. Samoin arvelemme, että Suomen kaupunkien porvareilla, joita nyt muuttaa Helsinkiin, ei ole varoja pitää sotamiehiä tänä vuonna luonansa. Sen tähden miehet ovat sijoitettavat meidän linnoihimme ja kartanoihimme siinä maassa.“¹ Kolme vuotta myöhemmin kirjoitti kuningas taas samalle Henrikki Klaunpojalle: „Me olemme vapauttaneet Suomen papit majoituksesta ja samoin muutamaksi aikaa myös Viipurin ja Helsingin porvarit. Niistä sotamiehistä, joista olet kysynyt, emme tiedä muuta neuvoa, kuin että ne asetetaan linnoihin ja kartanoihin.“²

Eerikki XIV:n hallitessa näyttää meidän maassa olleen muukalaista sotaväkeä tavallista enemmän vuonna 1563. Vironmaassa olevan sotajoukon ylipäällikkö Klaus Kristerinpoika Horn sai syksyllä v. 1562 käskyn lähettilä tänne linnaleiriin kaiken sen väen, jota siellä ei tarvittu. Jaakko Henkinpoika Hästesko määrättiin sijoittuttamaan nämät sotamiehet kaupunkeihin, linnoihin ja kuninkaankartanoihin sekä herttuakunnassa että muissa osissa maata. Ruotsalaiset ratsu- ja jalkamiehet saivat elatuksensa lisäveroista, mutta saksalaiselle väelle kuningas lupasi toimittaa rahoja, niin että se itse voi ostaa tarpeensa.³ Kun ratsumiehet keskitalvella olivat saapuneet Suomeen, jolloin niiden pääliköksi määrättiin Iivari Maununpoika Stiernkors, kirjoitti kuningas Jaakko Henkinpojalle, että niitä kaikkia ei voitu sijoittaa Viipurin, Hämeenlinnan ja Porvoon lääneihin, niinkuin alkuperäinen tarkoitus oli ollut, vaan oli niin monta kuin mahdollista majoitettava Turun, Kokemäenkartanon ja Raaseporin lääneihin.⁴ Suomen herttuakuntaan majoitettiinkin kohta 300 jalkaväen sotamiestä, mutta Juhani herttua, joka silloin jo oli riidassa veljensä kanssa, kieltyyti ottamasta sinne ratsumiehiä.⁵ Keväällä 1563 kuningas käski lähettilä saksalaiset ratsumiehet takaisin Viroon.⁶ Eerikki

¹ V. R. ^{20/4} 1551.

² Arwidsson, Handlingar VIII, 154.

³ V. R. ^{20/11} 1562.

⁴ V. R. ^{17/2} 1563.

⁵ V. R. ^{26/2} 1563.

⁶ V. R. ^{28/4} 1563.

XIV:n aikuisista linnaleireistä mainitsen vielä, että se sotaväki, joka kesällä v. 1567 oli palvellut laivastossa Narvan vesillä, seuraavaksi talveksi sijoitettiin pappien, porvarien ja talonpoikain luo Viipurin tienoille.¹

Linnaleirin johdosta kuului Ruotsissa nurinna jo Kustaa Vaasan hallituksen alkuaikoina.² Kun Taalain kansa vuonna 1527 valitti kuninkaalle siitä, että linnaleiriä pidettiin kaupungeissa, luostareissa ja papiston luona, niin kuningas huomautti, että hänen oli täytynyt pitää tavallista enemmän sotaväkeä, koska oli ollut taisteltava kuningas Kristiania ja Söyrinki Norbya vastaan, ja että näistä syistä linnojen varat eivät olleet riittäneet sotamiesten elättämiseksi. Hän lupasi samalla, että hän vähentäisi sotajoukkoja ja lakkauttaisi linnaleirin, kun tulisi rauhallisemmat ajat.³ Tunnuttu asia on, että tästä lupausta ei voitu hallituksen puolelta täyttää koko kuudennellatoista vuosisadalla.

Suomessa ruvettiin valittamaan linnaleiristä ja vieraiden sotamiesten ilkivallasta vuoden 1540 tienoilla. Kustaa I sanoi silloin kuulleensa, että muukalaiset sotamiehet täällä olivat pahoin kohdelleet niitä, joiden luona he olivat linnaleirissä, mutta myösken, että papit, porvarit ja talonpojat olivat sopimattomasti käyttäytyneet sotamiehiä kohtaan. Tämän johdosta kuningas antoi Kokemäenkartanon voudille Maunu Niilonpojalle ja Vääksyn Juho Westgötelle korkeimman käskynvallan näiden sotamiesten yli, kehottaen heitä rankaisemaan artikkelikirjan mukaan niitä, jotka tekivät väkivaltaa tai menettelivät epärehellisesti.⁴ Rettelöiden syy näyttää olleen siinä, että sotamiehille ei oltu ajoissa suoritettu heidän palkkaansa; myös oli heidän päämiehensä Yrjö van Ellingen tytymätöin ja juo-

¹ V. R. ^{3/11} 1567.

² Vesterroosin resessi V. R. ^{22.-24/6} 1527. — Vesterroosin valtiopäivillä (1527) talonpojat antoivat semmoisen lausunnon, että linnaleiri ei kuulunut yhteiselle kansalle, vaan oli parhaiten luostarien kustannettava, mutta kaupunkien edusmiehet ilmoittivat, että he olivat valmiit suorittamaan linnaleiriä kykynsä mukaan. Kohta tuli kuitenkin tavaksi, että yksityiset kaupungit saattoivat, ainakin ajoittain, päästää vapaaksi sotaväen majoituksesta suorittamalla rahamaksun, jota nimitettiin kaupunkien takaksi. Kts. esim. V. R. ^{25/7} 1530.

³ V. R. ^{14/5} 1527.

⁴ V. R. ^{25/11} 1540.

nitteli. Kustaa Fincke ja Pietari van Hannover lähetettiinkin tänne Ruotsista maksamaan sotamiehille palkkaa, ja viimemainitu asetettiin luultavasti myöhemmin niiden päämieheksi Ellingenin sijaan.¹ Seuraavana vuonna Viipurin kaupunkilaiset valittivat Kustaa Vaasalle, että sinne sijoitettu sotaväki vaati enemmän viikkorahoja, kuin sille oikeastansa oli tuleva. Kuningas vastasi heille, että Pietari van Hannover oli selvittävä asian ja auttava heidät heidän oikeuteensa. Kun taas vuonna 1547 Suomesta kuului valituksia — erittäin olivat muutamat papit ja Turun porvarit silloin tyytymättömiä —, niin kuningas käski lähettää sotaväen, paitse sitä osaa, joka oli Savonlinnan ja Viipurin lääneihin majoitettu, takaisin Ruotsiin.² Seuraavana vuonna Kustaa I kirjoitti Henrikki Klaunpoika Hornille, että sotamiehet,³ jotka olivat linnaleirissä pappien luona, olivat sijoitettavat linnoihin ja kartanoihin. Tämme oli pappien ja muiden suoritettava apuveroa heidän elättämisekseen. Siten papeilla muka ei olisi syytä valittaa, että sotamiehet ahdistivat ja kiusasivat heitä kotona.⁴ Mutta apuveron maksaminen ei ollutkaan pappien mieleen.⁵ Kuninkaalle ilmoitettiin, että muutamat heistä olivat osoittaneet vastahakoisuuttaan sopimattomin sanoin, kun Henrikki Klaunpoika keskusteli heidän kanssaan asiasta. Vieläpä jotkut papit jättivät veron maksamatta. Kaikesta tästä kuningas nuhteli heitä, kirjoittaen heille muun muassa, että heidän oli muistaminen, kuinka suuret maksut heillä oli ollut entiseen aikaan, jolloin he olivat piispan vallan alla.⁶ Kun Kustaa I sittemmin sai tietää, että puheenaolevaa jalkaväkeä ei voitukaan elättää sillä muonaverolla, jonka papit suorittivat Turun linnaan, niin hän taas päätti, että sotamiehet olivat majoitettavat linnaleiriin pappien luo.⁷

¹ Ainakin mainitaan Pietari van Hannoverin v. 1542 olleen erään jalkaväen lippukunnan päämiehenä Ruotsissa. V. R. $\frac{6}{9}$, 1542. — Kts. V. R. $\frac{20}{11}$ ja $\frac{25}{11}$ 1540.

² V. R. $\frac{22}{9}$, 1547.

³ Nähtävästi tässä on kysymys Suomeen vakinaisesti sijoitetusta jalkaväestä.

⁴ V. R. $\frac{17}{10}$ 1548.

⁵ V. R. $\frac{18}{12}$ 1548.

⁶ V. R. $\frac{21}{3}$ ja $\frac{23}{3}$ 1549.

⁷ V. R. $\frac{29}{9}$ 1549.

Eerikki XIV:n hallitessa ei näy syntyneen erinäisiä rettelöitä Suomeen sijoitetun sotaväen ja kansan kesken. Ainakaan en ole valtakunnan registratuurissa havainnut mitään semmoista mainituksi.

Kun Kustaa I Venäjän sodan aikana huomasi, että lisäverojen määräminen oli riittämätöin keino sotaväen kustantamiseksi, päätti hän, kuten tiedetään, perustaa eri maakuntiin karjakartanoita, joissa varsinkin ratsumiehet saattoivat majalla ja saada elatuksen itselleen ja hevosilleen. Hän toivoi tällä tavoin voivansa Suomessa elättää 1,500 jopa 1,600 ratsumiestä. Eräässä kirjeessä hän, puhuen karjakartanoiden tarpeellisuudesta, muun muassa lausui: „Meidän täytyy miettiä, miten tästä lähin saatamme pitää vuosittain kaikissa maakunnissa enemmän väkeä ja hevosia kuin tähän asti, jotta voisimme puolustaa itseämme ja köyhiä alamaisiamme valtakunنان vihollisia vastaan.“ Karjakartanoita syntyikin kohta useita eri osiin maata.¹ Savosta esimerkiksi saatettiin jo toukokuussa 1556 ilmoittaa kuninkaalle, että kartanot siellä olivat käytännössä ja niiden voudit täydessä toimessa. Kustaa Vaasan toiveet, että karjakartanot vahvistaisivat maan puolustusvoimaa, eivät kuitenkaan toteutuneet, sillä hänen kuoltuansa herjettiin pian niitä käyttämästä alkuperäiseen tarkoitukseensa.

V. Aset.

Puheenalaisenä aikakautena käytettiin sotaväessä sekä keskiaikaisia aseita ja varuksia että uuden ajan ampuma-aseita. Kustaa Vaasan kymmenen ensimmäisen hallitusvuoden registratuurissa olen nähty sotaväen aseista mainittuina peitset, tapparat, teräsjoutset, varsijoutset, nuolet ja haarniskat,² mutta siinä puhutaan myös tykeistä ja tuliputkista eli pyssyistä.

¹ Voudeiksi niihin kuningas — omiutista kyllä — käski ottaa niitä Smoolantilaisia, jotka Dacke-sodan aikana oli lähetetty Suomeen. Kts. siv. 158.

² Venäjän sodan aikana Kustaa Vaasa määräsi, että ne sotamiehet, joilla ei ollut haarniskaa, teettäisivät itselleen kilpiä laudoista. S. A. Gustaf I:s åtskilliga statuter och förordningar ^{12/11} 1555.

Suomen linnoissa oli vanhoista ajoista joku määrä aseita säilytettynä. Kustaa I kirjoitti vuonna 1545 kaikille Suomessa oleville linnojen ja kuninkaankartanoiden haltijoille: „Koska ne joutset, nuolet, peitset, haarniskat ja muut aseet, joita on ollut talonpojille jaettavina Suomen linnoissa ja kartanoissa, Kristian kuninkaan aikana ovat hukkaan joutuneet, tulee kunkin teistä teettää tuhat peistä ja kaksi tai kolme tynnyriä nuolia, jotka aseet säilytetään linnoissa ja kartanoissa, niin että niitä voidaan antaa talonpojille, kun tarve vaatii. Ja jollei kaikkia peitsiä saada tehdynsarapuusta, niin käytetään niihin honka- tai muuta puuta. Mitä nuoliin ja peitsiin rautaa tarvitaan, lähetetään Tukholmasta.“¹ Epäilemättä koe-tettiinkin Suomessa, mikäli mahdollista, noudattaa kuninkaan tahtoa tässä asiassa.

Vuodelta 1558 on olemassa tarkka ja seikkaperäinen luettelo Suomen ratsuväen aseista. Tästä luettelosta nähdään, että jokaisella ratsumiehellä oli yksi tahi kaksi pyssyä sekä keihäs ja että he melkein kaikki olivat puetut rauta-asuun, joka muutamilla oli teräksenkiihtävä, toisilla musta.²

Suomen jalkaväen lippukunnan tiedetään samana vuonna olleen asestetun siten, että päämiehellä ja 18:llä sotamiehellä oli tuliputket, 15:llä miehellä hakapyssyt, 13:lla tapparat, 4:llä peitset, 3:lla joutset ja 2:lla sulkakeihäät.

Sotamiesten tuli itsensä hankkia ja kustantaa aseenensa ja varuksensa. Kun Eerikki kuningas otaksui, että vuonna 1562 otetuissa Suomen sotamiehissä ei ollut useita, joilla oli varoja aseiden ostamiseen, niin hän tosin toimitti melkoisen määrän peitsiä, tapparoita ja miekkoja heille jaettavaksi, mutta ainoastaan sillä ehdolla, että aseiden hinta vasteedes oli otettava hei-dän palkastansa.³

Ruotsista lähetettiin silloin tällöin tykkejä meidän maahan.⁴ Näyttää siltä kuin pieniä tykkejä⁵ olisi valmistettu Suomessakin.⁶ Vuonna 1555 kuningas kehotti Suomen aate-

¹ V. R. ^{17/2} 1545.

² Kts. Liite II.

³ V. R. ^{28/2} 1562.

⁴ V. R. ^{12/7} ja ^{22/7} 1534.

⁵ Falkuner.

⁶ V. R. ^{2/6} ja ^{29/11} 1545.

listoa laittamaan Ruotsiin muutamia seppiä, jotta nämät opittuansa siellä tekemään kaikenlaisia rautatykkeitä olisivat voineet niitä valmistaa niin paljon kuin meidän maassa tarvittiin.¹ En tiedä, tuliko tämä tuuma toteutetuksi.

Sodan aikana oli vaikea saada taarapeeksi ruutia ulkomailta. Tästä syystä Kustaa I perusti ruutiteollisuuden valtakuntaan.

Meidänkin maassa hän pani ruudinvalmistuksen alkuun. Alussa vuotta 1539 hän tässä tarkoituksesta lähetti Suomeen erään ulkomaalaisen Hannu van Gellern'in. Tällä oli käsky laittaa salpietarikeittämöitä Viipuriin, Savonlinnaan, Hämeenlinnaan, Kyminkartanoon ja muualle, minne parhaiten soveltuisi. Viipurissa työ oli pantava alkuun. Kuningas kirjoitti Niilo Grabbelle, että hänen oli hankittava Gellernille joko linnassa tai kaupungissa huone, johon tämä saattoi asettaa patansa. Läänin talonpoikain tuli toimittaa tuhkaa, halkoja ynnä muita tarpeita keittämöön. Grabben käskettiin myös panna yksi suomalainen ja yksi ruotsalainen mies oppiin Gellernin luo.² Savonlinnassa perustettiin keittämö muutamia vuosia myöhemmin. Vuonna 1547 Kustaa Fincke ilmoitti kuninkaalle, että vaikka linnassa oli hyvä salpietarin valmistaja, tämä ei voinut mitään toimittaa siitä syystä, että tarpeeseen sopiva multa oli läänistä loppunut. Samalla Fincke pyysi, että salpietarinkeittäjälle annettaisiin lupa hakea multaa muista läänistä.³ Fincken kirjeen johdosta kuningas käski Hämeenlinnan voudin kaikin tavoin auttaa ja edistää mainitun salpietarinkeittäjän toimia.⁴ Kustaa I:n loppuaikoina lienevät salpietarikeittämöt joutuneet epäkuntoon, koska Eerikki XIV:n täytyi ryhtyä erityisiin toimiin niiden uudistamiseksi. Vuonna 1564 hän kirjoitti Jaakko Henrikinpoika Hästeskolle, että täällä viipymättä oli ryhdyttävä salpietarin valmistukseen kaikkissa paikkakunnissa, missä asia kävi päinsä.⁵ Kustaa Fincke panikin taas tehtaan alkuun Savossa samana syksynä.⁶ Mutta seuraavana keväänä hänen täytyi ilmoittaa kuninkaalle,

¹ Arwidsson, Handlingar VIII, 201.

² V. R. ¹⁹/₁ 1539.

³ Arwidsson, Handlingar II, 206.

⁴ V. R. ¹⁵/₈ 1547.

⁵ V. R. ¹⁹/₈ 1564.

⁶ V. R. ²⁴/₁₁ 1564.

että salpietarin valmistus oli hidastunut, koska maa oli ollut kovassa jäässä. Eerikki XIV, joka muutoinkin oli tyytymätöin Kustaa Vaasan entisen suosikin, vanhan Kustaa Fincken toimiin, nuhteli häntä leväperäisyydestä, sanoen muun muassa: „Aina maa on routainen laiskoille sioille.¹ Jos olisi toimittu ahkeruudella, olisi työ siellä käynyt päinsä yhtä hyvin kuin täällä Ruotsissa.“ Samalla kuningas lähetti Finckelle kirjallisen opastukseen, kuinka salpietarin valmistuksessa oli menettelemien.² Kohta saattoi Fincke kirjoittaa Eerikki kuninkaalle, että työ menestyi hyvin. Hämeeseen oli myös perustettu salpietrikeittämö, mutta vuonna 1565 kuningas käski muuttaa työvään sieltä Viroon, koska maanlaatu Hämeessä oli havaittu sopimattomaksi.³

Eräässä luettelossa mainitaan Yrjö ruudintekijä Viipurin linnanväessä vuonna 1552. Jo vuonna 1545 Kustaa I otaksui, että melkein kaikilla linnanpääliköillä Suomessa oli ruudintekijä käytettäväänäs.⁴ Tämä arvelu ei kuitenkaan tunnu asianmukaiselta. Eerikki XIV:n aikana oli ainakin Viipurin ääressä ruutitehdas.⁵

¹ „Altidh ähr Frusin Jordh fhör laat och otreffwen Svinn, effther som seiges pläger.“

² V. R. $\frac{6}{3}$ 1565.

³ V. R. $\frac{16}{6}$ 1565. Kun oman maan keittämöt eivät voineet antaa tarpeeksi salpietaria, käski Eerikki XIV Jaakko Henrikinpoika Hästeskon ja Hannu Laurinpoika Biörnramin ostaa sitä Venäjältä. Nämät tilasivatkin sitä melkoisen määrän muutamilta Narvan kauppialta (1565), mutta tavarata ei tuotukaan Suomeen, vaikka hinnasta jo oli sovittu ja kauppiaille maksettu 900 taleria etukäteen. V. R. $\frac{28}{6}$ 1565, $\frac{22}{2}$ 1566 ja $\frac{5}{3}$ 1567.

⁴ V. R. $\frac{29}{11}$ 1545.

⁵ V. R. $\frac{19}{8}$ 1564 ja $\frac{28}{2}$ 1566.

Liitteitä.

I.

(Transsumt).

**Jöran Sellenfars och Lasse Jönssons löningsregister på pngr.
och kläde till finska skytterne pro anno 1556.**

(15 m. pngr o. 6 alner kläde)

Summa pngr 2,125 m. Summa kläde 1,711 $\frac{1}{2}$ aln.

Nils Boije	8 häst.	Knut Larsson	2 häst.
Hans Björnsson	4 "	Wiillam Olsson	2 "
Simon Tomsson	4 "	Anders Jönsson	2 "
Jachim Fleming	6 "	Joen Olsson	1 "
Klas Fleming	4 "	Erik Spåra	4 "
Per Fleming	3 "	Klas Kurck	6 "
Nils Ingesson	4 "	Mårten Jönsson	4 "
Måns Torstensson	4 "	Henrik Jakobsson	4 "
Jöran Hindsson	4 "	Isak Nilsson	4 "
Kristoffer Jöransson	2 "	Klas Hindersson	4 "
Bengt Johansson	2 "	Erik Raffuelsson	2 "
Mårten Knutsson	2 "	Hans Andersson	3 "
Nils P:son	4 "	Unge Nils Boifie	3 "
Anders Korp	3 "	Söffrin Småsven	4 "
Lasse Jönsson	4 "	Jöns Mattsson	1 "
Lasse Flemig	2 ..	Jöran Polsson	2 "
Mårten Hansson	4 "	Rasmus Grön	1 "
Nils Svensson	3 "	Johan Knutsson	2 "
Simon Skrifvare	4 "	Kristoffer Michelsson	2 "
Jöns Brun	6 "	Erik Olsson	2 "
Lass Mårtensson	2 ..	Augustinus Mattsson	1 "
Kristoffer Grön	4 ..	Lasse Joansson	2 ..

Bertil Henriksson	3	hest.	Lasse Michelsson	2	hest.
P. Biörnsson	1	"	Henrik Jakobsson	2	"
Pelle P:son	1	"	Benediktus	2	"
Hans Skalm	3	"	Lass Kock	3	"
Knut Mattsson	4	"	Poll Hansson	1	"
Håkan Westgöte	2	"	Erik Svensson	1	"
Tönne Olsson	4	"	P. Affuond (?)	1	"
Henrik Finne	2	"	Johan Olsson	4	"
Matts Olsson	2	"	Erik Olsson	3	"
P. Holst	2	"	Bertil Jöransson	4	"
Hans Fijnnbo	1	"	Smålands Johan Olsson	4	"
Anders Nilsson	8	"	Matts Andersson	3	"
P. Nilsson	3	"	Lasse Torstensson	4	"
Jöran Månnsson	6	"	Hans Westgöte	2	"
Sigfrid Larsson	1	"	Jöns Månnsson	6	"
Jöns Söderman	1	"	Josep Nilsson	3	"
Matts Mattsson	4	"	Jöran Mattsson	1	"
Söffring Jute	1	"	Nils Pässa	1	"
Jören ffincke	4	"	Jesper Skrifver	3	"
Måns Ille	6	"	P. Frost	4	"
Lydick Polsson	2	"	Jakob P:son	2	"
Olof Jakobsson	2	"	Sven Bagge	2	"
Gerth Röstmester	3	"	Lass Lock	2	"
Tiillfan gyllick	4	"	Hans Larsson	5	"
Göran våge	2	"	Torsten Hindsson	4	"
Haluard Bagge	2	"	Jost Småpepar	5	"

II.

(Transsumt).

Wtgiften vpo Peningar til the Finske Skytters hele åars löön
I peniger och för clede pro Anno 1558.

Hvsbönder haua bekommet 13 mrc för clede me' teris tienare 12 mrc.

Först Vdi Tawesthus Lään.

Vidh Mustela gårdh mönstrat och bittalt ten 28 decembris Anno 1559.

Erich michelson 3 hester 3 mz Swart Röstni'g mz 6 Rör.
Peninger 90 mr. 37 mr.

Jören v:bårgg på 2 hester 2 blank Röstni'g 2 Rör 2 St.
Penninger 60 mr. 25 mr.
Hester 5. Peninger 212 mr.

Vidh Tawesthw's mönstrat oc bittalt te' 30 Ocbr. A:o 59.

Jons brwn 6 hester 5 blank Röstni'g 7 Rör 5 Staker.
Peninger 180 mr. 73 mr.

Jören Szellensfar 7 hest. 6 Swart Röstni'g mz 14 Rör.
Peninger 210 mr. 85 mr.

Erich Spåra 5 hest. 5 blank Röstni'g 5 Rör 5 Stakar.
Peninger 150 mr. 61 mr.

Claes Kurcki 6 hester 5 blank Röstni'g 5 Sta. 7 Rör.
Peninger 180 mr. 73 mr.

Herman fleming 4 hest. 4 blank Röstni'g 4 Rör 4 Sta'.
Peninger 120 mr. 49 mr.

Hans biörson 4 hest. 4 blank Röstni'g 4 Rör 4 Stakar.
Peninger 120 mr. 49 mr.

Nils Ingeson 4 hester 4 Suart Röstni'g mz 8 Rör.
Peninger 120 mr. 49 mr.

Claes andersson 4 hest. 4 Suart Röstni'g mz 8 Rör.
Peninger 120 mr. 49 mr.

Lasse tårstenson 4 hest. 4 Suart Röstni'g 8 Rör.
Peninger 120 mr. 49 mr.

Lasse fleming 4 hester 4 blank Röstni'g 4 Rör 4 Staker.
Peninger 120 mr. 49 mr.

Johan knutson 3 hester 3 blank Röstni'g 3 Rör 3 Sta'.
Peninger 90 mr. 37 mr.

Lasse märtenson 3 hest. 3 blank Röstni'g 3 Rör 3 Sta'.
Peninger 90 mr. 37 mr.

Bertil henderson 3 hester 3 Suart Röstni'g 6 Rör.
Peninger 90 mr. 37 mr.

Per ersson 3 hester 3 blank Röstni'g 3 Rör 3 Sta'.
Peninger 90 mr. 37 mr.

Wnge Per flemingh 3 hester 3 blank Röstni'g 3 Rör 3 Sta'.
Peninger 90 mr. 37 mr.

Simon Henderson 3 hest. 3 Suart Röstni'g 6 Rör.
Peninger 90 mr. 37 mr.

Märten simonson 3 hest. 3 Suart Röstni'g 6 Rör.

Peninger 90 mr. 37 mr.

Joen wessgöte 2 hest. 2 blank Röstni'g 2 Rör 2 Sta'.

Peninger 60 mr. 25 mr.

Knut Larsson 2 hest. 2 blank Röstni'g 2 Rör 2 Staker

Peninger 60 mr. 25 mr.

Jören pålsson 2 hest. 2 blank Röstni'g 2 Rör 2 Sta'.

Peninger 60 mr. 25 mr.

Jören Jönsson 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.

Peninger 30 mr. 13 mr.

Hestar 77. Peninger 3,256 mr.

Vidh Sairela gård mö'stret oc bittalt te' 31 Decbr. A:o 59.

Christoffer michelson 3 hest. 3 blank Röstni'g 6 Rör.

Peninger 90 mr. 37 mr.

Hestar 3. Peninger 127.

Vidh Hollola gård mö'stret och bittalt te' 31 De'br. A:o 59.

Christoffer grön 6 hest. 5 Swart Röstni'g 12 Rör.

Peninger 180 mr. 73 mr.

Isach nilson 4 hest. 4 Suart Röstni'g 8 Rör.

Peninger 120 mr. 49 mr.

Märten Jönsson 4 hest. 4 blank Röstni'g 4 Rör 4 Staker.

Peninger 120 mr. 49 mr.

Gamble Hendric iápss'n 4 hest. 4 blank Röstni'g 4 Rör 4 Sta'.

Peninger 120 mr. 49 mr.

Wnge Nils Boie 3 hester 3 bla'k Röstni'g med 6 Rör.

Peninger 90 mr. 37 mr.

Augustinus matson 1 hest blank Röstni'g 1 Rör 1 Staka.

Peninger 30 mr. 13 mr.

Hendric person 1 hest blank Röstni'g 1 Rör 1 Staka.

Peninger 30 mr. 13 mr.

Michil nils' 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.

Peninger 30 mr. 13 mr.

Hestar 24. Peninger 1,016 mr.

Vdi Nye Slotz Läänn.

- Vidh Kiala gård mönstret och bittalt te' 3 Januarij 59.
Per fråst 4 hester 4 blank Röstni'g 4 Rör 4 Stakar.
 Peninger 120 mr. 49 mr.
Per hälst 3 hester 3 Suart Röstni'g med 6 Rör.
 Peninger 90 mr. 37 mr.
Hans anderson 3 hest. 3 Suart Röstni'g med 6 Rör.
 Peninger 90 mr. 37 mr.
Jören wogn 3 hest. 3 blank Röstni'g 3 Rör 3 Staker.
 Peninger 90 mr. 37 mr.
Pelle person 2 hester 2 Suart Röstni'g med 4 Rör.
 Peninger 60 mr. 25 mr.
Jöns Söderma' 1 hest blank Röstni'g 1 Rör 1 Staka.
 Peninger 30 mr. 13 mr.
Jöns matson 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.
 Peninger 30 mr. 13 mr.
Rassmus grön 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.
 Peninger 30 mr. 13 mr.
Hendric finne 1 hest blank Röstni'g 1 Rör 1 Staka.
 Peninger 30 mr. 13 mr.
Jacob iönss'n 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.
 Peninger 30 mr. 13 mr.
 Hestar 20. Peningar 850 mr.
Vidh Veselax gård mönstret och bittalt te' 5 Jan'rij 59.
Bengt Johans's'n 5 hest. 5 Suarte Röstni'g 10 Rör.
 Peninger 150 mr. 61 mr.
Per nilson 4 hest. 4 blank Röstni'g 8 Rör.
 Peninger 120 mr. 49 mr.
Jöns Skytte 3 hest. 3 blank Röstni'g 3 Rör 3 Staker.
 Peninger 90 mr. 37 mr.
Anders Jönsson 3 hest 3 blank Röstni'g 3 Rör 3 Staka.
 Peninger 90 mr. 37 mr.
Benedictus Jörenss'n 2 hest. 2 Suart Röstni'g 4 Rör.
 Peninger 60 mr. 25 mr.
Lasse Michilson 2 hest. 2 blank Röstni'g 3 Rör 1 Stake.
 Peninger 60 mr. 25 mr.
Willam olson 2 hest. 2 Suart Röstni'g 4 Rör.
 Peninger 60 mr. 25 mr.

Erich swens's'n 2 hest. 2 blank Röstni'g 2 Rör 2 Staka.
Peninger 60 mr 25 mr.
Herma' engilbrectson 2 hest. 2 Suart Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.
Hestar 25. Peningar 1,059 mr.

Vidh Partala gård mö'stret och bittalt te' 10 Jan'rij 59.

Jesper siffredson 4 hest. 4 blank Röstni'g 4 Rör 4 Sta'.
Peninger 120 mr. 49 mr.
Lasse martinsson 3 hest. 3 blank Röstni'g 3 Rör 3 Staka.
Peninger 90 mr. 37 mr.
Hendric iops' schriuer 3 hest. 3 Suart Röstni'g 6 Rör.
Peninger 79 mr. 25 mr.
Jacob Person 2 hester 2 blank Röstni'g 2 Rör 2 Staker.
Peninger 60 mr. 25 mr.
Oleff Renner 2 hest. 2 Suart Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.
Per ahvoin 2 hest. 2 blank Röstni'g 2 Rör 2 Staka.
Peninger 60 mr. 25 mr.
Hans footh 2 hest. 2 Suart Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.
Simo' mortenss 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.
Peninger 30 mr. 13 mr.
Påuel hansson 1 hest blank Röstni'g Rör oc Sta'.
Peninger 30 mr. 13 mr.
Hendric anderss 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.
Peninger 30 mr. 13 mr.
Jören Siffredson 1 hest blank Röstni'g 1 Rör 1 Staka.
Peninger 30 mr. 13 mr.
Hestar 22. Peningar 912 mr.

Vdi Viborgz Läään.

Vid Viborg mönstret oc bittalt te' 19 Janu'rij 59.

Claes christerson 6 hester 5 Suart Röstni'g 12 Rör.
Peninger 180 mr. 73 mr.
Jöns moens's'n 6 hester 5 blank Röstni'g 9 Rör 3 Staker.
Peninger 180 mr. 73 mr.
Anders nilson 6 hest. 5 Suart Röstni'g 13 Rör.
Peninger 180 mr. 73 mr.

Bertil Jörensson 5 hest. 4 blank Röstni'g 6 Rör 4 Sta'.
Peninger 150 mr. 61 mr.

Joen olson Småleninge 5 hest. 5 blank Röstni'g 5 Rör 5 Sta'.
Peninger 150 mr. 61 mr.

Söffring Småswen 4 hest. 4 Suart Röstni'g 8 Rör.
Peninger 120 mr. 49 mr.

Torsten henders' 4 hest. 4 blank Röstni'g 4 Rör 4 Staka.
Peninger 120 mr. 49 mr.

Matz matson 4 hest. 4 blank Röstni'g 7 Rör 1 Staka.
Peninger 120 mr. 49 mr.

Lijdlich pålsson 4 hest. 4 blank Röstni'g 8 Rör.
Peninger 120 mr. 49 mr.

Oleff Swart 4 hest. 4 blank Röstni'g 7 Rör 1 Stake.
Peninger 120 mr. 49 mr.

Märten hanss'n 4 hest. 4 blank Röstni'g 6 Rör 2 Staker.
Peninger 120 mr. 49 mr.

Hans wessgoëte 3 hest. 3 blank Röstni'g 6 Rör.
Peninger 90 mr. 37 mr.

Erich Råwalss'n 3 hest. 3 blank Röstni'g 6 Rör.
Peninger 90 mr. 37 mr.

Hans Skalm 3 hest. 3 blank Röstni'g 5 Rör 1 Stake.
Peninger 90 mr. 37 mr.

Siffred scriuer 2 hest. 2 blank Röstni'g 6 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.

Swen bagge 2 hest. 2 blank Röstni'g 3 Rör 1 Staka.
Peninger 60 mr. 25 mr.

Matz Anderss'n 2 hest. 2 blank Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.

Simo' matsson 2 hest. 2 blank Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.

Märten knutss'n 2 hest. 2 Suart Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.

Gärd Röstmest' 2 hest. 2 Suart Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.

Håkon wessgoëte 2 hest. 2 Suart Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.

Tijll v. Gijlicken 2 hest. 2 Suart Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.

Thomas persson 2 hest. 2 Suart Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.
Wnge Erich olsson 2 hest. 2 Suart Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.
Nils swensson 2 hest. 2 blank Röstni'g 2 Rör 2 Staker.
Peninger 60 mr. 25 mr.
Oleff Jacobss'n 2 hest. 2 blank Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.
Lille Jören moenss'n 2 hest. 2 Suart Röstni'g 3 Rör 1 Sta'.
Peninger 60 mr. 25 mr.
Nils påsa 1 hest blank Röstni'g Staka oc Rör.
Peninger 30 mr. 13 mr.
Lille Söffuering Jute 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.
Peninger 30 mr. 13 mr.
Joen olsson 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.
Peninger 30 mr 13 mr.
Simon anderss'n 1 hest blank Röstni'g Staka oc Rör.
Peninger 30 mr. 13 mr.
Hendric Janss'n 1 hest blank Röstni'g 2 Rör.
Peninger 30 mr. 13 mr.
Siffred larss'n 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.
Peninger 30 mr. 13 mr.
Jören matss'n 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.
Peninger 30 mr. 13 mr.
Hestar 94. Peningar 3,982 mr.
Vidh Bårgo
mönstret oc bittalt te' 29 Jan'rij 59.
Hans larss'n 6 hest. 3 blank 2 Suart Röstni'g 12 Rör.
Peninger 180 mr. 73 mr.
Johan Olsson 4 hest. 4 blank Röstni'g 4 Rör 4 Stakar.
Peninger 120 mr. 49 mr.
Nils persson 4 hest. 4 blank Röstni'g 4 Rör 4 Staker.
Peninger 120 mr. 49 mr.
Claes henders's'n 4 hest. 4 blank Röstni'g 4 Rör 4 Sta'.
Peninger 120 mr. 49 mr.
Joosth Småpeper 4 hest. 4 Suart Röstni'g 8 Rör.
Peninger 120 mr. 49 mr.
Gamble Erich olss'n 3 hest 3 blank Röstni'g 3 Rör 3 Sta'.
Peninger 90 mr. 37 mr.

Aruid olsson 3 hest. 3 blank Röstni'g 3 Rör 3 Stakar.
Peninger 90 mr. 37 mr.
Tönne olsson 3 hester 3 blank Röstning 3 Rör 3 Stakar.
Peninger 90 mr. 37 mr.
Per larsson 3 hest. 3 Suart Röstni'g 6 Rör.
Peninger 90 mr. 37 mr.
Per Jönsson 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.
Peninger 30 mr. 13 mr.
Hestar 35. Peningar 1,480 mr.

Vid Helsingefärs

mö'stret oc bittalt te' 1 Febr'arij 59.
Jacob henderss'n 8 hest. 7 Suart Röstni'g 16 Rör
Peninger 240 mr. 97 mr.
Claes Fleming 6 hest. 5 blank Röstni'g 12 Rör.
Peninger 180 mr 73 mr.
Erich aruidson 4 hest. 4 Suart Röstni'g 8 Rör.
Peninger 120 mr. 49 mr.
Jören moenss'n 4 hest. 4 Suart Röstning 8 Rör.
Peninger 120 mr. 49 mr.
Anders kårp 3 hest. 3 blank Röstni'g 6 Rör.
Peninger 90 mr. 37 mr.
Simon larsson 2 hest. 2 Suart Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.
(Wnge?) larsson 2 hest. 2 blank Röstni'g 4 Rör.
Peninger 60 mr. 25 mr.
Hans fimbo 1 hest Suart Röstni'g 2 Rör.
Peninger 30 mr. 13 mr.
Hestar 30. Penigar 1,268 mr.
Summa vpå skytternes Hele åårs Lön Pro An'o 58.
Peningar 14,162 mr.

*Thesse efter: ne finske Skyttere haua bekom'it half åårs lön
P A:o 58.*

Vid Kiala gård.

Moens tårstenss'n 6 hest 5 blank Röstni'g 5 Sta' 7 Rör.
Peninger 90 mr. 36 mr.

Vid Viborg.

Moens ijllhe 2 hester 2 blank Röstni'g 2 Rör 2 Staker.

Peninger 30 mr.

Lasse lock 2 hest. 2 blank Röstni'g 4 Rör.

Peninger 30 mr.

Halffuard bagge 4 hest. Suart Röstnig 8 Rör.

60 mr. 25 mr.

Vid Bårgo.

Matz siffredson 4 hest. 4 Suart Röstnig 8 Rör.

Peninger 60 mr. 24 mr.

Christoffer Jörenss'n 2 hest. 2 Suart Röst: 4 Rör.

Peninger 30 mr.

Peninger 385 mr.

Summa opå Hestar som haua bekommet ten hele åårs lön

Pro Anno 58.

Äre 335.

Jtm the som haua fot $\frac{1}{2}$ års lön. Äre 20.

Summa Hestar 355.

Ther vpå vtgiuit

Peninger 14,547 mr.

Ther vnder äre

Blanske harnisk 204.

Suarte harnisk 189.

Glaffwen . . . 143.

Rör. 570.

Drengiar . . . 15.

Ther aff är förminskat szedan A:o 59 ingick hest. 8.

Suma Beholdne Hestar 347.

III.

(Transsumt).

Musterregister på Johan Knutssons fana, som blef afbetauld
i Reval för mars månad 1566

och gick samma månad an den 9 mars och ut den 8 april.

Johan Knutsson ryttmästare 4 häst.

Hans Boije fänrik 7 "

Arvid Spore 10 "

Anders Nilsson 8 "

Kristoffer Grön 7 "

Henrik Simonsson 11 "

Olof Jakobsson 6 "

Matts Simonsson 6 "

Mårten Mattsson 5 "

Svante Eriksson 6 "

Claes Hindersson 5 "

Joan Olsson 4 "

Thure Persson 5 "

Nils Simonsson 5 "

Anders Jonson 4 "

Kristoffer Mickelsson 4 "

Bertil Jöransson 4 "

Anders Henriksson 2 "

Per Pålsson 2 "

Alla de öfriga 1 häst; bland dem må nämnas: Hans Vestgöte, Per Balck, Johan Östgöte, Henrik Finne och Henrik Andersson i iuttila (?).

Summa hästar 255, pngr 5,100 mr.

Enligt 5 daler på hästen.

Frälseshästar under samma fana: Johan Knutsson 1, Hans Boije 1, Gustaf Fincke 7, Arvid Spore 2, Henrik Simonsson 2, Kristoffer Grön 1, Olof Jakobsson 1, Mårten Mattsson 1, Klas Henriksson 1, Nils Simonsson 1, Bertil Jöransson 1, Jöran Månnsson 1, Tönne Olsson 1, Bertil Henriksson 1, Mårten Olsson 1, Erik Arvidsson 1, Jöns Knutsson 2, Anders Andersson 1, Henrik Andersson 1, Henrik Jönsson 1, Grels Olsson 1, Knut Henriksson 1, Lasse Hansson 1. — Summa 32 hästar.

Sisällys.

I. Olot ennen Venäjän sodan alkamista (1523—1555).

Ulkomaiset palkkasoturit. — Aateliston ratsupalvelus. — Pestaukset kotimaassa. — Suomessa vähän sotaväkeä. — Suomen sotaväen miesluku ja sijoitus vuosina 1552, 1553 ja 1554.

II. Venäjän sodan aika ja lähinnä seuraavat vuodet (1555—1560).

Minkälainen maan puolustusvoima oli kokoonpanoltansa sodan alkaessa. — Ensimmäiset suomalaiset jalkaväen lippukunnat. — Suomen ratsuväen lippukunta. — Talonpoikainen nostoväki.

III. Eerikki XIV:n hallitusaika.

Ratsuväen lippukunta. — Aateliston ratsupalvelus. — Jalkaväkeä aluksi vähäinen joukko. — Väenotot vuosina 1562 ja 1564. — Viisi suomalaista jalkaväen lippukuntaa vuonna 1565. — Väenotto vuonna 1566. — Suomalaisia sotamiehiä laivastossa. — Linnojen tykkimiehet.

IV. Sotaväen palkkaus ja linnaleiri.

Vuosipalkat. — Kuukausipalkat. — Linnaleiri. — Valituksia sen johdosta. — Karjakartanot.

V. Aset.

Keski- ja uudenaikaisia aseita. — Suomen sotaväen aseet vuonna 1558. — Sotamiehet kustansivat itse aseensa. — Ruudin ja salpietarin valmistus.

Liitteitä.

Om Finske Studerande i Jesuitcollegier.

Af

Henry Biaudet.

Nedanföljande meddelanden afse att komplettera de uppgifter Professor K. G. Leinberg samlat och publicerat i Historiallinen Arkisto, XI öfver finska ynglingar, hvilka under den katolska motreformationens tider erhållit sin utbildning vid Jesuiterordens undervisningsanstalter.

Under trenne års forskningar i de italienska arkiven har undertecknad varit i tillfälle att samla ett rikhaltigt material rörande bland annat Jesuiterordens värvksamhet för den katolska propagandan i den baltiska norden. Detta material kommer i en snar framtid att publiceras i form af en allmän matrikel öfver de nordiska (finska, danska, norska och svenska) alumnerna vid Jesuiterordens collegier och seminarier under slutet af XVI:e och början af XVII:e århundradet.

En något utförligare behandling af våra egna landsmän, än den en möjligast kortfattad matrikelstil tillåter, synes mig dock kunna erbjuda så mycket mera af intresse för finska läsare som en studie i samma ämne, men grundad på material hämtadt ur nordiska arkiv, redan föreligger i Professor Leinbergs uppsats, (senare kompletterad i Hist. Arkisto XVIII).

För korthetens skull och för undvikande af altför talrika noter, må här främst anföras de viktigaste källor, ur hvilka jag hämtat mina uppgifter ¹⁾). Dessa äro

¹⁾ I den under arbete varande allmänna matrikeln komma källorna naturligtvis att angifvas med all möjlig fullständighet och exakthet.

I:o Kataloger, visitationsrapporter, årsredovisningar och bref, hämtade ur den del af Jesuiterordens arkiv, som år 1870 fråntogs Orden vid Roms eröfring af de italienska trupperna.

II:o Afskrifter ur kataloger och andra handlingar, hvilka befinna sig i Ordens för forskningen icke tillgängliga arkiv, hvilka afskrifter godhetsfullt ställts till min disposition af Ordens nuvarande General, Pater Martin.

III:o Muntliga meddelanden af Cardinal Steinhuber, Collegium Germanicum's historiograf.

IV:o Collegium Germanicum's kataloger.

För att underlätta jämförelsen med de af Professor Leinberg publicerade uppgifterna har jag behandlat de finska alumnerna i samma ordning som Professor Leinberg, så att numrorna för de första tretton finnarna i denna artikel öfverensstämma med motsvarande numror i Professor Leinbergs meddelande. De finnar, hvilka jag anträffat utöfver dessa tretton, har jag sedan, med bibehållande af numreringen blott för dem, hvilka bevisligen varit elever vid Jesuiterordens undervisningsanstalter, låtit följa i kronologisk ordning efter deras inskrifningsdatum i lärovärken. Vid hänvisning till Professor Leinbergs uppsats angifves sidtalet såsom det är i Historiallinen Arkisto XI, dock med tillägg inom parentes af sidtalet i separattrycket af samma uppsats.

Bref och literära produktioner af de finska jesuitereleverna har jag, i betraktande af dessas i allmänhet ytterst ringa historiska värde, icke bifogat. Däremot har jag ansett mig böra i särskilda bilagor återgiva ett par handlingar af allmänna intresse eller af särskild betydelse för någon af de i artikeln förekommande ynglingarna.

Slutligen må ännu påpekas, att dessa uppgifter på intet sätt göra anspråk på fullständighet. De äro samlade i förbi-gående under forskningar, hvilkas hufvudändamål de på intet sätt utgjort och hvilka tillsvidare sträckt sig blott till den tid (början af 1590-talet), då de flesta af våra unga landsmän vid jesuitercollegierna ännu icke hunnit blifva aktiva deltagare i det offentliga lifvet. Dessa uppgifter röra alltså i främsta rummet deras skoltid, medan åt en framtidens forskning öfverlämnas

att närmare granska frukterna af den utbildning de fått samt deras ofta nog betydelsefulla roll i den jättelika kampen under första hälften af XVII:e århundradet.

N:o 1.

Gregorius Clementis.

Att denne verkliggen, såsom äfven Professor Leinberg antager, var en af de sex ynglingar, hvilka Laurentius Norvegus (Klosterlassé) år 1577 afsände till Rom, framgår ur följande anteckning i Collegium Germanicum's arkiv:

L. Montanus

P. Brasch

E. Petri

Gregorius Clementis, finlandensis, Ann. 22.

J. Bult

J. Petri

Sueci, missi a Patribus Societatis fuerunt admissi in Coll. Germ. 24. Ian. 1578; sunt humanistae, et habuerunt peculiare mandatum scriptum manu propria Ill:mi Comensis¹⁾.

I Collegium Germanicum stannade Gregorius Clementis till den 8 Maj 1583, då han afreste till Olmütz. Huruvida meningen var att han därstädes skulle afsluta sina studier är svårt att afgöra; i Olmützer katalogen förekommer han icke, men denna, såväl som för öfrigt alla de kataloger jag varit i tillfälle att konsultera, upptager blott de påfliga alumnerna, lämnande å sido externer och de kungliga stipendiaterna (andra funnos då ännu icke). Däremot upptager nämnda katalog en Gregorius Erici, äfven han *finlandensis* (jämför med N:o 11), hvilken inskrefs i Collegiet den 26 Maj 1589, stannade här tre år, till den 1 Juli 1592, och om hvars vidare öden man i Olmütz ej hade sig något bekant. Det är dock föga antagligt att denne skulle varit identisk med vår Gregorius Clementis. Familjenamnen, hvilka återfinnas i katalogerna, äro allt annat

¹⁾ Ptolemeo Gallio, Kardinal af Como och Statssekreterare under Gregorii XIII:s styrelse, var tillika „Protector“ för de påfliga seminarierna i utlandet. Han blef föröfrigt något senare äfven Protector Regni Suetiae.

än tillförlitliga; de skrefvos ut eller lämnades bort, ändrades eller „förbättrades“ allt efter elevernas önskan. Däremot synes man hafva varit synnerligen exakt i fråga om patronymika, och det är svårt att antaga, att Gregorius Clementis på vägen från Rom till Olmütz skulle förvandlats till Gregorius Erici. Härtill kommer den omständigheten, att Gregorius Clementis knappast efter att hafva afslutat sina studier vid Collegium Germanicum skulle sex år senare börjat på nytt i Olmütz.

I Collegium Germanicums stora katalog förekommer följande anteckning:

N:o 228. *Gregorius Clementis, Vandalus, Receptus 24 Jan. 1578.*
Discessit Olomutzium 8 Maij 1583.

Egendomligt är att denna beteckning Vandalus mig veterligen i åtminstone tre andra fall användes om finnar och detta just vid Collegium Germanicum. Orsaken till denna namnförväxling är svår att utröna¹⁾, men då en gång finnarna kallades „vandali“, ligger det nära till hands att antaga, att Finland skulle kallats „Vandalia“ och att anteckningen: „*fuit deinde ludimagister in Vandalia*“ kunde tydas så att vår Gregorius efter afslutade studier återvände till hemlandet. Det torde då icke vara alltför vågadt att anse honom vara den Gregorius Clementis „Papista Magister“, som 1584 utnämndes till rektor i Viborgs skola, men som efter blott fem månaders embetsverksamhet afsattes för sina papistiska sträfvandens skull.

N:o 2.

Olaus Marci Sundergelteus.

När Possevino på sin andra missionsresa till Sverige, i Juli 1579, anlände från Rom till Braunsberg, fann han därstädes en flock om icke mindre än tretton „svenska“ ynglingar, hvilka hans i Stockholm kvarblifna ordensbröder under hans frånvaro samlat. Bland dessa, hvilka nu fördelades mellan collegierna i Braunsberg och Olmütz, befann sig äfven Sundergelteus^{2).}

¹⁾ Se härom mera under N:o 7 i fråga om Johan Jussoila.

²⁾ . . . si mandavano poi tredici giovini a i seminarii di Brunsberga et di Olmuzzo, de i quali . . . un altro e stato ministro in Finlandia . . . Possevino till Como, 14 Sept. 1579.

Collegiet i Braunsberg saknade som bekant de högre kurserna; dess ändamål var och förblef intill XVII:e århundradet att tjäna som förberedande skola för de fullständigare lärovärken i Olmütz och Prag samt sedermera äfven för det i Vilna. Sundergelteus, som redan innehade en högre grad af kunska-per — han hade varit luthersk prest i Finland — afsändes därfor direkt till Olmütz. Angående tidpunkten för hans inskrifning i därvarande jesuitercollegium råder intet tvifvel, denna ägde rum den 12 Oktober 1579. Likaså säkert vet man, att han blef Baccalaureus Philosophiae året därpå, den 15 Oktober 1580. Däremot är tidpunkten för hans afgang oklar, likasom äfven frågan, hvart han efter afslutade allmänna studier begaf sig. Olmützer collegiets matrikel innehåller nämligen följande tvenne anteckningar:

N:o 3. Olaus Marci, Suecus, post Magisterium susceptum monachus factus est.

N:o 7. Olaus Sundergelteus, Finlandus, Baccalaureus Philosophiae, venit anno 1579, discessit 15 Aprilis 1581, ad aulam Regis Poloniae.

Dessa hvarandra delvis motsägande uppgifter måste otvivelaktigt hvardera hänföra sig till vår Olaus. Detta framgår redan däraf, att det låter högst egendomligt att under ett och samma år (1579, collegiets första) tvenne „sueci“ med förnamnet Olaus och med det ytterst sällsynta patronymikum Marci skulle blifvit intagna i Collegiet, hvilka till på köpet bägge två skulle blifvit „Baccalaurei“. Härtill kommer, att vid en jämförelse mellan antalet af de till olika collegier under detta år afsända skandinaviska ynglingarna och de respektive katalogernas namnuppgifter, i dessa senare i själfva värket finnes en Olaus för mycket.

Det gäller alltså att välja emellan uppgiften att Sundergelteus skulle blifvit munk och den att han skulle begifvit sig till polska hofvet.

Den senare förefaller absolut trovärdigare, redan därfor att det plötsliga afbrytandet af Sundergeltei studier just då han skulle öfverflyttas till teologiekurserna här finner sin naturliga förklaring. Possevino, som just stod i begrepp att vidtaga med sin tredje nordiska mission, sökte naturligtvis härvidlag begagna sig af alla disponibla krafter. Sundergelteus,

med sin nyssvunna lärda grad, var däförtiden den längstkomne af alla de ynglingar, hvilka utbildats enkom för propagandan i Sverige, och det är klart, att han skulle vara den förste som Possevino kallade till sig för att sedan försedd med nödiga instruktioner afsändas till Sverige.

Detta antagande bekräftas tillfullo af följande „*capita earum rerum quae in literis ex Suetia missis continentur*“. Af detta odaterade document, som torde vara skrifvet i Braunsberg till Possevino på våren 1583, anför jag här in extenso tvenne stycken, emedan de gifva en fullständig öfverblick af Sundergeltei värksamhet i Sverige.

5:o) *Alii utpote Olaus Sundergelthaeus et in primis cum redirent, ob commendationem patrum nostrorum, et eximiae doctrinae quam sperabat Sundergelthacum habere opinionem, iussi sunt conclave regium intrare, ibique in occulto cum Rege familiariter de omnibus rebus deliberare. Et cum nullus eorum esset Theologus aut Sacerdos, dedit illis scholarum administriones, literae interea parantur; incipiunt illi paulo audacius cum doctoribus disputare, aperte probare Lutherum fuisse Antichristi praecursorem: nec esse in Suetia unum verum sacerdotem, et similia. Mox hostes Catholicorum ad Regem contendunt, proditores illos Regni clamitant, multa mentiuntur, rogant, ut si velit Regno bene consultum non promoveat tales turbatores ad saecundam iuuentutem. Quaeqd tum responderit Rex, redeunt illi ac nuntiant, principem gravissime offensum ac beneficia sua revocare.*

6:o) *His ita gestis prohibent illi hostes ne (oläsl.) aperte agant. Sundergelthaeus statim confert se in Finlandiam, parentes et amicos suos ad fidem reducturus, qua re bene confecta dicitur huc advolaturus ut etiam Theologiae studium perficiat.*

Såsom härur framgår värkade Sundergelteus som katolsk missionär i självfa Finland. Han är antagligen den enda af de ur Jesuiterordens seminarier utgångna finska ynglingarna, hvars värksamhet sålunda sträckt sig till eget land. Huru länge denna värksamhet varade och med hvilken framgång den utöfvades, är mig icke bekant.

Meddelandet att Sundergelteus efter slutförft värf i Fin-

land ämnade återvända till Braunsberg för att afsluta sina studier, besannade sig; detta framgår däraf att hans namn återfinnes bland medlemmarna i Congregatio Beatissimae Virginis Annuntiatae vid Braunsberger seminariet. När han vann inträde därstädes, har jag emellertid icke kunnat bestämma, ty Olai namn förekommer icke i de Braunsberger kataloger jag haft till mitt förfogande. Detta bevisar för öfrigt ingenting annat, än att han icke var påflig alumne, hvilket åter är ganska naturligt: en så pass förtjänt man som Sundergelteus, kan med all säkerhet antagas hafva varit kunglig stipendiat. Så mycket är säkert, att den uppgift af Fant, på hvilken Professor Leinberg stöder sig, icke kan vara riktig. Hade nämligen Sundergelteus redan år 1584 återkommit till Braunsberg, så skulle hans namn otvifvelaktigt återfinnas i Possevinos förteckning af år 1585 öfver *alla*, såväl påfliga som andra, alumner vid Collegiet från dess första grundande, hvilket icke är fallet. Ej heller torde den af Professor Leinberg omnämnda Olaus Finlandus kunna vara identisk med Sundergelteus, ty i en af Braunsberger matriklarna förklaras denne Olai Finlandi korta närvaro vid collegiet med anteckningen *discessit clanculum*, hvilket ju knappast torde kunna passa in på Sundergelteus. Dennes vistelse i Braunsberg kan för öfrigt icke hafva varit långvarig, då Collegiet saknade de högsta kurserna. Hvart han sedermera begaf sig och hvor han afslutade teologiekursen, är mig tills vidare obekant.

Likaså äro hans senare lefnadsöden ännu höljda i dunkel. Utöfver hvad Professör Leinberg meddelat, att Sundergelteus 1596 var kyrkoherde i Alt-Pernau, kan jag blott tillägga, att han kort därpå befördrades till enahanda embete i Dorpat. I en synnerligen värdefull, af Johan Vasthovius år 1599 eller 1600 uppgjord förteckning öfver de svenska katolikerna vid denna tidpunkt, finna vi nämligen följande anteckning¹⁾.

Olaus Sundergelteus prepositus Torpatensis, Torpati in Livonia, Finlandus.

¹⁾ Då denna förteckning, hvars original förvaras i Vatikanarkivet, innehåller upplysningar om flera finska katoliker, har jag ansett mig böra återgifva den in extenso som bilaga till dessa meddelanden. Se Bilaga N:o 1.

Hvad slutligen beträffar den finska grammatiken, hvars utarbetande Antonio Possevino anförtrodde åt Sundergelteus, hafva alla mina bemödanden att få någon uppgift om den varit fruktlösa. Någonsomhelst antydan om den finnes hvarken i den del af Ordensgeneralens arkiv, som 1870 blef italiennarenes rof, eller i den del af ordensarkivet jesuiterna lyckades rädda åt sig och där efterforskningar på nuvarande Generalens befallning värvkställts för min räkning.

N:o 3.

Valentinus Thomae.

Denne, en af de mest framstående bland de finska ynglingar, hvilka erhållit sin utbildning vid Jesuiterordens undervisningsanstalter, var hemma från Malmby i Nyland. I en egenhändigt skrifven förteckning öfver Braunsberger Collegiets alumner, som Possevino i Juni 1582 insände till Statssekretären Cardinalen af Como, kallas Valentinus uttryckligen *Nylandensis* och i ett påfligt rekommendationsbref, om hvilket vi genast skola tala, *Valentinus Thomae Malmbi*. Äfven var Valentinus i besittning af ett släktnamn. I Vilna Collegiets matrikel kallas han nämligen *Valentinus Lissius*, och Vasthovius upptager honom under namnet *Valentinus Lossius*. Om ingen annan af de finska alumnerna äga vi i fråga om namn och hemort så fullständiga uppgifter som om denne.

Tillsamman med icke färre än åtta kamrater afsändes Valentinus från Sverige af Possevino på vårsommaren 1580. Den 20 Juni anlände de till Braunsberg och intogos alla nio i därvarande Collegium. Valentinus var då sjutton år gammal och synes icke hafva haft någon nämnvärd skolbildning, ty han skrefs in som *infimista*. Hans vistelse i Braunsberg blef där för ganska långvarig, men hans kunskaper i stället så mycket mera gedigna och enhetliga. Enligt Braunsberger matrikeln afsändes han slutligen, den 10 Mars 1587, tillika med en annan landsman, Haraldus Laurentius (se N:o 15), till Vilna för att därstädes studera *casibus conscientiae et controversijs*. Detta öfverensstämmer emellertid icke med Vilna-katalogen, där *Valentinus Thomae Lissius*, *Finno* upptages såsom inskriften redan är 1586. Hvilkendera uppgiften är den rätta, kan jag ej af-

göra; dock förefaller Braunsbergeranteckningen säkrare, såsom bättre öfverenstämmande med de olika kursernas följd. I Vilna förblef Valentinus åtminstone två år, att döma efter den tidpunkt, då de af Professor Leinberg citerade festkvädena trycktes. Om hans begåfning och hans framsteg vittnar bäst det faktum, att han sommaren 1589 afsändes till Rom för att i katolicismens centrum vid Collegium Germanicum slutföra sin teologiska utbildning. I de fragmentariska kataloger öfver alumnerna vid detta Institut jag förfogat öfver, har jag icke kunnat återfinna denne vår landsmans namn¹⁾. Något tvifvel om att Valentinus värligen vid detta lärovärk afslutat sina studier förefinnes, såsom vi genast skola se, dock icke.

I Collegium Germanicum gick Valentinus Thomae antagligen igenom de tvenne högsta teologiska årskurserna och utdimitterades då samtidigt med svenskaen Andreas Stalerus år 1591. Efter afslutade studier stannade de båda vännerna i Rom, där Stalerus fick anställning vid Birgitta hospitalet; om Valentini Thomae görande och lätande under denna tid är däremot intet bekant. Så mycket är i alla fall säkert, att han lyckades i den eviga staden förvärfva sig anseende och mäktiga gynnare, ty då han, troget åtföljd af kamraten Stalerus, år 1593 längtade tillbaka till Norden, vederfors honom den ytterst sällsynta utmärkelsen, att påfven själf, den för Norden så lifligt intresserade Clemens VIII²⁾, rekommenderade honom

¹⁾ Collegium Germanicums kataloger, likasom för öfrigt katalogerna för alla de öfriga jesuitskolorna, upptaga i regeln blott de ordinarie elevernas namn. Förutom dessa funnos så godt som vid hvarje Collegium extarer samt kungliga och andra stipendiater, hvilka, beroende på huruvida katalogen upprättades i och för pekuniära redovisningar (det vanligaste fallet) eller för annat ändamål, negligerades eller togos med i beräkning. Hvar särskilt Collegium Germanicum beträffar, funnos där sex enkom för nordbor afsedda Birgittinerstipendier, hvilka på Gregorii XIIIs befallning utbetalades af det numera i främmande händer komna Heliga Birgitta hospitalets inkomster. Tidtals förekommo dessutom kungliga stipendiater i varierande antal. Alla dessa nämns endast undantagsvis i de till årsredovisningarna bifogade elevförteckningarna, hvilket förklrarar, att en elev, som bevisligen genomgått ett visst lärovärk, ofta icke återfinnes i detta lärovärks kataloger.

²⁾ Han hette före sitt val till påfve Hippolytus Aldobrandini och hade i egenskap af legat i Polen varit i tillfälle att noga studera förhållandena därstädes och i hela den baltiska norden.

och hans vän Stalerus, *hvilka med beröm afslutat sina studier vid Collegium Germanicum*, hos konung Sigismund¹⁾).

Om Valentini Thomae öden efter hans afresa från Rom är mig föga bekant utöfver den af Professor Leinberg meddelade uppgiften, att han blef kunglig loftalare vid Sigismunds hof. Denna uppgift härstammar från år 1602. Dessförinnan, ungefär 1599, var Valentinus tillika med en annan finne, Magnus Buch, *clericus in Aula*, såsom det framgår ur Vasthovii förteckning. I en förteckning öfver „*de Papisten in Polen*“, som förvaras bland „Handlingarna rörande Sigismunds anhängare“ i Svenska Riksarkivet i Stockholm, nämnes en „*Pater Valentin von Kariszloij, In Finlant*“, hvilket ganska väl kan passa in på vår Valentinus.

Slutligen må ännu anföras, att i samma festskrift, där de af Professor Leinberg aftryckta kvädena af Valentinus Thomae förekomma, finnes ytterligare ett dylikt af honom med rubrik: „*Studiosi Academiue Vilnensis se Regi Ser:mo commendant*“. Kvädet, i samma stil som det förut publicerade, har 20 verser och finnes i den ytterst värdefulla samlingen²⁾ af „*Carnina lat. et graeca Suecorum*“ i Uppsala Universitets bibliotek (Cronstedtska saml. 4. 11. 34).

I Vasthovii förteckning förekommer en *Germundus Thomae, finlandus*. Om honom säges intet annat än att han, då förteckningen uppsattes, befann sig *in aula Regis*. Detta i förbindelse med det gemensamma patronymiket kunde möjligen tyda på att vi här hafva med en bror till Valentinus Thomae att göra. Några säkrare skäl för ett dylikt antagande har jag dock icke.

¹⁾ Se Bilaga N:o 2.

²⁾ Denna samling likasom mångt och mycket annat af de skatter, hvilka finnas i Sveriges offentliga eller privata arkiv, hör till de obetydliga kvarlefvrorna efter det oerhörda byte svenskarna gjorde under XVII:e århundradets invasioner i Polen och Preussen, då dessa länders såväl officiella som kyrkliga och privata arkiv och bibliotek på ett rent af vandaliskt sätt plundrades, skingrades och bortsläpades af de segrande.

N:o 4.

*Michael Jussoila*¹⁾.

Denne Michael Jussoila är samma person som den af Professor Leinberg under N:o 9 sid. 202 (47) upptagna Michaël Justaei. Den hos Theiner tryckta förteckningen, ur hvilken Professor Leinberg hämtat uppgiften om *Justaeus*, är behäftad med några svåra tryckfel. I originalet står sálunda icke *Justaei* utan *Jussaei*, hvilket redan leder oss vida närmare de mångfaldiga förvrängningar som Jussoilas namn ständigt underkastades i utlandet (*Jussula*, *Jussila*, *Jusila*, *Insula*, *Insoyla*, *Jussai*, *Jusseus* o. s. v.). Alla vidare tvifvel bortfalla emeller tid, om vi sammanställa den af Professor Leinberg citerade anteckningen ur Braunsberger matrikeln om Michael Jussoila med tvenne likalydande anteckningar om den förmenta *Justaeus*, hvilka finnas, den ena i en af Possevino sommaren 1582 egenhändigt skrifven förteckning öfver eleverna i Braunsberg, den andra i en år 1580 upprättad katalog öfver samma elever, af hvilken en afskrift godhetsfullt tillstälts mig af Jesuiterordens General. De lyda så här:

*Jussoila Michael, Suecus, Rec. 15 Nov. 1579, 18 Nov. 1582
pie mortuus in Seminario* (Braunsberger matrikeln).

*Jussaei Michael, Finlandus, Ann. 16, Rec. 15 Nov. 1579.
(Possevino 1582).*

*Jussaei Michael, Finlandus, Ann. 16, Rec. 15 Nov. 1579.
(Jesuiter Ordens katalog).*

Att tvenne nordbor — vid beteckningarna „suecus“ och „finlandus“ bör för öfrigt icke fästas stort afseende, de användas heller om buller — att tvenne nordbor således, begge med förnamnet Michaël, *på samma dag* (15 Nov. 1579) skulle blifvit intagna i Braunsberger Collegiet är nämligen omöjligt, ty Possevinos katalog af år 1585, den enda som upptager *alla*

¹⁾ Jag bibehåller här formen *Jussoila* på grund af hvad Professor Leinberg sid 188 (33) i sin uppsats anför om familjenamnets skrifsätt i Raumo. Såsom vi emellertid i fråga om Johan Jussoila (N:o 7) skola se skref denne — den enda medlemmen af familjen, af hvilken jag sett en autograf — sitt namn *Jussula*. Jag vill yttermera tillägga, att ifrågavarande autograf är utmärkt väl skrifven och namnteckningen synnerligen tydlig.

alumner, hvilka studerat vid Collegiet till detta datum, oberoende af om de varit påfliga stipendiater eller ej, vet af blott tvenne elever med förnamnet Michael, den ena vår Jussoila, den andra en preussare med familjenamnet Vendelech.

Michaël Justaeus är alltså identisk med Johan Jussoilas bror Michaël Jussoila, och den enda nya upplysning vi erhålla af ofvanstående är att denne vid tiden för sin inskrifning i Braunsberger Collegiet var sexton år gammal.

N:o 5.

Laurentius Jussoila.

Dennes lefnadsbana synes hafva varit ännu kortare än brodern Michaels. Anländ till Braunsberger Collegiet den 25 April 1586 blef han inskrifven som elev vid lärovärket den 1 Maj samma år. Efter knappa tvänne års vistelse i Collegiet afreste han till Warschau, där döden ännu samma år afbröt hans bana.

Orsaken till Laurentii resa till Warschau är icke svår att gissa sig till. Sigismund af Sverige hade blifvit utropad till Polens konung och hade nyss anländt till sitt nya fädernesland. Med den nye konungen anlände äfven till Polen dennes hofkaplan och förtrogne, den äldsta af bröderna Jussoila, Johan. Helt säkert var det på dennes kallelse Laurentius nu infann sig vid hovet och antagligen hade äfven han blifvit delaktig af all den bevågenhet Sigismund städse visade denna honom så tillgifna familj, om icke döden kommit emellan.

Jämför man den anteckning i Braunsberger katalogen, som hänpör sig till Laurentius Jussoila, med den som Professor Leinberg efter den Ahlqvistska afskriften af denna katalog anger såsom gällande brodern Jósephus, framgår att det oriktiga inträdesåret, hvilket af Ahlqvist angives för denna senare (jämför N:o 6), beror på en förvexling med brodern Laurentius. Någon betydelse har saken ju blott i och för bestämmandet af brödernes antagliga åldersföljd.

N:o 6.

Josephus Jussoila.

Såsom redan påpekats i fråga om brodern Laurentius, skilja sig uppgifterna om denne finne i de Ahlqvistska afskrifterna betydligt från originalkatalogernas meddelanden. Enligt dessa blef *Josephus Jussoila* inskrifven i Braunsberger Collegiet icke år 1586 utan först 1592 den 4 September. Synnerligen väl begåvad, blef *Josephus Jussoila* snart en af lärovärkets mest lofvande elever. Hans namn återfinnes i förteckningen öfver medlemmarna i Congregatio Beatissimae Virginis Annuntiatae, denna elitkorps inom collegiet, dit uteslutande de främste ej blott i kunskaper utan äfven i tro och nit för katholicismen ägde tillträde. Vid inträdet i Collegiet måste *Josephus Jussoila* ägt en ganska försvarlig grundbildung, ty redan på våren 1595 var han färdig att öfvergå till specialstudierna. Vi veta redan, att de högre kurserna saknades i Braunsberg; *Josephus* måste därför söka sig till något fullständigare lärovärk. Här kom honom äldste brodern Johans inflytande och Sigismunds gunst för familjen väl till pass. Kallad till hofvet på sommaren 1595 afsändes *Josephus* ännu samma höst såsom alumnus regius till Collegium Germanicum i Rom. Hans vistelse i den eviga staden blef emellertid icke långvarig: Sigismund behöfde för de svenska angelägenheterna pålitligt folk och *Josephus* återkallades. År 1597 finna vi honom under namn af *Josephus Finno* inskrifven vid de högre kurserna i Vilna, men ej heller nu lyckades det honom att i fred få afsluta sina studier. Det finnes antydningar om att Sigismund använde den honom fullt tillgifne finske ynglingen i diverse uppdrag af politisk natur, och att så varit fallet framgår af den behandling denne sedermera rönte från svenskarnas sida; jag har dock hittils icke funnit något, som kunde närmare belysa denna del af *Josephi* lif.

Planerna för återeröfrandet af sitt upproriska arfrike måste Sigismund emellertid snart skjuta i andra rummet och en period af lugn inträdde, af hvilken vår envise finne begagnade sig för att än en gång taga itu med de städse afbrutna studierna. Vidpass 1599 finna vi honom åter igen i Rom till sammans med Vasthovius, och denna gång synes han ändteli-

gen hafva nått målet, ty det heter uttryckligen om honom att *theologiam Romae absolvit*. Prästvigd blef han emellertid icke, ty 1602 finna vi honom åter vid hofvet, *nondum sacerdos*, men dock *Sacerstanus Serenissimi Regis*.

Bland handlingar, hvilka viceprovincialen öfver jesuiterprovinsen Polonia, Pater Paul Boxa, insände till ordensgeneralen efter en inspektion af Collegierna i provinsen år 1602, finnes äfven en fullständig katalog öfver påfliga alumnerna i Braunsberg från collegiets första år. I denna katalog har en senare hand tecknat efter Josephi Jussoila's namn den lako-niska men dock så talande anmärkningen *In captivitatem in Sueciam abductus*. Denna, den sista anteckning jag funnit om denne vår landsman, tyder på att han, likasom äfven äldre brodern Johan och mången annan finne för öfrigt, dyrt fick umgälla sin obrottliga trohet emot sin lagliga konung och sin tro.

N:o 7.

Joannes Jussoila.

Den äldste af bröderna Jussoila är onekligen en af de mest intressanta, icke blott bland de finska alumnerna, utan bland alla de unga nordbor hvilka fått sin utbildning i Jesuiterordens undervisningsanstalter.

Vid det af Laurentius Norvegus (Klosterlassen) ledda collegiet i Stockholm hade Johan Jussoila redan erhållit en omfattande grundbildning, ty i Collegium Germanicum blef han genast emottagen som „*logicus*“. Resan till Rom gjorde han tillsammans med Antonio Possevino och lyckades han under denna resa förvärfva sig den store jesuitens fulla gunst genom sin utmärkta begäfning och sin energiska karaktär.

I Collegium Germanicums kataloger finnas tvenne anteckningar om Jussoila. Den ena lyder:

Anno 1578, Die 2 octobris Ex mandato Ill:mi Card. Comensis
Guilelmus Gren
Ioannes Chritvis
Andreas Gerso
Ioannes Iussoyla, Suecus, Ann., logicus.
Hi venerunt ex Suetia.

Den andra tillägger blott, att Jussoila lämnade collegiet den 16 Maj 1580. Från Jussoilas vistelse i Rom finnes i behåll ett egendomligt dokument. I Juli 1577 hade Pontus de la Gardie på Johan III:s befallning inför Regia Camera della Summaria i Katarina Jagellonicas namn börjat en process mot drottningens syster, prinsessan Anna af Polen, angående delningen af arvet efter begge furstinnornas moder, Bona Sforza. Efter Ponti afresa hade biskopen af Fano, Monsignor Ippolito Capilupi, blifvit utsedd till Johan III:s ombud i Italien, men de fullmakter, hvilka tillställdes honom från Stockholm, tillfredsställde icke de neapolitanska domarene, hvilka till och med betviflade fullmakternas äkthet. Efter många om och men beslöts slutligen, att fullmakterna skulle gälla, blott de blefve bevittnade af trovärdiga personer, och den 29 April 1579 finna vi att D. Botvitus Nericius, ofvanbemälde Guilelmus Gren samt vår Johan Jussoila sammanträdde inför Prosper Campanus, „Archivii Romanae Curiae scriptor et Notarius publicus“ samt att de här *dixerunt et affirmaverunt etiam cum iuramento . . . se cognoscere sigillum et subscriptionem dictae Ser:mæ Regiae et ita esse ac servari de more illarum regionum ut sigillum et subscriptionem dictae Ser:mæ Maiestatis sufficient in similibus literis Patentibus et plenam fidem faciunt.* På originalet har Jussoila tecknat sitt namn: *Ioannes Iussula, Vandalus*¹⁾.

Detta egendomliga epitet *vandalus* finner möjligén här sin förklaring i de neapolitanska domarenas petighet. Konungens titel lydde: Suecorum, Gothorum *Vandalorumque Rex*. För att bevittnandet skulle göra bättre effekt, tecknade Gren, som var hemma från Stockholm, „suecus“, Nericius, som var född i Sala, „Gothus“, hvarvid vår Jussula, som hvarken var suecus eller gothus, för tillfället fick agera „vandalus“.

Huru stora de förhoppningar voro, hvilka Antonio Possevino gjorde sig om Jussoila, framgår bäst ur flera bref från den berömdje jesuiten till de påfliga seminariernas protektor Statssekreteraren Cardinalen af Como. Sålunda skrifver Possevino från Braunsberg den 11 Juli 1579, just innan han skall anträda öfverfarten till Sverige, att Petrus Brask (en svensk

¹⁾ En lika lydande påteckning finnes på en af Johan III utfärdad fullmakt, daterad den 30 November 1578.

alumn vid Germanicum) och Johan Jussoila borde få i uppdrag att till svenska språket översätta den romerska katekessen och andra katolska arbeten. För att snabbare öka de krafter, hvilka skulle användas i den svenska missionen, föreslog Possevino dessutom, att de bäge ynglingarna skulle meddela undervisning i svenska språket åt dem af Collegiets elever, som voro hemma från „*la Germania inferiore, la cui lingua e molto vicina a quella di Suetia*“. Det finnes skäl att antaga, att detta förslag godkändes: bevisligen voro nämligen några af de senare från Collegium Germanicum till Sverige afsända tyska alumnerna mäktiga svenska språket redan vid sin ankomst till Sverige. Från Linköping skrifver Possevino den 24 Maj 1580 till Cardinalen af Como och ber honom utvärka, det Jussoila så snart som möjligt måtte blifva prestvigd och afsänd till honom. Något senare upprepas denna anhållan med tillägg att Jussoila borde afsändas innan han ens afslutat kursern, så snart han blott lärt sig det nödvändigaste.

Innan dessa bref ens hunnit fram hade emellertid Como, som var lika angelägen som Possevino själf om att se Jussoila aktivt deltaga i den svenska missionen, pådrifvit dennes studier och afsändt honom till Sverige; vi veta att han lämnade Rom i Maj 1580.

Till Sverige kom Jussoila emellertid icke denna gång ännu. I Braunsberg mötte honom underrättelsen om hvad som tilldragit sig i Sverige under Possevinos andra missionsresa och om dennes snara återkomst. Jussoila beslöt därför att invänta honom, och för att ej förlora tid skref han sig in vid Braunsberger collegiet, där hans namn återfinnes i Possevinos fullständiga katalog.

Med Possevinos återkomst från Sverige, sensommaren 1580, ändrades planerna för landets rekatalisering helt och hållet. Possevino hade tillfullo insett, att under en så ynklig och viljelös konung som Johan III var, intet hopp förefanns att vinna någonting genom underhandlingar eller direkt propaganda-arbete. Han beslöt nu att bygga på framtiden och att i främsta rummet utbilda en korps af skickliga och kunniga missionärer, åt hvilka sedan skulle anförtros arbetet på den unga generationens omvändelse. I Sverige kvarlämnades blott så mycket folk som nödigt var för att bibehålla hvad man re-

dan vunnit, i främsta rummet tronföljarens, hertig Sigismunds, bevägenhet, och Possevino's alla bemödanden koncentrerades nu på att få så många svenska elever som möjligt att studera vid de katolska seminarierna.

I enlighet med denna plan beslöts nu att Jussoila främst skulle fullborda sina studier, hvarför han omedelbart afsändes till Collegiet i Olmütz, där vi år 1581 finna honom inskrifven på filosofiekursen. Efter att hafva afslutat denna åhörde Jussoila yttermera teologiekursen i Prag och här blef han äfven efter fullbordade studier på våren 1584 prästvigd af påfliga Nuntien, Biskopen af Vercelli.

Kort därpå tilldelades Jussoila genom öppen fullmakt af den 22 Maj 1584 af Possevino i dennes egenskap af apostolisk Nuntius i hela norden särskilda privilegier och särskild myndighet vid utöfvandet af det prästerliga ämbetet¹⁾. Nu var Jussoila färdig att aktivt ingripa i det svenska missionsarbetet.

I Juni begaf han sig till Polen, där han af Possevino erhöll detaljerade instruktioner, hvarpå han omedelbart anträdde resan till Sverige.

I Stockholm blef Jussoila mycket hjärtligt emottagen af hertig Sigismund och kort efter sin ankomst utnämnd till dennes concionator. Hans egenskap af katolsk präst, som han ingalunda hemlighöll, hade redan väckt ett starkt missnöje hos det protestantiska prästerskapet, hans oförskräckta uppträdande, hans eldiga predikningar förvandlade snart missnöjet till förbittring.

Jussoila synes hafva vinnlagt sig aldeles särskilt om sina egna landsmäns omvändelse; Possevino meddelar nämligen på grund af bref skrifna af Jussoila själf och af hans i Stockholm vistande collegiikamrater, att vår landsman därstädes predikade icke blott på svenska utan äfven *på finska*, och att hans predikningar hade åsyftad värkan²⁾.

¹⁾ Detta viktiga dokument, hvars original förvaras i Jesuiterordens sekreta arkiv, har genom nuvarande Ordensgeneralens tillmötesgående blifvit mig meddeladt i afskrift och bifogas härtill in extenso. Se Bilaga N:o 3

²⁾ . . . Aggiungono (i brefven från Sverige), che quel sacerdote il quale questa istade gli mandai (nämligen till hertig Sigismund), pre-

Det luterska prästerskapets förbittring emot Jussoila antog snart en för denne hotande karaktär. I Februari 1585 samlades i Stockholm med anledning af Johan III:s giftermål med Gunilla Bielke ärkebiskopen, trenne biskopar och ett stort antal präster från hela riket. Inför denna imponerande församling uppfordrades nu Jussoila att försvara sina åsikter. Hade man hoppats, att den unge finnen skulle känna sig bortkommen inför rikets hela klerus, så slogo dessa förhoppningar grundligt fel. Jussoila uppträdde tvärtom synnerligen käckt och det blef ord och inga visor kyrkomötet fick höra.

I katolikernas ögon blef resultatet en storartad seger för Jussoila, och det är ju mycket antagligt att han, tack vare en större oratorisk förmåga, tack vare de grundliga kunskaper han nyss inhämtat, samt främst tack vare den särskilda vikt man i jesuitercollegierna lade på „*controversiae*“, kunnat bibehålla öfverhanden i en församling, hvarest högst få kunde mäta sig med honom i kunskaper och polemisk färdighet. Egentligen är i alla fall, att de svenska historikerna Dalin, Anjou m. fl. icke nämna något om denna märkliga dispyt.

Ryktet om Jussoilas seger spred sig snart till de svenska katolikerna i utlandet genom talrika bref från kamraterna i Stockholm, i hvilka alla uttalades den djupaste beundran för den oförskräckte finnen. Possevino, som hos den nyssvalde Sixtus V icke fann samma obegränsade liberalitet för sitt älsklingsvärv, de katolska seminarierna, som under Gregorius XIII., anför i ett bref af den 28 Oktober 1585 till Cardinal-Statssekretären Jussoilas oförskräckta uppträdande och hans oratoriska seger öfver denna församling af „*sju pseudo-biskopar och öfver tvåhundra heretiska prester*“ som ett bevis på hvad frukt Collegierna burit och som ett argument för en större gifmildhet gentemot dem.

I Sverige däremot gaf sig det luterska prästerskapets förbittring mot Jussoila uttryck i den af Professor Leinberg delvis återgifna „*Bispernes Klagemåll öffuer denn Ochristelige och otillbörlighe försmädelse och skällenzordh som Joannes finne Jes-*

suwiter¹⁾ haffuer hafft emoth osz och vårt Embete, så och sedan dagligen ij sine predicininger ij vår Nehrware och annorstädhs dem wittspridher. Tillika igångsattes en stark agitation emot katolikerna och särskildt emot deras missionärer, en agitation inför hvilken den städse vankelmodige Johan III, som dock i hemlighet favoriserat katolikerna och gifvit dem anställning vid sitt kansli och vid skolorna²⁾, nu återigen böjde sig och lät en sträng räfst försiggå.

Men Jussoila lät ej afskräcka sig, utan fortsatte oförtrutet sin värvksamhet. Till sin forne rektor vid Germanicum, med hvilken han städse förblef i relationer, skref han själf, att hans lif sväfvade i fara och att blott Sigismunds särskilda protektion skyddade honom mot det luterska prästerskapets raseri.

I betraktande af den för katolikerna allt hotfullare stämningen i Stockholm och på yrkande af Johan III, som önskade att den främsta orsaken till missnöjet skulle aflägsnas, måste dock hertig Sigismund skilja sig från sin „concionator“. Jussoila sändes nu till Vadstena. Hans ifver för katolsk propaganda minskades ingalunda och att hans värvksamhet i södra Sverige ingalunda förblef fruktlös, därom vittna de många sydsvenske ynglingar, hvilka snart begynte söka sig till Braunsberger Collegiet. Själf meddelar Jussoila i ett bref dateradt Kalmar den 1 Juni 1586, att katolicismen gör goda framsteg såväl vid som utom hofvet och att tolf adelsmän redan låtit omvända sig.

När den antikatolska stormen något lugnat sig, synes Jussoila hafva blifvit återkallad till Stockholm, där han återtog sin plats hos hertig Sigismund, hvars fulla förtroende han vunnit. När denne året därpå blifvit utropad till Polens konung åtföljde Jussoila honom till detta land.

Jussoilas värvksamhet vid Sigismunds hof har jag icke varit i tillfälle att närmare studera. Så mycket är säkert, att denna hufvudsakligen nu blef af politisk betydelse och i detta

¹⁾ Detta är ett misstag: Johan Jussoila var icke och blef aldrig jesuit, han subordinerade ej heller på något sätt under de i Stockholm varande medlemmarna af Orden.

²⁾ Jämför 5:o af de sid. 6 citerade „Capita earum rerum quae in literis ex Suetia missis continentur“.

bör man otvifvelaktigen söka skälet till den barbariska behandling Jussoila rönte från hertig Karls sida, se Professor Leinbergs artikel s. 201 (46)¹⁾.

Om hans senare öden kan jag blott, anföra att enligt uppgifter, hvilka jag icke kunnat kontrollera, han skulle hafva dött i följd af den tortyr hertig Karl lät honom undergå.

N:o 8.

Joachimus Finlandus.

Joachimus Finlandus återfinnes i ingen af de kataloger öfver Braunsberger alumnerna jag haft till mitt förfogande, förutom i Possevini förteckning af år 1585, hvilket tyder på att han icke var påflig stipendiat. För åren 1578—1580 äro namnen på *alla* alumnerna kända, på hösten 1581 befinnes Joachimus redan vara i Prag, hans ankomst till Braunsberg måste således hafva ägt rum under året 1580 eller på våren 1581. I alla fall var hans vistelse i det preussiska collegiet icke längvarig. Denna hans snabba förflyttning till ett fullständigare lärovärk än det i Braunsberg, såväl som hans redan i Januari 1582 emottagna förbindelse att i framtiden ansluta sig till Jesuiterorden, visa att Joachimus redan vid sin ankomst till Braunsberg måste hafva varit i besittning af ett högre kunskapsmått.

Anteckningen i Possevinos förteckning af år 1585 rörande Joachimi inträde i Jesuiterorden och hans död måste vara tillkommen betydligt senare än självva förteckningen. Bezeichningen „*factus Societatis*“ användes i allmänhet blott om dem, hvilka blifvit „*professi quattuor votorum*“, Ordens enda „värkliga“ medlemmar, och till denna värdighet erfordrades ett kunskapsmått, hvilket Joachimus icke på något sätt kunnat erna till året 1585, äfven om han 1581 hade blifvit inskriven direkt på någon af de högsta klasserna.

Egendomligt nog förekommer Joachimi namn icke häller

¹⁾ Som bilaga N:o 4 återgifves här en afskrift ur Epistolarum Synopsis i Collegium Germanicum's Arkiv, hvilken just relaterar den märkliga disputationen och synnerligen klart framställer hofvets förhållande till katolicismen.

i en i Rom befintlig originalföreteckning „*eorum omnium qui ex Seminario Braunsbergensi Pontifico ad Societatem sunt aggregati ab initio erecti Seminarii*“. I denna år 1649 upprättade företeckning förekomma in summa blott fem nordbor, af hvilka blott en finne, nämligen i kronologisk ordning:

Laurentius Boierus, Suecus.

Petrus Klingerus, Suecus.

Paulus Ingewaldi, Finlandus.

Joannes Kydius, Danus.

Gorgonius Ageison, Danus.

Några vidare underrättelser om Joachimus har jag icke tillsvidare funnit.

N:o 9.

Michael Justaei.

Vid omnämndet af Michael Jussoila (Jfr. N:o 4) har jag redan framhållit, att Michael Jussoila och Michael Justaei äro en och samma person och att det förra namnet är det rätta.

N:o 10.

Casparus Justen.

I den Ahlqvistska katalogafskriften i Riksarkivet i Stockholm såväl som i den i Rom befintliga afskriften af Braunsberger katalogen förekomma följande tvänne anteckningar:

Casparus Justen, Rec. 16 Jan. 1590, Finlandus, Discessit clanculum 9 Nov. 1590.

Casparus Justini, Rec. 16 Jan. 1591¹⁾, Suecus, Discessit clanculum 9 Nov. 1591.

Att dessa två anteckningar hvardera sig till vår Casparus står utom alt tvifvel, men hvilken af dem är den rätta, eller med andra ord vid hvilket år (1590 eller 1591) Jus-

¹⁾ I Stockholmska afskriften heter det visserligen om Justini: Rec. 1 Aug. 1591. Detta är emellertid ett skriffel af Ahlqvist. Originalet säger 16 Januari 1591.

tens korta vistelse i Braunsberg ägde rum, detta förblir tillsvidare omöjligt att utreda.

Angående Caspar Justens senare öden finnes i den af Viceprovincialen Paul Boxa till Ordensgeneralen år 1602 insända matrikeln en viktig variant af den anteckning Professor Leinberg hämtat ur Ahlqvistska samlingen. Boxa säger nämligen *Postea in patria, Ser:mae Reginae aulicus factus, mortuus, ut putatur, catholicus.*

Först och främst få vi här en tidsbegränsning: Boxa skref 1602, och då var således Caspar Justen redan död.

För det andra: sammanställa vi det kategoriska yttrandet *in patria aulicus factus*, med det förhållande, att Boxa icke vet säkert (ut putatur), huruvida Justen dött som katolik, hvilken osäkerhet icke låter förklara sig, om Justen dött i Boxas egen ordensprovins Polen, samt slutligen med Justens antecedentia som rymmare ur Braunsberger Collegiet efter blott några månaders vistelse därstädes, så förefaller det mig antagligast, att Justen efter sin rymning icke mera återvände till Polen utan fick anställning i Sverige vid hovvet och äfven dog i detta land.

Mot detta antagande talar blott en omständighet, nämligen uttrycket *Serenissima Regina*. En af de landsflyktiga finuarna eller svenskarna skulle naturligtvis aldrig hafva gått in på att kalla den upproriske hertigens af Södermanland gemål Serenissima Regina; lika litet hade en polack gjort det. Men Paul Boxa var hvarken finne, polack eller svensk; hans egenskap af Jesuiterprovincial ställde honom mer eller mindre öfver de nationella lidelserna, och i redigeringen af en elevkatalog för sin general kan man ju antaga att han af förbiseende använder ett uttryck, som i en legitimistisk svensks öron hade klingat inkorrekt.

Att vinna sonen till en „*pseudo-episcopus lutheranus*“ var för den katolska missionen en alltför stor triumf för att man ej på allt sätt skulle hafva omhuldat en sådan akvisition, och hade Casparus Justen värligen förblifvit katolik och i denna egenskap erhållit anställning vid Sigismunds hof, så skulle den väl underrättade Vasthovius säkert upptagit honom i sin förteckning, hvilket icke är fallet. Ej heller förekommer Casparus i förteckningen öfver „*de Papisten in Polen*“.

För min del är jag därför böjd att antaga, att Justen dog vid svenska hofvet. Att han under dylika omständigheter skulle dött som katolik är högst problematiskt.

N:o 11.

Gregorius Erici.

I Braunsberger Collegiets katalog har *Gregorius Erici* icke lämnat några spår; den af Professor Leinberg citerade anteckningen hör i självva värvet till en förteckning öfver medlemmarna i Congregatio Beatissimae Virginis Annuntiatae. Lyckligtvis är Olmützer katalogen en smula bättre underrättad. Där heter det nämligen:

*Gregorius Erici Finlandus Rec. 26 Maij 1589. Discessit 1
Juli 1592.*

Såväl den tid *Gregorius* tillbragt i Olmütz, som det faktum, att han redan i Braunsberg hörde till Congregatio Beatissimae Virginis Annuntiatae, tyder på att han såsom vanligt var tillbragt först tre eller fyra år i Braunsberger Collegiets allmänna klasser i egenskap af extern, kunglig eller privat stipendiat -- i alla fall icke påflig alumn - hvarpå han år 1589 öfverflyttades, nu i egenskap af påflig stipendiat, till Olmützer collegiets högre kurser, från hvilka han utdimitterades den 1 Juli 1592.

Om hans senare öden är intet bekant.

I Vasthovii förteckning förekommer en *Gregorius Erici*, hvilken då var munk i Olmütz och „sacerdos“, det vill säga att äfven han utgått från de högre kurserna i något katolskt lärovärv. Detta är emellertid icke vår *Gregorius* utan en „gothus“ hvilken bevisligen studerade i Braunsberg samtidigt som finnen *Gregorius Erici* var i Olmütz. Braunsberger katalogen säger nämligen om denna andre *Gregorius Erici*:

*Gregorius Erici Gothus (hos Boxa Suecus) Rec. 10 Julij
1591. Disc. 9 Dec. 1593, factus est religiosus Ordinis
S. Augustini (Boxa säger S. Francisci) in Austria.*

N:o 12.

Petrus Erici Petrosa.

Ahlqvistska kopian af Braunsberger matrikeln i Svenska Riksarkivet, som i detta afseende fullkomligt öfverensstämmer med den af mig begagnade katalogen af Paul Boxa, upptager icke mindre än tre personer med namnet Petrus Erici. Anteckningarna om dessa personer, hvilka undgått Professor Leinberg, äro lyckligtvis så pass fullständiga, att intet tvifvel behöfver råda om hvilken af dem hänför sig till Petrus Petrosa; de lyda nämligen:

I:o *Petrus Erici, Suecus, Rec. 1 Aug. 1590. Missus Graecium ad Philosophiae cursum 20 Aug. 1593. Vivit liber bonus catholicus.*

II:o *Petrus Erici, Suecus, Rec. 5 Aug. 1594. Missus Vilnam 2 Aug. 1599 ad cursum Philosophiae, inde clam aufugit. Postea Gustavi pedagogus et a Carlo postea divisus in 4 partes quod proditionem contra eum cum Poloniae Rege, apud quem fuerat Pragae rediens in Suetiam legatus.*

III:o *Petrus Erici, Gothus, Rec. 8 Oct. 1596. Discessit Romam 5 Aug. 1598 ibique famulatur cuidam nobili.*

Att den Petrus Erici, som står oss närmast, icke kan vara någon annan än den här under N:o II omtalade, framgår ur den detaljerade utläggningen i katalogen om denne N:o II:s senare öden.

Den af Professor Leinberg citerade anteckningen hör åter i självfa värtet icke till någon elevkatalog utan till en förteckning öfver medlemmarna i Congregatio Beatissimae Virginis Annuntiatae och kan, såsom framgår af en jämförelse med matrikelanteckningarna här ofvan, passa in lika väl på vår Petrus Erici som på hans homonym under N:o III.

Petrosa intogs alltså i Collegiet i Braunsberg den 5 Augusti 1594. Tre år därpå blef han möjligen medlem af Congregatio Beatissimae Virginis Annuntiatae, ett bevis på att han i Braunsberg ansågs vara en god elev. Efter afslutad allmän kurs öfverflyttades han till Collegiet i Vilna. Enligt Braunsberger katalogen skulle detta hafva ägt rum den 2 Augusti 1599, i Vilna katalogen däremot upptages Petrosa som elev vid

anstalten redan år 1598. Denna senare uppgift förefaller mig vara den rätta, den stämmer nämligen bättre öfverens med kursernas längd och antal i Braunsberg.

Vilna katalogen är beklagansvärdt fåordig i fråga om Petrosa: *Petrus Erici, Lappo Rec. 1598*, se där allt. Hvad nu först epitetet „*lappo*“ beträffar så må man erinra sig, att Petrosa var österbottning, hvilket för en polsk katalogförfattare på 1500-talet kunde vara ungefär detsamma som „*lappo*“, i synnerhet som den senare beteckningen på ett tilltalande sätt ökade antalet af de folkslag, hvilka alla sände sina representanter till Collegiet. Hvad katalogens lakonism åter beträffar så förklaras den genom Petrosas snart inträffade rymning ur anstalten.

Petrosas Romresa och hans därstädes vunna juris utriusque doktorsgrad förefalla mig hvardera något problematiska. Jag vore böjd att antaga att härvidlag föreligger en förväxling med ofvananförda homonym N:o III, som bevisligen studerade i Rom och bevisligen där erhöll doktorsgraden. En rymning från Collegiet i Vilna var ej just någon rekommendation för ett uppträdande i Rom, och Vasthovius, som bättre än någon annan höll reda på de katolska nordbornas öden och som lemnade Vilna efter vår landsmans rymning, vet ej af någon Petrosa i Rom. Däremot nämner han bland *studiosi catholici qui in Suetia morantur* en viss Petrus Erici, Bothniensis, som mycket väl kunde vara vår man. Petrosa skulle enligt denna hypotes alltså efter rymningen från Vilna begifvit sig till Sverige, där han sederméra vann anställning vid Karl IX:s kansli. Äfven denna omständighet talar emot den förmenta Romresan. Karl IX var icke den man, som skulle haft förtroende till och antagit i sin tjänst en person som i tio års tid (1594–1604) skulle hafva studerat och fått hela sin uppfostran vid katolska undervisningsanstalter. En rymning till Sverige däremot från en dylik anstalt måste ju i sig själf varit ett talande bevis på pålitlighet i Karls ögon.

Om Petrosas senare öden, om det märkliga att han skulle varit Gustaf Adolfs „*pedagogus*“ (se ofvananförda utdrag ur Braunsberger matrikeln) samt om hans tragiska slut, är mig intet bekant utöfver det som Professor Leinberg och Braunsberger matrikelförfattaren anföra.

N:o 13.

Ericus Erici Sorolainen.

Utöfver hvad Professor Leinberg anför om denna finne har jag blott helt obetydliga uppgifter att meddela om honom.

I Collegium Germanicum arkiv kar jag blott funnit följande tvänne, föga betydande anteckningar:

I:o *Ericus Alex. a Sorola, dioc. Aboensis, philos. et theol. Abijt 1610.*

II:o *Ericus Flaminius, Phil. Disc. 1610.*

Af Collegium Germanicum fräjdade historiker Cardinal Steinhuber har jag dessutom fått en del munliga meddelanden, hvilka fullt öfverensstämma med och bekräfta Professor Leinbergs uppgifter. Det var sålunda värligen Vasthovius som lyckades år 1603 öfvertala Sorolainen att blifva katolik och det var antagligen på dennes inrådan Ericus Erici kom till Rom på hösten 1604. I närmare tre års tid vistades han nu här sysslös och utan att lyckas vinna vare sig anseende eller sympatier. Det hette om honom att han var en *homo vanus*, och detta bekräftas ju tillfullo af hans bref. År 1607 blef han, antagligen i egenskap af Birgittiner stipendiat, inskrifven på filosofie kursern i Collegium Germanicum, där han äfven åhörde den teologiska kursern. Utdimitterad år 1611 kvarstannade han ännu någon tid i Rom, hvarpå han lämnade staden och ej mera hördes af.

I påfliga kamarans räkenskapsböcker förekommer „*Flaminius D. Nobilis*“ som synes hafva åtnjutit ett månatligt understöd af 10 *scudi di moneta*. Huruvida denne Flaminius, som för öfrigt ej närmare karakteriseras, har någon gemenskap med vår Sorolainen, som i Rom antagit namnet Flaminius, kan jag ej afgöra.

N:o 14.

Laurentius Aboensis.

Denne Laurentius kallas i katalogerna än „*Arosiensis*“, än „*Aboensis*“. Hans senare värvksamhet är emellertid en borgen för att epititetet Aboensis är det rätta och att vi värligen här hafva med en landsman att göra.

Den 10 Februari 1581 blef Laurentius inskrifven i Braunsberger Collegiet. Kursen hann han emellertid icke afsluta. Efter fredsmäklingen i Zapsolsky Iam vände Possevino sin upp-märksamhet på Livlands och Estlands återeröfrande för katholicismen och i Dorpat grundades ett jesuitercollegium särskildt afsedt för esternas omvändelse. Det visade sig emellertid vara ytterst svårt att rekrytera den första uppsättningen af lärare för den nya anstalten och man fick till en början näja sig med personer, hvilka icke ännu afslutat sina studier, blott de behärskade estniska språket. Den 28 Oktober 1583 afsändes Laurentius Aboensis sálunda till det nya seminariet, där hans speciella attribution blef att agera estnisk tolk — *missus ad Seminarium Derpatense, ibique diu aesthonicum egit interpretem*. Detta anser jag vara bästa beviset för att Laurentius var *Aboensis* och icke *Arosiensis*.

Efter svenskarnas inträngande i Estland drogo sig de katolska missionärerna, bland dem äfven vår Laurentius, tillbaka till Polen. Det ser icke ut som hade han nu fortsatt sina studier; likasom så mången annan af våra födrifne landsmän fick han nu näja sig med ett nådebröd vid den födrifne konungens bord. År 1602 upptages Laurentius Aboensis såsom varande *Aulicus Serenissimi Regis Poloniae*.

N:o 15.

Haraldus Laurentii.

Likasom flertalet af våra landsmän kallas äfven Haraldus Laurentius än finlandus, än suecus; i Gratzer Collegiums katalog kommer härtill ännu benämningen *Arunbergius*.

Haraldus Laurentius intogs i Braunsberger Collegiet den 30 Augusti 1584. I katalogen finnes om honom följande anteckning: *Suecus, missus Vilnam 10 Martij 1587, Inde Graecium*. Han synes således efter afslutad elementarkurs i Braunsberg hafva, såsom vanligt var allt sedan 1585, rest till Vilna för att fortsätta sina studier. I Vilna Collegiets kataloger förekommer Haraldus Laurentius emellertid icke, hvilket tyder på att han därstädes i alla fall icke var *alumnus Pontificius*. Däremot återfinna vi honom två år senare i Gratzkollegiets matrikel, där det heter:

*Haraldus Arunsbergius, Suecus, Venit A:o 1589. Extorsit
sibi discessum A:o 1590.*

Observeras bör att disciplinen i det af nordbor för öfrigt blott undantagsvis besöpta Gratzer collegiet synes hafva varit särskilt sträng, hvilket förklarar att den redan långt komne Haraldus Laurentius icke fann sig i denna atmosfär.

Lyckligare än de flesta af sina katolska landsmän från denna tid fick Haraldus Laurentius återse sitt fädernesland. I Paul Boxas katalog af år 1602 finnes nämligen följande anteckning bredvid hans namn: *Postea factus aulicus Domini Flemmingij in Finlandia Catholicus perseverat.*

N:o 16.

Ioannes Brincius.

I en rapport till Jesuiterordens General år 1585 nämner Antonio Possevino en viss *Ioannes Brincius, Finlandus* bland dåvarande nordiska studenter vid Braunsberger Collegiet. I ett bref till de påfliga seminariernas protektor, Cardinalen af Como, omnämner Possevino samma person, men skrifver nu: *Joannes Brinces, Finlandus.*

I ingen af de Braunsberger Collegiets kataloger jag haft till mitt förfogande har jag funnit något spår af denna Joannes Brincius, ej häller förekommer han i de öfriga kollegiernas matriklar. Det kan därfor anses för gifvet, att han för det första icke var påflig pensionär, för det andra att hans vistelse vid Braunsberger anstalten varit af mycket kort varaktighet.

N:o 17.

Olaus Finlandus.

I den Ahlqvistska afskriften af Braunsberger katalogen i Stockholm står om denne finne:

*Olaus, Finlandus, Rec. 2 Dec. 1589. Discessit in patriam
1590, 16 Januarij.*

I Paul Boxas visitationskatalog af år 1602 korrigeras inträdesdatumet till den 2 September 1589, hvilket öfverenstämm-

mer med Braunsberger originalet. Om Olai afgang åter heter der: *Discessit clanculum in patriam 16 Jan. 1590.* Naturligt är att en elev, som efter blott en termins vistelse rymde från anstalten, ej kunnat lemna några varaktigare minnen om sig. Jag har ej häller anträffat något som helst ytterligare meddelande om honom. Att han icke är identisk med Olaus Sundergelteus, har framhållits vid behandlandet af denne senare.

N:o 18.

Michael Sommer, (finne eller est).

Ahlqvist, som kopierat blott hvad Braunsberger originalkatalogen meddelar om „*sueci*“, har negligerat Sommer, som finnes upptagen under rubriken *aesto*. På annat ställe åter kallas han *finlandus* och vissa omständigheter tyda på att detta senare är det rätta. En af grundprinciperna i jesuiternas pedagogiska konst var att sända sina elever till de skolor, där vistelsen kunde för dem blifva behagligast. I Braunsberg och i Olmütz samt senare i Vilna sökte man på allt sätt göra det trefligt för skandinaverna: här koncentrerades alla disponibla svenska, norska eller danska lärarekrafter, biblioteket förseddes med lämpliga arbeten om norden m. m. Detsamma gjorde man i afseende å esterna i seminarierna uti Dorpat och Riga. Vi hafva redan sett, att i brist på infödda ester finnar användes att komplettera lärarekrafterna i Dorpat. Hvarför skulle under dylika förhållanden en est hafva skickats till Braunsberg, där heller ingen annan est förekommer? Beteckningen *finlandus* förefaller mig därför trovärdigare.

Michael Sommer intogs i Braunsberger Collegiet den 8 Juli 1595. Innan han hunnit afsluta sina studier togs han emellertid i anspråk för den estniska missionen. Han sändes nämligen till Collegiet i Dorpat den 8 Januari 1598. Här fick han på sin lott att ombesörja översättningen till estniskan af diverse läroböcker och propagandaskrifter samt att hålla föreläsningar och predikningar på folkspråket. Paul Boxa intygar, att han var „*magnō adiuvento nostris patribus*“ i denna sin värvksamhet.

Efter Estlands eröfring af svenskarna fick Sommer äfven

till belöning för visade tjänster på Jesuiterordens bekostnad fortsätta sina afbrutna studier.

Hans senare öden äro för mig okända.

N:o 19.

Paulus Ingewaldi.

Om honom säger Braunsberger katalogen:

Paulus Ingewaldi, Suecus, Rec. 1 Oct. 1596. Manet et studet Philosophiae, hvartill en senare hand bifogat: Intravit Romae Soc. Iesu och en ännu senare: Gedani in eadem pie mortuus est 1631.

Inträdesåret korrigeras Boxa till 1595, och Vasthovius ger oss den upplysningen att Ingewaldi Paulus var *Finlandus* och *Nylandensis*, hvilket äfven bekräftas af den ofvan citerade (sida 21) förteckningen öfver jesuiter, hvilka utgått ur Braunsberger Collegiet.

Paulus Ingewaldi var alltså hemma från Nyland och blef den 1 Oktober intagen i Braunsberger Collegiet. Att han var en af Collegiets framstående elever framgår däraf, att han redan i Januari 1598 befann sig på den nyinrättade filosofiska kursern och tillika var medlem af Congregatio Beatissimae Virginis Annuciatae. Hans vistelse i Braunsberg blef långvarig: år 1601 var han alt fortfarande vid lärovärket, såsom framgår ur en detta år på G. Schönfels förlag i Braunsberg utkommen festskrift med anledning af den nyutnämde Ermelandsbiskopen Peter Tylickis ankomst till stiftet¹⁾). Till denna skrift bidrog äfven Paulus Ingewaldi med en „*logogrypus*“ på fyra rader.

Efter afslutade filosofiska studier begaf sig Paulus Ingewaldi till Rom. Detta skedde dock icke före 1602, ty då Paul Boxa skref sin katalog, var Paulus Ingewaldi allt fortfarande

¹⁾ „In primo felicissimoque Ill:mi et Rev:mi D:ni Petri Tylickij, D. G. Eps: Warmensi in suum Episcopatum Adventu gratulationes a studiosa iuv. Coll. Bbg. Soc. Iesu“. Braunsbg. ap. G. Schönfels 1601. Skriften finnes i den redan citerade samlingen „Carmina lat. et graeca Suecorum.“ Cronstedtska Saml. 4. 11. 34. i Uppsala Universitets Bibliotek.

kvar i Braunsberg, där han synes hafva haft anställning som repetitor för de yngre eleverna.

I Rom åhörde Paulus teologie kurser, hvarpå han trädde in i Jesuiterorden. Enligt den förut citerade matrikeln öfver ordensmedlemmar, hvilka utgått ur Braunsberger Collegiet, skulle detta hafva ägt rum år 1598. Detta är emellertid omöjligt, och Vasthovius, som uppgjorde sin förteckning minst halftannat år senare, upptager ej heller Paulus Ingewaldi bland de nordiska jesuiterna. I den i svenska Riksarkivet förvarade förteckningen öfver „de Papisten in Polen“ är däremot Paulus Ingewaldi upptagen under följande rubrik: *Herr Paulus, ein Jesuite, fin.*“

Om Pauli Ingewaldi senare öden är mig intet annat bekant än att han, som naturligt var, användes i den nordiska missionen och att han år 1631 afled i Danzig.

I Vasthovii förteckning förekommer en viss *Ericus Ingewaldi*, Finlandus äfven han. Denne, som då förteckningen skrefs innehade någon syssla vid Sigismunds hof i Polen, var antagligen en bror till vår Paulus Ingewaldi. Att han var katolik står utom all tvifvel, men huruvida han studerat vid Jesuiterordens undervisningsanstalter är osäkert. I ingen af de kataloger, hvilka jag begagnat, har hans namn förekommit.

N:o 20.

Ericus Bartholdi.

Ericus Bartholdi hör till en senare generation än de föregående finska ynglingarna. När han år 1602 anlände till Vilna och skrefs in på därvarande Collegiums förberedande klass „*infima*“, var han blott en fjortonårig gosse.

Han synes hafva gjort ett mycket godt intryck på sina lärare, att döma af den anteckning Paulus Boxa gjorde bredvid hans namn i förteckningen öfver 1602 års alumner i Vilna:

Ericus Bartholdi Phinno (sic.) Infimista Ann. 15, Rec. 1602. Puer bonis instructis moribus, semper lætus et modestus.

Om Erici Bartholdi senare öden och släktförhållanden är mig intet bekant. Sannolikt är att han icke kom direkt från

Finland, utan var son till någon af de talrika finnar, hvilka hertig Karls tyranni jagat ur landet och hvilka i Polen funnit en fristad.

N:o 21.

Johan Ahola.

Enligt muntligt meddelande af Cardinal Steinhuber, *Collegium Germanicum* historiker, skall en finne med detta namn åren 1610 till 1613 hafva studerat filosofi vid nämnda lärovärv. Om hans öden efter utdimitteringen är intet bekant.

Hvem denne Ahola var, hvarifrån han kom och hvart han tog vägen förblir antagligen för alltid okändt.

Collegium Germanicum et Hungaricum, som dess officiella benämning lyder, har egentligen aldrig varit ämnadt för nordbor. Genom en särskild grace af påven Gregorius XIII be-stämdes, att det svenska fråntagna Birgitta hospitalet i Rom skulle städse underhålla sex nordiska stipendiater. Till dessa kom yttermera ett varierande antal kungliga stipendiater. Alla dessa studerade vid Collegium Germanicum, men åtminstone Birgittiner stipendiaterna synas hafva bott i själfva hospitalet och endast i egenskap af externer hafva åtnjutit undervisning i Collegium Germanicum. Häraf kommer det sig, att Collegiets kataloger i allmänhet fullkomligt ignorera dessa. Så till exempel anför Vasthovius som varande alumner vid Collegium Germanicum 1599—1600 följande sju ynglingar: *Axel* och *Erik Gyllenstierna*, *Matthias Montanus*, *Josef Jussula*, *Nicolaus Nicolai*, *Israel Potamander* samt sig själf. Vända vi oss nu till Collegiets kataloger, finna vi en utförlig biografisk notis om Vasthovius själf, i hvilken det bland annat heter: *Alumnus Regis Poloniae Promotus ad Collegium ex dispensatione Summi Pontificis impetrat. p. Card. Farnesium rogatu Regis Poloniae.* De öfriga sex, hvilka tydligen voro de sex af Birgitta hospita-

let underhållna stipendiaterna¹⁾ omnämnas icke ens i katalogerna.

Denna indifferens gentemot externerna är så mycket mera att beklaga som Collegium Germanicum naturligtvis var den undervisningsanstalt, dit de mest framstående af alla de nordiska ynglingarna skickades, och vi sålunda antagligen gått miste om synnerligen värdefulla upplysningar om mången nordbo.

Naturligtvis fördes öfver Birgittiner stipendiaterna noggranna förteckningar och redovisningar vid självva hospitalet, men dettas arkiv från denna tid är totalt försvunnet. När hospitalet definitivt öfvergick till de bayerska Birgittinermunkarna, öfverfördes dess arkiv till ordens bayerska hufvudkloster i Altomünster. Då detta år 1803 sekularisérades, införlivvades det som fanns kvar af dess arkiv med Allgem. Staats Archiv i München, men alla försök att vare sig i Altomünster eller i München återfinna det försvunna Romarkivet ha varit fruktlösa.

I Rom har ett band ur detta arkiv återfunnits, innehållande en rikhaltig samling rörande främst tiden genast efter drottning Kristinas död, och den rikedom detta band erbjuder gör förlusten af de från äldre tider härstammande, i politiskt afseende vida mera betydande banden, dubbelt kännbar.

År 1602 synes en särskildt omfattande visitation af alla Jesuiterordens undervisningsanstalter hafva ägt rum. Från alla Ordens collegier och seminarier finnas nämligen i behåll synnerligen detaljerade och omfattande redovisningar och kataloger, alla upprättade under de tre första månaderna af nämnda år. I gengåld är den följande perioden synnerligen fattig. Förutom Braunsberger matrikeln har jag ej kunnat anträffa en enda elevförteckning för åren 1602 till 1630. Sedan förekomma årskatalogerna åter i ganska riklig mängd: Braunsberger matrikeln visar emellertid, att tillströmningen af nordbor till detta collegium icke stannade förr än vid pass 1615, och de uppgifter denna katalog meddelar så väl som från andra källor hämtade notiser tyda på att förhållandena vid lärovär-

¹⁾ Ett bevis att så värligen var fallet finner jag i det att den enda af dessa sex ynglingar, af hvilken originalhandlingar från denna tid kunnat återfinnas, nämligen Israel Potamander, faktiskt var Birgittiner stipendiat. Den 17 Maj 1606 kvitterar han i denna egenskap ur hospitalets kassa sju scudi, som han fått i „viaticum“ för sin hemresa.

ken i Vilna och Olmütz voro enahanda. Först vidpass 1615 slutade nordborna att söka sig till ordensskolorna i Polen och Österrike¹⁾. Vi sakna således tillsvidare fullständigare uppgifter blott för de sista tio à femton åren af den för oss nordbor intressanta perioden för de så kallade „ultramontana“ collegiernas värksamhet.

Hvad beträffar Collegium Germanicum i Rom äro förhållanden vida mindre gynnsamma. Under Sigismunds långa regering ökades Birgittiner stipendiernas antal visserligen icke; däremot var konungen synnerligen liberal med kungliga stipendier. De sparsamma uppgifter Collegium Germanicums kataloger meddela om alla dessa extra elever, likasom äfven de ofvan omtalade fataliga handlingarna ur Birgitta hospitalets arkiv, hvilka behållits till vår tid, tyda på att ända till slutet af XVII:e århundradet det i Rom fans en ständig contingent af studerande nordbor, om hvilka närmare detaljer förmögligen aldrig skola fás, så länge det så ofta eftersökta Birgitta hospitalarkivet förblir försvunnet.

Ur finsk synpunkt sedt äro dessa luckor i forskningen angående de nordiska studerandena vid de katolska lärovärken mindre betydande.

Hertig Karls barbariska utrotningskrig mot alla katolska element tog hos oss, till följd af klubbekriget, en karaktär, som bort afskräcka äfven den mest modige att våga visa något slags sympati för den gamla regimen. De stora krigen, i hvilka Finland invecklades vida tidigare än det öfriga riket, och hvars bördar lades dubbelt tyngre på vårt folk än på det svenska, kväfde för en lång tid all större sträfvan till intellektuella framsteg och bildning.

¹⁾ Detta bekräftas tillfullo och förklaras delvis i en rapport af år 1668 från Jesuiter provincialen i Polen till den nyssnämnda apostoliska Nuntien:

.... Ex proxime nominatis provincijs (näml. de Skandinaviska omnibus per annos complures passim iuvenes ad Collegia accesserunt donec invalescente in plerisque haeresi, emanatisque in Dania praesertim et Suetia edictis severissimis ne ullus liberos suos ad Jesuitarum scholas mittere aut apud eodem studijs operam dare auderet sub poena capitis et bonorum confiscatione, res in eas angustias redacta est ut ab annis circiter 50 ordinarie non nisi Pruteni (det gäller i främsta rummet Braunsberg) ex alijs vero Provincijs rari admodum admitti potuerint.

De tvänne sista finnar vi anträffat vid jesuitercollegierna äro antagligen redan icke infödda eller åtminstone icke i Finland uppfostoade finnar, utan snarare söner till någon af de talrika landsmän, hvilka den nya regimen drifvit ur landet. Dylika emigrerade finnar skall en framtida forskning möjligen anträffa ganska talrikt vid de katolska lärovärken, men deras betydelse för vårt folks historia förblir ringa och småningom gå de förlorade för oss och poloniseras.

Kasta vi nu en allmän återblick på de hittils kända finska ynglingars lif, hvilka studerat vid Jesuiterordens lärovärk, frapperas vi främst af den djupa öfvertygelse, den själfförsakande tillgifvenhet som karaktäriserar deras förhållande till den tro och de politiska synpunkter de omfattat. I motsats till hvad fallet är med alumnerna från de tre skandinaviska länderna, finna vi bland de finnar, hvilka *afslutat* kursen vid jesuiterscollegierna, icke en enda apostat¹⁾). Däremot kunna endast finnarna uppvisa martyrer för sin tro och för sina politiska åsikter.

¹⁾ De finnar hvilka återgingo till luteranismen, hafva alla lämnat collegierna efter en mycket kort vistelse därstädes. Det särskildt i Danmark förekommande fallet att ynglingar gäfvo sig in vid jesuiterskolor, gifvande sig sken af att öfvergå till katolicismen, blott för att komma i åtnjutande af dessa skolors kostnadsfria och ypperliga undervisning, hvarpå de genast efter hemkomsten återgingo till luteranismen, har aldrig förekommit bland finnarna.

Bilaga I.
(Se sida 7).

Vasthovii Förteckning.

Förteckningen som förvaras i original i Vatikan-Arkivet (Nunziatura di Polonia, Addit. II) är odaterad och saknar all rubrik. Hvad detta senare beträffar, framgår genast att vi stå inför en lista öfver svenska katoliker i utlandet. Hvad åter beträffar tidpunkten för förteckningens uppsättande, tyder ett sammanställande af däri befintliga uppgifter om vistelseort med respektive personers ur andra källor hämtade biografiska data på att förteckningen hänför sig till åren 1599 eller möjlingen 1600.

In aula Regis.

- D. *Lindormius Bonde*¹⁾, Nobilis, Vestergothus.
- Ericus Falch*, eques hierosolymitanus, Ostergothus.
- Andreas Lindius*, Nobilis, Vestergothus.
- Joannes Bult*, Secretarius.
- Jonas Axebergius*, Secretarius.
- Petrus Brasch*, Nobilis et Secretarius Gedani.
- Mauritius Ribbing*, Nobilis, Vestergothus.
- Georgius Palmerius*.
- Petrus Erasmi*, Secretarius.
- Samuel Grabenius*.

¹⁾ De i förteckningen upptagna personer, hvilkas namn jag återfunnit i katalogerna öfver någon af Jesuiterordens undervisningsanstalters elever, återgifvas här för större åskådlighets skull med kursiv stil.

Olaus Laurentij, Smolandus.

Joannes Ioannis, Scriba Regius.

Olaus Erici, Scriba.

Petrus Andreae, affinis D. Olai Laurentij, Capitanei
Ostergothii.

Germundus Thomae, Finlandus.

Ericus Ingewaldi, Finlandus.

Gabriel Erici.

In Livonia.

Petrus Erici, Gothus.

Petrus Suenonis, Vestergothus.

Gedani.

Petrus Vasthovius, frater huius qui in Collegio Germanico degit, aetate maior, Metaphysicus.

Mathias Smolandus, Rhetor.

Braunsbergae.

Joannes Messeniis, Ostergothus.

Paulus Ingewaldi, Nylandensis Finlandus.

Erasmus Petri, uplandensis, filius Secretarii.

Ericus Jonae, uplandus, filius Secretarii.

Vilnae.

Laurentius Seredderus.

Sueno Petri, Ostergothus.

Olomucii.

Carolus Nicolaï, Suecus.

Laurentius Burlangius, Dalecarlius.

Sacerdotes.

- D. D. *Andreas Stallerus*, in aula Suecus.
Isaacus, Canonicus Vilnensis, Vilna, Suecus.
Olaus Sunnergeltheus, prepositus Torpatensis, Torpati,
in Livonia Finlandus.
Ioannes Iussoila, prepositus Parnaviensis & Canonicus
Vendensis in Livonia Finlandus.
Olaus Alginus, Canonicus Vendensis Angermannus.
Magnus Agander, prepositus monialium S. Brigittae,
Gedani.
Andreas Olai, Vestergothus, Parochus in Prussia.
Gabriel Erici, Stockholmensis, in Livonia apud D.
Ioannem Iussoila.
Andreas Servius, Pragae vel Gratij in Stiria moratur.

Clerici in aula.

- Magnus Buch*, Clericus principis, Finlandus.
Valentinus Thomae Lossius, etiam clericus Regis, Fin-
landus.

Monachi.

- Ioannes Cantor*, Sacerdos et monachus Gedani, Suecus.
Laurentius Callogeus, suecus, Oliva monachus.
Gregorius Erici, Olomucij Monachus et Sacerdos.
Nicolaus Svartopius, non Monachus sed Monachorum
professor in Prussia, Suecus.

In Suecia.

- Comes Ericus Brahe.
Georgius a Gyldenstern.
Canuthus Nicolai, Frater Lindormij Bonde.

Romae.

Ericus Gyldenstern.

Axelius Gyldenstern, nobiles.

Matthias Montanus, Dalecarlus modo apud Ill:mum
Card. Perettum.

Josephus Jussoila, Finlandus.

Israel Potamander, Vestergothus.

Nicolaus Nicolai, Sudermanus.

Ioannes Vasthovius, Ostergothus, alumnes Collegii Germanici.

In Suetia morantur catholici studiosi.

Ioannes Branargius, Stockholmensis.

Petrus Ericius, Botniensis.

Petrus Storck, Ostrogothus.

Laurentius Motalensis, Scriba Arcis Vastenensis.

Sueci Soc:is Iesu.

P. *Laurentius Boierus*, Dorpati in Livonia, moratur.

P. *Ioannes Florentius*, Ibid.

P. *Petrus Graben*, Ibid.

P. *Gertius*, Venetijs.

Petrum Vasthovium, Ostrogothum, Sudercopensem, fratrem meum Rev:tiae V:ae plurimum commendo (oläsl.) indiget (oläsl.) studia absolvere possit.

Ioan: Vasth.

Bilaga II.
(Se sida 10).

Poloniae et Suetiae Regi.

Car[issi]me in Chr[is]to fili n[ost]r[am] sal[ute]m. Quen-
cumque nobis facultas datur tui per literas salutandi ea liben-
tissime utemur. Cum igitur hinc discederent dilecti filij An-
dreas Stalerus et Valentinus Thomae Malmbi, qui e tuo regno
Suetiae huc se contulerant studiorum causa, vellentque domum
rediri, dedimus eis has ad te literas salutationis, et benedictio-
nis; quos etiam ducimus dignos tua gratia; nam in Collegio
nostro Germanico diligenter studijs literarum operam dederunt,
et cum laude sunt versati. Si qua in re M[ajesta]ti tuae usui
esse poterunt ipse existimabis.

Deus benedictus custodiat te sua gratia augeatque omni-
bus bonis. Datum Romae apud S. Petrum in die 17 Aprilis
1593 A:o 2:o.

Ant. Buccapadulius.

Vatikan Arkivet
Arm. 44. Vol. 38 fol. 300
(minut).

Bilaga III.
(Se sida 17).

Jesus.

Antonius Possevinus, professus Societatis Iesu
R:o in Chr:o fratr. Io. Jussoilae, Finlando.

Cum te, qui in Seminariis Sum[m]i Pont[ifi]cis litteris ac
pietati per aliquot annos opera data, sacris denique ordinibus
es initatus, Sti Eclesiae Dei fore utile speramus, neque te
talentum tuum absconsurum confidamus, auctoritate, qua in
Regnis Septentrionalibus, ubi catholici Episcopi non sunt, a
S:mo D. N. Pont:e Max:o Greg:o XIII fungimur, facultatem
tibi damus in iisdem regnis (ad beneplacitum nr:m) sacramenta
rite et catholico more administrandi (excepto Sacmentis con-

firmationis et ordinum sacerorum) itemque absolvendi in quo-
cunque casu, etiam in casibus reservatis in bulla Coenae Do-
mini, in foro conscientiae tantum, ac cum quocunque dispen-
sandi in omnibus casibus irregularitatis (exceptis provenienti-
bus ex bigamia et homicidio voluntario) deinde in quocunque
lcoo cum altari portatili celebrandi, qui tamen locus sit decens
ac prius divini nominis invocatione et aspersione aquae be-
neditiae purgatus, praeterea et libros prohibitos et haereticos
legendi ad eum finem tantummodo ut haereses confutentur et
sancta fides catholica defendatur. Precamur autem tibi a D:no
Iesu Chr:o omnem benedictionem et protectionem, qua primum
animam tuam et corpus tuum ab omni labe, deinde et alios ab
omnibus erroribus puros et immaculatos ad aeterne salutis por-
tum traducere possis.

Datum Pragae in Coll:o Soc:is n:rae die XXII Maij
MDLXXXIII.

Antonius Possevinus manu propria.

Jesuiter Ordens Sekreta Arkiv.

Meddeladt af Ordensgeneralen

Pater Martin.

Bilaga IV.

(Se sida 20).

Resumé af ett bref af Jussoila.

Ioannes Insoyla ex Suecia dominica sexagesimae, post-
quam magnas perppersus calamitates variis locis vagatus, pa-
triae suaæ iuvandæ desiderio ab Episcopo Vercellensi Nuntio
Apostolico facultatem sacros suscipiendo ordines adeptus, deinde
in Poloniæ evocatus a P. Possevino litteris bene instructus
missus est in Sueciæ, a Principe Sigismundo summo gaudio
exceptus sed fama inter haereticos vulgata de adventu sacel-
lani catholici, indictæ ab illis publicæ preces pro conserva-
tione Lutheranismi. Ipse vero thalaribus vestibus indutus,
concionari coepit sermone patrio multorum admiratione nec
paucorum conversione ad fidem. Deinde occasione comitiorum

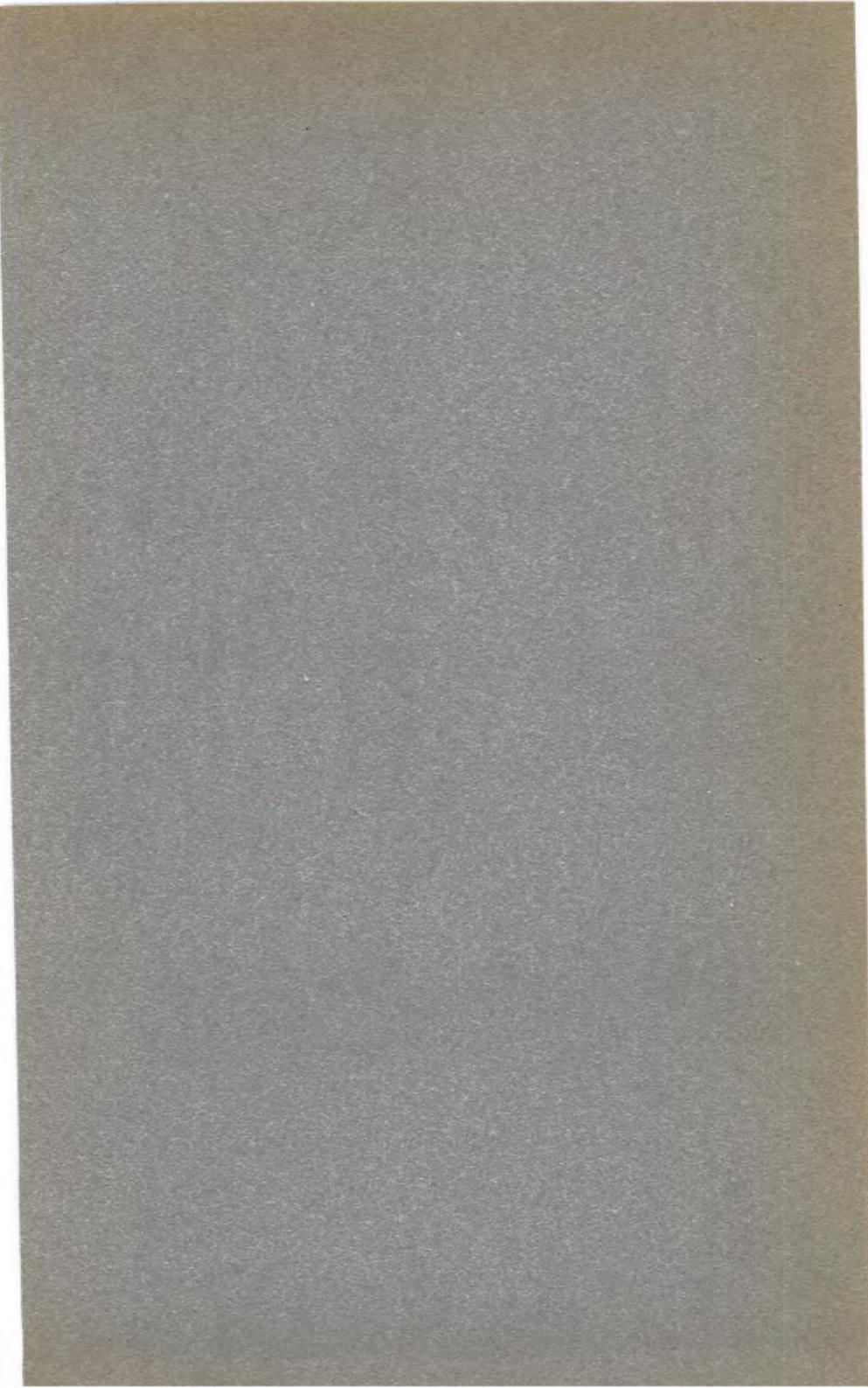
seu conventus totius regni, occasione nuptiarum Regis, evocatus ad familiare colloquium a Pseudo Archiepiscopo cum tribus aliis Episcopis ac 300 fere ministris in templum et altero die ab universo Senatu interrogatus quomodo ipse solus natione suecus audens fidem ab ijs diversam invehere et accitum non ex obedientia, quod legitimos superiores non agnosceret, sed ex consilio patrum Societatis tum praesentium; respondit intrepide illos non esse legitimos ac veros pastores et esse in statu damnationis, cum sint extra gremium catholicae Ecclesiae, extra quam salus esse non potest, idque se verbo et scripto confirmare paratum usque ad extremum spiritum; nemo tamen atus sit illi opponere eo quod sint indocti et asini litteraeque ex quod (sic) inductus lutheranismus, ex Suecia exulent. Non deerant tamen qui globo plumbeo trajicere voluissernt nisi Principem essent reveriti, quem ipse solus in fide sustentabat, et Religioni Catholicae plurimum oberat minor Principis soror haereticorum instinctu, sed et ipsius audacia coercebatur Regis autoritate, qui licet non se declarabat pro religione catholica, paulatim tamen nitebatur introducere ritus catholicos, iussit observari omnia festa B. Virginis, decantari coram se a ministris matutinum singulis festivis et dominicis diebus, sua prophana latine celebrari et cum Insoyla die Fidelium defunctorum concessionem habuisse de animabus Purgatorii plurimi nobiles praesentes probarunt quidem orationes pro defunctis, Purgatorium tamen non admittebant. Eodem vero die Rex suis iussit ut Missam latine canerent, et die sequenti cum illo parati non essent, haberetur concio de statu animarum post mortem; ad eam se paraturus Minister a catholica non alienus, librum aliquem mutuo petiit a Insoyla, dixitque in commendationem orationum pro defunctis Alia, quae scribenda forent, referre posse ait litterarum latorem seque versari in maximis vitae periculis.

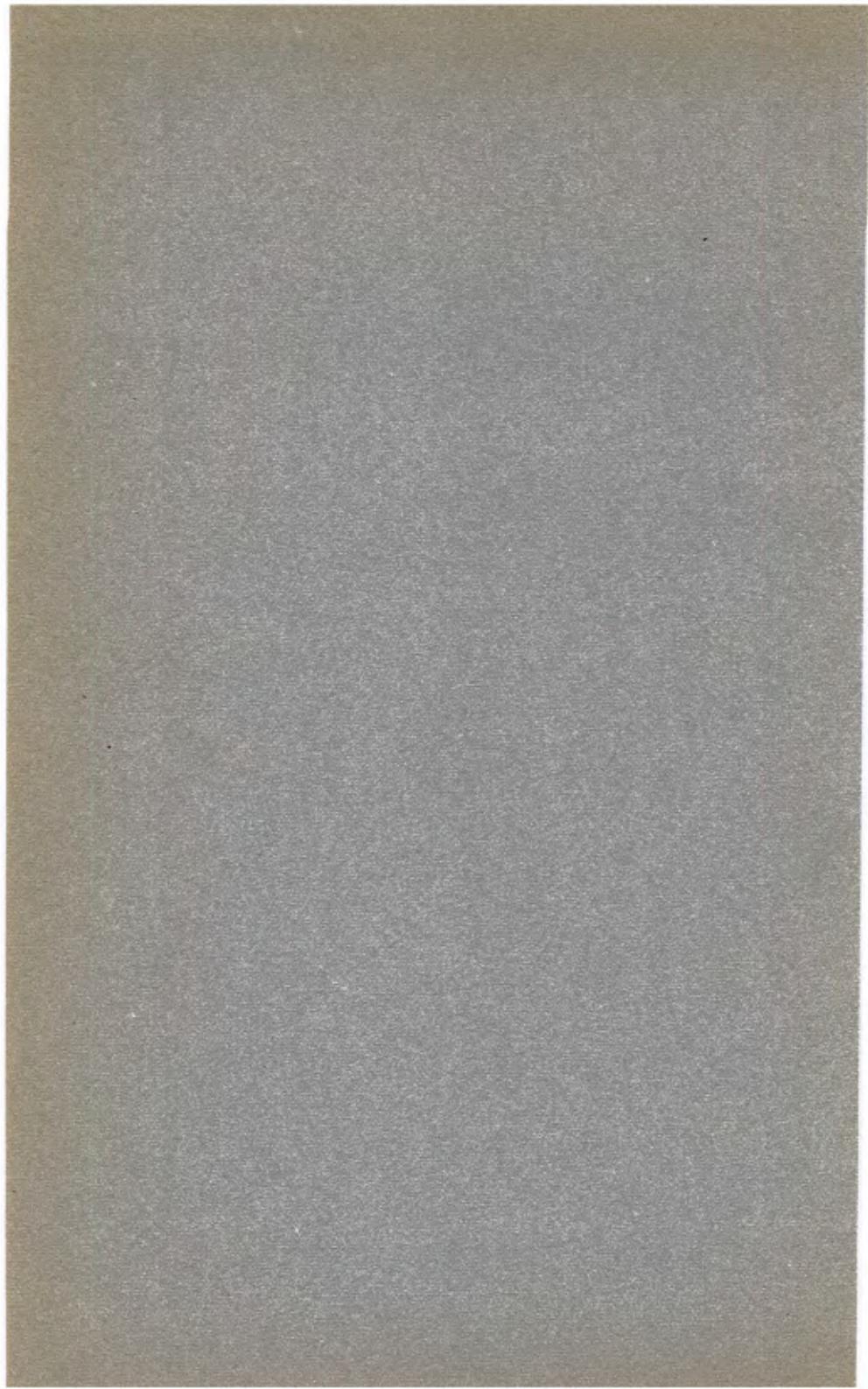
Ur Epistolarum Synopsis i
Collegium Germanicum Arkiv
meddeladat af nämnda Collegiums
Rektor.

Namnförteckning.

Försedda med nummer äro blott de, hvilka bevisligen studerat vid Jesuiterordens undervisningsanstalter. Inom parentes angifves nummern i Professor Leinbergs uppsats i Historiallinen Arkisto XI (1890).

	Sid.
N:o 1 Gregorius Clementis	(N:o 1) 181
N:o 2 Olaus Marci Sundergelteus	(N:o 2) 182
N:o 3 Valentinus Thomae Lossius	(N:o 3) 186
Germundus Thomae (Lossius?) 188
N:o 4 Michael Magni Jussoila	(N:o 4) 189
N:o 5 Laurentius Magni Jussoila	(N:o 5) 190
N:o 6 Josephus Magni Jussoila	(N:o 6) 191
N:o 7 Joannes Magni Jussoila	(N:o 7) 192
N:o 8 Joachimus Finlandus	(N:o 8) 198
N:o 9 (Michael Justaei)	(N:o 9) 199
N:o 10 Casparus Justen	(N:o 10) 199
N:o 11 Gregorius Erici	(N:o 11) 201
N:o 12 Petrus Erici Petrosa	(N:o 12) 202
N:o 13 Ericus Erici Sorolainen	(N:o 13) 204
N:o 14 Laurentius Aboensis 204
N:o 15 Haraldus Laurentii 205
N:o 16 Ioannes Brincius 206
N:o 17 Olaus Finlandus 206
N:o 18 Michael Sommer 207
N:o 19 Paulus Ingewaldi 208
Ericus Ingewaldi 209
N:o 20 Ericus Bartholdi 209
N:o 21 Ioannes Ahola 210
Magnus Buch Bil. I. (216)

HISTORIALLINEN ARKISTO.

TOIMITTANUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA.

XIX.

HELSINGISSÄ,

SUOM. KIRJALLISUUDEN SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ,

1905.

Milloin tehtiin pyhäni Eerikin ristiretki Suomeen?

Kirjoittanut

Kustavi Grottenfelt.

Historiallisessa kirjallisuudessamme on vuosiluku 1157 jo vakaantumassa siksi vuodeksi, jolloin pyhä Eerikki kuningas teki ristiretkensä Suomeen. Voinee tuntua turhalta uudestaan käsittellä tästä kysymystä, kun ei uusia lähteitä sen valaisemiseksi ole saatavissa, ja kun tuskin on mahdollista milloinkaan siitä tulla aivan varmaan päätökseen. Mutta kysymys Suomen historiallisen ajan alkukohdasta on kuitenkin sen-arvoinen, että se kannattaa tulla uudestaan keskustelun alaiseksi, eritoten kun niitä tietoja, eli pikemmin arveluita, tarkastettaessa, joihin nykyinen käsitys perustuu, huomataan ett'ei kaikkia asiaan vakiuttavia seikkoja ole tarpeeksi otettu huomioon, vieläpä osaksi on väärin arvosteltu, ja että syytä näyttää olevan asettaa tuo tapaus paria vuotta aikaisemmaksi, kuin mitä viime aikoina yleisesti on oletettu.

Ensin lienee kuitenkin paikallaan muutamilla sanoilla kosketella sitä mielipidettä, minkä eräs nuori ruotsalainen tutkia Knut Stjerna joku aika sitten esitti, nimittäin että epätietoista olisi, onko mitään pyhäni Eerikin ristiretkeä Suomeen koskaan tapahtunut.¹ Hänen todistelutapansa osoittaa kuitenkin parhaiten mihiin tuo hyperkriittinen suunta joutuu, joka hylkää epävarmoina kaikki traditsionin säilyttämät tiedot, mutta kyllä

¹ K. Stjerna, Erik den helige. En sagohistorisk studie. Lund 1898.

on valmis totena asettamaan niiden sijaan kaikellaisia omia päähänpistojansa. Herra Stjerna ei voi uskoa kertomusta Eerikki kuninkaan ja pyhän Henrikin ristiretkestä, mutta sen sijaan hän kyllä omasta päästäään tietää, että Eerikin tuleminen Ruotsin kansallispyhäksi riippuu siitä että hänet sekotettiin Frö jumalaan, kertomus hänen lopustaan on saatu siitä, mitä Adamus Bremensis kertoo eräästä Ericus Peregrinuksesta, ja hänen ristiretkensä Suomeen on syntynyt Vanlanden, Visburin ja Agnen Suomen-matkoista! Ryhtymättä tässä tutkimaan niiden suoranaisien lähteiden arvoa, jotka kertovat ensimmäisestä ristiretkestä Suomeen, tahdon ainoastaan huomauttaa, että täysin varmat asianhaarat ja tiedot pakottaisivat meidät siinäkin tapauksessa, ettei meille olisi säilynyt mitään nimen-omaista tietoa tästä retkestä, päättämään *ristiretken tapahtuneen Ruotsista Suomeen juuri siihen samaan aikaan, 1100-luvun keskivaiheilla*. Tämän todistaa: 1) Suomen yleinen tila ja tiedot kristin-uskon saarnasta maassamme tämän jälkeen; 2) paavi Aleksanteri III:n bulla v:ltä 1171 Upsalan arkkipiispalle ja Gutorm jaarlille, se kun, kaikista kummallisista selitys-yrityksistä huolimatta, ilmeisesti näyttää, että sitä edellisinä vuosina uskon saarna Ruotsista pän on Suomessa alkanut, vieläpä apuakin kristityille suomalaisille annettu vihollisia vastaan („imminente sibi exercitu inimicorum mittunt et prædicatores et eruditores Christianæ legis desideranter requirunt“, „mandamus — — quod — ad auxilium et defensionem vestram non possint recurrere“); 3) venäläiset krönikat, jotka v. 1164 ensimmäisen kerran mainitsevat ruotsalaiset meren itäpuolella hyökkäämässä Laatokan kaupunkia vastaan, nähtävästi Suomeen asettuneina. Mitä Eerikin kuolemaan tulee, niin huomauttakoon ainoastaan, kuinka jo paavinkirjeessä hänen pojalleen Knut Eerikinpojalle tuntuu olevan suoranainen viittaus, että se tapahtui legendan kertoimalla tavalla („patre occiso“).

Meidän on siis täysi syy uskoa pyhän Eerikin ristiretken todellakin tapahtuneen, ja koettaa lähemmin määräätä aikaa, jolloin se tehtiin ja josta vanhat keskiaikaiset lähteet eivät anna tarkempaa tietoa. Sen täytyy tapahtua niiden tietojen perusteella, joita meille muutoin on säilynyt Eerikin ja Henrikin elämästä ja toimista. Syy, jonka tähden historiantutkiat viime aikoina yleisesti ovat katsoneet vuosiluvun 1157 todennäköi-

simmäksi ristiretken vuodeksi, on se, että on arveltu Eerikki kuninkaan vasta sen jälkeen, kuin hän Sverker I:n kuoltua pääsi koko valtakunnan kuninkaaksi, voineen ryhtyä niin laajaan yritykseen, jota vastoin suhde Sverkeriin siihen saakka lienee pakottanut hänet kotona pysymään. Sverkerin murhasi hänen ollessaan matkalla joulukirkkoon tallirenkinsä joulupäivänä — vuonna 1156, Ruotsin historiallisessa kirjallisuudessa nykyään hyväksytyn mielipiteen mukaan. Eerikki kuninkaan kaikkein viimeisiin vuosiin ei ole tahdottu ristiretkieä asettaa, luultavasti siitä syystä että Ruotsin sisäiset rettelöiset olot silloin taas näyttävät olleen sille esteenä, eivätkä lähteet osoita mitään yhteyttä sen ja Eerikin viimeisen onnettoman taistelun välillä Maunu Henriginpoikaa vastaan keväällä 1160, vaan pikemmin tuntuvat viittaavan Eerikin hallituksen alkupuoleen. Niin ei ole jäänyt jälelle muu kuin vuosi 1157, joka viime aikoina onkin historialliseen kirjallisuuteen juurtunut.

Pitääköhän tämä päätelmä paikkansa? Edellä esitetystä selviää, kuinka epävarmallia pohjalla tässä liikutaan, ja kuinka ei suinkaan voida toivoa päästäävänkään muuhun kuin suurempaan tai vähempään *todennäköisyyteen*. Vaan onko edes todennäköisyyttä oikein arvosteltu?

Varmana sopii pitää että Sverkerin ja Eerikin suvut alkuvansa edustivat eri maakuntia, että toisen valta oli peräisin Itägötanmaalla, toisen Uplannissa, vaan että erääät niiden hallitsiat vuorottain saavuttivat ylivallan ja tunnustuksien laajemmallakin valtakunnassa. Niin on nähtävästi Sverkerillä hänen eläessään ollut tämmöinen etusija — vilta 1154 on paavinkirje, jossa Sverker nimitetään „*Rex Svecie*“ —, mutta hänen kuoltuansa on taas Uplannin Eerikki Jedvardinpoika tullut tunnustetuksi myösken muissa maakunnissa, esim. Länsigötanmaalla, niinkuin muutamista tiedoista nähdään. Vaan Eerikkiä vastaan nousi kohta taisteluun Sverkerin poika Kaarlo, joka Itägötanmaalla valittiin kuninkaaksi. Näin ollen täytyy katsoa varsin uskomattomaksi, että Eerikki kohta ensi aikoina Sverkerin murhan jälkeen olisi lähtenyt ristiretkelle pois Ruotsista, ja jättänyt maansa oman onnensa nojaan. Tosin en voi puolestani pitää ratkaistuna että Sverkerin kuolema tapahtui vuonna 1156, vaan luulisin pikemmin että 1155 on oikea vuosi, mutta tämä ei kuitenkaan vaikuta itse pääasiaan: Ruotsin olot Sverker kuninkaan

kuoleman jälkeen eivät sallineet Eerikin moneen aikaan, tuskin koko hallitusaihanaan, ajatella ulkomaisiin sotaisiin seikkailuihin ryhtymistä.¹ Vallitsevien asianhaarojen punnitseminen vie siis aivan pääinvastaiseen tulokseen, kuin ennen on oletettu.

Vaan olivatko sitten olot ennen Sverkerin kuolemaa suotuisampia Eerikille ristiretken tekoon? Tämän suhteen on ensiksikin huomattava, että ruotsalaiset historiantutkijat yhä enemmän ovat tulleet siihen mielipiteeseen, että Sverker ja Eerikki kuninkaiden väli on ollut ystävälinen. Tähän johtaa erittäinkin tanskalaisten Saxon esitys, tämä kun laajasti kertoessaan tanskalaisten ja Sverkerin välisistä suhteista ja sodista, ei kertaakaan mainitse Eerikkiä, niinkuin kuitenkin olisi sopinut odottaa, jos Sverkerillä olisi ollut vihollinen silläkin taholla. Eikä meille muutoinkaan ole säilynyt mitään tietoa semmoisesta vihollisuudesta. Vaan tästä syystä meidän ei suinkaan tarvitse epäillä Eerikin kuninkuutta Uplannissa Sverkerin vielä eläessä. Jos emme paneekkaan ratkaisevaa merkitystä legendan antamaan tietoon, että Eerikki hallitsi kymmenen vuotta, puhuu kuitenkin, niinkuin ylempänä on huomauttettu, asiain yleinen tila, samoin kuin myösken Eerikin kuninkaallinen syntyperä ja naimisliitto erään kuningas Inge vanhemman jälkeläisen kanssa sen mielipineen puolesta, että hän, ennen kuin tuli koko valtakunnan hallitsaksi, nautti kuninkaallista valtaa omassa maakunnassaan. Myösken se helppous, jolla Eerikki Sverkerin kuoleman jälkeen, vaikka jälkimäisellä oli oma poika, muuallakin tunnustettiin kuninkaaksi, osoittaa että hän jo ennen oli hallitsemassa Uplantia. Kaikin puolin uskottavampi onkin, että Eerikki juuri maakunta-kuninkaana ollessaan sai paremman tilaisuuden Suo-

¹ Sverkerin kuolinvuosi voidaan määrätyä Saxon kertomuksesta tanskalaisten prinssien Knutin ja Valdemarin matkoista Ruotsiin. Kun nämät v. 1154 ensi kerran kävivät Ruotsissa, eli Sverker vielä, mutta kun Knut sitten 1156 lähti Ruotsiin oli Sverker jo kuollut. Jälkimäistä ilmoitusta on kuitenkin, minun nähdäkseni ilman syyttä, epäilty ja arveltu että Sverker kuoli vasta myöhemmin Knutin siellä ollessa. Päin vastoin tuntuu varsin luonnolliselta, että Sverkerin kuolema juuri on ollut se syy — kuten Saxokin nimenomaan sanoo — joka sai Knutin, huolimatta Tanskan senaakuisista sekavista oloista, lähtemään Ruotsiin, tukeaksensa äitiänsä Rikissaa, Sverkerin leskeä, ja jouduttaaksensa häitänsä Sverkerin tyttären kanssa edellisestä avioliitosta. Vrt. Strinnholm, Svenska folkets historia, III, ss. 89—98, 98—99.

men retkeen, kuin sitten Sverkerin kuoltua pyrkiessään laajentamaan valtaansa koko Ruotsiin. Kuvaavaa hra Stjernan kriitikille on, että hän, hyljättynä legendaan ynnä muut tiedot 13:nnelta vuosisadalta, sitten nojautuu tuohon peräti epäluotettavaan proosa-kronikkaan 15:nneltä vuosisadalta ja sen avulla koettaa kumota ennen vallinneen käsyksen Eerikin hallitussesta Uplannissa, koska siinä sanotaan, että Kaarlo Sverkerinpoika valittiin kuninkaaksi Göötanmaalla, ennenkuin pyhä Eerikki valittiin Uplannissa. Tämä todistus on kuitenkin mitätön, sillä, jos minuten voitaisiinkin siihen jotain arvoa panna, niin on huomattava, että tässä tietysti on puhe juuri Eerikin vaalista ylikuninkaaksi Sverkerin jälkeen. Vaan koko Ruotsin kuninkaaksi Eerikki pyhä ei sittenkään näy tulleen, siksi tuli vasta Eerikin ja Maunu Henrikinpojan kuoltua Kaarlo Sverkerinpoika.

Meidän tarvitsee vain ajatella mitä lähteet kertovat Kolista, Blot-Svenin pojasta, pyhän Eerikin enosta, tai Ragnvald Knaphöfdestä, ja heidän kuningasvallastaan juuri samassa Uplannissa, nähdenksemme että Eerikin aikaisempi hallitus siinä maakunnassa ei suinkaan sisällä mitään uskomatonta, vaan päinvastoin on täydessä sopusoinnussa sen kanssa mitä muutoinkin tiedämme ja niin sanoakseni olojen vaatimaa.

Vielä on eräs asiakirja tältä ajalta, jonka on arveltu olevan jossain yhteydessä Suomeen tehdyin ristiretkien kanssa. Eräässä Gotlannin lain käzikirjoituksessa on näet säilynyt asiakirja, jossa Gotlannin asukkaat suostuvat seuraamaan Ruotsin kuningasta seitsemällä laivalla sotaretkellä pakanallisia kansoja vastaan, ja jonka arvellaan olevan v:n 1150 vaiheilta.¹ Tämä epämääräisyys, ja kun siinä ei edes kuninkaan nimeä mainita, tekee ettei meille voi siitä olla apua nyt käsittelylle kysymykselle. Sen kumminkin siitä näemme, että tähän aikaan Ruotsissa on ajateltu sotayrityksiä meritse pakanoita vastaan, ja varsin mahdollisesti juuri Suomeen.

Se päätös, johon täten olen tullut, on siis: 1) että Eerikki Jedvardinpoika alkuansa on hallinnut vain Uplannissa, 2) että Sverkerin kuoleman jälkeen sisäiset taistelut Ruotsissa ovat estäneet hänet ulkomaisista sodista, vaan 3) että Sverkerin ja

¹ Rydberg, Sverges traktater, I s. 70; vrt. P. Nordmannin ilmoitusta Suomen ruotsalaisen kirjallisuusseuran julkaisemissa Förfärlingar och upp-satser, 11 osa, s. LX.

Eerikin ollessa ystäväillisissä suhteissa toisiinsa, ristiretki varsin hyvin on voinut tapahtua sitä ennen, ja että se siis on tähän aikaan, 1150-luvun alkupuoliskoon, sijoitettava.

On kuitenkin vielä olemassa toinen lai lähteitä, joista voitaisiin toivoa jotain valaistusta esillä olevaan kysymykseen, niittäin kirkolliset lähteet, erittäinkin Upsalan ja Turun hiippakuntien piispanluettelot tai muut asiakirjat, ja siirryt sentähden nyt niihin.

Valitettavasti kuitenkin tiedot vanhimista ajoista, erittäinkin mitä tulee Upsalan piispan-istuimeen, ovat kovin köyhät. Vanha piispanluettelo, 14:nnen vuosisadan alusta, ei mainitse mitään muuta kuin piispojen nimet:

Sverinius episcopus.

Nicolaus episcopus.

Sveno episcopus.

Sanctus Henricus martyr passus et sepultus Finlandiae, in ecclesia Aboensi.

Coppmannus, qui obiit pridie Kalendas Maji, et sepultus aput Upsaliam.

Stephanus — —.

Säilyneissä asiakirjoissa mainitaan Siwer (= Sverinius) 1142 Upsalan piispana ja Stephanus v. 1163 „electus Upsaliæ“ käydessään paavi Aleksanterin luona Sensissa Franskanmaalla. Niiden välillä olleiden piispojen virka-aika on siis täytynyt olla lyhyt, ja sittenkin on vähän vaikea saada ne kaikki neljä lomaan mahtumaan. Nicolauksesta ja Svenosta emme tiedä mitään, sillä Johannes Magnuksen heille sepittämä ylistysvirsiä ei voida ottaa lukuun, mutta Henrikin seuraaja Coppmannus on ainakin pidettävä historiallisena henkilönä, joten Henrikin ja Stephanuksen välillä on ollut yksi piispa.

Vähää enemmän tietävät kuitenkin keskiajan lopulta olevat lähteet. N. s. Palmsköldin luettelossa Turun piispoista, 15:nnen vuosisadan lopulta, sanotaan Henrikin olleen neljäs piispa Uppsalassa, asetetun virkaansa v. 1148 sekä kaksi vuotta myöhemmin seuranneen Eerikki kuningasta ristiretkelle Suomeen. Juustenin kronikassa tavataan samat tiedot. Sitä vastoin Ericus Olain kronikassa kerrotaan epämääräisemmin ainoastaan, että pyhä Henrikki lähetettiin Englannista Ruotsiin „siihen aikaan“ kuin pyhä Eerikki v. 1150 tuli kuninkaaksi. Upsalan viimeis-

nen katolinen arkkipiispa Johannes Magnus Historiassaan Gootilaisista ja Svealaisista sanoo taas Linköpingin kirkolliskokouksen pidetyn v. 1148 ja paavin lähettämään Nicolauksen siinä vihkineen Henrikin piispaksi, ristiretken Suomeen tapahtuneen 1150 ja Henrikin kuoleman seuraavan vuoden alussa. Mutta Historiassaan Upsalan arkkipiispoista on sama Johannes Magnus, nähtävästi ottamalla huomioon että Linköpingin kirkolliskokous itse asiassa tapahtui 1152 ja että pyhä Henrik sanoitaan kaksi vuotta olleen piispana, määritetty v:n 1154 Henrikin seuraajan Coppmannuksen virkaanastujaisvuodeksi. Ja samalla tavalla Johannes Messenius katsoo ristiretken Suomeen tapahtuneen v. 1154 ja Henrikin kuoleman seuraavan vuoden alussa.

Samaa alkuperäistä lähdettä kuin Palmskoldin luettelo ja Johannes Magnus on nähtävästi myösken Olaus Petri käytännyt ruotsalaisessa kronikassaan, jossa hän kertoo v. 1148 pidetyn conciliumin Linköpingissä ja sinne saapuneen paavin lähettämään, Nicolaus Albanensiksen, jonka seurassa silloin oli, „niinkuin muutamat arvelevat“, pyhä Henrikki.

Kun näitä kaikkia ilmoituksia asetetaan yhteen, ei voida tulla muuhun päätökseen, kuin että ne perustuvat yhteiseen traditsioonin, joka on ollut olemassa Upsalassa ja sieltä levinnä myösken Turussa keskiajan lopulla, ja sisälsi että Henrikki on tullut piispaksi siihen aikaan kuin Linköpingin kokous pidettiin — kuinkahan helposti muuttuikin vuosiluku MCLII vuosiluvuksi MCIIL! — ja että hänen piispan-aikansa oli aivan lyhyt, ainoastaan kaksi vuotta, jolloin hän lähti ristiretkelle ja kuoli marttyrikuoleman.

Kysymys on, mikä arvo on pantava tähän traditsioonin. Minusta näyttää, ettei se ilman muuta ole hyljättävä. Tietysti se ei yksistään omistaisi historiallista varmuutta, mutta mikäli se saapi tukea muista asianhaaroista ansaitsee se sittenkin huomiota. Että Nicolaus Albanensis Ruotsissa käydessään on asettanut maanmiehensä Henrikin Upsalan piispaksi, joko tämä sitten seurasи hänen mukanansa tai jo ennestään oli Ruotsissa vaikuttamassa, kuuluu varsin todennäköiseltä. Jos Henrikin virka-aika piispana oli aivan lyhyt, vain pari vuotta, ennenkuin marttyrikuolema ristiretkellä hänet saavutti, oli tämä tietysti seikka, joka helposti painui mieleen, ja meidän on siis syytä arvella, että tämäkin tieto varsin mahdollisesti perustuu fakti-

lisiin oloihin. Tuon traditsionin facitin on Messenius oikein määäränyt, kun hän sanoo ristiretken Suomeen tapahtuneen v. 1154, kaksi vuotta Linköpingin kokouksen jälkeen. Kuitenkin on huomattavaa, että kun Linköpingin kokous pidettiin aivan vuoden lopussa 1152, nuo kaksi vuotta, jotka kuluivat Henricken ollessa Upsalan piispana ennenkuin lähti Suomeen („post biennium“), yhtä hyvin voivat viedä meidät vuoteen 1155, kuin 1154. Jompikumpi näistä vuosista olisi siis pidettävä ristiretken vuotena.

Olemme edellisestä nähneet, että niiden tietojen ja olosuhteiden punnitseminen, joita tunnemme Eerikki pyhästä ja hänen hallituksestansa, on vienyt juuri samaiseen päätökseen, että näet ristiretken Suomeen on täytynyt tapahtua alkupuolella 1150-lukua, ennen vuotta 1156, tai, tarkemmin määrättynä, kuten olen ylempänä koettanut näyttää, ennen joulun aikaa vuonna 1155. Ja kun asianlaita on semmoinen, on meidän tunnustettava että keskiaikainen kirkollinen traditsioni varsin mahdollisesti on meille säilyttänyt oikean tiedon tämän tapauksen ajasta.

Ennen on jo lausuttu se arvelu, että Nicolaus Albanensis Ruotsissa käydessään olisi myösken kehoittanut Suomen ristiretkeen. Tämä mielipide on kuitenkin tuntunut varsin vähän perustellulta, niin kauvan kuin on oletettu, että tuo ristiretki tapahtui vasta viittä vuotta myöhemmin. Mutta jos edellä esitettyillä syillä katsotaan ristiretken tehdynksi jo kaksi vuotta Linköpingin kokouksen jälkeen ja arvellaan Henricken tulleen asetetuksi piispanvirkaansa juuri Nicolauksen kautta, silloin tämän toiminta mainitussa suhteessa saapi jonkun todennäköisyyden.

Traditsioonin perustuvan mielipiteen Suomen ensimmäisen ristiretken ajasta hylkäsivät kuitenkin Örnhjälm ja Lagerbring väittäen, että ristiretki on vainut tapahtua vasta Sverkerin kuoltua, koska Eerikki silloin muka tuli kuninkaaksi, ja tämän perusteella asettaen sen Örnhjälm vuoteen 1157 ja Lagerbring epämäärisemmin vuosien 1155 ja 1159 välille. Heidän auktoriteetiansa ovat myöhemmät tutkiat, myösken Porthan, seuranneet, ilman ottamatta omasta puolestaan asiaa kokonaisuudessaan uuden tarkastuksen alaiseksi. Sillä mielipiteellä olikin päävyttensä, niin kauvan kuin ei Eerikin edellistä kuningasvaltaa Uplannissa pidetty tosiasiana, mutta sen jälkeen on se ilman

pohjaa. Joku heidän seuraajistaan on kai tämän huomannut, ja ohimennen singahuttanut väitteen, että Eerikin suhde Sverkeriin tämän eläessä esti ristiretken. Kuten olemme nähneet, vie kuitenkin vallinneiden olojen arvostelu päävästaiseen tulokseen. Minkäänlaista muuta asiakirjoihin tai alkuperäisiin tie-toihin perustuvaan pohjaa ei tuolla ajanmääräyksellä koskaan ole ollut.

Edellä esitetyn perustuksella täytyy tulla siihen päätöksiin, että *todennäköisimmin Eerikki pyhä on tehnyt ristiretkensü Suomeen vuonna 1154 tai 1155 ollessaan vielä yksistään Uplannin kuninkaana*. Suomen ensimmäinen ristiretki ja Eerikki pyhän toiminta saapi oikean taustansa vasta kun otetaan lukuun, että ne sattuvat maakuntakuninkaiden loppuajalla. Näissä oloissa Eerikin hallitsiasuvun alkaja perusti valtansa ja korotti sukunsa koko Ruotsinvallan yhteiselle valta-istuimelle. Ja tällä tiellä on hänen ristiretkensä Suomeen mahdollisesti myösken ollut yhtenä porras-askeleena.

Dagboksanteckningar under rysk fångenskap af Pehr Granstedt.

Meddelade af

K. G. Leinberg.

Genom efterlevvande anförvanters tillmötesgående har tillfälle beredts att publicera nedanstående journal från 1808 af framlidne stadsingeniören i Helsingfors *Pehr Granstedt*. Till någon närmare kännedom om förf. må följande meddelas:

G. var hemma från Carlskrona i Sverige, der han föddes 1764. Han inträdde i tjänst vid fortifikationskorpsen, der han 1789 var underofficer och samma år erhöll kungl. fullmakt, daterad Borgå den 23 november, att vara konduktör vid fortifikationen. Mot slutet af 1700-talet blef han sänd till Finland att leda arbetena vid Hangöudds befästande. Till fästningenräknades då Gustafs Värn, Gustaf Adolfs Fäste, Meijerfelts Klippa och Drottningberget. I början af 1808 var han förordnad att biträda vid fortifikationen på Sveaborg. År 1810 sökte G. afsked från svensk tjänst, och blef denna hans ansökning af vederbörande myndighet förordad på sätt, som framgår af följande i Svenska Riksarkivet bland Biographica förvarade dokument.

Till Hans Kongl. Maj:t underdånist.

Underdånist Memorial!

Uti till mig insändt Memorial, har Conducteuren med lön vid Eders Kongl. Maj:ts Fortification *Pehr Granstedt* begärt, att hos Eder Kongl. Maj:t blifva underdånist anmäld till Nå-

digst afsked ifrån berörde dess beställning med accords-ersättning och Pension, till hvilken sednare förmåns vinnande ännu $4\frac{5}{24}$ lefnadsår honom brista, hvarförinnan han ärtill icke kan komma i åtnjutande och hvarföre Expectance-afgift bör erläggas.

Och som sökanden, jemte ägande upgifne lefnads år varit i tjänst öfver 28:år, samt, under oafbruten tjenstgöring så i krigs- som i freds-tid, ådagalagt synnerlig både skicklighet, nit och trohet, alt i öfverensstämmelse med dess underdåigst vidfogade tjensteförteckning, Så kan jag ej vägra mitt underdåliga förord så väl till Nådigst bifall till hvad underdåigst ansökt blifvit, som öck, i afseende på dess långliga och berömvärda tjänst, hvarunder 21 år soni Officer, i lika underdåighet anhålla, att Eder Kongl. Maj:t, till belöning och såsom Nådebetygelse, Nådigst ville hugna honom med Capitaines afsked.

Stockholm den 8 Augusti 1810.

N. Cedergren.

E. M. Morin.

Till följe häraf beviljade konung Carl XIII den 13 augusti 1811 G. afsked från Kungl. Maj:ts och Rikets tjenst med förmånen af pension ur Arméens pensionskassa.

G. blef sedermera stadsingeniör i Helsingfors — såsom sådan ett verksamt biträde åt Engel — och erhöll i denna befattnings Collegiassessorstitel genom kejserligt bref af den 17 Juli 1822. Han var gift med Johanna Fredrika Dubois och afled i Helsingfors 1828.

**Journal öfver min Resa till och under Fångenskapen i Ryssland,
Jämte utgift af Inkomst och medhafde Medel.**

			Medhafde medel och Inkomst	Utgift
			Riks. Gäld.	Riks. Gäld.
			Riksd. sk.	Riksd. sk.
		År 1808.		
		Julij Månad.		
		Sedan jag Enligt Ryska General Be-fälets Lysningar i Finland anmält mig hos närmsta Militair Befäl för at resa till Helsingforss tog jag om morgonen den		
23		afsked af min Hustru ock barn ock lämnade dem uti Guds beskydd på Gullön — for in till Ekenäs stad hvarifrån jag med 4 andra kamerater begaf mig genast på resan under Eschort af 2 kossaqver, Medhafde en större ock en mindre kapp-säck hvaruti mina kläder vore inslutne ock uti Contant	90 —	
24		om eft:m: ankom till Helsingforss anmälte mig hos Comendanten som tillkänna gaf at vi den 27 skulle vidare anträda resan i Fångenskap i Ryssland, man mälte sig till de utlagde Skjutspenningarne från Eke-näs, som der i brist af medel ej kunde gifvas, men äfvenledes här för sama orsak uteblefvo, utan i dess ställe Lämnades en anvisning som i Lovisa skulle betalas. Saledes utbetalat Skjutspengar		3 16
27		Reste från Helsingfors kl: 6 efterm:, Säl-skapet bestod af 13 officerare, 1 Präst ock en kamerer samt 8 und: officerare: för Officerarne ock de Civile bestods en häst ock en half Pappers Rubel i Tractamente		
		Transport	90 —	3 16

	Transport	90	—	3	16
åt hvarje; ock underoff: 4 på en häst ock 20 Cop: Tractament vi ledsagades af en Rysk off: ock 12 man fotjägare.					
28 Om middags tiden ankom till Borgå ock inqvarterades hos Borgerskapet, här ankom och rastade ett Dragon Regemente som skulle till krigstheatern; vackert folk och prägtiga hästar, vi vilade här öfver natten ock den					
29 kl: 11 f: m: fortsattes resan härifrån. Säl- skapet ökades med En officer ock vår Ledsagare med sina jägare följe oss vidare.					
30 Om förm: ankom vi till Lovisa.*) Säl- skapet föröktes här till 30, offic: ock Ci- ville inberäknade, und:off. blefvo här efter oss, vi fortsatte resan kl: 11 om afton, med en rysk officer ock 4 Cossaqver, hvilka sednare lämnade oss vid Gränsen. *) här presenterades anvisningen på den utbetalte skjutsen utan ändamål.					
31 Ankom vi till Fredrikshamn vid middags- tiden 5 mil från Lovisa ock inqvarterades alla uti ett Stort assemble rum hos källar- mästaren Brun — här vilade vi öfver nat- ten på bara golfvet ock höllos så strängt ock befaltes at ej mer än 2 fick gå ut i Staden i Sänder, under vägen hit reste vi genom Kymmen, hvarest en ny Fästning ganska välbelägen är anlagd.					
Augustij Månad.					
1 Reste vi från Fredricshamn kl. 11: på förm: Sedan vi der rustat och druckit några Bålar, Samt sjungit Svänska Folk- Sången, vi ledsagades af en Rysk officer, 3 kom vi till Viborg kl: 12 på dagen, en	Transport	90	—	3	16

	Transport	90	—	3	16
	vacker och väl befäst stad 11 mil från förenämde, här inqvarterades vi hos Borgerskapet med skäligen goda qvarter, här träffade vi nära 40 st: kamerater af en föregående transport, som ännu väntade på hästar.				
4	Presenterades vi för Gouverneuren, Garnizonen här var ganska ringa, Artilleri ock ett vackert Husarregemente Marscherade här igenom till Finland, under vägen emellan Fred:h: ock här vore långa Caserner af Sten upbygda på 3 miles afstånd från hvarandra, hvilka kunde rymma 6 à 800 man, uti Somliga af dem vore trupper som rastade ock var under March till Finland. Följande dagar besågo vi Staden ock dess läge, här var mycket dyrt — en följd af kriget — här var finsk- ock Svänsk- ock Tysk kyrka, äfven tyskt Spectakel som några af kameraterne bevistade.				
7	kl: 4: eft. m: reste vi från Viborg sedan Sälskapet ökats till 36. Det blef starkt rägn om afton ock Dagen efter; att Sälskapet blefvo genomblötta, det kom så mycket mindre väl till pass som man ej ärhöll några dugeliga nattqvarter, vi fortsatte resan uti 4 dagars tid mycket långsamt. Landet var jämt och vackert intet enda Berg har synts sedan vi lämnade Fredr:hamn, ock sedan vi rest 8 mil ungefär öfverfor vi Gamle Gräntsen Syster Bäck emellan Sverige och Ryssland, som utmärktes genom en Port af Sten ornerad med Colloner ock ryska Vapnet, nu mera träffades ryska Byar ock kyrkor, hittills har Allmogen det mästa varit Finsk, ock				

Transport	90	—	3	16
-----------	----	---	---	----

		Transport	90	—	3	16
11	någon enda rysk By träffats, nu sågs äfven några stora Herregårdar och höga torn på afstånd som gaf tillkänna at vi nalkades Hufvudstaden, till hvilken vi anlände den kl: 11 förm: (St. Petterburg) ock genomfor många gator och Neva på 2 Ställen tills man kl: 3 på efter m: kom till det anvista Qvarteret Artilleri Cassern, der vi 4 à 5 St: uti ett rum logerades, åtfölgd hela vägen af vår Ledsagare från F:hamn. Här träf- fade vi många utaf kamerater som för ut ankomit nära 100 st., som dageligen till det inre af Ryssland afsändes uti mindre par- tier 8 till och med 18 —					
12	hadde vi besök af Jouer Generalen som mälte sin hälsning från krigs Ministern at om vi ville Svärja keijsaren af Ryssland tro ock huldhets Ed Så skulle vi genast få återvända till Finland ock äfven gå i tjenst — i annat fall finge vi bereda oss at Sändas Långt in i Ryssland uti Fän- genskap — Såsom en sådan proposition eij ägnade Rätskaffens Svånska Officerare så afslogs den af alla med förakt.					
14	var jag efter kallelse på Stora paraden ock i Svånska kyrkan.					
15	ärhöll den 1:a Ryska aflöning i min tid NB. fångtractamenten för resan emellan H:fors ock hit som utgorde för 16 dagar à 16 sk. R. äfven ärhöll vi Löfte at få njuta En Ru- bels Tractamente Så Länge vi komme at qvarblifva i Pettersburg. till närvarande utbetalat i underhåll under vägen ock uti de Städer som passerat .. Uphandlat en Simpel Madrass En liten				5	16
		Transport	95	16	28	6

Transport	95	16	28	6
dyna ock en filt tills:ns			4	32
Under den tid vi här Lågo hadde jag tillfälle att till någon del bese denna ofanteligt Stora Stad, (Ty det förstås at flera månader jämte Språkkunskap och penninger Fordras till at Lära känna och bese den öfveralt). Neva strömmen genom skär den med flera Grenar, ock dess utom äro Canaler gräfda som gör förening ock Lättar Communication Sjövägen till de Större delar af Staden, Quaierne utmed alla Bräddar af Strömmen och Canalerne äro murade af huggen Grästen med grofva huggna Stenar till trottoairer och Gard'fouer, öfver Canalerne äro Wällda Broar af Grästen, utom på Ett Ställe som Valfvet utgordes af Gutit Tackjärn, öfver Strömgrenarne som äro ansenligt Breda till circa 2,000 al:r äro Bryggorne anlagde på Stora Skeppsponter Som Ligga för Svåra ankare och tåg. Nödvändigt för den Starcka Strömmen som råder. På Dessa Strömgrenar och Canaler Låge öfveralt 1,000:de-tals med Barcker Lastade med åtskillige Effectorer för Lifvets behof, kommande från det inre af Landet flera 1000 virst, dels från mindre Strömmar och floder Som genom Canaler förenas med Neva Strömmen vid Ladoga dels ock från trakter kring Neva. Så långt jag hadde tillfälle at bese staden var den öfveralt horizontelt anlagd, under alla gator voro murade Gallerier för Vatten och Smutts afförning — ock så gick jag 2:ne Långa gator som på mitteln hadde en Alée hvarunder fotgångäre hadde den angenämaste promenade med				

Transport	95	16	32	38
-----------	----	----	----	----

Transport	95	16	32	38
hviloBänkar på Åtskilliga ställen emellan Träden; Träden vore unga Vakra Lönnar — dess utom finnes många öpna Plattser ock torg, Samt alla gator mycket Breda. — Kyrkor finnes här en oändelig myckenhet för Ryska Religion, som hvardera har flera torn i sin egen Smak, ock alltid med Cupoler; architecturen är så väl in som utvändigt rikt ornerad med Colonner af finaste orden, här fins en Svänsk kyrka som visar sig Simpel men ädel, äfven är här kyrckor för Flera utländska Språk ock religioner, kyrkoherdens namn är Tavast. — Publica Byggnader för alla möjeliga inrättningar finnes här ett öräkneligt antahl som mer ock mindre äro Decorerade efter architecturens förnämsta reglor — Nu varande Keijserliga Slottet är väl på aldrarikaste Sätt ornerat, i Synnerhet Facaden åt Paradplattsen, men i mitt tycke utan Smak, ty de många utbyggde Portalerna ock Saknaden af Soubasement hvarpå all denna Härlighet borde vila Stöter Ögat, — Marmor Slottet var uti mera Ädel Smak — ock nya Slottet Som keijsar Paul Låtit på 3 år genom natt ock dag upbygga kallas nu Sommar Palaiet är ganska prydeligt ock med Smak ornerat, det omgivfes af en Canal paralell med de Fästnings Wallar uti regulaira Poligoner som inne sluter det, på Östra Facaden äro Sjö- ock Land Bataille Stycken uti Bas relief ock der framföre på planen Sitter Nämde keijsar till häst — utan för Grafven på denna Sida äro Präktiga Byggnader för Hofstaten Jämte Stall ock Maga-				

Transport 95 16 32 38

Transport	95	16	32	38
<p>ziner m: m: På Västra Sidan Ligger Stora Sommar Trädgården eller Lustparken Som slutar Sig alt ner till Neva Strandgatan, den är ansenligt Stor, Allear af Alm och Lön, ävensom prägtiga Björkar och rara Bousqueer, samt Stora plattser ock gångar omgifna af Bildstoder uti Alabaster af Greklands ock Roms namnkunnige Philosofer Regenter Skjönheter ock Äfventyrae m. m. På Södra Sidan af Slottet Ligger äfvenledes en Stor ock Vacker Trädgård förmödeligen kallad Lilla Sommar trädgården — ock Väster om denna är den Stora kappkörningsplanen Som gränsar intill åtskillige keijserlige Palais, på denna Plans västra Sida Står en Obelisk, ock på den Östra en Bust af Brons uti Colossalisk Storlek som säges vara Souvarovs. — Marmorkyrkan är Stor ock Prættig Står mitt på ett torg, ock på Samma torg der Vägen går till Vasiliostrov Står Zar Petter den 1:as Bust till häst i Galopp Springandes upför en klippa hvaräst hästen endast Står på Bägge Bakföttern äfven som Svansen tar fast i klippan det är ett mästerligt Arbete at hafva funnit Centrum gravitatis till tyngden i den ställning denna koloss står — Sjelfva klippan är ofanteligt stor af en sten namnkunnig för den Långa Väg den är Transporterad men är för mycke arbetad ock gruperad, at den förlorat sitt naturliga utseende som stöter ögat. Tauritiska Palattset Som tillhörte Furst Potemkin är stort till sin étendue men utgör det mästa blott en Våning utom flyglarna som har en half våning till, ut-</p>				

Transport	95	16	32	38
-----------	----	----	----	----

	Transport	95	16	32	38
vändigt har det en Simpel men ädel architectur, invändigt råder den största pragt ock utom en mängd större ock mindre rum har det ett Gallerie till Circa 150 al:r Längd med en dubbel rad af Colonner på vardera sidan hvor emellan är de raraste Buster placerade som dels påminner om forntidens philosofer ock hjeltar dels retande kärleks Gudar ock Gudinnor, alt är i den ypersta Smak, en rundel utvidgar sig från Colonn-radén på Sidan åt trädgården som var med mylla belagd ock skulle besås. — Ingången till denna härlighet var på stora Facaden rätt ock Slätt, man inkom uti en Tambour som Sedan förde rätt fram till En stor rund Salon med Dom hvarifrån dagen Lyste, detta rum var med de allra präktigaste ornamenter Decorerat, ock härifrån kom man in på Sidan uti det Stora Galleriet. — Till detta palatts hörer en Trädgård Stor ock vidlyftig med Fisk Dammar vattenkonster Djurpark Grottor Labyrinter Buskasker Alléer Frugträn och rara Växter — in Summa den skall vara den Vakraste i Pettersburg.					
21 var efter kallelse på stora paraden ock i Svänska kyrkan; på paraden Som var framför keijsersliga Palattset voro Regementerne upstälte uti en Vinkel till Väster hvars ena linie apterade sig förbij Slottet på en af Flyglarne ock den andra Linien sträkte sig åt höger gatan utföre så Långt ögat kunde se med Front åt Slottet. — Keijsaren ankom med hela Generalitetet och red utföre hela Linjen som denna Dagen comenderades af Storfursten					

Transport | 95 | 16 | 32 | 38

	Transport	95	16	32	38
	Constantin, öfveralt gordes honeur ock Fältmusiken hördes, Sedan keijsaren ridit utföre hela paraden kom han med hela Svitens tillbaka ock tog sin plats på planen mitt för mitteln af Slottet, då sedan tropperne Defilerade förbij honom och så Småningom försvan. Cadett Corpsen anfördes af Storfursten. — Af Svänska pastorn var jag jämte flera af kameraterne upbjudne på en Sup Sedan vi kom ur kyrkan, han förde ett tämeligt Vederstyggeligt Språk rörande vår Ålskade Monark ock yrkade ifrigt på at vi skulle Svärja keijsaren tro ock huldhets Ed, hvilket stötte oss alla ock med förakt besvarades då visiten förkortades.				
22	var jag med några få kamerater ock besåg Naturalie kabinetten. Här fans Menskliga Missfoster förundransvärdta till sin skapnad; åtskilliga delar af Menniskan i synnerhet födslodelarne så på Man som Qvinna som alt låg uti Spiritus vini — Skelletter större och mindre — Djur af åtskilliga främmande Luftstrecke arter, Såsom Elefanten hane och hona, ofanteliga Pjeser uppstoppade — Skeletter af dessa djur, Leoparden Tigern Vita Björnen Vargen Räfven Samt andra obekanta djur — Krypande djur såsom Ormar af större och mindre storlek vita och Brokiga — Skölpaddor krokodiler hummer ock kräftor — Foglar af alla Slag, främmande i Synnerhet, såsom Strutzen pelikan m. m. Små Foglar af de vackraste Färgor — Insecter af alla Slag — Fiskar af Många Främmande Slag — en stor Samling Snäckor och petri-				

Transport | 95 | 16 | 32 | 38

Transport	95	16	32	38
ficator — Metaller af stenriket — Gruvor i Sibirien a miniatyr med deras upfordnings machiner ock grottor; en Modell af Trä på en Brygga öfver Neva som utgorde en enda båge mycke platt ett mästerligt arbete — äfven sågs en Birau af mahogne som medelst tryckning på fördolda fjädrar Sprang Läcket up ock vidare Lådorne — äfvenledes Spelte denna Birau de vackraste stycken i Musiken som också medelst tryckning på fjedrar anbragtes; det var ett förträfligt arbete af menniskohänder. Alla dessa Saker förvarades uti åtskilliga rum, också gick man in uti ett rum hvaräst Zaar Petter Satt på sin tron i Lebens Gross, i Skåpet bredvid var hans kläder som han burit; i Rummet utanför var hans Svarfstol, hyfvälbänk, Smedje Snikare Timermans och Svarfvare Värktyg af alla Sorter — Åtskilliga Små nättar arbeten som han gordt såsom Modeller till Skepps-Bygnad med mera — äfven sågs hans Häst en Favorit som han mycket ridit på — uti ett annat Rum Sågs en Deputation till Zaaren bestående uti en Man af alla de nordiska och asiatiska Folkslag ock horder som Lyda under denna Stora Monarki, Besynnerlige för sine plumpa ock med groft prål utstofferade klädedrägter — vidare besåg jag astronomie Huset som låg här bredvid hvar uti befants en Glob till circa 6 alr Diameter, inuti den var ett bord omkring hvilket 6 personer kunde sitta — Himlavalfvet med alla dess kroppar Förestäldes inuti ock hela Globen var genom Machi-				

Transport 95 16 32 38

	Transport	95	16	32	38
	neri rörlig, utan på den syntes alla verldens Länder. Privata husen äro äfven Zirligt utsmyckade med Frontoner Coloner ock Balconer, Balustrader ock Portaler — med ock utan smak. —				
24	Ärhållit Tractamentspengar för 13 dagar i Pettb. à 32 sk. Riks. G. i dag har jag blifvit antydd at hålla mig färdig till att i morgon jämte 17 andra kamerater anträda resan härifrån till Jaroslav. Ytterligare utbetalt för underhåll härstädes jämte för någon matsäck under resan under min Varelse härstädes hadde mäst alla kamerater blifvit afsände, så att vi vore nu inalles 2 transporter som kom at afgå, Någre Väntades äfven från Finland — äfven Låg här som krigsfängar 6 à 700 man Soldater ock underofficerare som här hadde sin bestämmelse, och vore inqvarterade med hustrur ock barn uti en Artillerie Cassern, deras Gage bestods för karlen 3 # bröd ock 10 cop., för Hustrun och hvert barn $1\frac{1}{2}$ # om dagen hvarföre de hvarannan dag skulle göra kronans arbete — karlen fick äfven arbetskläder såsom gamla mounderingar. —	8	32	12	42
25	Om morgonen hadde vi våra Saker i ordning för resan ock vid pass kl: 11 fingo vi hästar ock reste hela Sälskapet bestående af 18 st: en präst inberäknad kl. 12 på dagen åtfölgd af en Rysk infanterie Officer ock en under officer som skulle Ledsaga oss hela vägen till Jaroslaw, vägen genom förstaden fölgde en gren af Neva hvarvid Lågo 100:de-tals med Barker				

Transport | 104 | — | 45 | 32

	Transport	104	—	45	32
Lastade med allahanda varor för innevå- narnes behof — också var här Stora Bräd- gårdar jämte alla sorten timberstockar till försäljning. Sedan vi kommit utanför tull- porten: el:r Vagten (ty i Ryska städerna fins ingen Stadstull) tog Tegel Bruks hanteringen vid som räkte öfver en half mil å båda sidor om vägen — kavelbroar och stenläggning räkte på denna sidan af staden öfver 1 mil — Sedan vi hadde rest $1\frac{1}{4}$ mil kom Statjonen för häst om- byte, hvaräst var brist på hästar at vi mätte vänta på dem till kl: 10 om aftonen, emedlertid voro några af Sälskapet på be- sök i nägränsande Herregård, hvaräst bodde en Capitain Scharff som hadde till- syn vid Canal rensningens underhåll, de fläste af Sälskapet vore bjudne på Soupé om afton der de tracterades bland husets Fruentimber med punsch — vi fortsatte sedan resan ock tog nattqvarter vid nästa Station — Som var en gamal förfallen Herregårds Byggnad af Sten.					
26	Om Morgen reste vi vidare ock kom till Slusselburg en Liten Stad omkring 6 mil från Pettersburg, vid denna Stad tyktes Canalgräfningen Som är gord utmed La- doga Sjön taga Sin början, Sedan vi här ätit Middag den Sämsta och dyraste . . . som kan uptänkas fortsattes resan Längs utmed Canalen ock sedan vi hafvit nat- qvarter uti en Rysk by kom vi den				1 —
27	till Ladoga en Liten Stad 9 mil från före- nämda, här hände mig det äfventvr under det vi väntade på Hästar ock åt middag af våra matsäckar, at min Rese Sourut				

	Transport	104	—	46	32
	blef bortstulen, men blef dock omsider genom Stadens police till rätta skaffad, som Likväl skedde utan resans uppehåll; här for vi på färja öfver strömmen till andra Landet hvaräst hästar var i beredskap och resan fortsattes ännu några mil utmed Gräfda Canaler som dels hadde vatten dels vore torra, de Sednare förmödeligen ej fullkomnade; vi reste ej mer från denna Stad än 1 mil då nattqvarter togs uti ett posthus nära Stranden af Strömmen hvaräst tvärs öfver på andra Sidan Låg en Liten Stad el:r Som vi kalla köping hvars namn jag glömt bort.				
28	om Morganen fortsattes resan och sedan vi åkt $\frac{3}{4}$ mil for vi på Färja öfver Strömmen till andra Sidan ock resan fortsattes med samma hästar till nästa ombyte ock hela dagen vidare tills nattqvarter togs uti en By.				
29	kom vi Middagstiden till Staden Tefin 13 mil från Ladoga ock något Större, här träffade vi en Transport af kamerater som dagen förut hit ankommit, men vore just nu färdige at anträda resan, Vi blefvo här inqvarterade ock i brist af hästar fingo vi Vila här öfver natten — Denna stad är märkvärdig för sina 2:ne rika kloster. En Eldsvåda har öfvergått det mästa af Staden år 1804 hvarefter ännu syntes mycke ruiner af gamla Stenhus ock Brända plattser som icke vore ombygde — Här Låg äfven ett Dragon Regemente. Staden hadde flera kyrkor. Här försedde jag mig med förfriskning ock någon matsäck för . . . vidare försedde jag mig med ett par		1		

Transport	104	—	47	32
-----------	-----	---	----	----

	Transport	104	—	47	32
	Stöfflar att nyttja under resan som kostade			2	32
30	Sedan vi något utvilitat ock besedt klostren ock en Ceremoniel Gudstjenst uti en kyrka fingo vi hästar kl: 12 på dagen ock genast fortsatte resan från Tefin; $\frac{1}{4}$ mil utom Staden for vi tätt förbi ett kloster. Vägen alt ifrån Staden och vidare framåt var den usligaste som kan uptänkas belagd dels med kavel Broar ock der ej Sådane Syntes voro de förrutnade ock djupa Gropar öfver alt, at det var omöjeligt färdas fortare än fot för fot — Vi mötte på denna Vägen flera 100:de forlass med åtskillige Effecter som förmödeligen skulle inskeppas på Barker uti kanalerne ock sedan gå Nevafloden utföre till Pettersburg — Dessa myckna dageliga Transporter förordsakar Vägens elackhet.				
31	mot aften kom vi till Byen Samina circa 8 mil från Tefin hvaräst vi Vilade öfver natten, och vår Ledsagare rangerade om Fartyg till resans vidare fortsättande på Floderne. Denna By var tämeligen Stor ock dess invånare vore större delen Handtverkare Såsom Smeder ock kibitke makare — äfvenledes var här en upplags platts för en stor del af de åtskillige Varor som på Barker fördes floderne uppföre alt ifrån Volga ock de trakter der omkring, — också voro alla de forlass som vi på vägen hit mötte, tagne här; uti hvarenda Bond koija i Byen bakades vete och rågbröd till salu, äfven fick man här köpa Smör Kjött Socker The ock Grön-saker — alt hållés i beredskap för den				

Transport | 104 — 50 16

		Transport	104	—	50	16
	myckna Trafiqven som här råder. Jag försedde min Matsäck här för den tillämnade Sjöresan för			1	—	
	[September Månad.]					
	— — — — —					
	eller Herregårdar äfvensom vidlyftiga åkerfält förekommo som oftast — Byar utmed floden mitt uti Åkerfälten voro ej Sällsynte — Vi hadde mycke vackert upphålls väder och Lungt, ännu ingen Frost om nättarna Så at Sällskapet Som oftast gick i Land ock promenerade hela halfva milen dels utmed Flodens Bräddar dels något högre upp då Fartyget Likväl avancerade ock vi vore det till mötes på ett beqvämt Ställe at gå ombord — När Fartyget för mörkret om nättarna ej kunde fortkomma Låg det fast vid ena Strömbrädden hvarefter några af Sällskapet gingo at Sofva på Land i närbelägne höstackar — Sedan vi på detta sätt fortsatt resan uti 6 dagar ock inkomit på Molloga Floden ankommo vi den					
7	till en Liten Stad vid namn Veis endast med Träkojor bebygd ock Såg mycke obetydelig ut; Men här fants Likväl ett kloster som prunkade med ett vackert utseende ock Behageligt Läge. Sedan Sällskapet ock jag här provianterat fortsattes resan som förut efter at här på Stället endast drögts $1\frac{1}{2}$ timme.			1	—	
8	hadde vi mulit ock rägn dusk hela dagen Sedan det rägnat starkt om natten.					
9	kl: 12 på dagen blefvo vi vid en stor Herregård anropade at <u>Lägga i Land</u> , ock					
	Transport	104	—	52	16	

	Transport	104	—	52	16
	sedan underrättelse blifvit gifven om hvad-för Folk vi voro, Blef hela Sällskapet af Herregårdsägaren Amiral Muschin Pous-skin upbudne, en Stor del af Sällskapet infant sig ock blevvo undfägnade med en Dejeunée dinatoire, ock färskt Smör och Fisk Sändes ombord till förfriskning för hela Sällskapet — Sedan på sin högd $1\frac{1}{2}$ timma här till blifvit använd fortsattes resan som förut — Under hela denna resa roade Sällskapet sig dageligen med Spel såsom kort, ock till ombyte Tärning.				
10	om morgen kl: 8 Passerades förbi Staden Molloga — Denna Stad tycktes vara täme-ligen Stor med flera kyrkor och kloster — Här slutades Molloga Floden och resan fortsattes uti Volga med god Vind och Segel förbi Staden Ribna som pas-se-rades kl: 4 eft: m: ock om natten Conti-nuerade farten i Lugnt väder då vi mot morgen kl: 4 passerade förbi Staden Ro-manoff — vädret var nu stilla Lugnt at årorna måtte forthjelpa oss — vi hadde tillfälle at se tätt med Herregårdar kloster ock kyrkor som det ena efter det andra vidtog alt tills vi kommo till Jaroslaw som skedde den				
11	kl: 1 på dagen — Sedan vår Ledsagare varit i Land, hos Gouverneuren anmält vår ankomst ock begärt qvarter för oss — kom han tillbaka ock hästar för vårt Bagages transporterande ankommo med un-derofficeren, hvarefter vi Landstego kl: 5 om afton ock fingo provisionelle qvarter hos de så kallade Formän som hafva in-qvarterings rum i beredskap för resande,				

Transport | 104 | — | 52 | 16

	Transport	104	—	52	16
	4 st: blefvo i hvart rum Logerade utan Sängar och Sängkläder — Man hadde största svårighet at få rent Dricksvatten af Sin Värd, som sent omsider gafs uti ett ämbar med en Slef uti — Här är vår bestämda Fångenskaps ort tills vidare jämte 8 st: förut hitkomne Svänska kamerater — Så att vi nu alla tillsammans utgöra ett Sällskap af 26 st.				
12	kl: 10 på förm: gingo vi alla med vår Ledsagare till Gouverneuren för at presenteras, han emot tog oss vänligt bad oss äfven vara välkomna i dess Hus när vi ville och sedan vi derföre giordt vår Compliment tog vi afsked ock gick, — till Middagen Samlades vi hos Tyska Tracteuren Schack Meijer; ock för at göra en liten höflighet åt vår Ledsagare Drukos några Bålar efter Måltiden jämte det vi tolkade vår tacksamhet för dess höfliga bemötande emot oss under resan -- Han var ock en ganska artig och belefvad man, som förtjente allas akning ock Vänskap. Dess namn var Norbäck Lieutenant vid ett Fältregemente omkring 26 år gammal vacker ock välväxt Lifländare till Nation talte färmt tyska utom ryska ock förstod något Franska — dess Förfäder härstammar från Sverige. Med honom som denna afton skulle resa till Saknad för oss alla Sände jag bref till min älskade hustru och Barn som han skuile Lämna hos Consul Hartin i Pettersburg hvilken genom bref från mig var anmodad fortskaffa det till Ekenäs. På Spis Qvarter et här kostar en middag 60 cop: ock hela Tractam: om da-				

Transport | 104 | — | 52 | 16

	Transport	104	—	52	16
gen är endast 50. Jag med de mästa af kameraterne har Således måst afstå från at äta på Spis Qvarter utan måtte söka till at hjälpa oss med egen matlagning och hushållning så godt man kan — här är för öfrigt intet dyra matpersedlar utom Fisk som är mångdubbelt dyrare än i vårt Land; ungefär 4 ɏ: bröd färs för 10 kop., en ɏ oxkjött 5, färkött 6 ock kalv 7 cop. ɏ: — Dricka får man intet något dugeligt i hela Ryssland, rotsaker är äfven godt pris på, men Frugt, som här är ymnogt, är ansenligt dyr.					
20 var alla Samtelige af kameraterne med Bjllieter inviterade af Gouverneuren på Spectaklet som Speltes af den Bättre Societeen.					
24 Blefvo vi anvista andra Qvarter som af de mästa kameraterne intogs.					
25 Flyttade jag i mitt Qvarder med Fend: Breitholts hos en Fiskhandlare vid namn Ivanoff — toma Sängar utan kläder.					
26 var vi alla kamerater bjudne till middag hos Adelsman Carnovits.					
October Månad.					
3 utbekomit Tractamente af Major Lode för 47 dagar à 16 sk:r som efter tillsägelse skall vara jämn Liqvid till ock med den 12 i denna månad		15	32		
9 var med några andra kamerater på Visit hos Gouverneuren då jag äfven aflämnade ett bref till min Hustru ock Consul Hartin Volante — då äfven påminnes om Säng-kläder som ännu uteblifvit hvilket Gouverneuren Lovade tillsäga polismästaren om					

Transport	119	32	52	16
-----------	-----	----	----	----

	Transport	119	32	52	16
	— Gouverneurens namn är Furst Gal-litzin.				
12	ytterligare är hittills utgifvit för underhåll				
13	utbrast kl: 1 på dagen en Eldsvåda mitt i staden vid ett torg uti ett Hus näst intill der 7 st. af kameraterne, som med sine effecter måtte fly undan, bodde. Elden utbrast på en gång öfver hela taket, Huset var af sten ock alt hvad invändigt af trä var brand i grund, en Lycka var at det var lugnt väder Som eij kastade Eld på andra husen. En brandmur upgick som skilgde det huset som kameraterne bodde uti från det som brand, Elden begynte väl i taket på det Samma men blef Släkt — man observerade at Släcknings anstalterne voro Lama, inga Brandstegar eller Segel funnos, ock Sprutorne Små ock eij Långt drifvande — Stadens police office-rare derigerade Släckningen 1,000:de-tals menniskor af Stadens invånare infunno sig som åskådare — Den hedervärda Adelsmannen ock menniskovännen Carnovits som redan för mer än en månad sedan tog 4 kamerater af de förstkommande i sitt Hus der de njuter fritt allting — kom nu äfven Så snart Elden börjades med 2:ne Vagnar ock med sin Sohn ock betjening hopsamlade ock påpackade i Vagnarne de kameraters effecter som undan Eldens Våldsamhet blifvit utburne på planen här ock där Samt förde dem i förvar uti sitt Egit Hus: en sådan Mennisko Vän emot krigsfängar är Sällsynt.				
15	Om afton kl: 6 träffade jag några kamerater Samlade på vanligt Ställe (Tyska				
	Transport	119	32	63	40

	Transport	119	32	63	40
Värdshuset) hvaräst de med Sång ock Dans roade sig kring en Båhl ock några putelier vin, Måtteligt Drickande, Blott muntra ock Glade, vi voro mäst Tracterade af den Sjöna Sången Några röster Låto höra, hvar ibland Pastor Grevelius, förut känd såsom en ypperlig amateur i Vocal musiken, nu var den förnämsta.					
19 kl: 5 om morgon blef jag och min kamerat af förskräckelse upväkt genom en utbruten våd Eld i nästa Qvarter, nästa gård intill der 8 st: kamerater bebodde ett hus, alla måtte vi packa ihop våra Saker ock flytta ut på Gatan ett godt stycke från elden der vi till inemot aftonen stod med dem — Det var en stark Eld Sex gårdar Lades i Aska hvaribland det Huset räknas som de 8 kameraterne bebodde. — Mitt Qvarter blef skonat från Eldens raseri men Likväl blef jag nekad af Värdsfolket att flytta in — Jag måtte då Lika som andre husvilla kameraterne flytta in till de kamerater som ej denna dag blifvit rubbade. Polisen tog ej någon befattning för oss till inqvartering som man Likväl väntade skulle ske så fort den blef Ledig från Eldens släckande — Men förgäfves väntade man derpå — hvarföre jag 8 dagar efter mälte mig hos Polismästaren om rum som då befallte mig flytta i mitt gamla Qvarter, Jag Lätt flytta mina Saker men Likväl blef jag ej mottagen utan tvärtom af Värden otidigt bemött — ock måste Således vända om till kameraternes Qvarter utan förhoppning om annat.					
25 Århöll en månads aflöning räknadt till	Transport	119	32	63	40

	Transport	119	32	63	40
den 12 Nov:		10	16		
28 Kom Elden Lös i Major Lodes Qvarter Som yppades i kökstaket förmödeligen från vinden antändt, blef genast Släkt innan den fick taga öfverhand.					
	Nov: Månad.				
1 Sedan här varit några starka nattfråster i slutet af utgående månad Så Volga Floden uti det Lugna Vädret Isade sig, kom det snö i dag första gången på detta vinteratal så att marken öfveralt var vit.					
3 tillätt Capitain Charpentier mig at äta mid- dag och afton vid dess bord emot delta- gande i den hushållskostnad som i propor- tion för mig åtgår hvarför månaden i dag tager sin början. Sedan sista annotation utgifvit för underhåll tills i dag				7	8
Behåll: i min Cassa Cont: 58: 32.					
8 Sedan jag i dag Skrifteligen besvärat mig hös Polismästarn om Qvarter inlogerade han mig genom en Polisofficer hos min gamla Värd, Som på alt sätt Sträfvade deremot ock trodde sig ännu äga hopp at Slippa inqvarteringen — till i dag					
11 då vi hadde besök af unga Carnovits som Så arangerade med Värdsfolket at deras hopp försvan — ock ännu mer då gamla Carnovits var hos mig dagen derpå — Godt slädföre har i dessa dagar tilltagit.					
13 Skrifvit Bref till min Hustru.					
18 blef jag med 5 andra kamerater buden till middag hos Gouverneuren — 2:ne dagar förrut hadde kameraterne på lika Sätt varit där 4 st: hvarje dag.					
23 blef jag äfven med 5 kamerater buden till					
	Transport	130	—	71	—

	Transpart	130	—	71	—
	middag ock bjöd Gouverneurskan oss att alla Onsdagar komma dit.				
27	Hadde vi alla kamerater Svensk Gudstjenst uti Capit: Kyhls ock Charpentiers Qvarter, Prädikan höls af Pastor Grevelius — Ämnet för Prädikan var taget efter vår belägenhet som krigsfängar ock afhandlades mycket rörande. — Gamla Carnovits med ett par andra unga Herrar bevistade vår Gudstjenst ock sedan den var slut, blef prästen jämte några andra af Sällskapet budne till middag hos honom, var ibland jag äfven var, Sedan middagen var slut kringsattes Samma bord af musikanter 12 st. till antalet, hans egna betjenter, som upförde en superb Musik af flera instrumenter.				
30	hela denna Månad har Vintern tilltagit med köld Snö ock godt Slädföre — i dag Skrifvit Bref till min hustru Som afgick med posten.				
	December.				
3	Sedan sista anotatjon utgifvit i underhåll	12	24		
4	köpt ett par Vinterhandskar	—	40		
9	var jämte alla kamerater på Assembleen hvartill vi fingo Fri Billietter af Societetens Direckteur Carnovits, hvilket Likvälv Skedde genom Gouverneurens föranstaltande.				
13	ärhölt en Månads Tractamente gifvit Cap: Charpentier i förskott på Maten uti Decemb: 3 - 16 — Ärhållit Fri Billiet till alla Tisdags assembleer Så Länge de fortfar.	10	—		
19	Bjuden ock jämte de öfrige kameraterne.				
	Transport	140	—	84	16

	Transport	140	—	84	16
Bevistat en Bal ock Soupee hos Adelsmannen Herr Bartimnieft — Samma dag ärhållit 2:nne Bref från min hustru med posten. —					
22 Skrifvit Bref till min hustru.					
24 Julafton åto alla kamerater tillsammans hos Schackmeijers, några af dem bevistade sedan måltiden en Masqverad Bal hvartill vi alla voro inviterade.					
25 Juldagen hadde vi Svänsk Gudstjenst, som bevistades af Gouverneurskan hvilken böd oss alla till middagen men blott några infunno sig med mig där.					
27 Averterade Gouverneuren oss at 16 kame- rater skulle få återvända till Finland med det första hvaribland jag räknades.					
<i>År 1809.</i>					
3 Liqviderat en Månad mat hos Cap: Char- pent.	4	24			
åtskilligt till underhåll under Månadens Lopp	5	25			
för hemresan köpt en fårskins päls och med öfvertåg kostar	15	16			
Ett par utan stöflor	2	16			
En resemössa	2	16			
Stöflars Sålning	—	24			
Ett Bälte eller bindel	—	10			
3½ # tvål	—	16			
Band till utan Stöflarne	—	7			
Tobak för resan	—	30			
5 ärhållit 25½ dagars aflöning eller jämt med morgondagen	8	16			
6 tog afsked af Gouverneurens med flera förfärliga.					
Transport	148	16	116	8	

	Transport	148	16	116	8
7 till Polismästaren at taga afsked ock undfängit påderråssna Skjutspengar och Trac-tamente för 23 dagar som Major Lode uttagit at dela ut. Resan sker i dag.					
	Transport	148	16	116	8

Berättelse om de på Vermelands Skogar
mot Norska Gränsen i Fryksdals och Elfve-
dals Härader boende Finnars tilstånd, i af-
seende på Hushollning, seder och upplysning.¹

Det är en förut nogsamt känd sak, at våre Vermelands Finnar inkommit under Glorvördig i åminnelse Konung Carl IX:s tid. Denne Förste, såsom förut Hertig öfver Vermeland, sysselsatte sig med allt hvad han trodde til landets bästa ländande, hvaraf vi ännu äga flera goda anstallter och inrättningsar, som til sednaste tiden skola tolka Stiftarens ära. Bland hufvudsakeliga hinder i detta landets upodling och befolkning, som efter den bekanta digerdöden ännu icke hade fulkomligen repat sig, lärer han förmödeligen ansett de stora och vilda Skogarna, som skilde Vermeland från Norge, til hvilkas uprödjande främmande händer tarfvades, som voro vane och härdade vid sådant arbete. I denna afsigt inkallades Finnar mäst från Savolax och Careln, der missväxt och knapp bärsgning, kanskje ock ofredligt grannskap, måtte hafva föranledt til utflyttning, och desse fingo här egenteligen anvisning på de vidsträckta Gränse skogarna, dem landets gamle inewänare hvarken trodde sig behöfva, eller hade hug för at upodla, så länge tjenligare mark var at tillgå.

Af de fyra Härader inom Vermeland, som åtfölja Norska gränsen, neml:n Nordmarks, Jösse, Fryksdals och Elfvedals, från söder åt norr, i den ordning de här anföras, är finnesläktet i

¹ Denna berättelse, som påträffats bland Samfundets Pro Fide et Christianismo Handlingar 1796—1805, har af professor K. G. Leinberg lämnats till publikation i Historiallinen Arkisto. Den bär anteckningen „Upl. i Samfundet d. 7 Maij 1801. § 6.“

de 2:ne förstnämnde nästan utgånget och föga spor efter dem märkelige; vare sig antingen, at i gemen skogarne der varit trängre til deras inrymande från början, eller genom skogarnas lättare och jämnare uprödjande Finnarné fortare sammansmält med landets urgamla inewånare; ty at finnar efven der fast sparsammare bott och lefvat, är ännu i friskt minne hos bedagade Män. — Men i Fryksdals och Elfvedals Härader, hvilka utgöra hvor sitt Pastorat, finnas 3 Socknar, neml. Gräsmarken, Fryksände och Östmarken i det förra, och 2:ne Socknar Ny och Dalby i det sednare, som åtfölja gränslandet til en sträcka af 12 à 15 mil och inryma ett ansenligt antal af detta släkte, hvilka efter 200 års förlopp ännu bibejhalla sitt eget språk tämmeligen rent, ehuru de tillika merendels förstå svenska, — som nyttja sin serskilda klädedrägt, — bo i Pörten och Badstugor utan farstur och skorstenar, ja äro efven til usseendet, oaktadt deras förbindelser med svenska familier, ännu icke otydeligen känbara från dessa til caracters och anletesdrag. -- Jag ämnar icke vara vidlyftig i hvad dessa Finnars hushollning och lefnadssätt rörer, utan blott derom nämna så mycket, som jag anser nödigt för at tydeligare bestämma deras läge i anseende til upplysning och seder, hvilka til så betydelig del bero af de förra.

Sjelfva Naturen har åtskiljt Vermeland från Norige genom en vidlöftig Bergssträckning, som ymsom är kahl och liknar fjällbyggd, och ymsom beväxt med mer eller mindre ansenlig och växtenlig skog. Ögat möter här icke annat än berg och dalar, Skogar, Sjöar, Mossar och Myrländer i en ophörlig omväxling med hvarandra. Det faller sig lätt begripligt at föga odalbar jord här skall träffas, nl. nogon slags upodling kunna verkställas utan ett ihärdigt arbete, hvaraf man ändå icke får påräkna nogon säker vinst och belöning, i anseende så väl til den ofruktbara och stenbundna marken, som de tidigt på Finnskogarne infallande frostnätter. Åkerbruket kan således för detta folket icke blifva någon hufvudnäring, ehuru många lägenheter, som ligga närmare svenska byggden och haft bättre utrymme, blifvit skattlagde och til hemmantal beräknade. De öfriga bestå af oskattlagda Torp vidt kringspridda, ofta til hela milen från hvarandra. Deremot erbjuder sig boskapsskötsel och skogarnes afkomst såsom

naturligare och mera lönande näringssfång. — Aflägsnenheten från Bergslagen och Jernvercken tillåter dem väl icke att använda skogen till kohlning, och at göra förtjenster genom körslor: Men älfvar och strömar, som genomskära skogarne, öpna dem flottleder för sågtimmer och blockar, hvilka i myckenhet åhrl. blifvit transporterade utföre vattudragen ner til Sågverken serdeles dem, som äro belägne i Götha Elf nedan om Vennersborg, men börja nu märkeligen förminkas, i den mohn skogarne blifvit nedhugne. Ett mindre sparsamt svedjande skaffar tilgång på råg och brödföda till ersättning för den bristande åkerjorden och bereder ypperliga betesmarker. Man kan därföre icke neka, att samtlige Finnar sitta i välvänd och en slags förmögenhet, och kunna icke annat, enär de vilja vara nycktra och arbetsame: de hugga årligen och framföra til Vattudragen flera 12:ter sågtimmer, — de skörda en lönande äring af svedje-fall samt sin lilla åkermark, hvilken, ehuru inskränkt och stenbunden, blir genom öfverflöd på gödningsämnen ganska fruktbarande, då den förskonas från kalla somrar och tidigt infallande frostnätter. — De underholla Boskap och Kreatur til eget behof och nogot derutöfver til afsalu, serdeles af getafveln, som trifves mycket väl på finnbyggden. De aftyrra vidare icke så obetydeliga partier af smör och talg samt villebråd; hvaremot de icke veta mycket af de allmänna skatter och bördor, som trycka Svensk-bonden och Hemmansbrukaren. — Och ehuru spanmål sällan förslår och bristen måste hämtas längre väg, oftast ända från Carlstad, dit somliga kunna hafva 15 til 20 mil, sjö- och land-väg, och när afsättningen af deras pund vahror gemenligen måste skje på samma Stad och deras behof af sill och sallt derifrån afhämtas; så kan ändå denna byteshandel ofta bära sig och utfalla til deras fördel, då ingen missväxt inträffar, och då en i sig sjelf ganska dyr spanmål måste genom en lång transport blifva omåtteligt steograd. Men så måste ändå många fattiga och usla familier träffas ibland dem, och dessa, som vist utgöra största delen, äga sällan utvägar, at blifva förbättrade til sina vilkor, så länge de sakna fallenhet och hug för slögder och arbete, hvarigenom de på andra orter skulle kunna vinna förtjenst för at fylla sine behof; ty detta folket är i allmänhet mycket benäget för lättja och maklighet. Den tid af året, då de icke äro sysselsatte med

sitt lilla åkerbruk och skogsarbeten, förnöta de häldre hemma sysslolöse, och under brist ofta på det nödvändigaste, än de kunna förmås, at, i likhet med sine Häradsboer i nedre Fryksdalens vandra ut kring all land och göra förtjenster genom nyttigt arbete. — Hvarvid kan icke heller oanmärkt lemnas, at de som idka timmerhandel med Finnarna, husholla just icke alltid med desse til deras förmon: de bringas gemenligen under en förderfvelig förlagshandel, — uptaga, på timmer-lefverans vid vattudragen, sill, sallt och spannemål til höga och öfverdrifna priser. Tilfället och förlägenheten lockar och förleder Allmogen at uttaga mera, än han kan betala med vahror; häraf upkomma bedrägerier antingen genom bristande lefverans eller falska märkningar i timret och samma vahrors föryttrande til 2:ne Personer. Den första tanken och öfvertygelsen man har at sjelf vara misshandlad, och at hafva fått för litet för sin vahra, men att den man tagit i utbyte blifvit oskäligen högt beräknad, väcker en benägenhet, att göra sig skadeslös på hvad sätt som hälst, hos ett fattigt folk, som icke äger nog fasta moraliska grundsatser, men känner alla fattigdomens och hungerns förfärande retelser. Härtil kommer, at en hop löst folk årligen stryker in från Norska sidan, som inqvarterar sig i vår finnebyggd och ökar förlägenheten, samt befordrar och underholler oordningar, så mycket lättare som de äro längre skillde från dagsljuset och policens efterspaning, samt kunna efter behag vistas på hvilkendera sidan af Rikslinien, som bäst passar för deras afsigter.

För att nu kunna säkrare bestämma Finne-Allmogens läge i anseende till seder och uplysning, bör man göra skillnad emellan de närmast svensk-sidan boende, och de derifrån aflägsne, närmare mot gränsen. De förre hafva genom tätare umgänge och förbindelser med landets gamla och egentliga inewänare smänningom antagit deras seder och lefnadssätt, de hafva afklädt sig nogot af deras nationella sträfhet, och skola med tiden aldeles sammansmällta med infödingarne, på sätt som i Nordmarks och Jösse Härader redan skedt. Men de som slagit ner sina bopålar längre in uti de stora skogarna, och der lefva spridde på sina torp, långt ifrån svenska bygdelagen, som sällan äga umgänge med svenskarne utom på sina resor, och då de besöka kyrkan, hvilket, i anseende til nogra

mils aflägsenhet, icke just kan skje hvor söndag, och vissa årstider aldeles icke, - med sådane, som här finnas til en myckenhet, är förhållandet annorlunda. Hos dessa bibeholle sig finska lynnet och tungomålet mera oförändrade: de tala sig emellan nästan aldrig annat än finska, ehuru de allmänne ligen förstå och kunna tala en bruten svenska, men hvilket samma språk de ofta äro nog tröga at låta lära sina barn tidigt läsa och förstå. Och ehuru man efven här stundom träffar med grofva seder gammal svensk redlighet förenad, kan dock icke nekas, at i allmänhet sedeförderfvet och en tygellös lefnad hos dessa fått lättare inryme och varit svårare at hämma. De hafva gjort sig illa kände för oloflig utpractisering af timmer öfver Norska gränsen, lockade dertil af en närmare belägenhet och högre vinst, och det är isynnerhet öfver dessas mindre redliga förhållande, som våre svenska timmerhandlare kanskje icke utan skäl klaga. — Bland ett fattigt folk, som bor afskildt från de större och mera hyfsade samhällen, som idkar ringa åkerbruk och als inga slögder, kan icke heller nogen serdeles upplysning och sinnesodling väntas, ehuru de icke allenast stundom komma fram till Socknekyrkan, som före nämndt är, utan ock sjelfva besökas af Prästerskapet vid de årliga husförhören och svårare sjukdoms tilfällen, hvarför utan Sockne Prästen hvarje sommar holler predikan och Guds-tjenst åtminstone på nogot af de längst bort belägna finntorpen, der de närmast boende komma tilhopa, och Herrans Nattvard meddelas sådana gamla och bräckliga Personer, som icke förmå draga sig fram til Kyrkan. — Men största svårigheten har mött vid barna undervisningen, i det skickelige Läsemästare svärlijen kunnat förmås, at åtaga sig missions besvärligheterna på den aflägsna finnbyggden bland ett fattigt och ofta ovilligt folk, oakadt nödiga böcker blifvit af fattigeassan inköpte och til de mest torftiga gratis utdelte. Denna brist och förlägenhet har nu genom Kongl. Maij:ts nåd och frikostighet blifvit afhulpen, hvartil följande händelse gaf anledning.

Då jag såsom Prost öfver Fryksdals och Elfvedals Pastorer, på sednare stället höll visitation i Ekeshärads Moderkyrcka i Junii månad 1791, hade ingen af Finne-Allmogen från Ny Socken, som äfven var ditkallad, kommit tilstädes. På efterfrågan om orsaken til ett så allmänt uteblifvande, svarades

af Prästerskapet: At denne finnar visa i allmänhet ringa hug för Religion och all slags ordning: — at de icke allenast komma sjelfva sällan til Kyrkan, utan äro jemväl obenägne at hjälpa Sockne Prästen fram, då han på obanade stigar vill besöka dem i deras aflägsna hemvist: — holla sig undan vid förhör — lemna sina barn liten eller ingen undervisning i Christendomen, och kunna svårlijen förmås, at lära dem svenska språket. När jag i sin ordning inberättade sådant til Vener. Consistorium i Carlstad, och derhos hémställdde, huruvida ett folk, som så litet vårdar medborgerliga skyldigheter, kunde få njuta de emot dessa svarande förmöner och rättigheter, samt hvad utväg tjenligast pröfvades för at förmå dem til större alvare och nit för sina heligaste plichter; ansåg Consistorium ärendet så viktig, at det förtjente sjelfva Öfverhetens upseende och åtgärd. På underdårig hemställan om förhollandet, behagade Hans Kongl. Maij:t som, sedan alla vederbörande hörde blifvit, högt uplyst insåg, at hufvudsakliga felet låg i bristande medel och utvägar til okunnighetens afhjelpande, i nåder anslå af Statsmedlen „100 Rdr årligen på fem års tid til en början, för at understödja de anstallter, som pröfvades mäst lämpeliga til at förmå Finne-Allmogen at icke allenast fatta större hug för Christendomen och goda seder, utan ock beflita sig om svenska språkets lärande, såsom ett medel til uplysningen“. — I underdårigt följe af denna höga Resolution, som utföll i December månad 1793, blefvo genom Vener. Consistorij föranstaltande, mot hösten följande året, i Östmarks Socken 2:ne Scholämästare tilförordnade med 10 Rdrs årlig lön för hvardera, hvilkas skyldighet det blef, att hvar och en i sitt district af Finnmarken, som af Pastor utstakades, årligen på vissa tider öpna Scholor til barnens undervisning i svenska språkets läsande och Christendomen. De förmögna åtaga sig at underholla Scholämästaren den tid, han hos dem vistas, samt bestå honom nogot för besväret med deras egna barn efter råd och ämne, men alla fattiga barn undervisas gratis för den publike lönen, samt njuta understöd till Abcböcker och Catecheser af Fattig Cassan. Men som jag snart förnam, at många Föräldrar för fattigdom icke mägtade holla sina barn vid Scholan, hvilken, ehuru ambulatorisk, likväl måste samla tilhopa läsebarnen på halfva eller hela milens afstånd derifrån, så anordnade jag med Vener.

Consistorij minne af de nådigst anslagna medlen 5 Rdr årligen för hvardera districtet, att genom Capell Prästen, som bäst känner de torftigaste, användas til sådana barns understöd den tid de bevista Scholan. När denne derefter holler de årliga husförhören på Finne skogen, så har han tilfalle undersöka, hvad flit så väl Läraren, som barnen gjort, hvaröfver han holler ordentlig förtéckning, som mig plågar tilställas. Endtelen låter jag vid den årliga Socknestämman framkalla både Läromästarene och Finne-barnen, samt offenteligen i Kyrkan förhöra dessa sednare och utdela små belöningar åt dem, som visat nogen serdeles flit, bestående i nogra Exemplar af det i Linköping uplagda Nya Testamentet, samt Larssons läroböcker, hvilka jag sökt göra bekanta ibland Allmogen.

Följande året 1795 blef samma anstalt vidtagen på Östra Finne skogen i Fryksände, der en förut af Allmogen underhollen Scholæmästare erhöll 5 Rdr årlig tilökning af den publika fonden för fattiga barns undervisning, och 3 Rdr. lemnades dessutom Comministern til de torftigaste barnens understöd.

Samma år kom en ny Skolæinrättning i stånd på Elfvedalns i Ny och Dalby Socknar belägna vidlyftiga Finneskogar, med 10 Rdr:s lön för hvardera af 2:ne Scholæmästare, och hälften mindre at genom Prästerskapets försorg användas til de fattigaste barnens underholl, som icke sjelfve mägta utstyra sig til Scholan.

Verkan af dessa anstalter har til en början redan visat sig svarande emot afsigten. Upväxande barn och ungdom hafva allmännare börjat lära svenska språket och läsa i bok, samt fatta de enklare Christendoms stycken tidigare i minnet än förr. Desse böra efterhand kunna beredas at emottaga nogen vidare uplysning och sundare begrep, som med Guds hjelp skola verka på sederna och lefnaden. Men nogen fullkomlig hyfsning och sedeförbättring kan icke väntas så hastigt och ändå nepligen utan medverkan af vissa oeconomiska anstalter, som äro utom Prästerskapets befattning.

Hvad jag i detta afseende ville föreslä, skall hufvudsakligen gå derpå ut, att Finnarna sättas i tilfalle at ärligen försörja sig, om det annars låter sig göra. Detta kan, som förut är visadt, i allmänhet skje genom Akerbruk, hvarvid de hafva naturen emot sig; vissa lägenheter dock undantagne, som vis-

serligen skulle kunna med fördel upodlas, och blefve det förmodeligen med tiden, då skogarne hinna utödas, som nu uptaga all deras hug och arbete. Men på vissa trakter, serdeles de som ligga nära vid de större vattudragen, är den grofva timmerskogen redan i det närmaste medtagen, utan at den blot-tade bergaktiga och stenbundna marken lemnar något tilfälle för lönande upodling. Med skogarnas utgallrande aftager förtjensten af timmerhygge och sjelfva svedjandet, Finnens förnämsta resource, måste inskränkas och bli ju längre ju mera otirläckeligt, hvaraf brist på betesmark upkommer, hvarmed åter möjligheten at underholla Boskap står i en nära förbindelse. Det är således at befara, det en stor del af våra Finnar förr eller senare bringas til större armod och elände, än hvari de redan äro försatte, och att de sluteligen måste blifva ur stånd at lifnära sig, derest icke deras hug och industrie vändes på slögder och binäringar, framförallt på sådana som natur och läge dem erbjuder. Tjärubrännerier skulle isynnerhet med fördel kunna anläggas på finnskogarna; efven der som furarna äro uthuggne, skulle de qvarstående feta stubbarne gifva en god och ymnig tjära. Transporten blefve icke serdeles kostsam utföre vattudragen ner til Carlstad och Vennerns stränder, der denna vahra mycket efterfrågas och betalas väl. Men ehuru finnarne årligen färdas med sina båtar utföre til staden för at hämta spannemål på timmerhandel, har jag ännu aldrig sett dem medföra en tjärtunna til försäljning, icke en gång svarf- och lagg-kärl, om de ock äro boende midt i finnskogarna. At vidare söka förtjenst å främmande Orter med at bryta sten, rothugga, grefva och dika o. s. v. borde visserligen lyckas för Finnarne, så väl som för Dalkarlarne, och sina närmaste grannar Fryksdalingarna; Men det fordras en främmande och ovanlig kraft, för at väcka deras omtanka och gifva deras verksamhet en riktning utom sin vanliga trånga krets, på nya och mera lönande yrken.

De finnar i Elfvedalen, som bo eller hafva sina skogar belägna på andra sidan om den stora Bergsryggen, som vanligen skiljer Sverige och Norige åt, och der vattudragen fölg-akteligen löpa åt Norige, äga icke lof, at dit sälga sitt sågtimmer, utan äro forbundne att föra det mångfalldigt längre och besvärligare väg til svenska vattudrag, der det till all

olycka betalas mycket mindre, än från Norska sidan. Man kan väl tänka, huru ett sådant förbud blir efterlevadt. — Hvad man med visshet kan säga, är, at desse finnar hafva sina mästa räkningar med Norska Köpmän, som förstå, at bringa dem under förlagstvång och i större skulld, än at de mägta utreda sig. — Och at det skulle båta denne Allmoge långt mera, at fritt få försälja sin vahra, dit den beqvämligast kan transporteras och der den bäst betalar sig, än at antingen lefva i ständig fara för confisquationer, som ruinera på en gång, eller (för att undvika sådant missöde) upoffra halfva förtjensten årligen, som tärer och utblottar efter hand.

Jag har här icke omtalt de Finnar, som bo i Gräsmarks Socken och på Västra sidan i Fryksände, för hvilka man af den publika fonden icke trott sig behöfva at använda nogot serskilt understöd, såsom varande merendels i bättre författning än de andra, så väl i anseende til näring och utkomma, som hyfsning och seder, hvari de mera likna svensk Allmoge och med hvilken de förmodeligen sammansmällta till ett slags folk, i den mohn deras hemman och lägenheter hinna blifva upodlade.

Sluteligen får nämnas, at såsom de i näder anslagne 100 Rdr icke årligen åtgått, utan nogon besparing kunnat göras; så har man blifvit i ständ at fortsätta de vidtagna anstalterna nogra år utöfver de 5, som blifvit utstakade. När fonden då antagligen tryter, som ej kan länge dröja, så måste undervisningen efven förfalla, och den fattiga finnallmogens uplysnings lemnas åt tiden, derest icke Kongl. Maijt i näder låter understödet fortfara, hvarom från Landshöfdingen och Consistorium underdånig hemställan lärer vara gjord.

Ad. Fredr. Kjellin.

Theol. D:r, Contracts Prost och Kyrkoherde
i Fryksdaln.

Företalet till P. Iwstens Postilla.

Meddeladt af

K. G. Leinberg.

I sin biografi öfver biskopen i Viborg, sedermera i Åbo, Paul Juustens yttrar S. G. Elmgren:

„Det bland Juustens arbeten, som näst hans Chronicon Episcoporum Finlandensium haft mesta nyttan med sig, är utan tvifvel hans postilla, ehuru den förblifvit otryckt och numera kanske icke finnes till. Sammanskrifven i Moskva 1570 — — fanns den före Åbo brand 1827 i akademins bibliotek,¹ der den begagnats af Rhyzelius och Porthan, men förstördes af lågorna. Handskriften ansågs vara af Juustens egen hand“.

Ehuruväl förenämnda värdefulla arbete sålunda kan anses vara hopplöst förloradt, har dock lyckligtvis en liten del deraf blifvit räddad undan den totala förstörelsen derigenom, att en afskrift af företalet till den i förgången tid i Åbo akademis bibliotek förvarade postillan blifvit tagen före stadens brand och numera finnes i behåll i kungl. Biblioteket i Stockholm. Af denna pretiosa qvarlefva, som benäget företetts mig af biblioteksamanuensen doktor K. H. Karlsson, har jag tagit en afskrift, hvilken härmed öfverlemnas till offentliggörande. Några skriffel ha rätttats efter de utdrag ur texten, som förekomma i nedanföre citerade arbetes fjerde del.

¹ Jfr Porthans Skrifter i Urval, III, sid. 168 och IV, sidd. 7 och 9—10.

Ifrågavarande afskrift anträffas bland kungl. Bibliotekets Handskrifter. Kyrkhist. Sv. Nyare. 4:o. 5 $\frac{1}{2}$ bl. och bär å permen följande skrifna titel:

Juusten, Pavel. Relatio De reformatione ecclesiæ Lutheranæ in Finlandia anno Christi 1537. — Afskr.

Blyertsanteckning: företalet til hans postilla på latin, hvaraf en Codex finns i Åbo Bibliothèque.

Relatio B: Episcopi Aboënsis Pauli Justeni,
De Reformatione Ecclesiæ Lutheranæ in Fin-
landia, Anno Christi 1537, scripta Muscoviae
et adfixa Meditationibus ejus Evan: Anno 1570.

Honorabilibus juxta ac Discretis Viris Dominis, Ecclesia-
rum Pastoribus, Sacellaniis, et aliis quibuscumque Verbi Dei
Ministris Finlandensibus, Salutem in Domino sempiternam!

Humanissimi Viri et amici in Domino dilecti, primum vobis
breviter in memoriam redigam, qualis fuerit apud nos ante an-
nos 36, aut circiter, Religionis forma, et quamle Dei optimi
maximi beneficio jam habemus.

Deinde breviter comemorabo, quo consilio aut qua inten-
tione collegerim hæc Fragmenta, in quamle cunque explicatio-
nem Evangeliorum Dominicalium et præcipuorum Festorum, vt
vocant.

Multi vestrum meminerunt, quod vigente adhuc apud nos
idololatria Papistica, sicut et in universo reliquo mundo, ale-
bantur quidem sacerdotes complures, quibus adjuncti erant
monachorum ordines in singulis fere ciuitatibus: horum omnium
usus et officium maxime fuit vt præscriptum Psalmorum nume-
rnum, cum aliis cantiunculis quotidie decantarint: additis missis
ad aras Sanctis mortuis consecratas, de Angelis, de ceteris
multis ritibus.

Erant Missæ de Beata virgine: de corpore Christi, de qua-
tvordecim auditoribus, erant missæ pro defunctis, et multæ aliæ,
quarum non est numerus, hæ sæpe ab illis recitabantur, qui
ipsi unam periodum linguae latinæ non intellexerunt, fiebat hac

ratione maxima profanatio et horribilis abusus Coenæ Domini, quam sibi etiam multi tanquam mercem aliquam ad salutem animæ vehementer conducentem certo pretio redimebant.

Si lectio aliqua ex bibliis recitanda erat, id fiebat coram vulgo lingua non intelligibili. Conclaves ad populum non fiebant, nisi tantum diebus dominicis et Sanctorum feriis: ne autem in illis habendis plures horæ (inutiliter fortassis, prout illis videbatur) collocarentur, addebat Epistola Dominicalis Evangelio aut prolixa aliqua legenda de Sanctis, quasi textus Evangelicus per se jejunam aliquam doctrinam contineret. Demurmurato Canone Papistico nulla fiebat distributio coenæ Domini, ad eam enim tantum semel in anno populus occurrere conservat: multi etiam sine bono motu cordis consuetudine quadam eo properarunt.

Ad hæc officia peragenda alebatur magna copia Sacerdotum, tam in oppidis quam ciuitatibus Cathedralibus, quibus omnibus abunde prospectum fuit. Erantque hi non in pretio inferiori ac olim Sacerdotes Baal temporibus impii Achab et Iesabel.

Non autem nego, quin etiam illo tempore Deus conservavit Sibi suos electos, qui ex meditatione lectionis Evangelicæ, precatione Dominica et confessione fidei, quam Symbolum Apostolicum nominarunt, imberint vera seminaria pietatis et Christianæ Religionis. Semper enim habuit Deus electum aliquem coetum, etiam tunc cum obscurius traderetur nec satis pure sonabat doctrina Evangelii, sicut oraculum Diuinum Eliæ Prophetæ respondit: reliqui mihi septem millia virorum, quorum genua neque curuata sunt ante Baal, neque os osculatum est eum.

Neque hæc dico ut majores aut patres nostros (quos semper debita reuerentia colui veneror et amabo:) derideam, ignomina afficiam aut contemnam, sed quod deplorem odium diaboli erga homines tantum esse, vt invideat Ecclesiæ Catholicæ veram pietatis doctrinam: immo doleo Romani Pontificis tyrannidem in mundo tantam fuisse, quod nemo ab eo dispare, nemo contra illius nugas vel hiscere auderet, sed omnia ea vel inuitus recipere approbare et adorare, quæ ille ex scrinio sui pectoris in medium evomere voluit. Hoc est D. Paulus

longe antea de eis prædixerat, quod sedeat in Templo Dei velut numen ostentans suis mandatis se esse Deum.

At postquam Doctrina Prophetica et Apostolica repurgata ex corruptelis et idololatria Papistica opera reuerendi et domini Doctoris Lutheri, viri Dei et perpetua memoria digni, coepit paulatim magis ac magis florere et dilatari et incrementa sumere; Cessarunt Dei beneficio multis in locis peregrinationes sanctorum, angulares Missæ vilescebant, Pelegrims reesor anniversariae et indulgentiæ Romanorum Pontificum prorsus corruerunt et tota Religio Chri[stiana] quasi novam faciem induit, qua ratione denique effectum est, quod conscientiæ gaudent, se liberatos esse ex perplexitate et laboryntis illis Papisticis, propter quod multi Deum et iam et in perpetuum laudibus vehunt æternis.

Licet ergo sacra non fiant tanta pompa aut celebritate, ut olim videbamus fieri: omnia enim eo tendebant, ut splendore suo irruerent oculos iisque vehementer afficerentur spectatores. Certi tamen imprimis sumus de doctrina, quod viam Dei in veritate doceamus; nec immisceamus commenta humana, quibus aut doctrina Evangelii corrumpitur, aut beneficium redemtionis nostræ per Christi sanguinem factum promeritumque obscuratur.

Is enim est scopus doctrinæ nostræ, vt auditores omnes deducantur voce Evangelii et Spiritus Sancti illuminatione ad veram notitiam Dei et Filii ejus Iesu Christi domini nostri, sicut scriptum est. Hæc scripta sunt, ut credatis Jesum esse Christum illum Filium Dei et ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius. Requirimus quoque in audientibus Evangelio dignos poenitentiæ fructus, et fides per dilectionem sit efficax in conscientia bona.

Addimus deinde diligentiam et fidelitatem in docendo quisque pro mediocritate suæ imbecillitatis et doni sui, sedulo Deum inuocantes, vt addat incrementum satis verbi sui, utque efficax sit ad convertendos et confirmandos multos in Christiana Fide et vera poenitentia. In ciuitatibus vero, ubi potest fieri convocatio plebis, fiunt singulis diebus aut conciones aut preces publice. In diebus Dominicis et aliis solennibus Feriis fiunt conciones ternæ, mane, prandio et vesperi, nec excludimus cantus Ecclesiasticos, qui aut precationem aut gratiarum actionem

continent vel alioquin referri possunt ad historiam aliquam in sacris literis contentam.

Sacramenta Coenæ Domini et Baptismi in vero eorum usu observamus et Deo adjuvante sine prophantione aliqua retinere studemus, Chrismatis et Romani olei usus jam ante 33 annos apud nos desiit cum aliis supervacaneis et sine verbo Dei humana autoritate institutis ceremoniis. Absolutionem publicam et privatam retinemus more aliarum Ecclesiarum, cum propter alias graves causas tum ad confutandos errores Novatianorum qui lapsis resipiscentibus negarunt reconciliationem. Præterea sicut ab invocatione sanctorum defunctorum abhorremus, ita etiam cantiones Ecclesiasticas servamus, quæ quadrant ad regulam verbi Diuini, aliquæ omnibus ad sanctorum intercessionem pertinentibus iam diu valediximus. Neque opus est singularem partium enumeratione, concordamus enim nos in ritibus et ceremoniis Ecclesiasticis ad exemplum ecclesiæ Wittenbergensis et aliarum, quæ illi verbo evangelii et probatis ceremoniis consociatae sunt, a quibus neque dissentunt reliquæ Ecclesiæ regni Sueciæ. Porro quod Evangelii negotium in hoc inclyto regno Sueciæ, initio repurgatae doctrinæ apud Wittenbergenses, tantum successum habuerint, Deo referimus et postea Serenissimo Regi Domino Gustauo beatissimæ memoriæ, qui sicut hoc regnum summa prudentia clementia et felicitate administravit: adversus hostes defendit, reparauit et ad meliora prouexit: ita etiam sua regia autoritate et diuina sapientia effect ac interposuit se, ne Canonicorum et aliorum qui Papistico fermento totaliter infecti erant cauillationes et Sophismata ad evertendam Evangelii veritatem aliquid ponderis haberent.

Auditores enim Reuerendi Patris Doctoris Lutheri, qui primi ex Academia Wittenbergensi domum redierant, non facile repressissent sine regia industria tantam multitudinem prælatorum et Canonicorum, quantam tunc habuit Suecia, quique tunc papismum unanimiter et totis viribus defenderant. Non hoc affirmo quasi ab aliis auditum, sed ab ipsomet serenissimo Domino rege Gustauo; hujus paternæ pietatis, fortitudinis et regiæ virtutis studeant etiam posteri esse imitatores seduli Deo eos coadjutante et ut in eo sint felices Deum precor incessanter.

Magnifica igitur res est et Ecclesiæ salutaris, cum Deus

pater domini nostri Jesu Christi apud scuta terræ (:sic enim eos vocat David Psalm: 47:) vehementer exaltatus est. Quid enim possumus nos in propagatione verbi et cultus Dei, ipsis contradicentibus et non promouentibus. Dicam deinceps breuiter, quo consilio collegerim hæc fragmenta in explicationes Evangeliorum Dominicalium et præcipuarum Feriarum. Sæpe mihi in mentem venit dictum illud D: Petri Capite 3 prioris Epistolæ: satis parati semper ad respondendum cuilibet petenti, et loquimini de ea, quæ in vobis est Spe, cum mansuetudine et reuerentia, conscientiam habentes bonam. Ex quo autem ad sacros ordines et Ecclesiæ ministerium, licet indignus, ante 33 annos assumtus sum, et jam 19¹ agitur annus, postquam Episcopi munus mihi concredidit fuit, ideo procuravi, ut extaret qualemque testimonium conversationis ea in Ecclesia Dei, quid in ea docuerim, et quibus rebus auditores meos juxta officium mihi demandatum diuino suffultus præsidio admonuerim. Fateor quidem, quod doctrina Filii Dei, Apostolorum et Prophetarum scripta per se sunt excellentiora, quam ut mea tenue declaratione illis aliquid lucis accedat, discipulum enim me agnosco, qui in illis addiscendis magis magisque quotidie admitor et elaboro, nec credo in hac vita doctrinam illam penitus a quoquam exhaustur.

Feci igitur non quantum requirebant res in Evangelio comprehensæ sed quantum potui diuina inspirante gratia, alii quibus datum est majora addant, mihi et meis Finnonibus hæc tenuia reliquam: spero illa aliquibus usui futura. Deinde quantum ad me ipsum attinet conscripsi hæc, ne lingua in docendo animum præcurreret, prudenter enim admonuerunt veteres, prius cogitandum esse quid loquaris, quam lingua prorumpat in verba. Prior enim cogitatio semper corrigi potest posteriori, meliori, et meditationes non comprehensæ literis in longioribus orationibus sæpe fallunt aut prolixitate aut brevitate; sæpe etiam in medio cursu orationis, quando materia difficilior est, in minus exercitatis deficiunt, sicut igitur alias meos Communistros sæpe adhortatus sum, ne imparati ad explicationem rerum Sacrarum suggestum ascenda[n]t, seque auditoribus deridendum præbeant, hinc inde verba et voces colligentes, quæ

¹ Jfr. Porthans Skrifter i Urval, IV, sid. 11 not 6.

non multum faciunt ad rem sed tantum aures odiose explent,
ideoque etiam Deo et sanctis ejus angelis fortassis displicant,
sicut ipse operam dedi, ne hujus præcepti essem immemor, si
igitur verum est in alia quacumque prophana oratione quod
vulgaris habet versiculus:

Præmeditari loqui bene conuenit hoc sapienti,
Verbaque præuisam rem haud inuita sequuntur.

Certe opus est præmeditatione in explicatione rerum Theologicarum ubi standum est, velut in conspectu Dei et Sanctorum ejus, et ubi Ecclesia admoneri et institui debet de rebus omnium grauissimis, de Deo, de ejus voluntate, de lapsu primorum parentum et odio diaboli erga genus humanum, de restauracione et redemptione generis humani, de lege et Evangelio, de peccato et gratia, de noua obedientia in renatis, de animarum immortalitate, de resurrectione mortuorum et vita æterna, deque aliis similibus rebus, et tamen hæc non posse vel mediocriter enarrare magnum scelus est et dedecus maximum. Cogitet igitur unusquisque Ecclesiæ Minister, quam arduam suscepit vocationem et in quam difficile versetur officio; Magna enim eruditione et plurimarum rerum scientia opus habet Concionator. Petat igitur in quotidiana sua inuocatione a Deo sapientiam et exornet vocationem bona conscientia, quia sine diuino auxilio aut gubernatione Spiritus non est, quod multum efficiat.

Tertia causa, quæ compulit ut hæc literis mandarem, hæc est: animaduerti enim populares meos et comministros in Concionibus habendis sæpe exordia ducere non satis conuenientia ad rem, sed valde aliena et procul accersita. Similiter et conclusiones non esse satis appositas et concinnas. His ergo meis popularibus et cœtui Scholastico hac mea tenui opella et quantulocunque labore inseruire et prodesse volui. Postremo nemo in eo offendatur, quod ex scriptis Doctorum virorum et Probatissimorum autorum, vel ut Lutheri, Philippi, Brentii, interdum et quorundam veterum commentariis integras Periodos, descripserim et allegauerim, quando non suppetebant propria: Quoties id feci, toties etiam addidi autoris nomen, unde ea de prompta sunt, quæ ad aliquantulam declarationem pertinebant.

Benevole Lector Candide et meos labores boni consule. Tu quoque in tuis prædicationibus vicissim me adjuva, ut istud

reliquum tempus incolumis meo [? = means] in vera poenitentia
transigam absolvamque, ut tandem cum Christo vita simul frua-
mur æterna.. Ad id adjuvet nos diuina clementia Patris Filii et
Spiritus Sancti. Amen.

Paulus Justen Episc: Aboënsis hæc in
Metropoli Muschovitarum Anno Domini nostri
1570, Deo adjutante conscripsit.

Muutamia kirjeitä 1830- ja 1840-luvuilta.

Julkaisut

E. G. Palmén.

Huomattavien henkilöjen kirjeet antavat niin arvokasta apua historian ja varsinkin sivistyshistorian tutkijalle, ettei alempaan julkaisujen johdannoksi liene tarpeen muuta kuin muutamat lyhyet tiedonannot.

Suurin osa näistä kirjeistä ovat tavatut senaattori *Adolf Edvard Arppe* vainajan jälkeensä jättämistä papereista, jotka kuitenkin tarkastuksessa osoittivat olevansa varsin vähäinen osa siitä, minkä saattoi odottaa löytävänsä. Muutamia kirjeitä hänen nuoruudenajaltaan ovat tallella; sen lisäksi suuri määrä virallista kirjevaihtoa yliopiston asioissa niiltä vuosilta, jolloin Arppe oli rehtorina, sekä vihdoin kirjeitä hänen viime ajoiltaan, ne miltei kauttaaltaan ilman historiallista arvoa. Kirjeiden omistajan, leskirouva Arppe'n suostumuksella jätän Yliopiston kirjastoon kaikki ne kirjeet, joista voi olettaa, että ne jossakin suhteessa voivat olla hyödyksi tutkimukselle, mutta muutamat, jotka osaksi tai kokonaan saattavat tarjota viehätystä yleisöllekin, tulevat alempaan julkaisuksi.

Ollen senaikuisen polven etevimpiä ja lupaavimpia nuorukaisia, oli Arppe varsin huomattu henkilö lähimmässä toveripiirissään, savokarjalaisessa osakunnassa, missä hän sekä hänen läheiset ystävänsä *Fabian Collan* ja *Herman Kellgren* olivat johtavassa asemassa. Ystävyyden siteillä hän samoin oli liittynyt *Mattias Aleksander Castrén*'iin; yhteiset tieteelliset harrastukset

olivat saattaneet hänet *Johan Jakob Nervander*'in y. m. yhteyteen.

Ensiksi mainitun kirjoittaima kirjeitä on koko joukko olemassa jo niiltä ajoilta, jolloin ystävyksillä oli edessä filosofian kandidaattitutkinto, suoritettavana silloin vielä jakamattomassa filosofisessa tiedekunnassa. Arppe'n kirjoittamat kirjeet eivät liene tallella. Kirjenvaihto jatkuu sitten kun Arppe oleksi ulkomailla tutkimuksiaan varten; se näyttää kestäneen Collan'in kuolemaan asti. Aikaisemmat kirjeet Helsingistä kirjoitettuna luovat valoa sen ajan yliopisto-oloihin sekä tieteellisiin ja kirjallisiin rientoihin, viimeiset sitä vastoin, Kuopiosta kirjoitetuina, ovat huomattavat sen johdosta, että ne sisältävät sanomia siitä paikasta, missä J. V. Snellman juuri taisteli ensimäistä suurta taisteluansa. Jos vain jättää pois kirjeissä tavattavia aivan yksityisiä tunteenpurkauksia, taloutta koskevia ilmoituksia sekä silloin tällöin vähää karkeamman pilan, mikä tietenkin saattoi tulla kysymykseen ystävysten kesken kirjeissä, joita kirjoittaessa ei ajateltu julkisuutta, niin nuo vaativat kynnykset ovat omiansa valaisemaan silloista henkistä elämää Suomessa, vaikka kyllä vähän toiselta kannalta kuin elämäkerroissa yleensä vallitsevalta. Hetken tunnelman mukaan muodostetut lausunnot eivät tosin ole joka kohdassa kultavaalla punnitut, mutta luovat välistä paremman kuvan kuin ylistelevät pitkät nekrologit.

Koska Fabian Collan samoina aikoina on kirjoittanut *Adolf Ivar Arvidsson*'ille kirjeitä, jotka osaksi ovat joutuneet Tukholman kuninkaallisen kirjaston autograafikokoelmaan, mistä harva tutkija tullee niitä etsineeksi, ja nämä kirjeet muutamissa osissa varsin hyvin täydentävät Arppe'lle kirjoitettujen antamaa kuvaaa, liitämme tähän nekin, oikeaksi todistettujen jäljennösten mukaan. Yhdessä nämä kaikki Collanin kirjeet tarjoovat varsin hauskoja lisäpiirteitä siihen kuvaan, joka kolme vuosikymmentä sitten hänenstään annettiin, kun hänen Valitut teoksensa ilmestiyivät (*Valda skrifter af Fabian Collan*, ynnä V. Vassnius'en kirjoittaman elämäkerran kanssa).

Castrén, Kellgren ja Nervander ovat Arppe vainajan kirjekokoelman massaan edustetut kukin yhdellä kirjeellä vain. Kirjoittajain merkitykseen nähdien on näyttänyt olevan syytä julkaista nämäkin, vaikka ne melkein samaan aikaan kirjoitettuna muun

muassa mainitsevat samoja, osaksipa kylläkin mitättömiä uutisia. Kuvautuvatpa silloiset olot silläkin, että sellaisia tietoja niin tarkasti muisteltiin kertoa ulkopuolella oman maan rajoja olevalle kansalaiselle.

Vaikkei ole syytä niitä painattaa, ansainnevät myösken muutamat kreivi Armfelt'in ja vapaaherra Munck'in Arppe'lle hänen rehtorina ollessaan kirjoittamat kirjeet ja sanomat huomiota, kun tahtoo kuvata senaikuisia yliopiston oloja. Siitä näkee, minkä erinomaisen luottamuksen nuori rehtori saavutti, kun nuorison esiintyminen ajaksi oli muodostunut rauhallisem-maksi, mutta nähdään myös, minkä vastuunalaisuuden asianomaiset, levottomuuksia pelätten, laskivat rehtorin hartioille, suostuessaan esim. promotsioonin pitämiseen v. 1860 y. m. s.

Näitten paperien joukossa on muun muassa säilynyt se sähkösanoma, jolla 1860 vuoden promotsioonin suuri baali kiellettiin, ja omituista on että kielto vasta Toukokuun viime päivänä, siis samana päivänä, jona nuo tanssiaiset sitten pidettiin, näky yliopiston viranomaisille saapuneen. Sähkösanomassa, joka lähetettiin Pietarista 18 päivänä Toukokuuta (vanhaa lukua) ja saapui seuraavana päivänä, sanoo Armfelt kaipaavansa ilmoitettua kirjettä, joten hän ei edes tiennyt mistä oli kysymys („tills dato ej emottagit något bref af rektorn, vet således ej hvarom fråga är“), mutta samana 19 päivänä, siis 31 päivänä uutta ajanlaskua, on sitten kello 3,38 päivällä lähetetty Pietarista toinen sähkösanoma, joka kello 4 saapui Helsinkiin, näin kuuluvana:

„Högstangeläget

Universitetets Rector Arppe

Helsingfors.

Balen inhiberas, om icke General Guvernören är bjuden.
Armfeldt.“

Itse asiassa oli jo edellisenä päivänä ilmoitettu, ettei noita tanssiaisia saanut pitää; paikalliset asianomaiset olivat kaiket katsoneet tarpeelliseksi tehdä ratkaisevan päätöksen, vaikka vasta paria tuntia ennen juhlatilaisuutta saatuiin Pietarista vahvistus siihen.

Puheena elevat kirjeet puhukoot muuten itse puolestaan, mikäli olemme nähneet syytä olevan antaa niitä julkista vaksi.

I. Fabian Collanin kirjeet A. E. Arppelle.

H:fors d. 26 October 1838.

Egen Broder!

Hvarmed skall jag börja urladdningen af de nyheter, hvilka i vår stora småstad kunna stå till buds? Jo, främst lärer Academien och dess angelägenheter måsta komma. Således, för att tala med M-ch-n, (skalden) „Hm — apropos om våre Patres!“ De flesta flörra i full blomma, men endast Odysséns skald, Sjöström, den „dim-dunklige“ „bjessen“, han ligger — horribile dictu — rörd af slag, lam på hela ena sidan och blind på ena ögat o. s. v. Detta har försakat myror i hufvudet hos mången Candidabundus, och icke minst hos din ödm. tjenare. Likväl börjar horizonten numera redan att ljusna, ty gubben Odyssesus är betydligt på förbättring; redan kan han röra tvenne fingrar på den förut aldeles lama handen, talar och tar gymnastik på sängen, så att han åtminstone bör kunna märk! *tentera nästa termin.* Detta skulle dock enligt Hannibals [Schildts] mening (som emellertid får pressas för Adj. Pedantenfelt) [Gyldén] vara „höjden af all otur“. Linsén har äfven varit betydligt skral, så att det t. o. m. ej varit långt ifrån att hans klassiska anda skulle lemnat sin bräckliga hylsa; men nu har han redan åter kommit sig före och håller t. o. m. publika föreläsningar.

Vår kära „Landsman“ är för ett par veckor sedan återkommen från Sverige — säkerligen åter tungt lastad med gamla manuskript-luntor. Ånnu har han ej träffat sina fär från Savolaks och Karelen. Önskligt vore dock att *han* härnäst blefve den som förrättade alla vanliga munera, som tillhörer en præses vid ett nationsmöte; ty af den enda gång Gyldéen denna termin officierade såsom Taleman vid intagning af nybakade Libri har — såsom jag tror — hela afdelningen fått nog. 13 Gubbar intogos nemligen på en gång (deribl. en svensk, Lieberath, som varit Lundastudent, vidare Gr. Creutz, 2 Baroner Wrede m. m.) och hela ceremonin dervid var — värdig Grammatikern som höll den: „Savolaks-Karelska afdelningen har taxerat Herrarna på följande sätt“. — (Creutz o. Kellgren 50 Rb. Wredarna „gratis“, såsommannens ord föllo, Ervast 15 Rb., Forsman 25 o. s. v.) — — — „Herrarna är goda och skrifver sina namn i matrikeln der på bordet“. Dermed var det gjordt; icke ett

ord vidare talte Nordvallen, hvarken i början eller slutet. Hvilken rik *materia loquendi* skulle icke tillfället deremot skänkt Lagus! men man kan icke begära talg af en tråbock heter det.

Eftersom jag nu helt hastigt, ifrån Academeians allmänna kommit in på vår nations enskilda område, så månde jag äfven tala några ord om samma vår nations inre angelägenheter. [Lijll[e] höll i början af termin ett möte, fullt (såsom vanligt) af stora planer. *Stadgarna* skulle åter komma å bane och med det första utarbetas; ett utskott bildades genast för detta ändamål, och hela afdelningen såg sig redan i andanom lyckliggjord af lagar, visare än Solons. Men de *octum-viri pro legibus faciendis* hvilka här valdes, kunna med mycket större skäl få bära namnet *octumviri nihil facturi*, ty ännu har ingen enda sammankomst ägt rum, oaktadt Lille med det första lofvade kalla oss (äfven jag var nemligen en af de högtbetrodda utskottsledamöterna) att gripa verket an. Emellertid bör vår Nation i en framtid kunna äga den tillfredsställelsen, att om dessa stadgar äro dumma, de åtminstone icke blifvit det af förhastande. Hufvudsaken vore, att vi en gång skulle få en *verklig Curator* — d. v. s. ingen tillförordnad, och icke heller en „tills vidare“ — och dertill en duglig och ordentlig, ty annars fruktar jag mycket, att det blir som det varit i många år oordentligt och osäkert, ifrån *a* och ända till *o*.

Hvad tyckte du om „utdraget ur ett bref“ i Bihaget till Hf. Morganbl. N:o 80 (eller svaret på Julius B[er]lghs Svar till den gamle Trädg. mäst:s vän (Sqvallerbladets n:o 65 bih.)? Man berättar här (ehuru jag knappast vill tro det) att nämnda brefs författare C. är — ingen annan än vår vise *Algots fru* som skall heta Carolina [Gadolin]. Uppsatsen är visserligen icke af det djup och den grundlighet, att ju icke ett fruntimmer skulle kunnat vara dess moder, men dock tycker jag att tonen deri icke liknar ett fruntimmers. Ingen *möjlighet* är det emellertid att ju ryktet talar sant. Jag gissade först på Castrén, men sedermera har jag dock tyckt, att artikeln icke eger hans säkerhet och stadighet i bevis och öfvertygande. Deremot tror jag änuu, att den i min tanke sinnrika *hypotesen à la Sanscrit* är hans verk.

Författaren af recensionen öfver Heinroth är mig okänd. På Snellman har äfven jag gissat och tycker mig igenkänna mycket af hans idéer, jemte många termer dem man svårlijen fått höra af Tengström; men måhända har du rätt i din förmodan om den se- nares författareskap.

Alltid summa constantia din tillgifne

Fabianus.

Helsingfors d. 8 Nov. 1838.

Heders Bror!

En annan punkt hvarom ditt bref handlade, var den Heinrothska recensionen på Prästa-bladet. Denna är verkligen af Prängsippet, såsom du förmodade — *säger Lille*, hvilken jag frågade derom. Ditt filosofiska väderkorn var således här ganska säkert. Snellman, vår princeps philosophorum, tänker inom ett par veckor resa öfver till Sverige. Det hörde jag af honom sjelf i går på „Seurans“ möte. Jag var dum som icke föll uppå den tanken att tillika fråga honom, om icke hans Logiks 2:dra Del dessförinnan skall gå af Stapeln. Att detta arbete som bäst tryckes har jag dock nyligen hört ifrån annan hand — jag minnes ej mer af hvem, — ävensom att Snellman tänker bli 2 år borta med ens, i Sverige och Tyskland. — Huvudsakliga föremålet för Seurans deliberationer i går utgjordes af Keckmans Lexikaliska Samlingar (fullskrifna interfolier till Renvalls Lexicon, upptagande „nya ord och phraser“). Dessa, så väl som alla andra Keckmans arbeten i finskan — ss. verbal-översättningar uppå Kalevala, Kantele, Topelii Runot, Mehiläinen, m. m. — äro af hans arfvinge, F. M. Franzén förärade till Sällskapet. Det Lexicon Keckmannianum, Sällskapet nu tänker utkläcka, komme ytterst att grundas uppå Renvalls föregående arbete — likvisst i svensk översättning; jag förmodar dock, och hoppas, att även andra förbättringar på samma gång anbringas på denna, visst ej felfattiga grundval.

Af Tidningarna har du sett hvad för stycken den Svenska Truppen gifvit på vår Theater. Vid hvarje representation har der varit fullt hus. Dertill har jag dock ej mycket bidragit, ty blott en har jag öfvervarit: då gäfvos: „*De Gifta, eller Vårdslösa ej Behagen*“, (en nätt pjäs nog) och „*Jovial, Stadstjenare och Poet*“, hvilket sedanre stycke du nog känner alltsedan den Mohrska tiden. Utan att vara *kännare* (förståsigtspåare) i dessa saker, och dessutom efter att endast hafva öfvervarit en enda representation, vore det vanskeligt för mig att vilja komma fram med något *omdöme* om den ena eller andra af de svenska aktörerna. Jag säger dig också alltså blott min enskilda, subjektiva tanke i ämnet, säker uppå att du icke misstager det för något obehörigt kritikasteri. Torslow var, såsom jag väntat mig honom — en man, mäktig att röra en till löje, hade man än legat i själtåget; dock icke, tyckte jag, en sådan muskelvrängare som Mohr (i det enda stycke jag såg denne Torslows värdige medtäflare). Jag är af den tanke att Torslows spel är *finare*, till följe deraf mera artistiskt, än Mohrs, för hvilken redan sjelfva hans ansigte och gestalt voro goda förespråkare i det komiska; dock såg jag denne sedanre alltför litet, för att kunna säga det han var egentligen *burlesk*, hvilket jag dock, till en viss grad tror att var fallet. — Fru T. tycker jag saknar intet, utom de tvenne visserligen

väsendtliga egenskaperna af *duglig talorgan och drägligt utseende*, ty båda tyckas mig — sådana hon äger nämnda naturens gäfvor — högst odrägliga. — *Olthoff* var i Jovial en ypperlig *Sprode-basse*, men *Fru Deland*, likasom *Fru Broman*, något gauche. — Men jag vill hålla inne med vidare resonnemang i ämnet, du får ur våra Tidningar en bättre och fullständigare kritik öfver de särskilda aktörernas förtjenster eller brister; och jag hänvisar dig derföre dit. Hvard tycker du annars om den nybegynnta polemiken i H:fors Tidn:r & Morgbl. (N:is 81, 83, 85 och 86)? Jag undrar om du mycket sympathiseras med de *frisinnade* och liberala åsichter Hrr —n—n—e (ingen annan, tros här, än gumman Hjärne) och O. L. (Bengt Olof —ll—) utveckla i *Tidningens* N:o 86? Hvardera få de sig emellertid en tillbörlig tillrättavisning i de sednaste Numrorna af Morgenbladet. Visserligen var Mobergs (fg:s) första yttrande om Fru T. nog skarpt, men dock tycker jag det väckte mer ond blod än det förtjente, då den *egentliga causa efficiens* härtill (jag menar liknelsen om „*hufvudet högre*“, såsom hennes rykte förmälades vara) icke var Mobergs egna ord, utan citerade ur ett Svenskt blad (Freja). Rättigheten att *bedöma* en aktör eller hvilken artist i allmänhet som helst, kan väl återigen icke fråntagas någon människa; och då återstår endast frågau om detta ömdöme är rättvist eller icke; men *denna* kapitel bryr sig hvarken —n—n—e eller O. L. eller publiken om. (De flesta rösterna tyckas nemligen vara *emot* Moberg). Emellertid är jag glad att vår beskedliga Helsingfors-publik äfven en gång fätt sig en, om än lindrig släng af sleiven, jag menar i Hf. Morgenbl. N:o 86, som kom ut i dag. Önskliget vore blott att pepparn i litet större portioner, och oftare, skulle trakteras åt samma publik. Det vore roligt att veta hvem den sig med ett ? tecknande skribenten i bemälta nummer är. — — —

Fortsättning d. 9, Fredag om aftonen.

Moberg, som af Consistorium är förordnad att förestå den bortresta Stuffens [P. A. von Bonsdorffs] tjänst, höll i går sin första offentliga föreläsning, för ett aldeles fullproppadt auditorium. Jag kom något sent till *kaluset*, och var derföre blott en liten stund — emellan begge timmarna — i auditorium, jemt så lång tid att jag fick höra en väldig explosion af *knalluft*, jemte några derpå följande ord af den dönanande Zevs; ty sedan var den timmen slut. (Jag hade inkommitt under några *medicorum* (mosters [Ursins] frigjorda auditors) vingars skugga). Föröfrigt har jag redan förut hört Moberg läsa, ehuru icke så offentligt, nemligen i Laboratorium, om Syre etc. Han läser braf, tycker jag, utom att han någon gång stapplar; detta torde dock härröra endast af ovana, och gifva sig med tiden.

I afton, d. ä. nu som bäst, gifves på „*härvvarande Theater*“ *Gustaf Wasa*, Dram i 5 akter af *A. von Kotzebue*. Jag känner icke

detta stycke, och gick derföre icke heller upp, samma Pjes gifves emellertid i Söndag, och, om nu Rösterna om densamma utfalla gynnande, så tänker jag icke försumma mig. Föröfrigt påstäs, att allt bättre och bättre Stycken komma att gifvas; i thy fall vore det bäst att icke vara alltför bråd på grötén, och detta har jag ej heller varit.

Ett intressant arbete har nyligen simmat hit öfver Bottniska viken: „*Om allians Tractaten emellan Sverige och Ryssland år 1812*“. Hwasser skall vara dess fader. Han röjer deruti mycken väрма för Finland, isynnerhet för framgången af dess, numera sjelfständigt nationella sträfvande efter intellektuel utveckling. Det tyckes mig dock, såsom skulle hufvudsyftet af skriften vara rent politiskt, och röra en af dagens frågor nog nära. Allt tyckes nemligen deri gå ut uppå att försvara gamla Herren der borta — Carl XIV — för den, af Svenskarna i sednare tider så högt och ofta tadlade åtgärd, hvarigenom han år 1812 lät Alexander behålla Finland, då han likvälv *kunnat* återfå det, men deremot lät *Danemannen* komma i sticket, och betala hela kalaset — plikta för hvad den andre brutit, ersätta hvad han plundrat. Hwasser söker nemligen bevisa, att såsom sakerna nu gingo, var det *bäst, icke allenast för Finland* (både i materielt o. intellektuelt hänseende), utan äfven för *Sverige och Norrige*, och att Finland dessutom redan år 1812, (i fall detta äfven blifvit föreslagit), icke ens skulle *velat återgå* till den äldre föreningen — ja, att Ryssland skulle gjordt Finland orätt, „missbrukat sin öfvermakt“, om det gått in uppå en dylig reaction. I afseende å dessa 2:ne sednare punkter synes mig dock H:s argumenter isynnerhet nog haltande, emedan de hufvudsakligen stöda sig uppå *Borgå Landtags beslut* (hvarigenom Finland „sjelft emanciperat sig“, och „genom sina Ständer slutit separat-fred med Ryssland“ etc.), en i min tanke nog dålig auktoritet att åberopa, såsom utgörande mer en ovillkorlig hyllning åt vapnets makt, än en handling af frihet, — samt vidare på den förutsatta omöjligheten af att icke äfven Sverige kunnat gifva Finland — i fall detta så åskat — vid dess återförening, samma sjelfständiga författning, som det af Ryssland erhöll. Om Landtagsbeslutet kan till och med sägas att det var fullkomnl. örättmäktigt, således ogiltigt, så vida Finland *då ännu* var skyldigt Sveriges Konung tro och huldhet. Föröfrigt äro H:s argumenter många o. mångahanda; men *nervus probandi* tyckes dock vara att söka bevisa, det ofvanbemälde akt af Carl Johan var en akt af *politisk klokhets* och *djupsinnighet*, samt tillika af ädelmod, neml. mot Ryssland. — Annorlunda tänker dock t. ex. C[rusen]stolpe. — Hvad som emellertid angår Finland specielt, är, såsom jag redan nämnde, fullt af väрма för dess nationela egendomlighet, för *Finskheten*, och för dennas utbildning och förädling. — Linsén har ock, i anledn. af denna omständigh., förmått Finska Sällskapet att kalla Hwasser till *korresponderande Ledamot*; härom var fråga på sista möte (i onsdags), och Linsén uppläste kallelse brefvet, hvari äfven några Hwassers egna

ord voro citerade. — Men pappret börjar redan att säga upp kontraktet, och ännu skulle jag dock hafva mycket att säga dig. Förrän jag slutar, vill jag derför likväld, i yttersta korthet, bifoga några *Strödda Underrättelser*, af hvilka du möjligen kunde vara intresserad. Alltså, 1:o Det förljades att „*Cosinus [Schultén]*“ nästa termin skall börja med *Kalkylerna*, hvilket till efterrättelse länder. (Likvisst torde kanske redan denna termin någon början ske med Differential kalkylen, om han hinner). — 2:o Matth. Castrén torde komma att delta i en ethnografisk expedition till Sibirien, etc., föranstaltad af Vetensk. acad. i Petersb. Han läser derföre nu Turkiska och Ryska. — 3:o På *Vetenskaps-Societetens i H:fors första offentliga Sammanträde* (för någon vecka sedan) infunno sig 0001 (säger *En*) åhörare, nemligen *Mag:r Snellman*. Orsak härtill var dock Societeten sjelf; ty ingen fick veta af hela Sammanträdet, åtminstone ej publikt. — 4:o Det i Morganbl. N:ris 84, ff. införda Rese-Brefvet förmåles vara af C. Ehrström, medicus Provincialis i Torneå. — 5:o De i H:fors Tidn. N:o 86 införda, o. i Morganbl. N:o 85 parodierade verserna skola hafva öfverste Enckell att tacka för sin varelse. Den qviche skämtaren deröfver är okänd; *kanske Snellman* (sade Alcenius); men skrifver *han* vers? 6:o Hannibal [Schildt] o. Movitz [Wænerberg] ha gjort sin tentamen hos Gyldén, hvilken varit mer än vanligt hygglig, ehuru nog grammatikalisk; *Laudatur* lärer dock ännu icke vara fullt säkert. Troligen hafva *de* sjelfva skrifvit vidlöftigare härom. — 7:o Det förmåles att Tit. Fabian Collan nyligen blifvit nog sömnig, hvarföre han tänkt lägga sig. Emellertid skall han hafva sändt sin vän Edvard „*ein herzliches Lebewohl!*“

H:fors d. 30 Nov. 1838,
om aftonen kl. 5.

Käre Broder!

Finnande den steniga och knaggliga passagen ifrån stationen *Urtheil* till den angränsande d:o som benämnes *Schluss* i den Hegelska ängden „*Logik*“ alltför svår att forcera vid denna sena timma på dagen, då ännu efterkänningar af middagen nedtynga både kropp och själ, och då, jemte mörkret äfven hvilans och förströrelsens timme anses inträffa, lemnar jag den nötta vandringsstafven tills vidare å sido, och fattar till pennan, för att dymedelst göra en — visserligen längre, men dock vida lättare och behagligare *öfvergång* till brodren Edv. Arppe, der han, långt borta „vid Saimens och Ladogas fjärdar etc.“ sitter och rufvar öfver någon „*gradus ad Parnassum*“ eller något annat med thy identiskt *Daseyendes Etwas*. Du baxnar, gissar jag, sedan du läst igenom denna jättemening hvarmed jag börjat min epistel; du fruktar kanske att få denna sednare i proportion lika lång, lika tom på egentligt innehåll. Detta vill jag dock, så vidt

det i mitt jags förmåga står, söka undvika, i det jag bemödar mig att sätta både innehåll och form i möjligast *identiska* förhållande. Inga vidare termer från Logiken skall du heller mer få se, det läfvar jag! *Dessa* skola dock få stå, på det du genom prof af *factisk* natur må finna, i hvilken kaotisk förvirring min hjerna råkat genom den hårdsmälta näring, hvarmed den nu redan snart en hel månad fått nöja sig. Ja käraste bror, beklaga din olycklige gamle *Camarade!* Allt sedan början af denna månad har jag utstätt svåra plågor af pur *indigestion*. Förrätten var väl dock ej så alldelers svår att förtära — jag menar Gablers *Kritik des Bewusstseyns*; denna anrättning icke allenast tycktes mig ganska välsmaklig, utan hoppas jag äfven, att genom en förnyad tuggning, som jag tänker företaga så snart jag fått ner Logiken (om ock blott till halsgropen), — fullkomligen lyckas smälta de partiklar, hvilka mina organer hittils icke haft makt med. (Denna anrättning gaf mig fullt göra i 2 veckor): Sedermera vardt jag trakterad af *Hegels Anthropologie* — äfven af ganska god smak, men med smältlighetsgraden redan något lägre än förstnämnde rätt. Men sedan kom — horribile dictu! — den förfärliga anrättningen af Hegels Logik, hvilken gifvit min, redan af det föregående nog svårt försöpta organism härla strider att bestå. Därmed har jag redan hållit på öfver en vecka — väl äfven förtärt till mängden nog mycket; men det mesta af detta quantum ligger ännu temmeligen *in statu quo* der det förvaras, och tarfvar ännu mycken möda innan jag kan bli denna massa öfvermäktig. Äfven inger mig redan deserteren, hvilken jag ser på långt håll hotande, under skepnaden af *Ideen*, nog mycken farhåga. Skepnaden ser lockande ut; äfven skall den, efter berättelse, behörigen digererad, och assimilerad med de vätskor som upptaga densamma, vara af en ganska stärkande och lifvande natur; men skall det varda mig gifvet att på bemälda sätt bli dess herre? detta är en fråga som jag nog ofta ställer till mig sjelf. *Labor improbus omnia vincit*, säger man dock; vid detta valspråk vill jag äfven fästa mitt hopp, och skall icke heller spara mina käkar, utan ännu före jul företaga en omzugning. Något bör det väl dock hjälpa framåt. — — —

Men det duger icke att göra några beslut på förhand, märker jag! Oaktadt allt hvad jag läfvade dig — att skrifva kort och dock *mycket*, har nu motsatsen inträffat, så att dessa tvenne blad — hela det utrymme jag i början tänkte ge mitt *Colloquium familiare* med dig — nu redan äro fullskrifna med idel *drafvel*, och du icke vet ett enda ord mera *nytt* från hufvudstaden än då mitt brief ännu låg i postväskan. Nå, kära bror, tag saken kallt — försök det åtminstone! eller anse detta bref hittils såsom *lika med intet*, = 0, såsom ett *vanum nihil: nu* vil jag gå till annat, eller hellre — *börja rakt på nytt*. Den förra början kan du derföre — (ursäkta ännu en *term*) — anse för en *början an sich*, „ett *frö*, en *ansats*, ett *anlag*“ till början, såsom Prängsippen skulle uttryckt sig.

Bland academiska nyheter bör den ehuru bedröfliga, gå främst, att vår redlige, brave Snellman är vorden af vårt o—r—dl—ge, slaviska Cons. Academicco — *suspenderad* på ¹ ₂ år, hvarmed äfven är förenad förlusten af hans Penninge-*understöd* för samma tid! *Quid tibi videtur?* Är icke det skönt och hedrande för det Finska namnet i allmänhet, för Academien och P—pp — [Tengström] i synnerhet? *Qvos ego — — —!* säger säkert du med mig och mången annan. Men hvad är att göra. Det enda solamen för S. har nu varit att honom bereddes möjlighet att klaga till Hofrätten — hufvudsakligen, förmåles det, gen. Prof. N—hr—str—s vänskap, i det denne förmådde Consist. att i sitt utslag rubricera S:s „*brott*“ — (afsägelsen af Curatelet) — ss. *tjenstefel*. I afseende å dessa äger neml., enligt 90:e § (tror jag) af Acad. Statutt. appell till Hofrätt rum. Här kan han åtminstone få Rättvisa. Men i alla fall res han, S., till Sverige och Tyskl. på 2:ne år; kanske blir han borta för alltid! — — — Österbottningarna höllo ett afskedskalas för honom. Det var fråga bland några af oss Savo-Karelare (hufvudsakl. genom G. Forsten) att vi skulle hålla ett dylikt, hvarpå kanske de andra afdd. skulle gjort efter; men huru skulle något dugligt kunna bli *utaf* i vår Nation, der ingen hållning, ingen förenande princip finnes? L—lle är ju blott en *pulvis et umbra*, dessutom rädd för Karbasen, och den andre quasi-Curatoron *vill* man icke ha att göra med. — A propos af adj. Gyldén, så har han infört en ny regime vid Disputationerna, *middagarna* äro neml. afskaffade, disputationen hålls alltid e. m., och Respondenten betalar åt honom, G—n, 20 Rubel. På denna förändring hafva synbarligen de stackars officianternas magar blifvit lidande, men herr Præsidis plånbok åter *vunnit*. Ifrån adjunkten går jag till Professorn: *Homeriden* går ute och är en nöjdus; allt hopp är om att hans *ljus* åter skall varda tagit ifrå sina skäppo, och lysa klarliga. Blott det icke snart åter skulle släckas af fluidum! Gott behüte!

Filosofiska Facultets skrifningen gick för sig förra onsd., d. 21 hujus. De skriblerande voro 39, — 16 gradualister och 23 Exercitanter!! *En* af de förra *resignerade*. Af bekanta vore der, Gradualister: *Nicodemus III* (Fredr.), *Hildén I & II*, *A. Ruth*, *Steven*, *Indrenius*. (Hackzell fick ej betyg af Linsén, utan ovett). Exercitanter: *C. Forsius*, *Thoreld*, *Olsoni*, *Al. Collan*, *Edv. Walléen*, *Aug. Gyldén*, *C. Brunou* (facit 7 Savolaxare), *Edgren*, *Ax. Åkesson*, *Helsingius II & III* m. fl. andra. (Inom parenthes sagt har Forsius ett godt ämne — får kanske *cum laude*, Alexanders är passabelt). Det skall bli roligt att höra utslaget i onsdag. — — — Linsén, som åter läst publice, skall, (hörde jag i dag berättas) ha intimerat för „dagligen aftynande krafter“ nödgas upphöra med Kollegierna. Denna termin har verkligen ingen välsignelse med sig åt Apollos prester vid vårt Alexandrinska altare. Kanske kunde den *fjerrskjutande* blidkas af

offer; i thy fall kunde, bland *besvansade* kräk, till offer helst föreslås den *store lille* mannen, eller åtminstone i nödfall, Facultetshästen. Eller — om *behornade* offer vore af nöden, så torde ej heller sådana saknas inom bemälda *kast*.

Prof. Tengström skall, säger hans flitige åhörare *Clas*, under sednaste timmar, sedan han slutat Anthropologien, ha läst: „*Mimik*, efter *Rosencrantz*“, „*Physiognomik* efter *Lavater*“ och „*Kraniologie* efter *Gall*“. Till fullständigheten af dessa kollegier kan du sluta deraf att de hållits på 2 à 3 timmar (allt är redan slut); till *halten* deraf, af den som *höll* föreläsningarna. *Fortsatt d. 1 Dec. e. m.* — I afseende å Hegels Logik glömde jag säga dig, att denna hårdsmälta föda dock göres mig *något* lättare genom begagnandet af en Tengströmiansk *Sås*, „upptagen, torkad och förvarad“ på papper af Helsingius. Ibland mycket drafvel finnes der äfven mängen god *förklaring*, äfven mängen „knopp“. — — Tentandi Schildt & Wænerb. hafva endast 2:ne tentamina qvar, *Reins* och *Sahlbergs*; Helsingius och Churberg likaså 2:ne, hos *Gyldén* och *Moberg* (tror jag). — — Sista Onsd. såg jag *Johanna af Montfaucon* gå på *härvarande* Theater. Fru T. spelte der utmärkt, men den afskyvärdare Lagerqvist men sin ännu afskyvärdare pathos (han spelte *Philips*, Adalberts af Estavajel ädle vapendragares rôle), skämde bort alltsamman. Derförinnan har jag en gång sett represent. af *Gustaf Vasa* (af Kotzebue), ett medelmåttigt stycke, menar jag. — I förgår genomgick jag flyktigt „*Svea Hofräts Förklaring till Kongl. Majt*“ angående Crusenstolpeska målet, som blifvit beifradt af *Justitiae ombudsmannen*. Denna förkl. går i hufudsaken derpå ut, att Kongl. Brefvet af år 1777 (hvilket anbefaller, att alla sådane mål hvilka angå *lasteliga utlåtanden* mot konungen, först böra till honom hemställas, innan de upptagas till afgörande) — går derpå ~~ut~~, säger jag, att detta Kongl. Bref påstås afse endast *munliga* yttranden, hvarigenom det alltså icke skulle komma Crusenst: till godo, hvilken af Hofrädden dömdes konungen *ohördan*, såsom du vet. Få se hur det går: *troligen* får äfven här *Rätten* rätt, likasom alltid der rättvisan skipas efter hög befallning. — — Ett 4:de „*Bref*“ af Crusenst. skall finnas, hvilket utkommit från Waxholmen; jag har ännu ej kommit att få det, ehuru jag redan har löfte derpå af *G. Forsten*, som äger detsamma. — Du klagar öfver Morganbladets uselhet: gläd dig, en ny dag kommer att uppgå för detta *förtjenstfulla* blad! Mag:r *Moberg* skall i nästa år bli *ensam* Redakteur; gissa om det då blir uppfylldt af *Chemie* — och af *Theater grål*. Hvad tyckes dig annars om „*Mina Environer*“? Säkert sympatiserar du med mig då du kommit till slutet deraf, jag åtminstone anser hela *historjan* — oaktadt det nog lediga, alcenianska skrifstättet, fullkomligen = 0. Endast i fall fortsättning och *Slut* kommer e. a. g., vill jag gå ifrån detta påstående. — — Gadolin blir ej Professor: detta blir åtminstone *ett* n-t mindre i vår *ακαδεμειας* ladugård. Man säger att gamla Herren med

kräklan i Åbo skall vara denna *Ulykkes* smed. *Deruti* åtminstone har *avtorzgatteinav* gjort en både Gud och menniskor täckelig handling. — Men det är tid att jag slutar: min *tid* och ditt *tålamod* torde vara lika mycket uttömda; jag skall neml. börja att rusta mig till det omtalda *Soloniska* värvvet, ty i dag erhöllo vi *första gången* kallelse att sammanträda hos Lille kl. 5 e. m. Du kan gissa hvilka resultater denna lyckliga sammankomst skall gifva. — Addio! skrif snart, och underrätta mig när du tänker återkomma till detta musernas hem, derom beder „jag, den samme som nu med den (rörliga pennan)“ säkert gjort dig ett svårt hufvudbry. Iterum atq. iterum vale! Hjertliga helsingar från Clas; likaså från Alex. som bor ensam i Franckenhäusers rum hos Soldan, för att få läsa bättre till Stipend. ex. (Franckenh. är i Borgå). Även Waenerberg, Schildt, Forsius o. Molander hafva bedt helsa dig meget, meget!

H:fors d. 15 Dec. 1838.

Käre Broder!

Ännu med andan i halsgropen efter min återmarsch från Akademien, sätter jag mig ned för att gifva dig rätt färsk underrättelser derifrån; — men föröfritt må du icke vänta något af mina *vanliga långa långa* bref, ty tiden medgifver nu icke sådant. Jag kommer nu, ss. sagdt var, directe från akademien, efter att hafva öfvervarit 2:ne af Apollos yngsta söners insläppande till det heliga Parnassos. Dit blef nemligen inropad M. G. Waenerberg med — gissa? — 25 Rop, och B. E. H. Schildt med 18 dito. Der har du ägget! Denna gång tyckte jag *Faculteten* var rättvis, kanske till och med frikostig, åtminstone jemförelsevis till sednaste Cand. Examen, (hvarom genast mera); åtminstone är Hannibal mycket nöjd, och äfven Waenerberg tror jag ej väntade mer än han fick. De lyckliga Fiskarne! ropar säkert du i ditt hjertas fullhet; *denna* känsla framsprang åtminstone öfver *mina* och mången annan Candidabundi läppar, sedan utslaget fallit.

I förrgår hade *Helsingius* och *Mansner* Candidat Ex. (Presten *Churberg*, den förres kamrat, vardt uteständg af brist på approbatur); H. fick 18, och Mansner 11 röster. Den förre tycker jag blef något förfördelad. Också gaf Hällström åt honom blott 1 rest inalles, och Schultén *ingen*, Hällström, säger man, af den orsak, att han blifvit förargad i Scrutinium. Han hade neml. först sagt att H. skulle få 1 (eller 2, jag vet ej visst), röst i Physik och 1 i Astronomie, hvarvid någon af Hrr Consistoriales skall ha anmärkt, att detta ju var *Hällströms vanliga* vitsord: Gubben blef derpå ond, och subtraherade genast ifrån det första antalet.

Blusniugar ha här varit i parti; troligen har du hört derom nog af lilla. Siktern hvilken, ss. jag förmodar redan är i Sorda-

vala då du får denna epistel (han lofvade resa redan i går, hvarvid jag halft om halft hade beslutit att skrifva till dig med honom, hvaraf dock vardt „bosch“ == intet.) Den första blusningen var i onsdags d. 12, Ingmans o. Molanders Disput. blusning. De disputerade neml. under *Linsén*; *Disputandi materia* var „*Phoenix, Idyllium Claudiani*“. Jag var Ingmans Opponens, och *det prior* dertill. Gubben Linsén, ehuru skral och dålig han var, orkade dock temmeligen väl med alla denna dags onera: först *Frukost* hos honom, derpå Disputations akten f. m., och sedan middag hos *Wahllunds*. Han var till och med litet munter under hvardera måltiden, och pratade och beskref hvarje-handa; men synbarligen har han icke mera många dar öfriga; detta skall han äfven slutligen, i sitt tal till Eftermiddags-opp. Prior, Brunér, sjelf hafva antydt med tydliga ord (*jag* var då ej närvanande). Detta hans åter förvärrade tillstånd är troligen en följd af hans alltför tidiga vidtagande af sina publ. föreläsningar i termin; hans bröst, isynnerhet luftröret, skall neml. vara ytterst svagt och retligt. Skall nu äfven *han* gå bort från *Faculteten*, så bli omständigheterna i nästa Termin verkligen svåra för alla Candidander. Troligen kommer neml. Gyldén att förestå tjänsten, och *der* torde han först bli gnetig, om han äfven i Grekiskan ännu haft några considerationer med sina *Examens-offer*. Du förundrar dig säkert deröver att dessa egen-nyttiga Examens funderingar helt och hället låta mig förbise den verkliga förlust Akademien gen. Linséns död kommer att göra. I sjelfva verket tänker jag dock att denna förlust väl kan hafva sin *goda sida* med sig — jag menar så framt Runeberg skulle komma att fylla hans plats. Då skulle akademien säkert ej ha skäl att klaga. — Den andra Blusningen, hvarom jag ville nämna, var i förrgår hos F. Helsingius — och i qväll blir den 3:dje, hos Movitz, Hannibal och Mamsell Wahllund, hvilka trenne notabiliteter slagit sig ihop för att gifva en sjudundrande Candidatblusning. Var öfvertygad om att en skål för *ditt minne* ej skall fattas, derom försäkrar dig din

alltid okullrunkelige vän F—n C—n.

P. S. Snellman skall bortresa i morgon — nya öden till mötes. Frågan om kalas för honom upplöste sig i den ännu förfuvtigare, om en allmän Subscription till hans förmån inom Corpsen. Penningarna skola sedan sändas honom tillhanda utrikes. I nästa termin borde väl en något när tillräcklig summa redan kunna sammanbringas. — Tack för ditt bref af d. 25 November, hvilket jag för en vecka sedan erhöll. Ditt bref till Waenerberg och Hbal framförde jag dagen derpå; de lofvade skrifva till dig, efter fulländad examen, ett bref *dränkt uti punsch*, men jag tror knappt att de nu i brådskan hinna dermed, då de hafva blusning i qväll, och i morgon redan resa bort. Också tänkte de först att få sin Examen redan såsom i går, hvilket dock ej blef utaf. Vale!

P. S. N:o 2. Sedan du sade upp kontraktet om kamratskap i tentamina, har jag nu *definitivt* ingått i bolag med C. Stenius. I sjelfva verket kan det ock — sås. Tulindberg sade — vara så godt, att jag icke kom ihop med en sådan *öfverskärare* som -- du vet väl hvem, ty derigenom hade kanske kommit nog mycken *skugga* på min lott.

Helsingfors 18^{22/10} 41.

O Homo!

Hvilket hexeri rider dig i Svealnd, att du helt och hållt glömmer bort dina medmenniskor på denna sidan Vuoksen? Med hvar post har jag väntat svar af dig på mitt förra bref, jemte underättelse huruvida bokpaketet kommit fram; men allt förgäfvos. Mätte böse engelen straffa dig för din lättja och låta åminstone 2:ne kolfvar springa i luften för dig, då du *klottar* med Svanberg. Prosit!

Såsom en helande salva öfver den fontanellblåsa jag nu till en början sökt draga upp på din mensklighets- och billighets-känsla, får jag ändtligen tillskicka dig penningar, hvilka du ville vara god och employera på följande sätt: (Summan är 120 Banko.)

Inom nationslivet börjar det småningom bli rätt trefligt, sedan våra möten kommit i raskare gång. Hvarje Thorsd. hålls ordinarie möte, hvarvid drickes thé, — och, *kanske*, kommer att *rökas tobak*. Blundus-Asplund, som nu bor i Agronomens rum, är Thé-intendent, och uppår 2 Rub. B. A. utaf hvar och en som icke är atheist. Mötet i går var mycket talrikt. För att söka få några lifligare diskussioner i gång, anslog jag på taflan anonymt 7 „*paradoxer*“, hvilka äfven dels gäfvo ämne till, dels föranledde samspråk äfven i andra ämnen. Jag tror att detta skall ge fart åt många andra, att framdeles uppkasta allehanda qvistiga frågor; och hufudsaken på ett möte är, att man har intresse för och samtalar om någonting. Asplund har redan läfvat rycka fram med åtskilliga satser nästa gång; att detta kommer att bli den *djupsinnigaste philosophi*, faller af sig sjelft. — Måndagar äro Disputations-dagar, så ofta theser utgifvas. Nästa Månd. responderar Kellgren under Lagi præsidium. — — — Du må tro att mantalskrifningen inom afd. icke var den intressantaste. Af 77 närvarande restera ännu 14 med sina afgifter. Räntorna inflöto dåligt. — Öhmans räkning, som nu är betald, steg till 124 Rub. Silf. — Dock kan Lagi Honorarium prydligent betäckas med hvad som ännu finnes inne + Lilles skuld. För öfrigt är det en förargelse med de ständiga låne-ansökningarna af sådana som hafva lån förut; men jag har dock så godt att skylla på Lagi honorarium, att jag mest sluppit dem. — Till betäckning af de refvor i min egen kassa, som resan förorsakat, tog jag ej långt efter min ankomst ett lån ur Civil- och Pup. kassan, utg:de 150 Rub. S:r.

Nu måste jag sluta, för att hinna före 11 till posten. Åtskilliga nyheter, såsom Snellmans nyss tryckta *Rättegångshandl:r*, kan du få af Farbr. Arvidsson. — Item måste ännu nämnas, att Linsén dagen efter *Inscriptionen* höll parentation öfver Rehbinder — nog dåligt; hans politiska betydelse antyddes blott dunkelt. — Helsa hjertligt alla goda vänner i Sthm: namentlich: Snellman, Sandström. Cavallius, Stephens, Bl[anch]e, Strömmar, och framför andra Mellin. Skrif snart och svara på alla mina *besvärs*-punkter, derom beder din innerst i botten

tillgifne *F. Collan.*

P. S. Kan nu skaffa den N:o af Freja, hvart Talis Qu. tagit Cygnæi försvar, så skicka den med det öfriga. Den finnes ej här. — Vill du träffa landsmannen *Ferdin. Wright*, som nu kommit till Sthlm att förestå Vilhelms tjenst, så sök honom i *Kammakargatan* 22 & 24. Ottos bröllop står i Åbo den 28 hujus.

Helsingfors den 21 Nov. 1841.

Hjerte-Broder!

Pris vare dig för ditt långa och trefliga bref af d. 30 Octob. — 4 Nov., hvilket jag iterum iterumque genomläst, försättande mig så i andanom tillbaka till Stockholm. Såsom en synnerlig *pligt* bör jag pålägga dig, att alltid skrifa icke blott *långt*, utan äfven, liksom nu, *berätta* allt hvad berättas kan, synnerligen om dig och din närmaste omgifning, hvilken jag förmadar vara S[nellmajn], B[lanche], Sandström, Mjellin etc. — En besatt skickelse var det, att ditt förra bref till mig kom att afgå litet förr än du fick mitt förra bref, hvilket jag åter afsände härifrån *dagen förrän* jag emot tog ditt. (d. 22 Oct.) — (Sedermera har jag föresatt mig i *sten*, att vänta svar, innan jag vidare skulle skrifva). — Ditt besagde bref af den 10 Oct. (med Frejan och Allehanda't) har nemligen ganska riktig kommit mig helskinnadt tillhanda; men i sanning kunde du ha skäl att frukta för motsatsen. Oberäknadt de tvenne appendices som medföljde, innehöll brefvet åtskilligt, hvilket en vis försigtighet gerna skulle förtegat; och lycka var det, att det gick som det gick d. v. s. att *Posten* icke mötte några motgångar. Emellertid är det kanske af nöden, att denna omständighet tages ad notam, och att vi i bref iakttaga *le decorum officinale*. Ty man kan ju ej veta hvad hända kunde, om dylika bref tillfälligtvis skulle möta någon olycka. Också kan ju mycket utsägas i oratio obliqua, hvilken stundom har sina goda sidor såsom praktisk stilöfning. För öfrigt var jag verkligen nästan flat öfver att emottaga det redan genom sina fylliga former temmeligen i ögonen fallande brefvet så alldelens helskinnadt. Tack

emellertid för hvad du dermed sände mig; item för det sednaste brefvet, jemte dess adhærentia. Mr *Grötta* [Grönblad] har jag ej ännu haft fägnaden att träffa, men väl Nordström, hvilken S. K. Afdeln tog sig friheten att inkalla till *hedersledamot* (membrum honorificum) i sitt samfund. Jag var en af de legater, hvilka i förrgår, efter dagen förut fattadt beslut, i detta afseende gjorde den hedrade adepten en uppvaktning. Han förklarade, med verldsmannens hela artighet och takt, att han skulle „räkna det för en ära, att få anse sig som en medlem af S. K. A.“ Egentligen var det Juristerna, ifrån hvilka denna knopp entrspross; men saken var i det hela ej så dum, ty *den* mannen förtjenar väl, om någon, att hedras och hyllas.

En *stor fråga* väcker för det närvarande uppmärksamhet inom den akademiska verlden, neml. hvem som skall få lägga vantarna på det lediga *rese-understödet* (7,000 Rub. B.). Castrén, Cygnæus, Moberg, Wallin, Gyldén och Wirzén äro aspiranterna; det *läter* så som endera Cygnæus eller Wallin skulle bli den lycklige.

Mitt lif har gått sin jemna gång, och ingen utsigt har jag till förändring ens för nästa år. Jag nødgas neml. fortfara med Morgonbladet äfven då, — *nødgas*, ty menniskan behöfver bröd — ja äfven litet sovel ännu dertill. Det är en verklig kamp jag nødgas bestå i denna redaktionsvända; hufvudsakligen derföre, att jag *så* ville och borde dela min tid emellan tidningsbestyr och egna studier, att ingendera parten komme att lida; och jag vet nog, att likväl de sednare ofta måste komma till korta, emedan det som *för dagen* måste hållas redo, alltid tar broderlotten af tid och arbete. Hvad som dock litet tröstar mig öfver detta missförhållande, är, att jag tror mig i detta tidningsbestyr kunna verka helst *något* — om än alldrig så litet — äfven för annat, än för blotta dagspenningen. Ty bland mycket Scheiswasser måste man väl likvisst då och då kunna låta äfven någon ädlare droppa flyta ur bläckhornet och ut i verlden, emedan en *god vilja* aldrig, tror jag, kan vara helt och hället renonee på trumf; dock finnes det så många lurpassare i verlden, att det blir svårt att spela äfven det mest resonnerade och förnumstiga spel utan att bli bet. Det är likgiltigheten, den „abstrakta“ och intetsägande eller -görande däsigheten, som med sitt beständiga *pass* sätter okullrunkeligt hinder för allt kraftigare *verkande* i denna väg. — särdeles der man får gripa i tidens hjul endast med glacéhandskar.

I går Lördag uppriskade jag mina redan skrinlagda gäfvor i latintalande, derigenom att jag officierade såsom opponent mot *And. Ingman*, Ostrob. Austral. Rein var Præses. Disputationen hette: *Thucydidis VIII prima Capita*, quæ, *Fennice Reddita* o. s. v. — J. M. Tengströms professors-specimen, „de Fructus in Phanæro-

phytis evolutione“ ventileras nästa Lördag. Detta opus har jag ej ännu läst, men väntar icke heller särdeles deraf.

Österbottningarna hade nyligen (d. 9) sitt vanliga nations-kalas; jag hade förmånen att bivista detsamma, och fann det rätt trefligt, såsom deras kalas alltid äro. Rektor [Ursin] var ej närvarande, emedan han hade fått hum om, att han kanske komme att möta mindre hyllning än som vederborde, hvarföre han reste ut på landet dagen förut. Saken var, att „moster“ ämnade alldelers icke bli bjuden, emedan han förfarit något strängt emot ett par Österbottningar, hvilka denna termin fingo tyst förvisning. — Annars voro Österb:ne vid denna fest stillare och säfligare, än man kanske nänsin får se Studenter vid dylika tillfällen, — säkert med afsigt; de ville visa, att äfven de kunna vara „*anständiga*“. — Holstis intressanta biographi öfver Östring utdeltes tryckt, och Topelius höll tal om Österbotten.

Roligt vore att få veta något närmare af och om Snellman, särdeles hans funderingar om Strauss, — t. ex. *hva*d det är, som han *icke gillar* hos denne. Sn—s artiklar i saken har jag läst med stort intresse; de hafva alla framkommit. — Hvem kan den ovettiga garfvarehunden i Biet vara, — eller äro de flere i Bikupan? Gröttan säges här hafva utspridt, att Upsala-Boström skrifvit Biets artiklar, — hvilket jag knappt tror; åtminstone kan väl ej *allt* vara af honom. — Det är annars en märkvärdig förmåga dessa Biherrar hafva att resonnera i kors och i tvärs med viktig min, utan att egentligen tala om sjelfva *saken*, som borde afhandlas, utan endast om *bisaker*, — och under allt detta likvisst med fräck panna förkättra. — Skrif för all del till mig mycket om denna sak, då du skrifver; men kanske är det bäst, att saken framställes *rent historiskt* — — till undvikande af *missstyndningar*. — — Är du bekant i Bikupan?

Forts. o. slut d. 22.

Tack för underrättelsen om Sv. Litt. Fören:s Tidning. Man påstår, att Wasenius & C:o skulle hafva den här till samma ned-satta pris, hvilket jag dock knappt tror. Om den *icke* finnes här, så skall jag i nästa bref besvärä dig med reqvisitionen; ty sannerligen böra vi äga den tidningen komplett i vårt nations-bibl. — Den nya Bokreqvisitionen står nu färdigbunden på bordet i salen; Lau rent har temligen hedrat sig, och bundit en stor del band, efter mina svenska prof, rätt bra. Goethe ser hygglig ut. Alla banden kosta tills. 70 Rub. — Men nu farvä! tiden ilar, och jag är ännu i mina morgonstöflar. Holsti och Asplund sitta framför mig och läsa den sednarens gradual ämne, hvilket som bäst väntar på Facultetens dom, (ämnet är bra afhandladt, ehuru språket har sina knottriga sidor). Skrif snart och mycket — beder

din tillgifne broder *Fabian*.

P. S. Tack för saken! — Ursäkta att jag åter besvärar dig med ett bref till Farbror Arvidsson; men detta är säkrare.

Helsingfors den 9 Januari 1842.

Käre Broder!

Lycka till god fortsättning på det nya åratalet — detta önskar jag ej blott för etikettens skull (inga nyårsvisiter har jag heller gjort), utan på fullt allvar: måtte dina fällningar fälla sig, dina lösningar lösa sig och dina kristaller kristallisera m. m., så att det blir lust åt och så att deraf bildar sig ett *vackert preparat* för din framtids laboratorium chemicum.

—————

Helsingar från Nystaden! Jag kommer just nu (kl. 11 aft.) derifrån. Först var jag på ett sjukbesök i mitt andra hem, der min syster Johanna ligger mycket svagt sjuk i Bröstinflammation. I dag är det dock redan bättre och läkaren ger godt hopp; blott det icke efteråt skulle slå sig till Nerfeber, som nu är gängse i staden. Då kunde det bli lifsfarligt. Ännu hoppas vi dock alla det bästa. — Helsingar vidare från gubben Rrrrein. Dit gick jag hemifrån. Hans vanliga söndags-societet var der församlad, och deribland Nordström, hvilket gjorde, att de tvenne timmarna blefvo rätt intressanta. Det är uppriskande i dessa *ruskiga* tider, att dock en sådan man skall finnas bland den stora hop af pecora, som skådas här och hvar.

—————

Sista året slutades bullersamt i vår lilla tidningsverld. En titulus —ab-, alias Algot Gadolin nuncupatus, uppträdde (i Hels. Tidn.) med en halfgalen efter — och after — kritik öfver Cygnæi Höstpiggar. Denna galimathias framkallade sedan svar (i Morganbladet) och ytterligare genmäle af G. Ännu bullras det — *emot* Gadolin — i Helsingfors Tidn., der först R. I. H[olsti]r införde en artikel, och der ytterligare en, af N[ervande]r, skall inkomma i samma sak. Jag är redan för min del temligen utledsen vid bråkandet i detta ämne, och tänker ej i Morganbladet vidare beröra det. För öfrigt bör jag nämna, att vår tidnings-publik ändtligen sluppit af med geniet Gr-d, och att Topelius intager hans plats. (Jag påminner mig ej, om jag sednast nämnde härom.) Ny godnatt! Helsa tusenfallt Arvidssons och alla bekanta i Sthlm, och glöm ej din broder

Fabian,
som härnast skrifver längre och
mindre slarfvigt.

P. S. Hvarföre skrifver du ej, hvarföre må ej Farbror A—n skrifver? Låt mig få *veta detta* för all del, med det första. Min otålighet att få höra något derifrån har redan varit stor.

Helsingfors den 31 Januari 1842.

Helsa, sundhet och allstjöns välmågo på detta nya år!

Stora hvälfningar hafva föregått eller rättare äro under görning inom Universitets-verlden. *J. M. af Tengström* har ändtligen fätt träda ur sitt 20 åriga adjunktsskinn, och är Professor ordinarius vorden. *Aron Borg* speciminerar i dag för Professionen i Exegetiken, hvilken han ensam söker, emedan Gadolin, säkert dertill bevekt af *talande skäl*, denna gång icke ens försökt att spänna bågen så högt. Borgens Diss. heter: *De indole et inititis Chaldaeeæ Dictionis in Libris V:is Testam:ti Sacris.* — En äldre nyhet, som du kanske känner, är att *Wallin* fick det litterära reseunderstödet, hvarom Castrén, Cygnæus, ävensom Wirzén, Gyldén och Moberg med honom kompeterade, — Åtskilligt skrockas om *Chemiæ Professionen*, neml. att vederbörande smått funderat på en Tysk — jag minns ej hvad han heter, *Albich* eller *Albig* saade Walleen just nu hvilken Mitscherlich rekommenderat. — På en förfrågan hos Tysken (jag vet ej hvilka vägar den gått) huruvida han ägde någon habitus att komma hit, skall han ganska *spekulativt* hafva svarat, att som han derjemte fätt en kallelse till Dorpat, der lönevillkoren vore *så och så mycket större än här*, så ville han först veta, om man möjligen här kunde garantera honom en lika stor summa. Emedan nu en dylik löneförhöjning skulle inbegripa ett praejudikat mot alla andra Universitetets patres, torde väl hela detta Tyskeri gå i putten. — Det hade varit ett dumt streck för dig och M—g, i fall en dylik figur kommit hit. M. tyckes numera, inseende omöjligheten att, åtminstone tills vidare, nalkas det konsistoriella bordet, sträfva endast efter Adjunkturen. — Skynda dig derföre hit i sommar, och *börja dina föreläsningar* (nb. cum venia Docendi), så skrämmer du bort alla utländska grillfängerier hos våra *Patribus consultis*.

Molander, Walleen och Haartman äro nu återkomna från Moskva. Den förstnämnde bor i rummet innanföre mitt, hvilket Fru Granbom åt honom utrymt, för att ytterligare skördar in mynt. — Asplund bor som förr på andra sidan om salen. — I nästa Thorsdag hafva vi Nationsmöte för Inskriptionen. Kassörsembetet blir mig alltmer och mera svårt att sköta, synnerligen som jag har så många andra bestyr — *viis virkaa, kuus nälkää*. Kom derföre snart åter och tag kassakistan om händer.

Aj — så när hade jag glömt Borgå färden. Alexander och jag foro dit den 29 Januari, sjelfva Bröllopsdagen, och hunno jemnt dit

till firabeln, kl. emellan 6 och 7 e. m. Der sammanstötte vi med flera andra gubbar: Hannibal, Calle F., Helsingius (som kom dagen efter bröllopet) Olsoni o. a. fl. Fyra trefliga dagar öfverlefdes i Borgå, närtorna öräknade. Sedan fingo vi H:bal hit med oss — men blott till en dag. Denna dag speltes naturligtvis Boston och dracksodium. — Wænerbergs bo nu i staden, i Tullii förra rum.

Hos Thoreld var jag i går afton. Han bad helsa dig och säga att han kommer till St:holm i sommar. Han skall nemligen resa till Fahlun för att studera Bergsvetenskapen; Mesterton lärer bli den andra Bergskadeten, om han blott går igenom skrifningen och Cand. Examen i Termin.

Nu farväl. Kl. är $\frac{1}{2}$ till 11 och jag går på Borgens disputation. — Helsa hjertligt alla goda vänner, och skrif snart ett långt bref till

din broder *Fabian*.

P. S. För en liten stund sedan kom Halunken, och sade att *intet bref* fanns. Lägg detta ad notam.

Helsingfors d. 26 Febr. 1842.

Käraste Broder Eduarde!

Icke fullt tvenne veckor efter det jag skrifvit mitt sednaste bref (af d. 31 Jan.) till dig, hade jag fägnaden att emottaga *ditt* långa och trefliga bref, skrifvet jemnt *en dag* före mitt; de korsade således hvarandra. Mitt samvete slog mig vid inhändigandet af din epistel, emedan jag åter hade „knottrat“ på dig för din tystlätenhet; och min ånger och ruelse blef så mycket större, sedan jag läst den historiskt-psychologiska exposition du gör af ditt eget temperament och de klimatiska inflytelser, hvarunder det nu sig befunnit. Af allt detta inser jag klarligen, att din disposition för „prokrastinations-systemet“ är en oundviklig och okullrunkelig naturnödvändighet, och nödgas sálunda taga mina ord tillbaka, anhållandes om din öfverseende nåd för min knottrighet; men dock hoppas jag du i framtiden gör allt ditt till för att andeligen bekämpa och öfvervinna denna din fula naturfallenhet.

Stor tack för de litterära nyheter du sände i ditt bref. Utom att de i och för sig voro intressanta att erfara, voro de en präktig acqquisition för det evigt hungrande Morganbladet, hvilket genast slukade dem som de gingo och stodo, endast med tillägg af öfverskriften: „korresp. underrättelser.“ — Mätte dina bref äfven framdeles innehålla ett rikhaltigt bihang af dylika saker — detta önskar jag i min egenskap af redaktör, utan att du fördenskull behöfver tro, att jag skulle anse dem såsom *hufvudsak* i bref från dig.

Med General-Konsul Lavonius, som i öfvermorgen med sin unga *Rosina* reser öfver till Sverige, sänder jag till dig *Julqvallen*, såsom du önskat hafver; item Holstis *Minnesteckning öfver Östring*, hvilken jag tror du skall finna intressant. Det var roligt att höra, att Arvidsson tycker om Julqvallen; jag *hoppas*, att du gör sammaledes — oaktadt du i brevet yttrade en farhåga att finna deruti endast en *efterklang* af Elgskyttarne. Detta anser jag för min del icke vara fallet. Ämnet är visserligen äfven här taget ur det *fattiga* (?) Finska folklifvet, men dels rör det sig åt en helt annan led än i Elgskyttarne, dels tycker jag att Rbg i Julqvallen penslat sina taflor med ännu *varmare* och skärare färger än i Elgsk:ne — ja än i *något* af hans föregående arbeten. — Men läs och döm sjelf! Då du slutat läsningen så kan du, om du vill jemföra ditt omdöme öfver boken med mitt, genomögna hosföljande N:o 2 & 3 af Morganbladet, hvari jag försökt det visserligen svåra och djerfva problemet att på prosa charakterisera, eller med andra ord „recensera“ Rbgs poetiska mästerverk. Dessutom tar jag mig äfven friheten att belasta dig med några andra Morganblad, neml. N:o 6, 7 & 8, hvari Stenbäck krassat Holstis Minnesteckning, ävensom N:o 10, innehållande en recension eller rättare anmälhan af sistn. skrift, jemte några små anm. i anledning af Stenbäcks pietistiska gravamina.

Ditt ogillande af Höstpiggarna delas af ganska många, kanske de flesta, och radikalast i detta afseende är Arvidsson, som anser dem föga bättre än s-huspapper. För min del kan jag icke gå in på att fränkänna piggarna *all* poetisk förtjenst, ehuru jag gerna medger, att de i afs. å *formen* lida af stora bräckligheter; ej heller kan eller vill jag neka, att i min recens. deröfver berömmet är alltför prævalerande och alltför hyperboliskt, ehuru jag visserligen, då jag skref recensionen, tyckte mig anmärka äfven arbetets brister. Dessa stodnade emellertid nog mycket i bakgrunden och vidrördes med nog lätt hand, ehuru de kanske bordt grundeligen krassas. Hvad som föranledde mig att härutinnan — såsom jag sedermera funnit — förfara mera lindrigt än som vederbordt, för rätvisans skull, var 1:o den omständighet, att C - us såsom skald hittills i allmänhet blifvit bedömd med mera bitterhet och förakt, än jag anser honom förtjena, äfven på sin *närvarande* „ståndpunkt“, och 2:o att han, enligt mitt förmenande, i Höstpiggarna röjer ett obestridligt *framskridande*, om dessa jemföras med Jääkynttilät, och att han sällunda äfven ger rätvist hopp om att ännu vidare *utbilda* sina skalde-anlag. — Det är hufvudsakligen *klarhet* han saknar, — icke så mycket klarhet i den poetiska åskådningen, som i sättet att *uttrycka* densamma, — eller, såsom Rbg sade, han låter narra sig af *smedgubbar* att gå ifrån hufvudträden af den idé han vill framställa, och blir derföre så ofta grumlig. Men kan han icke klarna? — — En lång polemik har här varit å färde just om Höstpiggarn. *Jac. Algot Gadolin* uppträdde i Helsingf. Tidn. med en replik mot min

recension, men hvilken hufvudsakligen bestod i en högst gnetig dissekering, rad för rad, af ett ibland piggarna, hvilka han *på detta sätt* ville hafva afklädt all poetisk förtjenst och derpå stödande den sats, att C. helt och hållt förfelat sin kallelse, då han trodde sig böra bli skald. Jag svarade endast i korthet, emedan denna svinsylda var af den natur, att derom foga behöfde sägas; också skulle Gadolin, om han på ett annat, mera humant och mera *bevisande* sätt gått tillväga, ofelbart kunna göra den Cygnæiska Musans brister mycket mer uppenbara, än genom det hejdlösa ordrytteri, som var hans enda vapen. Sedan blef fader Algot illa tilltygad af Nervander i H. Tidn., men han gaf dock ännu icke tappt, utan påtrugade ytterligare Morganbladet en artikel om „Konst och Skaldekonst“, der han visligen hade förändrat ton och later och endast med förtäckta ord syftade på de mång-omtalta Höstpiggarna. — Men nog om detta tråkigtvordna ämne. — —

Du nämner, att jag har penningar innestående hos dig. Huru mycket det är, kommer jag ej mera ihåg, ej heller hvartill jag bedt dig använda dem, om icke det var till några taflor, om hvilka du sedermera underrättat mig, att de ej mera stode att fås. Om således myntet ännu är oanvänt, så skulle jag be dig vara god och gifva Arvn: 7 rdl. 16 sk. Bko, hvilken summa jag är honom skyldig för böcker. Blir ännu sedan något öfright, så var god och köp derföre *Ekbloms* och *Thyselii* „Handlingar hörande till Gustaf 1:s Historia“ och gif boken åt Arvn:, som säkert är så god och vid tillfälle låter den komma mig tillhanda.

Vår Nationsfirabel stundar med stora steg. Får se huru den skall se ut i år! — Några möten hafva vi redan haft, temmeligen talrikt besökta. På det sista (i Thorsdags) grälades kopiöst; det var fråga om bjudningar till Kalaset. Det är märkvärdigt, att *sådana frågor* vanligen vinna mera deltagande, än andra vida viktigare. — Du vet att vi hafva Pris bestämda för prisskrifter inom afdelingen. Tvenne af det sednare slaget hafva till denna årsfest blifvit insända af Hrr Savokarelare, en om „*Stormarna i Andens verld*“ (Aspelund, tror jag) och en: „*Försök till en Skildring af Savolaks*“ (af Schlüter?), hvilka nu cirkulera hos Hrr Prisdomare, Lagus, Laurell, Lille, Cygnæus. (Jag är den femte). Om någondera af dem vinner pris, skall det vid Årsfesten solenniter uppläsas — enligt förut bestämd *ordning och lag*. — Dessa skrifter äro ingenting särdeles; men jag hoppas bättre för nästa år, då gubbarna få mera tid på sig; ty hela denna inrättning förskrifter sig egentligen först från sista termin, ehuru derom var fråga redan förliden vår.

En ny företeelse inom vår akademiska verld äro Cygnæi „Föreläsningar öfver Allmänna Historien ifrån Fredrik den Stores död till Napoleons fall“, hållas alla Tisd. och Lörd. aftnar kl. 6—7 i Phil. Audit. för creti och pleti, eller med andra ord, för publikum i allmänhet, män, qvinnor och barn, Studenterna inberäknade. Han har

ganska talrika åhörare, så att auditorium hvarje gång är *alldeles fullt*. Flere af högsta noblessen finnas deribland, såsom Armfelts, Fru Demidoff, Geh. R. Walleen, gubben Kothen, — item Brunérs och Edelheims, Chefen Nordenheim och många flere. Dessa honoratiores sitta främst på stolar: allt der bakom är en väldig, svart massa af Student-uppfyllda bänkar. Jag måste tillstå, att jag väntade mig *mera* af dessa kollegier, än jag hittils funnit, dels fördenskull att C. i allmänhet varit mera lycklig såsom talare, dels också för hans Historiska rykte i Kadetkorpset. Äfven här vidläder honom dock hans vanliga fel, att „se smågubbar“, att göra onödiga utflykter; item att med alltför gifmild och ovarsam hand kringkasta bilder. I alla fall sakna dessa föreläsningar icke intresse, emedan C. har en viss förmåga att kasta „ljusblickar“ över sitt ämne. Emedan föreläsningarnas (timmarnas) antal är bestämdt till blott 15 (säkert bli de dock minst 20) kan det icke heller vara C—i plan att framställa någon oafbrutet sammanhängande historie över det tidehvarf han valt, utan mera att gifva strödda *taflor* derutur; detta är onekligen det mest lämpliga för ett så blandadt auditorium. — Nu som bäst pågår en af dessa föreläsningar, men jag har nu engång kommit så i farten att skrifva, att jag icke gifvit mig tid att gå dit. — Tilläggas bör, att åhörarne betala 3 Rub. Silf. hvor för sin *biljet*, med undantag af Studenter, som betala 5 R. B:ko. (Ostrobothnienses afhöra dock gratis.) Denna inkomst torde komma C. icke så illa till pass, och jag är glad på hans vägnar, att han äfven i materielt afseende har *något* för sitt verkligen mödosamma arbete — lönlös Docent som han är, „fattig f—n“.

Stenbäck, eller rättare „Red. för Evangeliskt Veckoblad“ utgaf i början af året „Evangeliska Misceller“, en lunta, hvilken Veckobladets prenumerationer fingo till ersättning för andra halvå årgången af den midt i sin bana afbrutna tidskriften. Boken innehåller många goda artiklar, men äfven flera högst besatta. Jag skref en recension deröfver, men den har redan tvenne gånger blifvit af Censorn castrerad, och måste det oaktadt undergå ännu en *tredje* omstöpning. innan den „gillas till tryck“ af Theologen Schauman. Den egentliga stötestenen för Hans Helighet var mitt bedömnde af sista Miscellen, en högst eländig artikel. rigtad mot philosophien i allmänhet, och mot Hegel (och Strauss) isynnerhet.¹ Schauman påstår, att mina ord låta påskina ett *gillande af Strauss' lärer*, äfvensom att artikeln i Miscellerna för ingen del får ogillas, emedan den är orthodox. Naturligtvis har jag alldes icke hvarken kunnat eller velat befatta mig med att *förfäkta* hvarken den ena eller andra tros- (eller otros-) dogmen, utan endast beifrat det *lösaktiga* och *ovetenskapliga* i (den Tyske) Förf:s sätt att gå till väga i *vetenskapliga frågor*. För

¹ Artikeln är översatt från Tyskan. I ingressen dertill ger Stenbäck en arg slång åt Snellman för hans uppsatser i Freja.

att gifva dig ett begrepp om, huru galet det med vår Censur verkligen hampar sig emellanåt, medsänder jag ett koncept-blad af recensionen, hvilket du kan läsa om du *ids* — och annars förmår dechiffra hieroglyferna. Jag hinner ej nu renskrifva detta blad.¹ Även skickar jag dig Schaumans skriftliga förkättrings-domslut över min stackars artikel, men hvilket dokument du dock bör *förvara*, så att jag framdeles kan återfå det (ty jag samlar alla Censoriska akter och svinerier). Detta allt kan du, om du så vill, äfven visa åt Snellman, så att han kan få skratta, eller förargas — hvilketdera han vill. Men jag behöfver väl ej säga, att jag för ingen del önskar något *publikt begagnande* af den Schaumanska godbiten (ehuru den väl kunde förtjena att såsom *pekorale* offentligen begrinas); ty dylikt skulle naturligtvis i högsta grad kompromettera mig.

Sch—ns myndiga påståenden låta väl i och för sig icke så oäfvet, såsom uttryck af en orthodox theologs religiösa åsifter; men det besatta i hela historien är, att han från början till slut *hugger i vädret*, emedan jag alldes icke befattat mig med att diskutera sjelfva de theologiska frågorna (hvilket hvarken min förmåga eller Morganbladets utrymme hade varit vuxen), utan endast med att beifra den *formela* bristfälligheten i Förf:s resonemanger in rebus his & aliis, och hans *inkompetens* att *på sättand sätt* blanda sig i behandlandet af „den tänkande andens lifsfrågor“, hvilka väl icke *fördenskull* behöfva strida emot Bibeln, (nb. rätt uppfattad), att de förfnuftigt *begripas*. — — Men nu kan det vara nog för denna gång, isynnerhet som jag märker att detta slut blir allt mer och mer osammanhängande. Från Clas, Alex. och Soldan, hvilka rätt nyss gingo härifrån, sedan de juttat med mig tillsammans ända ifr. kl. 7 (hon är nu $9\frac{1}{2}$ e. m.) kan jag skicka färsk hälsningar; item från Bolagius Molander, som gick på Supé-blusning till Antells. — God natt! Helsa alla goda vänner, mest Cavallius, Stephens, Mellin, Snellman, Sandström, Blanche — ifrån din beständige broder

Fabian Collan.

P. S. Med Burghausens förslag att skicka korresp. artiklar till M:bladet är jag mycket nöjd, endast *han* kan finna sig vid ett så ringa honorarium, som det hvilket M:bladets Redaktion kan bestå sina hjälpare, neml. *1 Rd. RGS per spalt*. Säg detta åt honom, och derjemte, (i fall han finner sig dervid) att artiklarna borde vara något nära så ställda, att Censurens Argusögon äro tagna i behörigt betrakta[nde]. — Fanken besitte, att Snellmans „Idée der Persönlichkeit“ ännu icke finnes här att tillgå. Det enda exemplar som finnes i hela Storfurstendömet, tillhör Nordström. Jag har ej ännu fått tag

¹ Nu (kl. 11) har jag dock renskrifvit detta blad, för att det skulle bli för dig läsligt.

uti det, men hoppas snart göra det: boken cirkulerar omkring i många händer.

Den 27 Febr. Vid närmare fundering tror jag att du gerna önskar läsa Ev. Misceller, och skickar dig derföre ett exemplar. Du kan visa det äfven, om ej för annat, så för den mention honorable han får sid. 149.

Medföljande bref till A. I. A. ville du vara så god och lemlna vid tillfälle till dess ägare. Jag vill ej besvära Lavonium med *flere* paketter.

Helsingfors den 18 April 1842.

Veli kulta Veikkoseni!

Suuri kiitos kost' Jumala för ditt långa, trefliga och sakrika bref af den 1 April! Mätte din penna alltid förblifva en lika frikostig Wolthäter, åtminstone så länge du dröjer på Svensk botten; ty sedan kan man väl *pumpa ur dig* det återstående *mundtligem*. Men det är en underlig känsla som far uti mig, så ofta jag läser sådana der halft-*lefsvande* bref af dig; den griper mig i hjertat med så kärleksfulla, och dock så pinsamma band, och rycker och drar mig bort — bort öfver hafvet åt vester. — Huru lefver man likväl icke *der* annorlunda än här i denna tunga, qvalmiga och *åskdigra* verld, der dessutom en andelig hungersnöd håller på att förtaga en allt det mod och all den lefnadslust, som ännu kunde finnas i behåll. Allt lutar till en mer och mer materialistisk rigtning: embeten, eller rättare löner — detta är hufudsak, men andens högre behof, att få *lefva, röras och verka*, det är idel „Scheiswasser“, icke värdt så mycket som en enda tanke eller en enda blick. Oeh det är icke underligt att det så hänger ihop i närvarande ställningar och förhållanden. — — Men dock är det *smärtsamt* att mästa tänka, att det annorstädes kan vara *bättre än hemma*, att man emellanåt nästan mäste käンna ett *behof*, att helst under några flyktiga stunder få inandas *frisk luft*, och sálunda stärka sig för kommande tider. Huru gerna skulle jag icke derföre önska mig *Hiions horn*, eller ock någon af de undergorande ringarna i Tusen och En natt, för att emellanåt helst på några dagar flytta mig öfver till den trefliga verld, der du nu lefver och vegeterar i kretsen af män, med hvilka du sympathiseras, och med hvilka du derföre utan förbehåll kan utbyta tankar och känslor i *allt* hvad som rör menniskan *såsom sådan*.

Tro dock icke, af hvad jag nu sagt, det jag skulle blifvit nog galen att önska mig ett annat hem för det jag äger — som dock är det bästa och käraste på jorden; ja, äfven utan afseende på den hos hvarje menniskobarn inneboende kärleken till fosterjorden, skulle jag knappast (tror jag) vilja utbyta Finland mot Sverige, — den unga, blomstrande, om också fattiga och betryckta flickan, mot den haf-

vande medelålders-qvinnan, som visserligen kan bära en god frukt, — men också, i fall af *missfall* — sitt eget föderf i skötet. Den fattiga flickans unga fägning är mig mera värd, än all den gamlas husliga comfort; den förra lefver in i framtiden, ty hon äger *tro* och *hopp*, — den sednare har redan öfverlefvat sin skönaste tid och förlorar sig i den närvärande stundens små bestyr och hushållsfunderingar. — Du runkar på hufvudet och tror dig här förmärka symptomer af optimismus; men du bör veta, att den fordne optimisten icke mera är det *så afgjordt* som förut: han har nu blifvit *fatalist*. Han tänker derföre, att, framtiden må bära i sitt sköte *hvalst den vill*, så är det dock hvarje redlig arbetares pligt, att manligt och efter förmåga verka på den plats, der han bést tror sig kunna verka, NB *inom* de landamären, der hans vagga stod. Cape hoc! — Hvad jag sade om en längtan åt Vester förstår du derföre nog, så som jag mente det: blott en *utflygt* ville jag göra, icke en *utflyttnings*, — det förra vore en helosam rekreation för själ och kropp, det sednare *ett brott*.

Skulle jag icke just här ofvanföre kommit mig att räsonnera så mycket in rebus his & aliis, så borde jag litet gråla på dig för ditt *överdådiga* bref, som dock i hela sin *helhet* var så kärkomet. Molander och jag uppgjorde först en komplott, huru vi skulle litet narras med dig och icke låtsa veta af de „*bidrag*“ du sände för Morgenbladets räkning; men sedan tänkte jag, att det vore att för mycket missbruks skämtets rättigheter. Annars kan jag icke nog förundra mig, deröfver, att bidragen, ävensom hela brefvet, kommo mig aldeles helbregda tillhanda. Mätte en felix atque fausta fortuna så foga, att detta oskyldiga bref äfven lyckligt kommer dig i näfvom. —

Men jag måste väl berätta dig några nyheter, i utbytte mot det rika förråd, hvarmed du undfagnade mig. Att jag icke kan erbjuda ens hälften så mycket i vederlag, detta finner du säkert både förklarligt och ursäktligt.

Den i alla afseenden *intressantaste* nyhet jag har att berätta, är den, att Finska Staten åt sin högaktade Gener. Guvernör Furst Mentschikoff uppköpt ett *Majorat*, gamla *Anjala*, till ärftelig egen- dom. Förslaget härtill utgick ur Kejserl. Senaten, och vann H. Kejs. Majestäts Nådiga bekräftelse. Detta är i sanning ett lysande bevis på Finlands lojalitet och dess sätt att belöna höga förtjenster! En ledsam omständighet tyckes likväл ännu ligga i vägen för slutliga afgörandet af denna sak. Grefve Creutz, förra ägaren af Anjala, hade icke tagit laga fasta på egendomen, och hvilken som helst af Wredeska arfvingarna ägde sálunda rätt att börda in den. Emellertid hade alla dessa arfvingar redan afgifvit de af dem fordrade *förbindelser*, hvorigenom de afsade sig sina börde-anspråk. — alla, utom *en*. Denne är Juveleraren von Knorring i Petersburg, som visserligen först (troligen af okunnighet om de villkor, på hvilka

han kunde inlösa Anjala) *på sin och sin hustrus* vägnar afsade sig alla anspråk, men som sedan fått det besynnerliga infall, att för sina barns räkning vilja börla in Egendomen; och han har derföre af Hof-Rätten utbedt sig för dem en förmynndare, som kunde föra deras sak. Under tiden har dock egendomen redan blifvit köpt af Creutz, jag tror för omkr. 120,000 Rub. B. A., och köpebrefvet blifvit afsändt till Fursten. Det skall bli intressant att se, hvilket slut denna sak tar; troligen får Kn. ge vika för *Statens* billiga fordringar. Skulle emellertid hans anspråk befinnas gällande så finge han inlösa Anjala för blott 100,000 Rub., som lärer vara den summa Creutz betalte åt Wredarna.

En nyligen utkommen Förordning *om Spelkort* läfvar att för Finska Statskassan öppna en ny gulddåder. Förordningens hufvudsakliga innehåll inhems tar du af medföljande bit ur Morgenbladet. — Äfven en annan åtgärd till Stats-Inkomsternas förökande omtalas redan på förhand, eburu den icke ännu trådt i verkställighet. *Finance-Styrelsen* skall nemligen vara sinnad att utsträcka Charta-Sigillata-förbrukningen till snart sagt alla legala och medborgerliga transaktioner, så att t. ex. hvarje Handelsman förpliktas att skrifva *hela sin Kontobok* — så framt den annars skall äga laga kraft — *på Chartor*; att alla reverser, hvilka skola vara vid Domstol förbindande, böra likaledes vara skrifna på chartor, o. s. v. Fördelarna för *Staten* af en sådan indirekt beskattnings inser du lätt. — — —

Men jag lemnar de officiela nyheterna, och går till annat — mera specielt. En ny Professor är i farvattnet för vårt Universitet. G. Lundahls Professors-Disp. uppspikades i går, af hvilken anledning Doctorn och hans vänner drucko spiköl hela dagen på Kaisaniemi. Det kan väl icke dröja länge, innan mannen sitter i Kathedern såsom välbeställd Professor. — Castrén och Lönnrot hafva i sistl. Februari afrest från Enare till Ryska Lappmarken, och torde komma att vistas längre tid i trakterna af Kola. Derifrån väntas äfven bidrag af hvardiera till Suomi. Det är fråga i Konsistorium, att bestå åt Castrén ett litet extra-understöd, sedan han blef förbigången för Wallins skull. Får se huru det går; går det väl, så stadnar C. i Lappmarken till nästa höst. Då ämnar han komma hem, för att i början af 1843 delta i den Sibiriska expedition, som utrustas af Petersburgska Vetenskaps Akademien och hvari C. blifvit af Sjögren inbjuden att taga del.

Den Finska Runa du af mig begärde, finnes i sin fullständigaste form i *Kanteletar*, Del. II N:o 50; men jag låter dock en afskrift af en annan upplaga medfölja, tagen ur Topelii samling, i förmodan att det original Stephens behandlat troligen är just detta. Emellertid är runan, sådan den finnes i Kanteletar, i alla afseenden vida bättre än Topelii edition, både ur kritisk och poetisk synpunkt betraktad, och det vore således bättre, om St. ville för sin öfversättning begagna den förstnämnda upplagan såsom original. Emedan

både Stephens och Kongl. Bibliotheket äger Kanteletar, har jag ansett onödigt att afskrifva runan derutur.

Allt går här sin jemna gång, och den enda variation vi haft att tillgå sedan Påsk, har blifvit oss beredd genom *Mohr & Comp.* hvilka på vår lilla fattiga scen uppfört allehanda små stycken. Så stor mästare M. än är i den komiska genren, höll han dock redan på att bli osmaklig, emedan han började uppföra stycken af den högst plumpa och grofkorniga beskaffenhet; och om man nästan i ordets egentliga betydelse kan säga, att han ett par gånger visat r-n åt publiken, så kan man endast förundra sig öfver denna samma publikens långmodighet, som icke vid dylika tillfällen hvisslade ut de cyniska Theater-uppträdena. Emellertid bragtes M. åter till besinning genom *ovett*, dels muntligen af stadens Civil- och Polis-Behörde, dels skriftligen af Morgonbladet; och han har sedan gifvit några ganska nätta små-pjecer. — Reithmeyerska systrarna, Hrr Köcher, Poltz (!) och Urlaub (en dylik stympare som P.) ävensom Herr Reithmeyer sjelf — se der hela personalen. — I går gafs den sista representationen.

Ett annat och gedignare näje har Pacius beredt vår publik genom sina 4 „subskriberade Musik-Soiréer“, hvilka hvarje gång bevistats af ett talrikt auditorium. P. har uti arrangementet af dessa Soireer, genom hvilka han lika mycket bidragit till publikens näje, som till bildandet af dess smak, i hög grad gjort sig förtjent af alla bildade Helsingforsares bifall och tacksamhet.

En sak måste jag fråga dig om. När tänker du komma hit tillbaka? Förmodligen öfvervarar du Naturforskare-sammanträdet i sommar; men tänker du sedan företaga ytterligare exkursioner i Sverige, eller återvänder du genast hem? Låt mig käraste Bror med första få veta detta; item om rum finnas att uthyra i den gård der du bor, eller nära derintill. Kunde jag blott slita mig lös, och framförallt, kunde jag bereda mig tillräckliga *nedel* för en dylik resa, så skulle jag öfvermåttan gerna i sommar företaga en ny resa till Sthm., helst på några veckor, och detta så mycket hellre, som jag ännu hade åtskilligt att gräfva upp ur Riks-Archivet, ävensom — i fall man dit finge tillträde — ur Riddarhus luntorna. — Att jag ville bo nära intill dig, torde du finna lätt förklarligt; dock vore det väl att veta, hvor Jakobs Bergs-gränd egentligen är belägen; ty helst ville jag dock derjemte bo nära Stadens medelpunkt, Slottet. — Mängen frågar här, om icke Snellman snart tänker återvända till fosterjorden, och jag frågar detsamma, ehuру jag dock knappast vet hvilketdera jag hellre skall önska — att han qvarstadnar *der* och verkar i mera vidsträckta och obundna kretsar för vetenskapens och andra mänskliga intressen, eller ock att han kommer hit och verkar *här*, väl i en mindre skala och mera bunden af yttre band, men dock åtminstone *så*, att hans verksamhet omedelbart kommer fosterlandet till godo. — Alla härvarande vänner helsa dig, och Molander

mest, som tackar för ditt bref med sista posten och läfvar besvara det inom en eller tvenne veckor. — Helsa äfven du ifrån mig alla Stockholmsvänner och bekanta, främst A[rvidssoj], S[nellmajn], B[lanchje], M[elli]jn, S[andströ]m, St[ephen]s m. fl. och glöm för all del icke bort din broder *Fabianum*.

Calle Lundahl, Moberg, Thoreld, och Edgren (som lärer bli Thorelds kamrat i st. f. Mesterton, som åter fick repuls i skrifn. och derföre ej antages till Bergskadet) torde i sommar komma till Sverige; item Ev. Bonsdorff.

[1842].

En nyhet från Ryssland. I dessa dagar omtalas här en viktig och farlig reform — gjord på försök af den djerfve Nikolaus. En Kejserlig Ukas skall neml. hafva förordnat, att *slafveriet skall varda upphäfvet i 3 guvernementer*, det Petersburgska och ett par andra, i hvilka tillräckliga *truppmassor* som bäst finnas stationerade. Det vore i sanning ett mirakel, om Nikolai kunde emancipera hela sitt folk från slafveriet, utan att skakas på — och kanske ifrån sin thron af Rysslands mäktiga, förderf Wade och fräcka aristokrati! Nikolai har vägat, hvad Alexander icke vågade göra — öppet kasta stridshandsken åt denna adelsliga. Det tagna steget kan derföre bli af omättliga följder. Mötes reformen af alltför starkt motstånd, så kan den naturligtvis icke genomdrifvas; men huru skall det då gå med de tre experimental-gouvernementerna? Kan Kejsaren återtaga sitt ord och annullera ett bud, som han redan engång låtit utgå från sjelfherskarethronen? — Och å andra sidan, hvad som nu ägt rum i 3 guvr: r måste dock utöfva samma verkan, som hade det träffat *hela riket*: Adeln vet hvad henne förestår, och folket på sin sida — det skall tänka: den rätt som nu blifvit tillerkänd våra likar, den är äfven vår rättighet; låtom oss afskaka våra tyrranners bojar!. — nb., om Ryska bonden annars besvärar sig med att *tänka*. Hvilka omättliga, vidutseende möjligheter till *stora händelser*. — Ryssarne skola allmänt — äfven icke-aristokrater -- anse reformen vara alltför *tidig* och brådstörtad, — detta *kanske med rätta*, ur politisk synpunkt betraktadt; men då Senaten tagit sig friheten, att underd. föreställa H. M. farorna af denna åtgärd, skall han beslutsamt hafva svarat: „*det är så min vilja*“ — och dermed punktum. Man kan icke låta bli att beundra och högakta Nikolaum för detta hans oryggeliga beslut att verka för humanitet och frihet i sitt chaotiska rike, äfven om man måste medge, att han kanske begått ett politiskt felsteg. Kanske tänker han: „*detta är ett steg som dock förr eller sedanre måste göras*, — min efterträdare är svag; *Jag skall söka lösa den svåra knuten, som dock af honom alldrig kan blifva löst*“. — Huru härmad än må vara, så berättas det såsom säkert, att tillståndet i Petersburg, och på många orter, skall vara högst tvetydigt, så att det ofta skall bero på ett hår, om den kyttande elden skall bryta

ut i öppen låga — eller ännu ytterligare dölja sig under den förställda undersåtliga trohetens falaska.

I Maj månad har jag tänkt taga *tjenstledighet* ifrån Morgonbladsbestyrelsen. Jag har sannerligen blifvit utledsen vid tidningsskrifyvandet, särdeles genom censurens svinaktiga (*sit venia verbo*) framfart; ty annorlunda kan deras förfarande icke betecknas. Dertill tager detta bestyr bort min bästa tid; så att jag — inberäknadt nationsbestyrelsen — foga hinner uträffa något annat erquickliches. Jag hoppas få „Lunsatorn Transdal“ till vikarie, och skall då summo opere fortsätta mina historiska funderingar.

Du klagar över våra Förläggares sömnaktighet, och det med skäl; samma klagan har jag fört redan länge, och till och med offentligen gifvit dem litet ovett (i M:bladet 1840); men ingenting hjälper, tror jag här, emedan den Finska trögheten är ett naturfel. — Hvad Suomi beträffar, så är det Redaktörernas fel, att den icke kommit till Sverige, ty de är sjelfva förläggare. Dock hafva Svenskarna *per posto*, genom prenumeration, kunnat erhålla den under hela sista året, och säkert äfven för i år; men *så* lära de tycka att den faller sig för dyr. — Om Finska Kalevala har jag sagt och skall ytterligare säga åt Frenckells. — Med Creutz får du nu Suomi för år 1841. Du nämner ingenting om den nya årgången; derföre låter jag anstå dermed tills vidare.¹ — Om, såsom jag hoppas, Grots Finsk-Ryska „Almanach“ (den *Svenska* upplagan) utkommer i dag eller i morgon, skall den få medfölja, emedan jag tror du gerna vill ha den, för Runebergs, Castréns och Lönnrots artiklars skull. — Andra bokhandelsnyheter af vigt finnas ej att tillgå i vår fattiga litteratur.

En sak måste jag lägga dig på hjertat: det är, att du ville vara *mindre oförsiktig* med dina bref, då de komma *per posto*. Jag blef verkligen lika flat som förvänad, då jag fick ditt bref af den 1 Apr., med alla sina bihang och allt sitt innehåll, alldelers helskinndadt tillhanda. Tänk om Cyklopen nu behagat titta *in alienis litteris*: då hade jag helt säkert aldrig fått se en skymt hvarken af bref eller bihang. Det är visst intressant att få höra och läsa litet mera, än hvad Tidnings-Censuren annars består; men man utsätter sig derigenom *onödigt* för obehagligheter, och, hvad mera är — kan äfven skada en god sak, för hvilken man intresserer sig och om hvilken man tillåter sig att yppa all sins hjertas tankar. — Dessutom få vi nu genom ångfartygen under hela sommarn godt tillfälle att, Cyclope excluso, korrespondera efter behag, med resande, hvilka naturligtvis icke kunna fattas. Tag dig derföre i akt och blif icke *övermodig* af de förra epistlarnas framgång, ty en gång kan det dock gå på tok, och då — då skall man sannolikt åta upp brefven med hull och hår —, *och dig äfven*, du Erke Rabulist och „Erke-

¹ Ett häfte har utkommit i år, och det andra utkommer endera dagen.

Kättare“, då du åter en gång träder på den loyala Finska jorden. — Tro för öfrigt ej att jag skrifvit detta af onödig skuggrädsla; jag hyser blott den åsigt, att man skall umgås försiktig med räfvar, och „lekkator“, och schakaler och andra dylika odjur — hvilka skada blott *i mörkret*: intet gagn kan man vinna, ingen ära skörda med att trotsa deras försätliga tänder; klokheten blir här en dygd, försigtigheten en pligt. — Hvad annars dina „bihang“ beträffar så hoppas jag med det första få imprimatur derå af Censur-Öfverstyrelsen, hvars chef, såsom du vet, är den liberale och upplyste Tit. Klinkumperfectum, eller rättare den ännu liberalare Th[esle]ff (ty K[lickowström] är hans nästa man, men dock *de facto* den egentliga styråran).

Helsingfors den 26 Maj 1842.

Min egen käraste Broder!

I vår stad har i dessa tider varit mycket bullersamt. H. K. H. Storfursten väntades hit redan för en vecka sedan, och stora tillrustningar gjordes för att värdigt emottaga honom; men resan har blifvit uppskjuten. Ändtligent har man i dag fått underrättelser, enligt uppgift temligen säkra, att H. K. H. kommer till staden *i morgon* sednare på dagen, åtföljd af Storfursten Michael, ävensom (tror jag) af Furst Menschikoff. I morgon afton blir i sådant fall praktfull illumination; Lördagsmorgonen (d. 28) troligen presentation af Embetsmannakorpserna, och särskildt af Universitetsstaten (i något af Univ:s rummen, tror jag) ävensom slutligen af hela Studentkorpset (i solennitetssalen). Om aftonen s. d. blir stor bal, hvartill gästerna blifvit inbjudna *på landets vägnar*, af hvilken orsak *representanter af alla stånd* (även bönder) blifvit inkallade från landsorterna. Balen, som ges i Societetshuset, torde komma att i allo bli den höga anledningen värdig genom praktfullt arrangement. — Om Söndagen lärer General Thesleff ämna ge en ny bal eller Soiré, dock för mindre antal gäster. — Men om allt detta mera häpnad. Oberäknadt alla dessa praktfulla tillrustningar — af hvilka min ringa person, i parenthes sagdt, icke kommer i åtnjutande — skall det bli ganska intressant och fägnande att få skåda den unga Fursten, som utgör föremålet för så många miljoners förhoppningar, och även för våra.

Att Snellman förundrar sig öfver det ryktet, att han skulle tänka qvarstadna i Sverige, förefaller mig icke underligt; ty samma rykte har jag här på orten tids och ofta hört uppreatas, äfven till min förundran, men alltid i dylika fall anfört såsom motskäl, hvad jag hörde Snellman sjelf yttra i Stlm, nemligen att han redan såsom denna vår ville återvända till fädernehemmet.

Om du ännu ej träffat Arwidsson sedan du sist skref, så sök käre broder upp honom och lemlna honom de besagda penningarna med det första, ty det är en så precis herre, att han vill att allt skall gå efter den ordentligaste ordentlighet.

Sömnern börjar redan att rycka mig i ögonlocken, och jag går till kojs, önskande att du måtte få sovva lika sött, som jag hoppas göra det i natt. Må väl ock sköt din planet, önskar

din broder

Fabiunculus.

P. S. Det var en förbaiskadt dum sak, att jag ej kunde få 2:dra delen af de *Ekblom-Thyselianska Handlingarna*, som jag begärde af dig. Jag måste ännu be dig vara så god och med första ånglägenhet skicka boken hit, så att jag kan få den helst 1 eller par veckor förr än jag reser. Jag arbetar nu med händer och tänder på mitt blifvande specimen, ty jag har *tjenstledighet* från M:bladet. Den nämnda boken skulle jag behöfva nödvändigt redan här, för att derefter kunna inräcka min arbetsplan för sommaren. Helsingar från din broder Nils, som, frisk och rask, i dag var på Nationsmötet. Han knotrade litet öfver din hotelse att dröja så länge i Sverige. — Du din klippare som alldelers ingenting nämnt för mig om din till *Vet. Societeten* insända afhandl! Jag hörde derom först af gubben Lagus; *läste* sedan i Allm. Tidn. Förargligt att Norden-sköld ej skulle vara i staden tiderna näst före årsdagen, så att han kunnat afgifva behörigt utlätande öfver afhandlingen, hvilket man sedan hade kunnat få läsa i Årsberättelsen. — Dock torde väl sjelfva uppsatsen snart stå att läsa i *Vet. Societeten* Handl:r. — Alla vänner och bekanta helsa dig här af hjertat, och särskildt Molander, min juridikpluggande bolagius. — Helsa äfven du ifrån mig alla goda vänner i Stockholm, mest Farbr. Arwidsson och Snellman, och säg åt båda, att om de vilja ha någonting härifrån Finland, eller om de ha någon kommission att uträtta, så må de gerna vända sig till mig, som efter förmåga skall expediera dylika uppdrag. Att detsamma gäller äfven för din räkning behöfver jag väl icke försäkra.

Kuopio den 24 Sept. 1814.

Vän och Broder!

I fyra veckors tid har jag varit Kuopio bo, och ännu icke skrifvit till dig, — detta är en sak som kunde synas besynnerlig, men som har sin kompletta orsak i den krångliga och bråksamma belägenhet, hvari jag snart sagt ända tills dato befunnit mig. Nu, sedan jag något när åter kommit i lugn, får jag fukta min nuna

äfven med andra angelägenheters skötande, än dem som lyda under Högv. Domkapitlets domvärjo.

Många och ljuvfa minnen har jag hit till skogsbygden fört med mig från H:fors, — minnen af din och några andra kamraters vänskap, af våra gemensamma ungdomsfröjder eller bekymmer, — af hvad vi *nunat* tillsammans i allvar eller skämt. Dessa minnen utgöra så till sägandes mitt lifs egentliga fastighet äfven här; ty jag älskar att lefva i dem — åtminstone när jag är ensam, — och *utan* dem skulle sannerligen lifvet förefalla mig bra fattigt och färglost der jag nu är. Dock må du icke taga detta så, som skulle jag ej veta finna mig i min nya ställning eller pjunkigt beklaga förlusten af en ohjelpligt försvunnen tid. Tvärtom ser jag med öppna ögon och utan onödig sorg, att lifvet för mig i yttere måtto — jag menar i afseende å umgänge med andra — går in i en helt ny skruvgänga, der jag nödgas lefva mera för mig sjelf, än jag någonsin förr trodde mig *kunna* det. Också börjar jag nästan tro, att detta i sjelfva verket kan vara mig ganska godt, såvida jag just kan behöfva att *samla mig* och liksom på nytt ställa kursen, mera bestämd och begränsad, för min lefnadsskuta: och detta emedan, såsom det tyckes mig, jag mera än kanske någon annan af vår krets hade splittrat mig åt alltför många olika rigtningar, emellan hvilka jag slutligen hade kunnat flyta sönder till bara scheiswasser, af pur åhåga att *vara med överallt*, der jag fann menniskor eller ting att älska — vare sig i smått eller stort. — Men med allt detta kan jag icke hjälpa, att det förflytta Student-lifvet — såsom jag nyss nämnde, — äfven med alla sina extravaganser och pojkestreck står för mitt minne såsom en skön tafla, på hvilken jag blott behöfver kasta blicken för att åter bli varm om hjertat, när det börjar fryska, — och för att åter fatta hopp och förtröstan om allt godt som jag lärt mig älska och lita till för hela lifvet, när *detta* stundom börjar förefalla mig blott såsom ett stort spektakel, hvari knappt någon förmuig betydelse är att söka, just emedan *karakters-maskerna* äro — eller åtminstone tyckas vara så få. — Du finner häraf, att jag allt ännu bibehåller mina gamla „optimistiska“ åsigheter; skada blott, att jag så ytterst sällan får *ladda ur* mitt hjärta på allvar, och i utbyte taga en laddning af „pessimism“, — t. ex. af dig. Hos Snellman kunde den väl färs in amplissima forma; men dels träffas han sällan, dels står jag i alla fall icke på samma fot med honom, som med dig. —

Nägonting borde jag väl berätta om vårt Kuopio och lifvet här; men derom är i sjelfva verket föga att säga. Efter Invigningshögtidigheterna har allting här gått sin stilla och sakta lunk. För oss vid Gymnasium har tiden förflytit under de jemna taktslagen af våra lektioner, interfolierade af beredelser dertill, enskilda affärer, och aftonsamqväm hos en eller annan. Inträdesvisiterna hafva ock upptagit mycken tid, och ännu mera möda. Nu äro de gudskelof

slut; och åtminstone tänker jag för min del icke upprepa dem så snart, utom i de hus, der jag kan umgås på *egen* fot, ss. Bergstedts, Aspelunds, Zittings.

Efter öfverskådandet af denna profkarta på mitt naturligen närmaste umgänge — att kartan måste bli *helt och hållet oss emellan* behöfver jag väl ej säga, — har du lätt att finna, att det just icke kan bli särdeles rikt på trefnad. Mera står att vinna bland Skolstaten, ehuru Snellman för sin del är så upptagen af arbete, att han sällan går ut sjelf, och man derföre äfven har försyn för att oftare störa honom hemma.

Det tråkigaste är, att jag skulle få äfven Rektorsbestyret på nacken. Härigenom åligger mig ej allenast hela ekonomin, utan — hvad som värre är — ansvaret för hela Gymnasiifortkomst hvilas äfven närmast på mig. Huru drygt detta ansvar isynnerhet vid en alldelens ny läro-anstalt måste känna, inser du nog; — och f—n vet, om jag ej slutligen kommer på rullan! — Emellertid har jag åtminstone den trösten, att alla våra Gymnasister — kanske med ett par slarfaktigare undantag — äro utmärkt hyggliga, flitiga och ordentliga gossar, hvilket möjlingen skall göra, att allt får gå fredligt till såväl i studier, som disciplin, hvarmed jag sannerligen vore särdeles nöjd.

För det närvarande börjar man här att rusta till marknad, hvilken blir den 4—5 okt. Dessa bestyr, jemte flyttningarna, göra staden ruslig och orolig. — Efter en vacker senhöst börjar äfven väderleken sedan några dagar att bli allt rusligare. Ända till och med i går har jag dock trotsat den alltmer tillväxande kylen, genom att dagligen taga mig ett duschbad på Lahentaka. Härmed har jag oafbrutet fortsatt alltsedan d:n 3 Sept.; men nu börjar detta nöje bli för kyligt. På helsans vägnar har jag emellertid funnit mig utmärkt väl af denna diet.

Huru långt du hunnit med dina Lieentiat-bestyr har jag ännu ej fått erfara; hoppas dock, att detta bref skall hinna dig före din bortresa, — om icke för annat, så för att sätta ditt tålmod på prof.

Farväl får jag nu kanske säga dig för en lång tid, NB om du ej drar försorg om att förkorta den. Låt mig i alla fall då och då, helst med några rader, veta hyar du vistas, huru du mår och huru dina funderingar hos Tyskelinerna gå framåt, derom beder din

gamle broder *Fabian*.

Månghundra helsingar till alla vänner och kamrater!. Jeppe främst.

Kuopio den 20 Maj 1845.

Egen Broder!

Från denna afstängda vrå af verlden, der jag nu lefvat snart ett år, har jag naturligtvis ingenting viktigare att berätta, än sådana småsaker, hvilka angå erten och dina här lefvande bekanta samt i denna mening för dig enskilt kunna ha något intresse. Med färre afbrott har vårt lif här passerat så enformigt, som det någonsin i en småstad och för Skolans lastdragare är möjligt. Afbrotten, — variationerna — hafva åter naturligtvis ej kunnat sträcka sig till annat, än 1:o Toddi-kornuter och andra dyliga karla-samqväm; 2:o Fruntimmers-umgänge — och detta något sparsamt; 3:o „offentliga nöjen“, d. v. s. danser hos Wikens samt några trefliga, af *Lagi* gifna konserter, samt 4:o — och hvad jag för min del sätter i främsta rummet — den proportionsvis ringa andliga gemenskap man kunnat ha med H:fors och andra lyckligare belägna orter. Att folket här mest är trefligt, vänskapligt och utan flärd — qvinnopersonalen icke undantagen — känner du temligen af gammalt; men den som vant sig vid det rörligare och dock i många afseenden så oändligt mycket innehållsrikare lifvet redan i den stora småstaden H:fors, har svårt att finna sig här i längden.

Med allt detta är dock endast den *yttre* trefnaden att vinka på; ty allt hvad vi derutöfver i *Studentverlden* hade att lefva för och glädas åt och hvilket måhända någongång kunde på sitt sätt *adla* äfven de extravagantaste upptåg, — således all syftning till något allmännare och högre, än stundens fröjder, detta är naturligtvis *putsweg*. Också hafva derföre en del af våra nöjen blifvit mer stormbomianiska än under sådana förhållanden billigtvis kan förlåtas, och då jag tänker tillbaka på den förflyttna vintern och våren, kan jag verkligen ej annat än både förundra mig och förargas öfver, att *pojken* skall bli så länge sittandes i *gammalt folk*, såsom t. ex. i undertecknad. Dock tröstar jag mig dermed, att sådant måste väl engång ha sin öfvergång, nemln: då den stora *sansnings-perioden* inträffar, — hvilken och i sjelfva verket kan bli lång nog, helst om man får lefva till rätt gammal och rätt *torr*. Frågan gäller blott: när skall denna lyckliga tid inträffa?; och verkligen önskar jag icke sällan rätt innerligen, att sådant måtte ske snart, — ehuru bloden allt ännu sträfvar emot.

Då jag talat om umgänges resurser i Kuopio, förundrar det dig säkert, att jag icke tagit *Snellman* med i beräkningen. Sådant har dock sina naturliga skäl. Först och främst har han alltsedan hösten föga umgåtts med andra och i allmänhet visat sig mera inbunden och omeddelsam, än jag någonsin kunnat tro. Orsaken här-

till lärer väl till en stor del varit, att han är så öfverhopad af arbete. Hans förhållande till mig särskildt har dessutom alltförn från början ingalunda varit förtroligt, ehrur visserligen i vanlig mening vänskapligt. Kanske stötte jag honom, genom att ej ifrån början följa de tydliga vinkar han gaf mig i afseende å Gymnasii styrelse, hvilken han ville ha ställd strikte på samma fot med Skolans, d. v. s. med *Lagen* i ena handen och *ferlan* i den andra. Att han, såsom alla despotiska naturer icke kunnat lida detta, helst af en så ung och oerfaren som jag, har jag kunnat märka vid några tillfallen (i vintras), då han i skottnuna [= hutikassa] började öppet grål med mig. Sedan har allt på sätt och vis varit glömdt; men — jag för min del har gått totalt miste om, hvad jag vid mitt hitsträfande gjorde så mycken räkning uppå: det läro- och väckelse-rika umgänget med en sådan man. Ty, — så högt värde jag ock skulle sätta på detta, — alldrig kan jag dock förmå mig att köpa denna förmån med att bli till och med *hans* beständiga, viljelösa jaherre och till-lismare. Sådant hade S—n emellertid vant sig vid här, ty från Guvernören börjandes hade han så till sägande alla menniskor på sina fem fingrar. Icke underligt, att en man med så bestämd karakter ville att *alla*, som komma i hans närhet, skulle dansa efter samma pipa. — Allt detta har emellertid gifvit mig den lärdom, att man kan akta och vörda, ja äfven personligen älska en man, utan att likvisst finna sig väl i hans sällskap i längden; men också har S—n emellanåt mera sträfhet — jag skulle nästan säga arrogans i sitt *sätt*, än man hos en karl med så bottenvarmt och nobelt sinne skulle ens ana. — En omständighet, som dock vidare i någon mån bidrager att förklara gubbens butterhet på sednare tider, är att han åtminstone sedan nyåret varit allvarsamt *kär*. När en karl vid hans år och med hans funderingar blir *kär* — och *tänker gifta sig*, så måtte det sannerligen icke costa en liten strid, helst när föremålet är en *sjuttonårig* liten snärta. Saken har numera kommit så långt, att de unga tu sedan ett par veckor — enligt hvad jag på min egen väg erfarit — äro *förlofvade*. Men förlofningen, *säges det*, kommer ej att *eklateras*, förrän efter 2 år, eller då flickan blir 19 år. *Detta*, tycker jag, måtte vara obezagligt för S—n stackare, som redan går på 40:talet — — — Gubben visar sig helt öppet såsom flickans mest afgjorda kurtisör, följer henne som skuggan och till och med *dansar* (dock blott med *henne*) värre än Fändrik. — För öfrigt bör nämñas, att flickans namn är *Jeannette Wennberg*. Onekligen är hon en liten täck sötunge, och i detta afseende den bästa godbiten i hela vår *stora* och flick-rika stad; dertill oskyldig och anspråkslös, som „en nyss utsprucken rosenknopp“. *Annat* och *mera* är hon visserligen ej; men kanske tänker S—n — och ej utan skäl — att han kan uppfosta sin hustru sjelf, — —

Af vännerna i H:fors har du säkert erfarit, att der nu för tiden lefvats ett nyvaknadtt, ungdomligt och raskt Student-lif i bästa me-

ning. De „Finska syftena“, för att tala med H:fors Tidn:r, hafva med ens gripit massan af de unga, — åtminstone den bättre delen deraf. Redan förljedes, att de åtminstone och till en början i *litte-rärt* afseende börja visa sin ifver i handling. Bland annat må nämnas, att vår afdelning tänker och kanske redan börjat utge Finska Folkskriifter. Joukkahainen upplefver äfven på nytt; innehåller bland annat Runebergs svar på Snellmans Rec. öfver Fjalar, som måtte bli särdeles intressant. — Nu, först *nu* tycker jag det vore rätt trefligt och friskt att lefva som Student, när folket icke mera är ljumt — eller absolut likgiltigt, såsom ännu för ett år tillbaka, utan alla med ens, liksom fattade af en elektrisk gnistra, flamma upp till kärlek och verksam ifver för hvad vi Finnar äga dyrbarast. Sannerligen, det nästan förargar mig nu att vara borta från Universitetet, när jag tänker uppå, huru få likasinnade jag ännu under min tid — för att tala endast om vår afdelning — kunde få rätt uppå; men i sjelfva verket vore dock en sådan förargelse egoistisk, och jag tröstar mig med den betraktelse, att det ligger mindre vigt uppå, om *personer* vinna medkänsla och medhåll för hvad de *vilja* genomdrifva, utan att det förmå, än om *saker* gå fram i följd af sanningens egen stora makt. Så vinner dock äfven individen sin tillfridsställelse och samvetsfrid, liksom den lilla kuggen i ett stort hjul kan glädas om han ock brustit under farten, medan hjulet går sin gång kring säker axel och Mästaren rustar kuggar af bättre stål i de utslitnas ställe.

Till slut måste jag väl lemlna dig en kort krönika öfver min enskilda varelse under vår långa skilsmessa. Hösten genomtrampade jag såsom lärpojke i Skolfuxarnas stora skrä, läste och lärde lexor och såg viktig ut, — NB på Gymnasium. Ty du bör veta, att Gymnasister äro de värsta krabater att upptukta, och redan i blotta *läsningen* får man städse bereda sig på att sitta rätt i sadeln. Emellertid äro våra Gymnasister vida hyggligare, än pojkar vanligen i slyngelären; och ännu har jag ej behöft taga min rektors-myndighet i anspråk vidare än för en enda *föreställning* inför Collegio Gymnastico. Också äro alumnerna ännu blott 19, hvilket är en lycka såväl för studiernas som disciplinens skull i ett så nytt läroverk. Skada blott, att vi bland dessa få erhållit åtskilliga kompletta och ohjelpliga åsnor från Borgå Gymnasium i arf. — Hvad Julferierna beträffar, så voro de flesta Skol- och Gymn.-lärare derunder bortresta till slägt och vänner. Jag för min del pröfvade denna gång ensamhetens behag och skref (till Suomi) i följd af ett nog vägadt löfte en historisk uppsats, hvilken tarfvade mera möda och ansträngning, än den kan göra gagn för historien såsom vetenskap. Vårterminen kom derefter med vanliga mödor och bråk, hvilka sedanre dock interfolierats af några tillfälliga nöjen. Härtill må jag föra en resa med H:bal o. fl. till *Kaavi* Marie-tiden; en dito på bjudning till vår Inspektör i Idensalmi, dit de flesta Gymn. och Skollärare företogo en treflig pilgrimsresa under påskveckan; vidare ett *Caffée*

dansant hos undertecknad med tillhjelp af H:bals lokal, hvarvid Stadens hyggligaste damer, att ej tala om kavaljererna, voro närvanande, samt slutligen på sednaste tider diverse *Skar-partier* (med damer), en *ridt* till Kelloniemi (naturligtvis på ungkarlsfot), m. m. d. Att jag deltagit i äfventyr af de näst före sistnämnda slagen kan du endast tillskrifva en af tvenne orsaker, neml:n att jag varit antingen — *galen* — eller *kär*. I hvilketdera fallet som helst kan du vara säker på, att jag nu är kurerad till fullo; och detta har lyckligtvis skett, utan att jag behöft komma till någon farligare *brytning* hvarken in- eller ut-vertes; ty så mycken *sans* har jag dock ännu behållit qvar i byxorna. Härom får jag tala med dig muntligen mera en annan gång. På det du emellertid ej måtte bli alldeles häpen öfver min djerfhet att våga mig på dylika företag som de nyssnämnda, och särdeles omtalda Kaffé-firabel, bör jag nämna, att denna sednare hufvudsakligen föranleddes af *Frosteri* födröjda härvaro öfver en dag (efter Päsk.) Gubben hade jag bjudit på thé, jemte några herrar; men då fruntimren stadnade qvar öfver samma afton, företog jag mig att engång visa mig rätt på den artiga sidan och tillställde med Fru Wiks benägna tillhjelp inom några timmar oftaberörda firabel. Så öfverdådigt företaget var, lyckades det dock till min egen förundran och öfver all förmoden, så att det *dansande* folket trifdes gladt och muntert till öfver midnatt. — Men nu till viktigare saker, och främst till den för mig viktigaste, — sedan jag skam till sägandes pratat om idel smásaker kanske mer än du orkat höra. — En begäran, som jag framförallt måste lägga dig på hjertat, är att du icke måtte betala lika med lika och låta mig vänta länge på bref. Troligen har du ondt om tid ännu mer än jag; men skrif i sådant fall kort och godt, så kort du vill, — blott att du låter mig veta huru du mår, hvar du finnes, hvilka planer du vidare har för din resa samt *isynnerhet*: när man kan vänta dig hem tillbaka. Många och intressanta saker skulle du säkert dessutom ha att ladda ur dig, och särdeles vore jag lifligen pickhågad att få höra ett och annat närmare om ställningar och förh:n i Preussen, hvarom allehanda rykten varit i svang; men kanske skulle det icke ens *gå an* att annorlunda än muntligen meddela sådana saker, och jag skall därför tåligt vänta, tills jag får taga dig personaligen per aures. Men då — var säker på det — då skall du åtminstone vara beredd uppå att bli tagen rigtigt i förhör, rörande allt hvad du hört och sett i trämmande land. — Skrifver du, som jag hoppas, till mig under sommar, så adressera brefvet till H:fors; ty jag reser dit redan i medlet af Juni och qvarstadnar till nära medlet af Aug. Vore penningtiderna bättre, så fore jag med ens till det kära Stockholm; men du må tro, att jag under mitt första år här i Kuopio icke just gjort goda affärer. Flyttningen, möbler och husgeråd, Fullmakt, Installations-kalas samt diverse andra inträdés-firablar hafva icke afslutit med „*smör och bröd*“, som man säger. Likväl hoppas jag att med

första året pinan är slut, och räknar med säkerhet på att med nästa år kunna *börja* betala mina skulder. —

Den 23 Maj. Detta bref skulle afgå med posten i går afton; men jag träffade en H:fors bo, *Tollander*, då jag gick ut för att vädra mig på qvällen, och skickar det nu med honom i dag, helst jag sålunda äfven får bättre tid att skrifva derjemte till ett par af mina syskon. — När jag ser, huru och till hvilken grad detta bref *vuxit*, så hisnar jag, och så gör säkert äfven du; men „tag saken kallt“ och läs luntan i små portioner, om du orkar. — Från Hannibal hälsas broderligen. Han gick just nu att *jaga* med Bergstedt och Abben Gusplund. Den 6 Juli (omkr.) står hans bröllop; ett par dagar derefter firar Calle F:s *sitt* med Amalia Aschan. — *Kärlek* — *förlofningar* — *bröllop*, sådant hör man här från alla håll om gamla bekanta. Huru allt går omkring, blir sannolikt jag slutligen ensam ungkarl bland *er alla*, — „en stam i öknen med skalad bark“. Sådant vore ock för ingen del underligt, och minst skall det förundra mig. Men så skall jag ock bli ert ständiga påhänge, när ni fätt er hustrur, — du t. ex., H:bal, Forsius, Helsingius, jag skall infinna mig hos er på thé och på toddi, — på gröt och på ölost, — jag skall *hålla sällskap* åt edra hustrur, när de hafva ledsamt efter sina män, — ja jag skall till och med stå fadder för deras barn, när de kalfvat. Kan man gå längre i uppoftande vänskap, — helst om det sker utan egennyttiga afsigter? — Men det är tid att sluta med prat — ehuru jag sannerligen skulle känna ett behof att prata med dig ännu minst 2 timmar, — låt vara fast *om ingenting*. Må väl, min *egen* broder; tag icke lifvet af dig med syror och salter, och fördjupa dig ej heller alltför mycket i de Tyska flickornas ryssjor och nät, på det att någonting ännu måtte bli öfrigt för din oföränderligen tillgifne.

Fab. C-n.

P. S. Från *Jeppe* har jag ingenting hört direkte; ej heller gudnås kommit att skrifva honom till. *Lunsatorn* tänker gifta sig, med Constance Grip:g. *Berndtson* har förlorat sin brud, enleverad af döden. *Profeten* säges rusta sig till en riktig Pater academicus. *Borg* söker pastorat, — m. m. m. m.

Kuopio den 17 januari 1846.

Käraste Broder!

Länge fick väl jag vänta på svar af dig sista gången, men så har också jag nu varit icke mindre försämlig att besvara ditt kär-komna bref af den 31 sistl. Okt.

Sedan vi sist skildes till så fjerran orter har jag redan för en tid varit dig betydligt närmare, neml:n uti Stockholm i somras. Den

resan kom jag att göra helt å propos, emedan jag fann, att min sommar i H:fors hade kommit att bli nästan lika dyr, som om jag reste *öfver viken*, och dessutom ännu att förflyta *utan gagn*, i umgänge med slägt och vänner. Emellertid fick jag blott 3 veckor dröja på orten, emedan jag dessförinnan i följd af gifvet löfte nödgades besöka H:bals bröllop, i Borgå. — Jag hoppades att sedan, under hösten och vinter-ferierna, komma *in's Reine* med mycket här hemma; men beklagligtvis förflyter en skolfuxes lif under inflytelsen af så mycket, alltjemt störande skräpbestyr, att man får föga råd-rum att samla tankar och krafter till annat. — Våra nu påstående Vinterferier hafva dessutom, emot all beräkning, till en stor del kommit att förflyta utan allt gagn under ständiga julkalaser. Gamla husen här i staden hafva nemligen under denna vinter varit alldelers befängda att ställa till nøjen, middagar, kaffen och stora dans-bjudningar. På sätt och vis har tiden sálunda förflutit *gladt*, — men också intet vidare. Tänk blott, jag — gamla karlen — har härunder varit så galen, att jag iterum iterumque gått med i dansen; dock har jag derutaf funnit mig vida bättre, än om jag suttit med gamla Herrarna, druckit Toddy i kapp med dem och låtit bokstaf-ligen *palva* mig i tobaksrök. Ållt öfvertygar mig emellertid, att jag här i Kuopio räkat in i *die verkehrte Welt*, och F—n vete huru jag skall reda mig derur som en karl. Herrsällskaper bli här i längden så toma, och dertill äfven lekamlien så förderfliga genom det eviga toddibusandet, att man ovillkorligen skulle *gå under*, i fall man höll tätt i dermed. För fruntimmers sällskap åter är jag litet rädd, emedan mitt eldfängda lynne gör att jag ej med fullkomlig likgiltighet och kontenans kan röra mig inom denna sfer, och derföre fruktar att helt oförhoppandes bli illa näsbränd, i fall jag ej håller „korp-luckorna öppna“. Din farhåga, att jag antingen vore „galen eller kär“ är också derföre, eller har varit, blott *till hälften* grundad; och du kan vara säker på att jag är nog mycket karl för att kunna bjuda däraktiga — för mig *alltid* däraktiga tankar och förhopningar tystnad och taga mitt förnuft till fånga, medan tider är. Emellertid må jag gerna medge — hyad du ock känner förut — att fruntimmers-personalen här i staden är oändligen mycket hyggligare, än man af en småstad kunde vänta, och att man åtminstone trifves bättre med dem, än med pluraliteten af karlar; ja att till och med ännu flickor finnas, hvilka för en resande naturforskare såsom du möjligen kunde bli lika farliga och farligare, än till och med en viss numera fru var för somliga, sommaren 1843. — — — Men nog med detta, för dig osmakliga snack! Summan af saken är, att jag på allvar beslutat ge Kuopio fan för en tid, i sommar taga tjens-ledighet och resa till Sverige, der jag ville dröja ett år. Såsom bevisligen sjuklig karl *måste* jag väl åtminstone för halfva lön slippa lös, i fall jag ej kan få den hel — såsom något slags understöd. Mina tankar hafva med underbar tjsusning fästat sig vid detta hopp,

att åtminstone ett år — blott *ett* år få ostörd af andra bekymmer egsna sig åt studier på allvar. Och till och med på half sold hoppas jag kunna lefva i Sthm, — om ock blott som en torpare. Så länge jag ännu är ung och rask, må jag väl kunna väga detta försök att slita mig lös; sedan skall jag med resignation foga mig i hvad fan som helst. — NB. Låt min *reseplan* vara under uns. Blott två utom du veta deraf.

Du frågar om Snellmans recension af Fjalar. Den var alltför lång, knotrig och lärd för att innehållet deraf skulle i hast kunna återges. Hufvudpästääendet var, vill jag minnas, att Rbg skapat ett *mellanling* mellan epos, drama och lyrik, att han dessutom gjort af dikten något *annat*, än hvad han velat, att intrigen var godtycklig och derföre upplösningen tvungen. Rbg svarade i somras uti en högst intressant uppsats i Joukahainen, der han på det finaste och *humanaste* sätt dock skarpt tillrättavisar Sn:n för hans höglärda demonstrationer; ådagalägger, att denne *på förhand* antagit eller konstruerat *hvat* Rbg *velat* gifva, utan att hålla sig till dikten sådan den är, och att han alltså alldelens huggit yxen i sten, då han — *med falska premisser* — gätt att på Fjalar tillämpa satser ur Hegels Esthetik, hvilka Rbg dessutom vill bevisa att Sn:n här tagit *bavändt*. (Sannt är, att Sn:n, som lärer vara mindre hemma i Esthetiken än i andra delar af disciplinen, enkom gjorde vidlyftiga studier för sin recension, sista vintern, och att hela afhandlingen luktar nog mycket af „kria“, för att begagna ett af hans egna älsklingsuttryck i Freja.) — Men allt detta bör du läsa själf, i sinom tid.

Hvad min uppsets till Suomi 1845 beträffar, om hvilken du äfven frågar, så är den en sådan specialitet och omfattar en så ringa tid af vårt lands inre utvecklingshistorie, att hvarken jag ids skrifa eller du läsa något vidare derom, än att den heter „Erik Fleming. Biogr. utkast“.

Huru de Finska intressena nu för tiden med temligt nit och framgång bedrifvas i H:fors, känner du troligen af bref från andra. Till Julen utkommo hela hopen småskrifter: Kalendrar, översättningar af Finsk poesi, original-samlingar af dito, o. s. v. *Necken* N:o 2; *Fosterländerkt Album* N:o 2, nästan helt och hället redigeradt af *H. Kellgren*, som deri skrifvit ett par dugliga uppsatser af fosterländerkt filologiskt innehåll; vidare *Finsk Anthologi* af *Rob. Tengström*; en samling nyare Runor, af *Tikkanen* o. s. v.). — Berndtson har skrifvit den första inhemska theaterpjäs, en rolig småsak: *Friaren från Åbo*, hvilken dock kanske skall följas af gedignare stycken framdeles. Denna *Posse* var blott beräknad för ögonblicket, att uppföras för H:fors-publiken af Delands trupp; har äfven vunnit stor applausus. — För att gå mera till roten af nämnda intressen, så kan jag till en början helsa dig från *M. Castrén*. Han vistas f. n. vid Jenisej, och håller på med the Ostiakers och Samojeders tungomål. Hans *Elementa Grammatices Tscheremissae* tryckes som bäst här i staden,

men dermed går gräseligen långsamt, i anseende till Karstenska officinens uselhet. Jag har härmad åter det intressanta bestyret att vara korrekturläsare, sedan Lönnrot öfvergaf planen att bosätta sig här. — Hvad L:t beträffar, så håller han med ifver på med sitt Lexikon. Herman Kellgren reste för en vecka sedan härifrån till honom i Kajana; han vill hos Lönnrot förbereda sig för sin tillämnade mission till Leipzig dit Prof. *Brockhaus* af Lönnrot begärt få någon Finsk litteratör, som vore villig att med honom utbyta vertannde i Finska språket och Litteraturen mot *Sanskrit* m. m. Detta är just en lyckones plats för Herman; kan han blott väl uppfylla sitt kall såsom Finsk apostel i Tyskland, så uträttar han både för den goda saken och för sin egen framtid kanske oberäknliga ting. K. har begärt Rehbinderksa Stip., men reser äfven om han ej får det. (Medsökande äro Berndtson, Topelius [n. m: gift]. K. Tigerstedt och kanske ännu flera.) — Öfverhufvud taget ser det nu ljusare ut än någonsin för de Finska funderingarna. De unga d. v. s. de *helt unga*, äro lifvade, börja arbeta raskt och äro till en stor del äfven hoppgivande, och märklig är äfven den omkastning, som blott sedan en 5 å 10 år börjat röja sig inom opinionen i landet. För 10 år tillbaka *skrattade* man ännu nästan allmänt åt den s. k. Fennoomanien, åt Lönnrots sträfvanden (att t. ex. ej tala om sådana som Volmar S.), ja åt hvarje påstående ens om Finska språkets värde för litteraturen. För 5 år sedan *blygdes* man redan i landet, att öppet uttala detta förakt, eller vågade man det ej; man *teg*, var kall och likgiltig. Men så stor är det ungas makt, att nu redan många af de häftigaste vedersakarne åtminstone vilja låta påskina ett visst intresse för Finska intressen, och kurtisera den alltmera allmänt rådande andan; så t. ex. vår „Landsman“. — Får se, hvad båtnad dessa positiva sträfvanden å ena sidan, och detta undfallande, denna tvungna reträtt å den andra, i längden skola medföra för Finska språkets rätt och litteraturens förkofran, — att ej tala *vidare* om saken, *in's Blaue hinein!*

Fortsatt den 24 Januari.

Så långt hann jag i mitt prat för en vecka sedan, då oförutsedda hinder afbröto brevfets fortsättning och hindrade dess afsändande med den dagens post: Det var nemligen då just brinnande *marknad*, och jag bodde, såsom jag bor ännu — icke i mina egna, utan i Schildts rum, emedan de förra enligt kontrakt måste upplåtas åt marknadsresande, för värdinnans (Fru Salonii) räkning. Så fredligt jag hade lefvat här i min exil under hela marknadsveckan, så blef dock Lördagen den 17 mera bullersam. Const. och Ferdin. Olssoni vore jemte Nohrström i staden, och jag fann mig nödsakad bjuda dem hit till aftonen. (Den blusetten slutades med supé hos Wiik samt en bål, som förflyttades till en af kamraterna och tömdes först

kl. 4 om morgonen). J. Moberg, Idensalmi-Frosteri Adjunkt, var äfven vid tillfället närvarande, och med honom beramade jag en resa till Idensalmi, som ock verkställdes dagen derpå, och hvarifrån jag återvände den 21. Denna skuttresa var för mig nästan oundviklig, emedan jag längesedan hade läfvat att under ferierna besöka mina dervarande släTINGAR, samt Frosteruses. — I dag ändtligen får jag åter flytta in i mina rum och komma till min förra ordning igen, men vill dessförinnan expediera detta bref till Posten, på det att det ej må bli ännu en vecka äldre. Jag hoppas brevet skall träffa dig i Göttingen, men tänker för säkerhets skull bifoga en adress till Pr. Wöhler.

— — — — —
Att du ännu med sådan förkärlek erinrar dig vår sommar i Sthm 1842 gläder mig af hjertat; äfven för mig bli dessa korta tre månader alltid oförgätiliga, och troligen de på verklig, ungdomlig fröjd rikaste jag upplefvat, eller någonsin kommer att upplefva. — Skulle vi ännu kunna återfå sådana ögonblick! Tänk om du skulle återvända hem mot hösten, öfver Sthm; då hoppas jag vara der.

Herman K:n, nu återkommen (jemte Lönnrot) från Kajana, ber helsa dig; säger sig vilja, men ej hinna skrifva nu; lovar göra det från Berlin eller Leipz.; rustar sig med all makt till resan. — Lönnrot har jag, besynnerligt nog, ej ännu fått träffa. — *Vidare nyheter: Bergh och P. Aschan* äro redan ordin. Lektorer: *Bygdén* ut-nämnd i Rom. Litt., hvaremot dock *Perander* besvärat sig, ehuru med föga utsigt om framgång. Skada att vi måste utbyta en så präktig och treflig kamrat och lämplig Gymnasii-lärare mot den torra och petiga „*Byttan*“. — Skrif käre Broder till mig. Berätta om Tyska ställn:r och förh:n hvad du hinner och kan skriftl:n göra, och — framförallt — lät veta, när och hvilka vägar du kommer hem. Dröj icke alltför länge med att åtminstone låta höra af dig, — detta lägger jag dig allvarsamt på hjertat, och förblifver med oförändrad vänskap din

Fabian.

Kuopio den 21 Maj 1846.

Egen käre Broder!

— — — — —
Du väntar goda nyheter från Finland; och knappast vet jag om härifrån äro några nyheter alls att berätta, helst för en medborgare — som du — i *stora verldens* stora focus och medelpunkt, det underbara, fabulösa — och dock så strängt, och innerligt historiska Paris. Ack broder, huru lycklig du ändå är! Njut, — njut äfven för mig af allt hvad Paris har att bjuda, andeligen och lekam-ligen! Jag skall sedan fröjda mig derät som kusken åt smällen, när

vi få sitta en vacker sommarqväll tillsammans åter, och du berättar mig om hvad du sett, kännt och hört. Men låtom oss återvända till Finland. De *Finska funderingarnas* nuvarande ståndpunkt känner du väl; man äflas för Finska språket och litteraturen på alla håll med flit och ifver. Att *språkvetenskapen*, och särskildt äfven Norra Europas *fornkunskap* har att vänta goda frukter af dessa studier är klart som dagen, särdeles i betraktande af den rigtning och utsträckning Lönnrots och framförallt Castréns forskningar och arbeten tagit. De sednare komma ofelbart att kasta nytt ljus öfver Folkens historie allt ifrån Folkvandringarnas tid, och de så länge förbisedda, föraktaade eller rent af glömda Finska stammarnas slägtskaps-relationer till de välborna s. k. kaukasiska folken skola härigenom närmare utredas och troligen åvägabringa en stor revolution i Ethnografers och Fornforskares hittills gällande systemer. — Inom landet arbetas med ifver för språkets utbildning och tillämpning åt alla håll af menskligt vetande, — hvilket naturligtvis bör gläda oss för *folkundervisningens* skull, som härigenom befrämjas. Dessutom har man väl talat mycket äfven om Finskans successiva inträdande i sina förminta rättigheter, neml:n att bli allmänt skrift- och nationalspråk, och huruledes denna sak borde befrämjas; men liksom alla sansade menniskor inser säkert äfven du, huru befängda sådana funderingar äro. Så gör naturligtvis äfven jag, sedan jag närmare, och *vid mognare år* tänkt på saken Mycket vore för öfritt i dessa ämnen att berätta, men *tiden* medger det ej: tilläggas må blott, att äfven Fruntimren på några orter börjat med ifver studera Finska, — samt att inom litteraturens gebit både talrika och värderika skrifter i dessa tider utkommit. Tidningspressen — d. v. s. *Saima* och *Morgonbladet*, har åtskilliga gånger plumpat till protokolls och gått utom sin *befogenhet*, samt sälunda råkat i harnesk mot Censuren. Säväl allmänna som enskilda intressen hafva härvid råkat i kollision. Sednast skall man nu, för att lägga ett ytterligare helbosamt band på alla gläfsare, hafva åvägabragt den mesyr, att *Guvernörerna* å hvar sin hufvudstad skola hafva högsta *uppsigten* öfver Censuren, så att inga dumma och osannfördiga rykten om saker och ting inom länet komma till trycks. Första impulsen till denna verkligen af *nöden* påkallade åtgärd säges hafva kommit från Wiborg, der Guvernören (Bar. v. Kothen) på ett högst indelikat sätt af Tidn. *Kanava* tillvitades en felaktig åtgärd i fråga om de fattigare klassernas *vivre*, hvilken sottise åter af *Saima* med vanlig obetänksamhet reproducerades. *Sic itur ad astra!*

Om Studenternas dumheter i H:fors torde du redan hört från annat håll. Lycka är, att de som så groft och skamligt kompromitterat sig, åtminstone höra till de yngsta och valpaktigaste, så att dylik icke kommer hela *korpsen* till last. Somliga hafva nemligen, i ett par skof, [tillåtit sig] instå St. Rådet Grots fönster, ett par andra åter drucko på *Belle Vue* en skål för de galna och halsstarriga Po-

lackarna, — i fall ej ryktet annars ljuger. Man säger, att dessa sednare genast blefvo af sjelfva den Afdeling, dit de hörde, förvista. Även Grot skall på Rektors och Studenternas eget bedrifvande hafva fått upprättelse. — Vidare hörs, att tre afdelningar: Borealer, Aboenser och Satakontor blifvit sammanslagna till en. Denna och åtskilliga andra tidsenliga åtgärder skall inom Konsist:m Acad. endast derigenom blifvit möjlig, att *de yngre* nu hafva öfvertaget (*Nervander* är ju en bland dem), och Rektor alltså finner naturligt, att *rätten* är på denna sida samt häller sig — lik hvarje förfuntag Ordforande — till pluraliteten. — Att *Nordströni* fått sitt afsked, vet du. Underligare är, hvad man berättar, neml. att han skulle tänka på att åter *söka sin egen f. d. tjenst*, Professionen i Nat. Ekon:n. År detta sannt, så bevisar det att mannen har grundliga Assessorer öfver sitt förhastade steg; men huru mycket det måste *kosta på* en så stolt man, att sålunda förödmjuka sig och der till ännu utsätta sig för möjligheten af ett skymfligt afslag, detta är lika lätt att fatta, som att denna sluteliga sjelfförnekelse länder mannen till ära, om han verkligen — såsom man tror — ej af egoistiska, utan af fosterländska konsiderationer ändrat planer och beslut.

Vännen Snellmani lefver husligt och lyckligt med sin lilla gumma, ehuruväl så mycket oroligare med Saima (se ofvan). Uppenbart är han dock betryckt af sitt andfädda läge i denna verldens skräpvrå. Gud gifve honom en annan bättre plats att verka för Vetenskapen m. m.

A propos häraf. Äfven våra Kuopio flickor hafva blifvit patriotiska. Utom att några af dem med ifver studera Finska, (hvilken omständighet, inom parenthes sagdt, tvungit mig att helt oförhappandes slå mig på Philologien och skrifva ett kompendium i Finska Formläran, hvilket dock knappt lärer komma att se sitt slut i hast), så har dessutom hela Korpsen beslutat anlägga en skola för fattiga Flickor. Fördenskull föranstalta de ett lotteri å hvarnehanda qvinliga grannläter för herrar, — d. ä. såkallade „fruntimmers-arbeten“ af mångahanda slag. Herrarna får naturligtvis betala lotterna, och inkomsten användes för Skolan

Huru här för öfright lefves, behöfver jag ej säga. Småstäder äro sig lika öfverallt. Onekligt är, att man behöfver *luft*, i fall man ej vill qväfvas. Min yttersta sträfvan skall bli att söka få detta för nästa år. Ännu kan jag ej slita mig ifrån tanken på ett möjligt möte med dig i höst. Sker det ej i Sthm, så bör det åtminstone kunna ske i H:fors. Låt höra af dig. Till medlet af Juni träffa mig bref ännu här i Kuopio. Näppeligen hinner jag få svar af dig till dess. Adressera derföre dina bref på H:fors, med tillägg: „Åtföljer konsul G. O. Wasenii bref“. Han skall tillställa mig dina bref, hvar jag ock må finnas. — Tre veckor af bråk och stök återstår för

mig ännu: Biskopsvisitation, med dertill hörande preliminär examen (d. 2—4 Juni); vidare Rysk examen, med de *Civila* för Grot d. 12; års-examen den 15, samt dertill allt möjligt otyg af Års-räkenskaper, Förteckningar, Tabeller och Drafvel. Sedan allt detta blifvit undanskräpadt tänker jag åter bli glad som fågeln i luften, skudda stoftet af mina fötter och för så lång tid som möjligt lemlna denna förb. ort långt, långt bakom mig. — Men låfva du, att du skrifver snart till mig, snarare än jag besvarat *ditt* bref. Derpå hoppas tröste-ligen din

egen vän och broder

Fab. Collan.

P. S. Just nu kommer Bergstedt hit helsar från sig, item från Ludvig. Denne skall skrifvit att *hungern* i Karelen är stor. T. o. m. hemmansbönder skola gå och begära arbete *för maten!*! Ludvig menar att blott han får *öppet vatten*, skall han nog ge gub-barna arbete, så det stoppar.

Kuopio den 13 Nov. 1847.

Käre Broder.

Sista Tisdagen den 9 dennes, då vi i denna stärliga stad hade stor *Concert Bal*, öfverraskades jag af den glada — och såsom *säker* berättade nyheten, att ditt docenterande kall ändtligen helt hastigt blifvit förbytt till ett *profetiskt*. Då Tit. *von Kothen* i tredje hand är sagesman till denna nyhet, tviflar jag ej på dess authenticité, och kan ej mer hålla mig ifrån att af hjertat önska dig lycka till denna upphöjelse, upp till tinnarna af det vetenskapliga Babelstornet i H:fors. Mätte din skugga alldrig bli mindre! Mätte dina auditores bli talrika såsom sandkornen i havvet, dem i öknen Sahara icke till förglömmandes, — dina kolfvar, burkar och trattar trifvas och frodas, och den kära Kemien öfverhufvud bli väldig och stark både i lärosalarna och inom ampl. Consistorium! — I sakens utgång ser du emellertid, att äfven jag varit profet på mitt sätt, — ett kall som åtminstone för ett år tillbaka icke heller var så svårt att i denna punkt åtaga sig, ehuru knotriga konjunkturerna ock sedan åter blefvo. Minnes jag rätt, så har jag till och med på denna sak mot dig *vunnit ett vad*; skada blott, att jag hvarken kan erinra mig *tid*, *rum* eller *mått* derför. Kanske är ditt minne säkrare äfven i denna väg; en *aning* har jag dock, att det var fråga om Champagne. — F—n besitte mig, hade jag icke just velat se din nuna, då du fick nyheten om ditt blivande profetiska kall. Du mätte hafva blifvit bra flat öfver att så med ens få ge på båten alla dina årsgamla knotriga tankar, assessorer och funderingar om „*vara och icke vara*“.

Men — gladare än jag har du dock knappast kunnat bli; jag tar *åt mig* din glädje, och fägnar mig såsom kusken åt smållen, — ett oskyldigt nöje, som du torde förlåta mig, för gammal vänskaps skull.

Men jag har en gás oplockad med dig, och den skall du ta mig necken ej slippa så lätt. Samma afton jag fick höra att du är vorden Profet, berättades mig äfven såsom säkert, att du med ena foten redan — och alltse'n sommaren — står uti brudsäng. Detta öfvergår då allt hvad rim och reson heter! Skulle ej Major Karsten, din blifvande slägting och hans betydligt trefligare dotter Julie försäkrat mig att saken så förhöll sig, hade jag rent ut förklarat hela historien för en osanning, i betraktande af våra gamla ackord, att i dylika ting genast ge hvarann notis om vår resp. inbördes lycka. Nu har du varit bra „*falsk*“ emot mig, som ett halft års tid burit ring på fingret utan att derom låta mig veta en halfdragen anda, — så mycket jag äfven härutinnan förut „*profeterat*“ just för dig sjelf. — Du måtte tycka, att mina pretensioner redan gått och gå öfver höfvan; men jag kan ej hjälpa't. — våra *gamla ackorder* anser jag ännu qvarstå vid sin fulla kraft, om ej till bokstaven, så likväл till andan både i smått och stort. Dessa *ackorder* hafva till en stor del varit den lifslust, hvari jag lefvat min ungdom, och jag är ej af den ull, att kasta bort dem med vexande år, — välförståendes att du, såsom sagt är, icke härvid tänker på det tillfälliga i *formen* för våra många och vexlande funderingar i student-åren, utan på hvad som legat derunder „*verum atque decens*“.

Jag kom att för Snellman, liksom för många andra, uttrycka min glädje öfver din befordran. Som du vet, är han en sjelfbeläten *justerare* af all mensklig storhet och litenhet; han tror på intet, hoppas på intet, aktar intet — utom sig sjelf. Jag tror detta ej är för mycket sagt. För att, såsom vanligt, fälla sitt votum decisivum i saken, sade han sig väl ej känna dig, men anse det just egalt, antingen du eller Mobben blef kemisk profet. „Hvad har han gjort, som förtjenar nämnas?“ &c, hoc est: hvad har han gjort, som väckt uppseende? Laga käre Bror för all del, att allt hvad du i din vettenskap arbetar hädanefter, *relateras* och *utbasunas* i organer, som äro Sn—n tillgängliga; annars skall du alltid för denna auktoritet gälla såsom Bosch. — Jag har min tanke för mig och tror, att gubben Johan Wilhelm, efter sitt delirium *radicalitatis fennomanicæ*, hvilket tog en så förtretlig utgång, är förargad ej blott på sig sjelf, utan med det samma på alla, hvilka ej likt honom ansett summan af all vishet och af all trofasthet mot Finsk mans pligter bestå i ohejdadt hojtande, jemte thy åtföljande dunst-kastning i synet på *dem som tro*. — Detta unter uns. Kapitlet är ledsamt nog. Du ser åter, huru jag ännu ej kunnat aflägga min gamla vana att säga mitt hjertas tankar — kanske för upprigtigt.

Till vintern res du säkert hem, för att helsa på bruden, — kanske för att *taga* henne? Kan du ej låta mig få del af dina planer

i den vägen? Jag skulle i sådant fall sjelf bjuda mig på ditt bröllop, — annan bjudning skulle jag väl i alla fall få *vänta på förgäfves!* — och, om du då ville taga vägen härigenom Kuopio, så skulle jag, om möjligt, följa dig härifrån till Karelen, åtminstone till Kaavi eller Tohmajärvi. Låt se att du är hygglig och ger mig trogen och uppriktig bekännelse öfver de närmaste farvatten, din lefnads skuta kommer att besegla. Och för efrigt måste du *i alla fall*, med fara att stånda svårt ansvar, ofördröjlingen skrifva — *åtminstone skrifva* till mig; berätta huru nunorna hos Patres velat se ut, se'n du blifvit deras jemlike, huru Nvr skrattar i mjugg, huru Moster gråter och Landsman (troligen) bockar för sin blivande Kollega. Allt detta och mycket annat *hoppas* jag du ändtl:n en gång skrifver till din numera nästan på allt vänligt sällskap utblottade gamle broder, — NB sedan Bergstedt och Schildt lemnat orten. Till erkänsla derför skall jag genast tillskrifva dig ett annat breff — som ock troligen hade blifvit det första från min sida denna termin, derest jag ej nu fått den speciela anledningen att till dig skrifva ett gratulationsbref. Min afsikt har nemligen varit att besvära dig jemte mina bröder med en liten underskrift på 12 kop. Charta, hvilken jag tror Ni *med största nöje* torde göra — om ock nöjet för mig icke just blir särdeles stort. Men mera härom när saken kan komma i gång. Var emelertid icke skrämd för denna *hotelse*, hyarmed jag slutar min epistel, utan tänk med vänskap på och glöm ej din broder

Fab. Collan.

P. S. Till mina bröder kan du helsa, när du träffar. Jag hinner ej skrifva nu.

II. Fabian Collanin kirjeet A. J. Arvidson'ille.

Helsingfors den 12 Febr. 1843.

Min vörda Farbror!

Detta är, så vida jag vet och min kalender håller streck, första bref jag skrifver till Farbror på detta nya år, hvarför jag får ønska Farbror allsköns välgång och trefnad under fortsättningen deraf. — För de tvenne senaste brefven af d. 3 och 27 Jan. får jag tacka ödmjukligast; item för Minervan. Det var intressant att se, det Snellmans bok äfven af denne politiske kämpe vunnit uppmärksam-

het och bifall. Det hedrar, tror jag, lika mycket Sn:n, som Tit. Askelöf sjelf. — Men om Snellman mera nedanföre. Jag vill punkt för punkt svara på innehållet af Farbrors bref.

1. „*Handlingarna*“. Af hela mitt prenumerationsslista-förråd återstår nu blott omkr. 10. De öfriga äro utdelade till boklädorna i staden; till afdelningarnas Kuratorer; 5 till Gottlund, som är en bedrifsam man och lofvade verka på sina håll. Rein har en skild lista för Akademie-Staten o. s. v. För landsorterna hoppas jag hafva sörjt bäst dymedelst att jag lemnade 20 listor till Bokh. Öhman i Borgå, hvilken i följd af sitt yrke står i vidlyftiga relationer med lärda och olärla män. Samma Öhman åtog sig att förmå sin bror, Lektorn, till att hos Konsistorium utverka listornas officiela spridande till hela stiftets presterskap, — såsom ofta plägat ske, då litterära företag af större vigt varit å bane. — Äfven i Erkestiftet skulle jag gerna söka bereda dessa listor samma fart; men är ej bekant med någon derboende Konsistorial, ej heller med Notarien. Dock kan jag nog skrifva till denna sednare, i fall Farbror så vill: tror dock att det bättre skulle *taga skruf*, om Farbror själf vände sig till honom, eller ock kanske ännu heller till Historiarum Lektorn Bergenheim — vår Erke-Bisp in petto, som är en myndig man.¹⁾ Härom väntar jag svar. — Ytterligare bör ännu nämnas, att jag aftryckt anmälan i Morganbladet, och uppmanat den Finska menskligheten att befordra det *patriotiska* företagets framgång. Hvad denna sednare beträffar, så vågar jag hysa goda förhoppningar. Utgången skall visa om jag har rätt. — Något siffertal af prenumerationer kan jag ännu ej uppgifva, då spridningen först helt nyligen, vid terminens början, kommit rigtigt i fart. — När *Handlingarnas* tryckning en gång kan börja, så skola de afskrifter jag gjort och låtit göra ur Skoklosterska kodexen — jag tror — en 30 ark — gerna stå Farbror till tjänst, i fall de duga, till Sättar-mat.

2) Klas reste den 3 hujus till Ryssland, icke utan att tårar götos här hemma. Han bör nu redan i några dagar hafva varit i Petersburg. — Angående arkiv-upptäckter i Moskva inpräglade jag i honom Farbrors uppmaningar. Han sade sig äfven proprio *habitu* ämnat se till, hvad som i denna väg stode att vinna — eller erfara.

Fortsatt den 16 om qvällen.

3) Snellmans befarade nedgräfning i Kuopio är lyckligtvis ännu icke någon *afgjord* sak. Man hoppas, ja man till och med glunkar, att det skulle vara fråga om att anställa honom vid Universitetet kanske som E. O. Professor — men: i alla fall naturligtvis med lön. Detta skulle, om det bekräftar sig, onekeligen lända våra Vederbö-

¹⁾ Dessa mäns adresser: *Edv. Bergenheim*, Phil. Dr, Ledamot af K. S:t Wlad. Ord. 4:de och And. 3:e och *Wilh. Forsman*, Konsist. Not., Phil. Dr.

rande till heder. — Så mycket är åtminstone säkert, att saken varit före i Consistorium, ehuru jag ännu ej fått erfara, hvad för beslut de högvise „Gubarna“ tagit. Äfven berättas såsom säkert, att självaste våra Högmögende skola vara Sn-n ganska benägna, och gerna vilja göra för honom, hvad göras kan. Exempelvis kan anföras, att Geh. Walleen (som äfven gjort S. personligt besök i hans lilla vindskammare), af egen drift föreslagit honom att ansöka det ena Rehbinder'ska Stipendium (1.000 Rb. B. A. årligen), hvilket denna vår blir ledigt; och hade W. lofvat, att sjelf genom bref till Grefvinnan R. härtill rekommendera S. Denne afsade sig dock detta understöd, af skäl (som icke heller lärer kunna jäfvas), att en man vid hans år och med hans skulder på nacken redan måste vara bevänt på att förskaffa sig någon *stadigvarande* brödföda. — Man påstår, att Geh. R. H[uartmajn] äfven skall hysa akning för Snellmans vetenskapliga förtjenst och deltagande för hans person. Får se, huru långt man *i verket* skall bevisa sitt deltagande. — Hvad det af Farbror tillämnade förtviflade steg till S-s bästa beträffar, så är jag icke rätta mannen att häruti gifva Farbror råd. Min enkla tanke härutinnan vill jag emellertid säga rent ut, efter Farbror önskar veta den: jag tror att Farbror gör bäst i att handla, allt efter som Farbror har en mer eller mindre *god tanke* om H-n sjelf. Ty det är klart, att, är denne icke inskränkt och trängbröstad (det förra lärer han åtminstone *icke vara*), så kan han aldrig misstyda värdet af en sanning, som till honom säges, komme den äfven ifrån en ännu mer „illaluktande“ hand, än Farbrors. (Härutinnan tror jag emellertid, att redan en stor förändring till Farbrors fördel ägt rum äfven i våra *högre* regioner, der det icke kan vara obekant, att f. d. Redaktören af Åbo M:blad numera hör till yttersta högra centern, om icke rent af till högra sidan af Sveriges tänkande, talande och skrifvande hufvuden.) Ja, kanske skulle H-n till och med finna sig smickrad deraf, att en man från vestra sidan om Bottnahafvet väjdjade till *hans* insight och till *hans* inflytande. Å andra sidan tror jag visst, såsom redan ofvanföre nämndes, att H. redan förut fastat uppmärksamheten på Sn. och lärt sig inse vigten af hans qvarblivande vid Universitetet, och att saken blott beror uppå, om han *vill* verka, för hvad han anser godt vara. Men just derföre skulle kanske en ytterligare stimulus härtill, framför allt då den kom från utrikes ort, icke skada, utan fastmer gagna. Men, såsom sagdt, hufvudsaken beror deruppå, hurudan karl H. verkligen är till lynnet och karakteren, hvilket jag ej rätt vet; hemställer således altsammans till Farbrors eget bepröfvande. — För Sn. sjelf har jag icke trott mig kunna nämna något i denna väg, hvarken direkt eller indirekt; ty jag tar för afgjordt, att han *bestämdt* skulle vara emot all slags bearbetning till sin förmän, emedan han städse visat sig vara en man, som vill gå fram med *egen* kraft — eller ock gå under. — Låtom oss hoppas att det sednare *icke* skall bli fallet med denna

verkligens sällsynta *stjerna* på vårt Universitets nog „dimdunkliga“ (*Sjöström*) horisont — — Slutligen bör jag om Sn. nämna, att han nyss börjat sina priv. föreläsningar „om Andens Väsende.“ Auditorium är fullproppadt, så att flera nödsakas stå, dock är detta auditorium ett ibland de mindre, men rymmer i alla fall mer än 100 personer. Bland åhörarne märkas flere „gamla herrar“, t. ex. St. Råd. Haartman, Proff. Ilmoni, Lille, Borg etc. Jag hann icke börja att afhöra honom förr än i går, 3:e timmen, och frapperades högeligen af hans klara, energiska och i alla afseenden mästerliga föredrag. Han läser *omasta päästään*, blott med en liten promemoria — ett philosophiskt tankeskelett framför sig; man får derföre blicka honom rakt i ögonen och likasom *se*, huru han framhemtar sina ord ur tankens djupaste schackter. — Sannerligen, går han — eller rättere släppes bort från Univ:t. så är det för våra Patres en evärdeelig nesa.

4) För Minervan får jag tacka, har äfven visat den åt flere. Det är roligt att *se*, det äfven en man af så himmelsvidt olika åsifter, bildning och bekännelse, som Tit. Askelöf lärer ha med Sn—n, kan erkänna sanningen af dennes spekulation, och detta just i läran om Staten. Men jag erinrar mig just nu, att jag redan i början af detta bref — hvilket jag ämnade afsända redan i måndags, men då blef hindrad att sluta — nämt härom. Anhåller därför om ursäkt för upprepningen, dock med tillägg, att Minervas anmälan för öfrigt just icke innehåller något *von Belang*.

5) Så ogärna jag ock gör det, måste jag ännu be Farbror vara så god och hafva tålmod med sina 100 Rd. B:ko; ty i sjelfva verket är det ju dock jag, och icke Sture, som för dem står i blöt. Men saken är att här nu för tiden råder mycken missväxt på mynt; och Sture kännes därvid, icke mindre än jag. Skulle jag dock tro, att, Farbror på något sätt lede obehag af sin lange missbrukade kredit, så vore visserligen ingenting lättare än att här upplåna denna summa och genast överstyra den, emedan jag lyckligtvis äger både vänner och slägt på orten, på hvilka en „knyckning“ kunde ske i brådskan; men jag hoppas, att Farbror möjligen ännu någon månad eller deromkring kan låta sina medel stå ute, och har derföre icke velat tillgripa den alltid obehagliga utvägen att återigen låna. Till Maria-tiden lofvade Sture skaffa mig pengar, och jag skall då icke försumma att genast summariskt liqvidera min förbindelse till Farbror.

6) Med Suomi 1842 hh. 4 ff har jag ännu icke kunnat vidtaga någon åtgärd och lärer väl nödsakas vänta dermed, tills öppet vatthen blir.

7) af Sture fick jag låna en N:o af Augs. Allg. Zeit., som Farbror skickat. Det var högeligen intressant att *se*, det Finland *i denna mening* ådragit sig uppmärksamhet äfven utomlands. Ära och pris vare däröre och den *Tyska översättaren* af några vissa skrifter. — En stor fägnad skulle det vara, om man ens någorlunda

fullständigt finge veta, hvad utomlands skrifves om Finland. Äfven den i fråga varande N:o af A. A. Z. var ju blott slutet af en längre artikel, och innehöll dessutom citater ur *Times*. Huru skall man komma åt allt dylikt? Många, många vore högeligen intresserade, och jag icke minst, att veta utländingens funderingar i detta ämne; ty dessa tyckas visa, att äfven Finlands *kultur* likasom dess *välgång* icke mer anses likgiltig för den Europeiska verlden.

Svenska Fornsångerna äro ännu icke i Morgonbladet anmälda, af orsak att det ofta drar så förfärligen långt ut på tiden, innan nya böcker blifva *censurerade*: ty dessförinnan får ingen bok anmälas. Orsaken till denna långsamhet är till en stor del Bokhandlarnes tröghet och försummelse. I morgon skall jag på nytt höra åt härom hos Cens. Kommiténs Sekreterare, och hoppas få gynnande svar, ty om *förbud* kan naturligtvis, i alla fall, icke här bli fråga. Min anmälan skall sedan ofördröjlingen sättas i sättarens näfvar.

Dessa voro nu mina svaro-punkter.

Bland litterära nyheter härifrån bör jag omtala vår Universitets Matrikel — parallel med den nya Upsaliensiska, — som i dessa dagar bör utkomma. —

Med en liten kommission för vännen Castréns räkning ber jag att få besvära Farbror. Detta vore: att Farbror ville hafva godheten och af Bokhandl. Thomson begära liqvid öfver Kalevalaförsäljningen. På två år måste väl åtminstone *något* antal exx. hafva åtgått. Tryckningskostnaden är ännu icke betäckt med de här försällda exx., hvarföre Castréns Charge d'affaires D:r Willebrandt, som gifvit mig detta i uppdrag, nödsakas skrapa ihop pg:r från alla försäljningsmän. Bedröfligt är, att, så vidt jag vet, ingen enda af den Svenska publicitetens många organ fastat sin och publikens uppmärksamhet på Castréns förtjenstfulla arbete. Männe icke Cavallius, som skrifvit en så vacker anmälan öfver Farbrors *Svenska Fornsånger*, kunde vara hugad att, af ren kärlek till *Folksång* i allmänhet, skänka vår Kalevala några välkomstord på Svenska sidan? I fall han skulle anse ämnet vara alltför främmande, kunde han kanske finna någon ledning i min anmälan uti Morgonbl. 1841. — Hvad Castrén beträffar, så dväljes han för det närvarande bland Samojederna, längst bort vid Is-Hafvets stränder — (Thomson kan försända sin liqvid på min adress. Skulle beloppet stiga till 180 B:ko, eller deröfver, så kunde kanske Farbror på mina vägnar lyfta dem af Thomson, då jag här i stället skall betala den motsvarande summan till Willebrandt eller annan man, som då kan vara Castréns kommissionär).

Att detta bref blifvit lika långträdigt, som osammanhängande och oordentligt i allo, hoppas jag Farbror är så god och ursäktar. Midnattstiden är nu inne, och jag bjuder Farbror derföre en rolig god natt till nästa gång. Med sann vänskap

Farbrors tjänare Fab. Collan.

P. S. I. *Robert Fieandt*, som skulle bli Castréns följeslagare och redan hade hunnit hem till Kuopio, narrades där af ett ankommet *falskt bref*, med Rabbes namn inunder, att uppgifva hela resan. Det vore kuriöst att veta, hvem ibland F:s vänner eller släTINGAR kunde välja ett så dåligt medel till ett dock förmodligen välmått ändamål. För Fieandt gick det troligen bäst som det gick; men mera synd var det med Castrén, som väl kunnat behöfva en vapenbroder på sin ensliga färd. Hvad F—dt och kunnat förlora i tid, så tror jag ej heller, att resan blifvit för honom alldelens fruktlös — framförallt då han hade verklig håg dertill; och redan det, att slita litet ondt, kan göra en ung man godt. Men *klokare* är det onekligen, att han blir hemma, framförallt då C:s studier ej ligga i hans väg.

P. S. 2. Grönblad har begärt af Konsistorium, och lärer få, understöd att trycka sina samlingar h. t. *Sigismunds* (och kanske äfven Johans) *historia*. Samlingen skall utgöra omkring 60 ark; understödet, hvilket Grönblad anhållit att få ut med ens, efter beräknad tryckningskostnad af 800 Rb. S:r, lärer komma att i mindre poster af 200 Rb. S:r årligen utbetalas, tills samlingen är färdig. — Ånnu höres det ej af Grönblads disputation. Hvad min beträffar, så är den allt under görning, Nb. såvidt en del deraf ännu är skriven på Svenska och derföre bör latiniseras. —

Helsingfors den 16 Mars 1843.

Min vördade Farbror!

För brefvet af den 3 Mars, hvilket jag i förgår inhändigade, får jag tacka förbindligast. Posten öfver hafvet tyckes nu gå särdeles långsamt; ty äfven Farbrors bref hade nu dröjt nära 2 veckor på vägen.

När Farbror säger sig „hafva erfarit, att Farbrors rykte hos oss är sämre än Farbror förmodat,“ så vågar jag nästan tro, att denna erfarenhet är — inbillad, så vidt det blir fråga om Finnar i allmänhet. Farbror behöfver blott komma hit för att öfvertyga sig om motsatsen. Har det, som jag beläggande den Snellman-Haartmanska saken nämde, gifvit anledning till denna Farbrors förmodan, så är det så mycket värre; ty då har Farbror gifvit min enskilda — dessutom kanske nog osäkra — *förutsättning* om en del af våra Högmögendes afvoghet mot Farbror (en afvoghet som jag förmodade vara ärfd från de Zakrewsky-Aminoffska tiderna) mera vigt och betydelse, än den förtjänar. Ja, kanske har min förutsättning varit *alldelens falsk*; men *i intet fall* kan den gälla såsom premiss till en sådan slutsats, som den Farbror nyss gjorde beträffande sitt „rykte hos oss.“

Prenumerat. listor hade jag ické skickat särskilt till Ahrenberg och Karsten, af den orsak, att Bokhandl. Öhman, som emot tog

af mig 20 exx. läfvade utsprida dem kring hela stiftet och framförallt till de städer, der Bokhandl. finnes. Således trodde jag, att äfven Wiborg och Kuopio skulle bli försedda med listor. Pämint genom Farbrors bref till Sture, och å andra sidan äfven af Ahrenberg och Karsten sjelfva, har jag dock redan expedierat listor, till hvardera enligt Farbrors ordres. — I Borgå Tidning vet jag ej om jag sett Farbrors anmälān, men skulle dock nästan vilja tro det; i Åbo Underr. har den bestämt varit införd.

Hvad Grönblad ämnar trycka, vet jag ej alldeles säkert; tror dock med visshet, att det är handlingar hörande till Sigismundskas tiden. Härifrån skall han ha gjort en samling, belöpande sig ända till 300 skrifna ark. — Att gifva Farbror någon råd om Riksarkivet — hvarur, som jag nu erfar, Farbror äfven tänker trycka handlingar — blir svårt för mig, *så framt* det shall bli fråga om Gustaf 1:s Registratur, det enda som jag nogare känner. Ty såsom Farbror kanske vet, har målet för hela min diktan och traktan, under de tvenne somrar jag vistats i Sthm, varit det, att samla handlingar hörande till Finlands hist. under Gustaf I. Någon del af hvad jag kunnat skörda har sedermera redan blifvit tryckt af Thyselius, äfvensom af Ekdahl i hans Christiern II:s arkiv IV. Trycker nu Farbror allt hvad som återstår för denna period, så har mitt sträfvande i denna väg varit — fullkomligen fruktlöst. Farbror finner häraf att jag är part i saken, såsom rådgivvare betraktad. Likväl kan jag i alla fall tryggt säga, att, om Farbror ämnar trycka Handlingar ur Registraturet, för denna tid enda utvägen blir att genomgå hvar lunta för sig, blad för blad. Så har jag åtminstone gjort. — Hvad den Skoklosterska Kodexen beträffar, så har jag redan förut tagit mig friheten att erbjuda de afskrifter och anteckningar, jag derutur gjort och låtit göra; ty eftersom Farbror en gång lagt embargo på denna bok, så vore det ju narraktigt af mig att ens tänka på att i tryck begagna det ringa jag derur kunnat skörda. — Emellertid är det förargligt, att Solovieff, som vistades länge på Skokloster, — enligt hvad jag nyss hos Rein erfor, gjort betydande afskrifter (genom en Svensk medhjälpare) ur denna bok, säkert 50 à 60 dokumenter, och de viktigatse. Då han skildes vid universitetet och for bort till Ryssland i början af detta år, har han lemnat allt åt Rein, att tryckas i Suomi. Jag fruktar, att dessa afskrifter icke äro särdeles pålitliga, och skall försöka förmå Rein att *icke låta trycka dem*, helst man har att vänta hela samlingen af Farbror i fullständigt och pålitligt skick. Äfven skall jag, till utrönande af afskrifternas halt, jemföra dem med de parallella dokumenter jag kan äga i min samling. — — Har Farbror åter, såsom jag tror (efter Anmälān uppger handlingar för åren 1545—1599) ämnat samla äfven ur Erik XIV:s och Johan III:s Registratur, så tror jag Farbror härutinnan kan vinna en god skörd, helst äfven Thyselius ännu icke på länge kan hinna så långt med sin kollektion, som i Gustaf

I:s Registr. förekommit mig uti många, och just de viktigaste handlingar. Skulle det icke gå an, att sedan Skoklosters Kodex blifvit tryckt, genast börja med Erik XIV:s Registr., och sedan vidare med Johans? Att i detta förslag ligger någon *egennyttfa* å min sida, inser Farbror nog. Mätte Farbror kunna finna den ursäktlig! Åtminstone är den i alla fall *likavälment*, som den är egennyttig; ty hvad jag samlat för åren 1545—1560 måste jag väl i alla fall begagna; hvilket jag tänkt göra vid utarbetningen af *Erik Flemmings* och kanske äfven *Nils Grubbes* biografier, med akternas bifogande så snart jag värder mitt specimen qvitt, — och då finge Farbror här åter en kollision, emedan äfven allt hvad Registrat. innehåller om kriget 1555 och 1556 naturligtvis skulle deruti ingå. — Dock ber jag i alla fall, att Farbror uti hela denna sak handlar så som det bäst lämpar sig för Farbror sjelf, — utan konsideration för min ringa person. Blir mitt arbete för två somrar fruktlöst, så kan jag ju — då jag i alla fall, om möjligt är, ämnar resa till Stockholm år 1844 — då taga skadan igen på annat håll.

Brefvet till Clas, som jag i veckan fått om händer, skall afresa i morgon. — Att Tit. d'Albedyhill spänner efter Farbrors tjänst, är verkligen bra skamlöst. Vi hoppas här likväl det bästa för Farbrors sak: en sådan uppenbar orättvisa må dock icke kunna ske i det *fria* Sverige, att Farbrors grundade anspråk blefve eftersatta för en äventyrares. — Emedan posttimmen nalkas, nödgas jag sluta nu. Af denna tidens knapphet härrör och den utomordentliga slarvigheten i detta bref, hvilken jag derföre hoppas Farbror är så god och ursäktar. — Medföljande lista öfver böcker, som jag önskade få på den stora Bokauktionen, tager jag mig friheten översända till Farbror, med begäran, att Farbror om någonsin möjligt är, ville gifva inropet i uppdrag åt den, som för Kongl. Bibliothekets räkning inropar andra saker. Det är svårt att utsätta maximi-priser. Jag skulle derföre be Farbror, såsom bokkännare, moderera mina pris-uppgifter efter eget välbefinnande; ty jag tror nog, att en del äro nog lägt tilltagna: kanske äfven, att några andra äro för höga, NB. i den mening, att böcker vore i Sthm *vanligen* tillgängliga för lägre pris. Tillander är för Wirzéns räkning, som vill hafva boken till hvad pris som helst och derföre bad mig skrifva 15 Rd. såsom maximum. — Nu måste jag sluta — förblivandes

trofast

Fab. Collan.

Helsingfors den 6 April 1845.

Min högtärade Farbror!

En moskovitisk gäst utgör egentliga anledningen till detta brefs skrifvande. Gästen är här innelyckt, — ett svar ifrån Clas på det

bref Farbror genom mig tillsände honom. Af hvad Clas här — äfvensom i bref till mig skrifver, finner jag att Farbrors bref gifvit honom förynad väckelse att med ifver bedrifva undersökningen af Moskovska arkiverna, — en sak som han också redan förut hade på allvar föresatt sig. Kunde han i denna väg någonting uträtta, så blefve hans resa sannerligen icke fruktlös, och jag skulle gerna försona mig med hela funderingen, — så mycket jag ock ifrån början afrådt honom derifrån, för hans egen tjenstemanna-karriërs och hans studiers skull. Så länge han icke är *språket* mäktig, lärer han emellertid icke kunna få synnerlig reda på Mosk. arkivernas innehåll; med så mycket mera otålighet väntar jag derföre att få höra af de resultater, han efter något halfår kan bli i stånd att åvägabringa.

Minerva-uppsatsen — om Snellman — har jag läst, såväl i Biet, som i Åbo Underr. Har äfven hört af Meurman, som nu är i staden, att Farbror varit god och tillsändt mig samma uppsats, hvilken dock ännu ej kommit mig tillhanda. — Beklag[!]igtvis lära alla rättsinnade och upplysta Finnars önskningar och bemödanden att få Sn — n vid Universitetet bibeihallen, bli fruktlösa, emedan — Universitetets eget Konsistorium gör ingenting för denna sak: d. v. s. att Konsist. *Ledande* ledamöter äro *deremot*. Dock kan jag ingenting säga för visso. Så mycket anses emellertid för säkert, att våra *högst* uppsatta Män i Staten gerna skulle se en man med S — ns hufvud och talanger qvarhällen vid Högskolan, men att de icke kunnat gå Konsistorium förbi, såvida denna myndighet vore den närmaste att bedrifva en sådan sak. — Om de *motiver*, som häruitinan utgöra caussam efficientem obstinantiae Consistorialis, måste jag tiga, emedan jag ingenting vet. — och ej vill tala, hvad lösa rykten dikterat.

Om Handlingar rörande Finlands Historie är att säga, att prenumerationen fortgår, naturligtvis icke med stormsteg, men dock, såsom jag hoppas, med framgång. En lista (ifrån Satakunda afdelning) har redan blifvit till mig återlemnad, med tio prenumerationer. Detta låter väl *litet*; men får jag lika många från hvar afdelning, så gör detta in summa 90 af blotta Studentkorpsen. — Af Öhmans drift hoppas jag äfven det bästa för företagets framgång; skall likaledes för egen del i sommar, då jag ämnar mig ut på en färd till landsbygden, söka något uträtta. — Med sjelfva prenumerationssedlarna har jag trott mig böra sálunda förfara, att jag utdelar dem först efterhand som listorna inflyta, så att hvar och en kommissiönär, i utbyte mot sin lista, får så många sedlar, som han har prenumerationer på listan, åt hvilka han sedan får utdela dem. — Har Farbror ytterligare förråd af pren. listor, så vore det väl om jag kunde få hit med första öppet vatten en 20 à 30 till, emedan jag ej mer äger många qvar; ty jag tror, att ju flere listor man sänder ut i verlden, desto flere prenumerationer får man, redan derföre, att

ingen, som tagit en sådan lista i kommission, täcks återhemta den alldeles tom,

Till de många besvärliga kommissioner, hvarmed jag förut tagit mig friheten att öfverhopa Farbror, skulle jag be att åter få vidfoga en. Det vore nemligen ett citat jag skulle behöfva ur *Johannis Magni Gothi Metropolis Upsaliensis*, en bok som icke finnes i hela denna stad, icke ens i Universitetets Bibliothek. Det ställe jag skulle önska få afskrifvet, finnes i sagda bok *Llib. VI. pag. 118 sqq.* och borde (enligt *Theiner*, Schweden u. seine Stellung zum heil. Stuhl, I p. 205, 206) angå Upsala Domkapitels inkallande till Stockholm den 23 Nov. 1523, der hafda öfverläggningar med Konungen, dennes löften till Johannes ang. Kyrkans och dess privilegiers upprätthållande (hvilket Johannes skulle hafva utfäst såsom *villkor* för emottagandet af Erkebisps-tiaren), samt Olai Magni afresa till Rom. Männe ytterligare på samma ställe kan färs någon upplysning om, *när* Johannes M. blef utvald till Erkebisp, — hvilket enligt ett bref af Konungen till Påfven af den 14 Sept. 1523 (hos *Porthan*, Chron. p. 664 not 762, och hos *Theiner*, Urkundenbuch) hade bordt ske redan före detta datum? — Slutligen vore det äfven för mig högst intressant att veta, om Johannes Magni i samma sin bok talar om en *Vincentius*, „*Episcopus Gadensis*“, hvilken (såsom *vigd* Biskop) åtfölje honom såsom biträde under hans pompösa visitationsfärd till Norlanden *om sommaren 1526*; ty denne *Vincentius* kom sedan till Finland.

Mitt specimen börjar nu ändtligen nå sitt slut. Sedan förestår blott en liten affilning och putsning. I början af Maj allra sist hoppas jag kunna låta påbörja tryckningen. — Ang. de dokumenter ur Riks Ark., hvilka skulle bifogas detsamma, och hvilkas ytterligare kollationering Farbror läfvade vara så god och besörja, har jag numera tänkt, att icke *alla* skulle behöfva översändas till kollationering, utan hufvudsakligen blott de, som jag fått afskrifva genom tit. Söderstedt, samt dessutom några enskilda dubiosa ställen. — Inom ett par veckor skall jag be att härförde yttermera öka min mångfalldiga skuld till Farbror. —

Aftonen lider till midnatt, och mina kråkfötter bli allt oskaplighare. Jag önskar Farbror och dess äfven för mig dyrbara omgivning oafbruten helsa och trefnad, och förblifver alltid i botten —

Farbrors uppriktigt tillgifne

Fab. Collan.

Varma hälsningar till Cavallius, Stephens, Lindström, och alla goda Stockholmare, som ännu ihågkomma mig.

Helsingfors den 20 April 1843.

Min värde Farbror!

För brefvet af d. 31 Mars får jag tacka förbindligast. Jag har ända härintills uppskjutit att svara derpå, för att bli i tillfälle att på samma gång öfversända hosföljande afskrifter ur R. Arkivet; hvarom mera nedanföre.

Ty jag måste väl först nämna några ord om den „kollision“, hvarom fråga varit. Det vore illa, om jag genom mitt förra bref, och hvad jag der yttrade i denna sak, gifvit Farbror anledning att tro, det jag vore nog orimlig att önska, dess mer begära, att Farbror för min skull på något sätt skulle ändra den engång uppkastade och offentliggjorda planen för „Handlingarnas“ utgivande. Saken är blott helt enkelt den, att jag förut och innan jag emottog Farbrors bref af d. 3 Mars, alldes icke visste, det Farbror *ifir*. Gustaf I:s Registratur ernade taga uti med någonting *annat*, är den Skoklosterska samlingen, jemte de tvenne volymer i Riks-Arkivet, hvilka dermed stå i sammanhang, eller rättare sagdt tyckas dels utgöra en integrerande del deraf, dels innehålla parallel-dokumenter dertill. Af sådan anledning tog jag mig ock friheten fästa Farbrors uppmärksamhet på de tvenne sistnämnda volymerna, hvilka jag förmodade vara för Farbror obekanta. Då vidare dessa tre codices börja med 1545 och sträcka sig till omkr. 1560, samt för öfrigt på sätt och vis utgöra ett helt för sig, kunde jag så mycket mindre förmoda, att Farbror ämnade gripa sig an äfven med det öfriga registraturet, helst sådant — om samlingen annars skall bli fullständig — väl redan i och för sig fordrade icke blott 3, utan kanske dubbelt så många band i tryck. — Också skulle jag, om jag vetat annat, aldrig i månad tal bråkat med att genomgå, excerpta eller afskrifva hela Gustaf I:s Registr. ifrån början till slut, så vidt det angår Finland: ty då hade jag ju med vett och vilja arbetat, blott för att snart se mitt arbete af annan hand göras öfverflödig. — Hvad åter mitt lilla akad. opus beträffar, så är allt, hvad jag dertill ur Registr. kunde vinna, jemförelsevis så obetydligt, att jag (med förbigående af allt öfrigt) kunnat insamla alltsammans på en månad. — således icke just behöft göra *tvenne* kostsamma resor till Sthm. Huru jag, sic stantibus rebus, kunnat för Farbror yttra, det jag skulle samlat blott för mitt specimen, förefaller mig rätt obegripligt, helst jag så till sägandes under Farbrors egna ögon genomgick hela Registraturet och derur antecknade *allt* in Fennicis, *jemte* det jag för tillfället behöfde. — Men detta hör nu föga till saken; också har jag nämnt härom blott för den skull, att Farbror icke måtte tro, det jag kommit fram med hugskott eller annat krångligt tyg. För öfrigt ber jag Farbror icke anse mig nog bekajad af småaktighet, för att af den nämnda „kollisionen“ särdeles graveras. Tvärtom skall jag vara den första att glädja mig åt, om Farbror kan prestera

en komplettsamling af handlingar ur R. R. rörande Finlands historie för nämnda period, eller från 1548—60. — något som jag för min del, neml. i afseende å hela Gust. I: tid åtminstone på någon tid och utan en ny resa till Sthm icke kunnat ens tänka på. — Hvad jag emellertid samlat från denna tid, skall jag dock naturligtvis begagna efter råd och lägenhet, fullkomligt oberoende af Farbrors större företag. Jag lärer nämnt förut, att de *afskrifter* jag tagit, förfämligast. (utom hvad s. angår Reform. o. Kyrkoärenden) äro valda efter den plan, att tjena till bidrag för biografier öfver Finns utmärktare Herremän under Gust. I, *detta*, emedan vid min sednare resa Thyselii då påbörjade samling tycktes böra tills vidare afskracka mig ifrån generelare funderingar. — Hvad Farbror och Thyselius i det stora hela lemma öfright, kan jag ju sedan, med ledning af mina anteckningar, supplera om det behöfves; hvarom ej, så så mycket bättre.

Medföljande lilla häfte innehåller några afskrifter ur Riks-Ark., utgörande en del af de dokumenter jag ämnat bifoga mitt specimen. Afskrifterna äro i det hela obetydliga (men innehålla dock några viktiga specialiteter), hvarföre de äfven (likasom några andra från samma tid: 1523—27) blifvit af Thyselius förbigångna. I anledning af Farbrors förut gifna godhetsfulla löfte, skulle jag nu anhålla att genom Farbrors försorg få dessa afskrifter, till yttermera visso, på nytt kollationerade. Möjligtvis kunde brodern Cavallius, för gammal bekantskaps skull, vara hugad, att härtill uppopffa en eller par förmiddagar; och någon Gehülfe måtte väl kunna fås för penningar, i afseende å hvilka — ävensom andra härmed möjligen förknippade utgifter, jag ödmjukligen anhåller att Farbror ville vara så god och för mig gå i förskott. — På en del dokumenter har jag icke utsatt *ort och datum*, emedan jag icke har dem diplomatiskt noggrannt afskrifna; i andra kunna de äfven vara inkorrecta; hvarföre jag skulle anhålla, att äfven dessa uppgifter blefve pålitligt och troget återgifna ur Registr. Emedan mitt specimen ändtligen nu är så långt kommet, att det i början af Maj torde kunna läggas under pressen, vore det högeligen af nöden, att kollationeringen så snart som möjligt kunde gå för sig, och afskrifterna sedan hit återsändas. — Ett par dokumenter ävensom två små citater, hvilka äro antecknade i slutet af häftet, skulle jag be Farbror vara så god och genom någon renskrifvare låta kopiera. Alltsammans torde föga utgöra mer än ett skrifvet ark. —

Om Grönblads samling kan jag nu förmäla, att den börjas med 1590 och går till 1602. Detta har han muntligen försäkrat mig, ävensom att hela samlingen utgör 500 skrifna ark. (?)

Det var ledsamt, att den Albedyhllska samlingen ej fick gå under klubban. Farbror nämner dock, att en stor del af min rekvizition kan fås „under hand“; *huru*, männe? Flere af de reqvirerade

böckerna skulle jag särdeles gärna önska att få, om också ej alla på en gång kunna stå till köps. Till ex.: *In 4:o* N:o 17, 18, 19, 20, 22, 55, 190—195, 364, 371, 443—6, 449, 491—2, —3, —4, 566—7. *In 8:o* 76, 201, 221, 600—602, 840, 845, 960 (eller — 1, eller — 2), 1055, 1408—9, 1427, 1895—9, 2009—14. — Om jag kunde få veta, ungefär, till hvilket belopp dylika böcker kunde stå till köps, skulle jag översända pengar. Detta kunde ske på samma gång, då jag betalar min snart redan årsgamla skuld till Farbror, i afseende å hvilken jag blott väntar Farbrors bestämda ordres, *hvar* de skola skickas. Detta lemnade Farbror nemligen obestämdt i ett af sina sednaste bref. Emedan skulden redan börjar kännas nog gammal, skulle jag derför be om att få veta, *hvar* pengarna skola vandra.

Snellmanska uppsatsen har jag läst med mycket nöje; item visat åt andra. Densamma hafva vi äfven, vill jag minnas, sett i Biet eller Freja. — Den sednast omtalda uppsatsen i Freja, nemligen i Pakkalitteraturen, har ej kommit till våra ögon, här „bakom bergen“. När vattnet blir öppet, hoppas jag och ber högeligen, att Farbror är så god och ihågkommer mig med god och tjenlig litteratur, *NB*, sådan som får passera Censuren. — — Ingenting nytt höres härifrån „von Belang,“ eller om det ock skulle höras, så visste jag dock icke deraf, emedan jag suttit snart sagdt inom fyra väggar en längre tid, för arbetes skull. Efter några veckor hoppas jag bli fri och ledig åter. Då månde jag äfven kunna prestera ett trefligare och mindre långtrådigt bref, än det Farbror nu fått af sin

tillgifne tjenare F. C.—.

P. S. Från Clas får jag helsa. Han befinner sig väl i Tsarernas gamla hufvudstad. — Att jag ickebett om Farbrors undseende för det nya besväret jag tagit mig friheten att genom kollations-ärendet Farbror åsamka, härrör deraf, att jag nog samt inser, det saken i sjelfva verket är *oursäktlig*. Men det ges ingen annan råd, än påträngsenhet, när man icke kan hjälpa sig sjelf. Syskonens och mina vördnadsfulla helsingar till Tante ber jag Farbror vara god och icke förgäta att framföra.

„Ajemini“ (skrifver Sjöström i sin Electra), så när hade jag glömt det viktigaste, och hvarmed jag redan långt för detta hade beredt mig att högtidligen börja mitt första bref till Farbror: min varma och upprigtiga lyckönskan till Farbrors ändtligen vunna befordran. Den som i så många år burit arbetets tunga, utan att skördha lönen och tacken i det Kongl. Bibliotheket, har såldes nu ändtligen, så säger många, och äfven jag, fått sin rättmärtiga plats, der träbocken stod förut och gödde sig i all maklighet. Huru många sådana träbockar finnas icke i denna verld, der de stå i vägen för alla, som hetta dugliga! — — Äfven i Cavallii befordran deltar jag

af upprigtigt hjerta, och anhäller att Farbror med ett handslag, på mina vägnar, framför till honom min lyckönskan. —

Helsingfors den 21 Juni 1843.

Min vördade Farbror!

Med Filos. Kandidaten Ingelius, som nu reser öfver till Sthm, får jag tillfälle att till Farbror öfversända ett och hvarje.

1:o Några afskrifter ur *Finckeska Copieboken* (kanske rättare Bjelkeska), gjorda af brodren Lindström. Några flere håller jag tills vidare, d. v. s. till hösten, *qvar*, emedan jag behöfver dem för mina studier i Savolaks historie, hvarå jag nu ämnar slå mig; men på det Farbror icke heller måtte behöfva låta afskrifva dem, skall jag här citera dem. De återfinnas i nämde codex:

Fol. 25 (Kon:s bref till Nils Grabbe).

Fol. 1. Slottslovens bref för Måns Nilsson, Göstaf Fincke m. fl.

Fol. 70 v. Bref fr. Fincke till Kon:n dat. $15/2$ 52

Fol. 45. Bref från Adeln, Prestersk. och Borgarne i Finland, dat. Åbo i April 1547.

Fol. 78. Från Henrik Klasson och G. Fincke till Kon:n d. Lappvesi a:o 1553.

Fol. 77. Dom öfver Måns Nyrhi och Inge Multiain.

Fol. 123. Från Kon:n till Ture Person och G. Fincke dat. 27 Febr. 56.

Fol. v. 123. Hans Svenskes och Hans Pedersons bref dat. 22 Febr. 56.

Fol. 84. Bref till Kon:n af 2 Sept 1554.

Fol. 124. Från Kon:n till T. Person och G. F. den $1/3$ 56.

Fol. 182. Om Brödhvackar l. Nyslotts län.

Fol. v. 187. Från Höfvidsm. på Kexh. till G.F. $16/5$ 56.

Alla dessa bref skall jag i höst till Farbror ytterligare öfversända, och förmadar, att Farbror ej heller dessförinnan behöfver dem, såvida tryckningen af Farbrors opus, enligt hvad jag tror, svärligen dessförinnan kan hinna börjas.

2:o) Anteckningar öfver alla de ställen i Registrat., der bref ang. Finland förekomma: att angifva innehållet hade blifvit både för vidlöttigt, och såsom förmadas, i alla fall öfverflödigt, då Farbror naturligtvis sjelf ändå måste genomläsa dem alla, för att pröfva deras relativa vigt och värde. Genom hosföljande register slipper Farbror emellertid att blad för blad gneta igenom alla volymerna. — Jag har ej hunnit genomgå nu mer än de tio första åren, 1545 — 54; det återstående till och med 1560 skall framdeles följa. Jag hoppas emellertid att Farbror har nog för sommaren att besörja afskrifter ur Registr. för förstnämnda period.

3:o) 8 Exx. af mitt Docentur specimen, som ändtligent gått af stapeln, 1 för Farbror, de öfrika skulle jag ödmjukast be att Farbror vore god och tillställa hvar sin ägare, vid tillfälle. Någon resande till Upsala måtte väl vara redebogen att framföra de 2 exx., som dit höra. — Att detta opusculum vuxit till en stor, mer än tillbörlig vidlyftighet, inser Farbror nog samt; jag säger till mitt urskuldande blott med Porthans ord, „att jag ej hade tid att skrifva kortare.“ Med någon grundligare krassning och itererad bearbetning hade denna rudis et indigesta moles verkligent bordt kunna göras mindre prolix; men som jag ändtligent nödvändigt denna termin ville ha denna sak expedierad, måste jag låta luntan gå sådan den var. — Hvad som förargar mig, är att jag ej valde någon sednare period ur Gustaf I:s hist., der jag skulle ägt rikare källor ur Registr. att tillgå. Jag narrades att behandla förevarande ämne, deraf att tiden för 1522–1527 i Finlands historie är så synnerligen höljd af mörker. Dock är det ljus jag nu förmått kasta deröfver i alla fall ganska obetydligt — särdeles som jag här hållit mig blott till *Kyrkan*.

En sak, hvarföre jag borde framföra en *kondoleans*, ehuru den i sjelfva verket var, kanske, mera lycklig än beklaglig, är Stures död. Gubben var på sednare tiden skral, och jag tror det var en välgärning både för honom och hans slägt, att han fick gå till frid. Gud fröjde hans själ. Jag har umgåtts med Sture temligen, och alltid ansett honom i botten aktningsvärd; det var ett godt gry i den karlen. Skada, att onda makter skulle få honom i sina vantart. — — Hur tror Farbror att det går med Stures testamente? Hans Bibliothek, som han så mycket älskade, borde väl åtminstone icke förskingras; utan komma till Universitetet, efter hans vilja. —

— Med Sture hade jag såsom Farbror kommer ihåg, en liten affär, — en fordran af 50 Rb. B. a. hvilka han länade af mig vid sin afresa till Padasjoki (med Hugo) i slutet af Juni 1842. Märkvärdigt nog är, att Sture som annars var så ytterligt ordentlig, ingenting härom antecknat i sina böcker. I sednare tider, då han var skral, påminde jag honom om saken, i anledning deraf, att jag skulle betala min skuld till Farbror. Han ville knappt mera minnas hela affären, men gjorde det dock, när jag erinrade honom om tid och omständigheter; lofvade äfven skrifva upp, hvilket han dock sedan glömt. Svårt lärer jag ha, att ens göra anspråk på denna lilla summa, då jag ingen revers äger. (Sture och jag brukade aldrig dylikt i affärer oss emellan); endast hans Sofia, som sjelf gick att vexla de penningar han fick af mig, ifrån en större sedel, äfvensom Hugo, kunde möjligen lända mig till vittne. — Men detta är småsaker att tala om efter en afilden god vän. — Detta bref har jag sammanrafsat i yttersta brådska, emedan Ingelius efter $\frac{1}{2}$ timme skall vandra af. Att jag icke förr skrifvit till Farbror och försändt dokumenterna, härrör deraf, att jag under sednaste vecka varit i en

rigtig qvarn af bekymmer från morgon till afton: Disputationsom-sorger, tidnings-redigerande, hushållsbestyr och dylikt skräp. Nu åter är jag full af bestyr för att reda mig ut ifrån denna tråkiga stad och något få andas frisk luft igen. Jag ämnar neml. företaga en resa genom Tavastland till Savolaks och Karelen, och dröja borta till början af September. Kanske får jag tillfälle någon gång under vägen, att skrifva till Farbror ytterligare. — Prenumeranter till Handlingarna skall jag samla efter förmågan. Nu blott förestår afsked; dock nej, först måste jag af varmaste hjerta tacka för Farbrors godhetsfulla bestyr med mina kollationeringar &c, hvilket allt var mig af *högst väsendligt gagn*.

Med oförminskelig och orubbelig tillgifvenhet och akning
Farbrors

Fabianus.

P. S. Träffar Farbror någon gång Bokhandl. Fritze, så skulle jag be att Farbror vore god och gafve honom en skrupens, för det han ännu ej låtit mig få en enda lapp af de Journaler, jag för flere månader sedan requirerade. Ehuru jag far bort, kan han i alla fall adressera dem på mig genom Frenckel; de behövas här högeligen af min vikarie i *M:bladet*.

H:fors d. 15 April 1844.

Min vördade Farbror!

Länge nog har jag åter dröjt att besvara Farbrors sednaste kärfkomna skrifvelse af den 8 Mars. Saken är, att jag hade velat skicka Farbror *pengar*; jag har derför väntat från den ena postdagen till den andra, i hopp om att åtminstone återfå de listor, hvilka ännu cirkulera inom Student-Afdelingarna: men allt förgäfves. Den ena uppmaningen efter den andra har aflupit fruktlös: Kuratorerna svara, att de som tecknat sig ännu ej alla betalat — men jag tror de sjelfva äro största slarfvarna. — De listor jag redan fått innehålla 40 prenum:r, hvaraf 35 betalat; dessutom har jag burit upp för 3 à 4 exx. Fornsånger del 3. Denna summa af inalles 42 à 43 Rdr. skulle jag ej vilja enkom per posto försända, innan jag fått uppböra allt, som möjligen står att få; ty då kunde alltsammans expedieras med *en* vexel. Vill Farbror likväl hafva, hvad som finnes, så ber jag att få veta detta med det första, då jag ofördröjlingen skall öfverstyra den lilla summan. Emellertid skall jag ock göra mitt bästa att inkrassa myntet som utestår. Svårigheten består deri, att, då jag i enskild väg utdelat mina listor, jag icke gerna kan såsom en bokhandlare *annonsera* om deras återfående, utan måste påstöta hvarje listbärare enskildt.

Det var trefligt att se första arket af Farbrors *Handlingar*, hvilka tyckas lofva bli ett bland de propraste i sitt slag. -- Gubben *Lagus*, som en gång såg arket på mitt bord, och sedan tog det hem till låns, anmärkte om N:o 13, att Farbror den icke observerat den förbättrade upplaga af samma dokument, hvilken förekommer i Lagi *Handlingar hörande till upplysning af Finlands Kyrkohistoria*. Denna förbättrade upplaga har *Lagus* tryckt efter ett *Porthan*, fordom tillhörigt ex. af *Coenob. Nadhenadals Historia*, der P. med talrika rättelser — troligen efter original dokumentet — försedt Rancvens edition af samma handling.

Angående Lektorats-funderingen har jag nu fattat mitt beslut — och sökt mig hädan. Att detta *kostar på*, kan ej hjelpas. Jag har här invecklat mig i för mycket och mångartadt arbete, för att i längden kunna härda ut dermed, men för att *leffa*, måste man åter arbeta. Kommer jag till Kuopio, så blir jag visserligen afskulren från *mycket*, — jag menar från alla de litterära resurser, hvilka blott en större stad kan erbjuda; men åtminstone blir jag ej då afskulren från mig sjelf, och kan sálunda under ett lugnt skolmästare-lif peta med en och annan litterär sysselsättning — om ock med en framgång, som är afpassad efter det ynkliga, isolerade läget. En fördel har emellertid Kuopio, som ingen annan småstad kunde erbjuda mig: den att jag der skulle få *godt sällskap*, — godt i alla afseenden. Ty utom slägtingar har jag der ett par dugliga gamla studentkamrater af mina intimaste vänner, och dessutom — *Snellman*.

À propos af *Snellman*: har Farbror läst *Saima*? Det är S:n in och ut: renhärig, öppen, grundlig i större frågor och klar, till och med snillrik i deras framställning: — men påflugen, ovettig, oförsiktig mer än någon tidningsskrifvare varit det i Finland. *Saima* har väckt mycket uppseende i landet, ty i sina polemiska artiklar går hon åt både Per och Pål, — både publiken och de andra tidningarna, Universitetet och dess bjässar, litteratörer större och smärre: allt, med ett ord, är för S. bara fras. En god grund ligger under allt detta polemiserande; ty *Snellman* vill väcka den Finska publiken ur dess dvala, dess säkerhetssömn och ur allt möjligt Eigendunkel, — han vill lära henne, att *foga eller intet* är gjordt för landets högre intressen — de nationala såväl som de andliga i allmänhet, — för det att ännu så ofantligen mycket återstår att göra. Men han går i denna sin procedur för långt och för mycket bröstgänges till väga; menskligheten tror han är galen af högfärd, och *förarygas* mer, än hon finner sig väckt till själfkännedom.

Om Farbror har sett *Morgonbladet* (vårt neml.) i år, kan Farbror med skäl säga, att skralare tidning sällan blifvit läst. Förhållandet är att jag redan blifvit uttröskad derpå, och hvarken hinner eller orkar sköta tidningen så som sig borde. Redan på förhand välsignar jag den stund, som befriar mig från tidningsskrifvandet — och

detta blir i hvilken händelse som helst nästa nyår; ty heller vill jag åta hö, än fortsätta med den rörelsen längre.

Förargligt att jag ej fick tillfälle träffa G. K. Lavonius. Hade då kunnat skicka såväl pengarna, som Suomi och annat dyl. — Vid lämpligt tillfälle skall jag nog bestyra, att Suomi kommer Farbor tillhanda.

För kallelsen till Fornskrift-Sällsk. får jag tacka. Ehuru afgiften är nog dryg, skall jag vid de andra penningarnas afsändande ej försumma betala n:n för första året; har item redan af *Rein* för samma ändamål emottagit hans part. Hipping och Sven Backman äro de enda som ej fått sina bref; när den förre kommer till staden, och den sedanare — om han kommer lefvande från Frankrike, — skall hvardera få sitt. Beträffande frivilliga *afgifter* för allmänna syftemål, vare sig hurudana som helst, drifver jag den satts, att de böra ställas så lågt som möjligt, för att kunna utsträckas till så många som möjligt, helst enär saken, hvarom fråga är, har ett större, ett *nationellt* syfte. Så nedsatte O'Connel *Repeal*-afgiften från 20 Pund till — en penny, och denna nedsättning inbringade *miljoner* till associationen i stället för de förra 100:talen, emedan nu allt folk, äfven det fattigaste, bidrog till den goda saken. — *I smått* och för *litterära* intressen har jag vid sedanste årssammanträdet genomdrifvit samma satts i Finska Seuran (ehuru gamla herrarnes motstånd gjorde, att åtgärden blef endast *half*). I stället för 25 Rb. B. betalar nu hvarje ledamot 6 Rb. S:r en gång för alla, eller, om han är Student eller Bonde, blott 3 Rub. S:r; *års-afgiften* är 1 Rb. S:r, men behöfver ej heller betalas längre tid än tio år. Nu hoppas jag Finska Litt. Sällsk:s intressen skola kunna göras ifrån en kotteri-sak till en allmän folksak: icke partals och tretals såsom hittills, skola vi inkalla nya ledamöter, utan tjogtals, 30- och 50 tals. Vid sammanträdet 3 April blefvo ock redan öfver 40 ledamöter inkallade. Om det så går framgent, hoppas jag Seuran i större stil än hittills skall kunna verka för Finska Litteraturen. —

Nyt jääkäten hyvästi, hyvä Herra! Terveisiä kaikille, jotka vielä minua muistavat „rohkeassa Ruotsin maassa.“!

Nöyrin palvelia, vaka ystävä

Fab. Collan.

[7/VII 1844].

helst som jag ensam bland alla mina syskon, bor qvar i staden och dessutom äfven alla vänner och kamrater vandrat hädan till glada hemvist, slägt och vänner. — Rigtigt uppfriskande skulle det derföre vara, att få göra en, om alldrig så liten skuttresa till Sthm. isynnerhet som jag då kunde få ordna och komplettera mina papper. Äfven en *Riksdag* vore det öfvermåttan intressant att en gång få

skåda och höra. — Men, hvad är att göra — annat än att foga sig i sin *dira necessitas*. — Grönblad tänkte sig äfven till Sthm, men har ej fått högvederb. tillstånd af Kansler, — möjligen för Riksda-gens skull. År icke det underligt, att icke ens rent vetenskapliga sträfvanden skola kunna undgå misstanken för rabulisteri, helst så-dant är för Finland öfverhufvud en okänd sjukdom! — Jag för min del kunde, såsom utnämnd Lektor, få tillstånd af Borgå Consist. att resa och sålunda trolingen få pass; men hvad hjelpa möjligheter, när de af andra omöjligheter mer än uppvägas!

Till hedersvännens Stephens ber jag särskildt om min varmaste helsing. Han *måste* väl ursäkta, att jag ännu ej hunnit besvara hans kärkomna bref af d. ? Maj? Ett och annat af hvad han be-gärt hoppas jag ännu kunna tillsända honom.

Nödsakad att ofördröjl. vandra till min respekterade Chef K. R. Pipping med Inventeringsdokumenterna öfver Stures bibliothek (hvarmed jag bråkat i dessa dagar) har jag mer än tillbörligt tvun-gits att fjeska med detta brefs sammansättande, men förblifver lika-fullt Farbrors

oföränderligt tillgifna tjenare

Fab. Collan.

P. S. Jag vill minnas, att Farbror har mina Sv. Fornsånger, för att bindas, qvar i Stockh., neml. Del. I, II. Vill Farbr. nu vara så god och verkligen låta binda dem, och dertill förskjuta 3:e delen samt sedan låta mig få hit hela Sällskapet? Mitt ex. af 3:e delen har jag väl här; men jag kan ju i stället qvarlempa det till Farbrors disposition, jemte de som bli osälda af de tio. — Men skulle ej bindningen hinna gå för sig så snart, att jag kunde få böckerna hit före den 15 Aug., så ber jag Farbror vara så god och ge mig anvisning att här uttaga del. 1 och 2 af Frenckell eller Was:s, i hvilket fall Farbror skulle behålla mitt eget ex.

P. S. Claes, som hemkom 1 Juni, har lofvat skrifva till Farbror. Ett och annat men blott (som mig syns) obetydligt, har han inhemtat ur arkivet i Moskva; också har han ingenting afskrifvit. Närmare underrättelser härom lofvade han sjelf lemna.

Kuopio den 4 Febr. 1845.

Min högtärade Farbror!

Sednare än jag velat och bordt kommer jag åter med mitt svar, — denna gå[n]g på Farbrors ärade af d. 7. Januari. Jag har haft *ferier*, men derunder nästan jagat mera arbete, än under sjelfva Lästerminen. Sådant har fördröjt skriftvexlingen.

Brefvet af d. 5 sistl. Nov. har ganska riktig (redan d. 20 Nov. kommit mig till handa, jemte de inneliggande till Sn—n och Aschan. Märkeligt, att jag ej nämnde derom i mitt af d. 17 Dec. Härföre anhålls ödmjn:n om ursäkt.

Af vännen O. Meurman hade jag bref den 30 Jan., jemte en föräring till vårt Gymnasium af 25 Rb. S:r. Denna vackra summa har han — originelt nog — sammanbragt genom bortlottande af „diverse umbärliga effekter“. Menniskorna äro verkligen så *goda* emot vårt hypreboeriska läroverk, att man börjar bli rädd. Skola vi, Skolfuxar här i polens grannskap, förmå rätfärdiga de billiga anspråk på den härifrån utgående ungdomens förkofran, hvartill dylik uppmuntran onekligen ger ökad rättighet? Jag vet det ej, och måste befara att sådant blir svårt; dock ligger i samma omständighet en kraftig äggelse att försöka göra *sitt bästa*, och sådant måste försökas, — helst det i alla fall icke skulle utgöra någonting mer, än en sjelffallen pligt.

Meurman underrättade mig om en ny bokremiss, som anländt till H:fors, nemligen de Nordstedtska böckerna. Jag är bekymrad, huru jag skall få dem hit, utan alltför stora omvägar med Censur och andra impedimenter. Brodren Klas måste härutinnan bli min kommissionär. Också ges nu godt tillfälle med sex foror, hvilka som bäst äro på väg till H:fors och behöfva åter-last.

Enligt Farbrors skrifvelse af d. 5 Nov. utgjorde min Debet: af gammalt Rub. B. A. 14. 70 = Rd:r B:ko 8. 8; Bokbinderi (till Fornsångerna) 1. 16; Ledamots afgift 3. 16, — Summa 12: 42 B:ko, hvilken summa är till Chydenius betald. Ledamotsafgiften var således deri inbegripen.

De nämnda Revelations skulle jag gerna vilja ha; dock blefve mig boken bra nog dyr. Att taga den till gymnasii-bibliotheket vore ej så dumt, helst den sälunda blefve tillgänglig för många, men jag måste då prestera räkning derå såsom certifikat för min liquid med Kassan. Kunde boken möjligen *så* upptagas i räkning, att derom ingenting blef anmärkt? — För öfrigt skulle jag för vårt Bibliothek önska få hvarjehanda böcker ifrån Stockholm, hvilka ej i vår Bokhandel[] stå att köpa, och troligen äfven i Sthm ej finnas annorstädés än i Antiqv. Boklädor. Till en början tar jag mig friheten översända hosföljande förteckning. Vore Farbror i tillfälle att småningom och för drägligt pris öfverkomma flere eller färre af dessa verk, så vore det en herrlig sak. I sådant fall skulle jag be Farbror vara god och genast på dem lägga vantarna samt underräta mig, huru mycket pengar behöfvas, då jag ofördröjl:n skall öfverstyra medlen till Sthm.

Under nu förflutna ferier har jag bråkat med en liten afhandling till *Suomi*, betitlad „Erik Fleming. Biografiskt utkast“ och åtföljd af några till ämnet hörande urkunder. Så störd som man är här i Kuopio (och i hvarje dylik småstad) af cretii och pleii, —

ty här *tvingas* man nästan att umgås med hvar man, som visar sig i surtout och byxor, — var det med knapp nöd jag fick uppsattsen färdig och afsänd till H:fors; och i alla fall fruktar jag den blef nog mycket en *rudis et indigesta moles*: Men jag hade lofvat Castréen och Rabbe att bidraga, och mäste nolens volens prestera, hvad tid och omständigh:r kunde medgifva. — I går öppnades våra Läroverk åter, och i dag börjades läsningen. Jag har ledighet i dag, men ännu fem bref att skrifva. Slutar derför, med anhållan om ursäkt för slarfaktigheten i dessa hastigt sammanraspade rader.

Högaktnig och vänskap *auf immer*, af Farbrors tjenare

Fab. Collan.

P. S. I nästa Söndag d. 10 få vi hit vår Gymnasii Inspektor, Idensalmiprosten Frosterus. Han skall uppläsa någras våra Fullmakter (som ändtl:n fallit), taga eden af en bland lärarne, samt hafva mig och min kollega Zitting (som är de enda ordinarie Lektorer), att hålla det i Skolordningen föreskrifna talet. F—n vete, när detta tal skall hinna löpa af stapeln, ty ännu är det foga mer än påtänkt, och arbete räcker nog äfven annars hela veckan.

P. S. Sedan jag utskrifvit den nämnda förteckningen, finner jag nogsamt, att till en början ganska få af der upptagna böcker torde bli att tillgå. Emellertid har jag infört, hvad som in historicis mest saknas i vårt ännu helt unga Bibliothek. Största vigen läge onekligen derpå, att få de histor. samlingarna, *Diplomatariet* och dyl. Sådana har jag ock derföre eruxat. Hvad jag äger sjelf i denna väg, har jag ej reqvirerat, i tanke att kunna skänka alltsammans till Bibliotheket, NB. så snart jag blir skuldfri karl.

Kuopio den 3 April 1845.

Min högtärade Farbror!

Då Farbrors sednaste kärkomna bref af den 14 Mars kom mig tillhanda, var jag just på resande fot till Idensalmi, och hann derföre omöjligen svara, — en försummelse som jag nu efter min återkomst söker godtgöra. Först och främst får jag förbindligast tacka för meddelandet af Farbrors Subskriptionslista till Kuopio Gymn. fromma. Det var intressant att se namnen af alla dessa herrar och män, hvilka tecknat sig å listan. Blifva de alla i proportion lika frikostiga, som de, hvilka hittills redan aflemnat böcker, så få vi sannerligen en vacker samling af Svenskt tryck, helst som förteckningen upptager namnen af alla Sveriges förnämsta förläggare. — Att genom tryck offentliggöra adressen och namnteckningarna, skall för mig ej mindre bli ett näje, än en pligt; endast vore väl att veta, af *hvilka* gifvare de hittills ankomna böckerna förskrifva sig. Vi

hafva nemligen härintills fått emottaga *tre paketter* (om jag ej alldeles bedrager mig) och *tvenne lådor* med böcker, de sednare (lådorna) genom Meurman, de förra per posto. Endast på *Norstedts* och *Thomsons* böcker har jag fått kataloger; Farbrors egna samt några andra privata gifvares igenkännas af påtecknade namn. Men af hvem äro alla de öfriga, d. ä. de som komma i packlädorna? — Väl vore, om med hvarje remiss skulle medfölja *reversaler* upptagande gifvarens namn och böckernas nummertal, samt om möjligt äfven åtföljda af särskild katalog; då skulle jag vid tillfälle kunna återsända det andra reversalet å hvarje remiss såsom qvitto. — — Hvad Geijers *Litteraturblad* beträffar, så har det medföljt Norstedts böcker, men hans *listu* skall jag dock tillsända Farbror i detta bref, i fall jag hinner få tag i Gymnasii adjunkten, som har den om händer. — Med största näje skall jag för Kongl. Bibliotheket söka förskaffa *Saima*, jemte forts. å *Morgonbladet*. Det sednare blir mig en lätt sak, emedan min efterträdare i redaktionen ej mindre än Frenckel & Son med näje torde honorera ett Ex. till så godt ändamål. — Af Snellman själf skulle jag deremot icke gerna vilja *begära* hans *Saima*, helst han i alla fall redan genom sina uppmaningar i samma tidning nog mycket bidragit till vårt Gymnasii förkofran; men härföre skall jag nog på annat sätt finna råd, så att *Saima* ej kommer att kosta Kgl. Bibliotheket en styfver.

Den af Farbror omfrågade jemförelsen emellan Finska och Svenska Nationallynnnet kan säkert vara ingen annan, än densamma jag i M:bladet läst 1844. Den är författad af bladets n. v. Redaktör, den Svensk födde men sedermera Finsk medborgare vordne F. Berndtson, promov. Magister vid promotionen sistl. sommar. Uppsatsen skrefs ursprungligen för ett af våra möten inom Savolaks-Karelska Afdelningen, der den ock upplästes; men blef sedermera af B:n med förändringar införd i M:bladet.

De af Farbror omförmälda *Revelations* är jag rätt nöjd att få för vårt Bibl., *på det sätt* Farbror föreslår; och *NB.* i fall det ej är hopp att få dem på Svenska, då de naturligtvis skulle bli både billigare, och mera populära.

Min sedanaste inbetalning till Tit. Chydenius utgjorde 23 Rb. 10 kop. B:o ass.; motsvarande 12 Rd:r 20 sk B:ko (ehuru Ch:s i sitt mig tillsända qvitto upptager summan blott till 12 Rd:r B:ko *jemnt*). Jag kan ej nu få reda på det bref från Farbror, der denna utbetalning blifvit mig ålagd, men säkert är, att den är precis så stor Farbror uppgifvit. Pengarne kommo Ch:s tillhanda den 11 Jan. d. å.

Den af mig omnämnda resan till Idensalmi företog jag jemte 9 andra Gymnasii- och Skol-Lärare ifrån denna stad. Vi voro samtliga bjudna att fira Påskens hos vår *Inspektor*, D:r Frosterus på Idensalmi Prestgård. På detta för mig så kära ställe gästade vi nu i runda tre dygn och mådde verkligen såsom perlan i guld. Frostes-

rus förstår att *göra något* af de stora inkomster, som tillhörer en Pastor Idensalmensis, men hvilka min sal. Farsgubbe aldrig fick smaka mer än till hälften och knappast nog det, emedan han var för godhjertad att af bönderna kräfva ut sina rättigheter, så snart dessa ej godvilligt betalandes. Men så måste man ock medge, att Frosterus är en den gästfriaste värd, man någonsin kunde begära, och näppeligen finnes i hela landet något hus, der det går gentilare och ståtligare till än der. På sjelfva inredningen skulle Farbror foga heller mer igenkänna den fordna Prestgården; ty der finnes nu snart sagt all den prydlighet och comfort, som i det gentilaste hus i hufvudstaden. Tilläggas bör, att fina viner och champagnen under hela vår dervar flödade såsom vatten, och att hela *firabeln* slutades med en ganska munter och ungdomlig punchfest, hvari vår Inspektör och värd deltog lika gladt, som trots den yngste af oss. — Nu vidtager åter Skol-lunken med förnyad fart. — Tillönskande Farbror allsköns trefnad och välmåga, har jag äran att fortfarande teckna mig

Farbrors tillgifne tjenare

Fab. Collan.

P. S. Hjertliga helsningar till alla goda vänner.

III. Kolme kirjettä A. E. Arppelle.

(Nervanderin, Castrénin ja Kellgrenin kirjoittamia.)

Min Heders Broder.

Ursägta mig att jag besvärar dig med dessa rader, som torde komma att förorsaka Dig något besvär. Jag vore nämligen högst nödig om att ju förr desto helleré få till begagnande följande tvenne böcker

A meteorological Journal from the Year 1786—1829 by Holyoke.
samt *Madras Observatory Papers by Goldingham,*

hvilka begge arbeten Professor Dove äger samt lovat låna mig. Skulle han förmås att sälja dem, så säge jag det helst, hvarom icke, så lånar jag dem gerna och skall årligen återställa dem i nästa sommar. Gå derföre till Honom och arrangera den saken. Säljer Han dem, så skall jag när Du vill och hvart Du vill skicka Dig de penningar Du för mig utlägger. Likvist bör det märkas, att jag endast för det fall vill köpa eller låna dessa böcker att de, såsom jag förmodar, innehålla de för hvarje dag gjorda observationer (Thermometer Observationer) och icke endast gifva de månadstliga summorna. — Skulle Professor Dove hafva någon annan Meteorologisk Journal omfattande en längre series (20—30 år), så skulle jag gerna antingen låna eller köpa den, i fall Han kan anvisa hvor den

står att fås. Meteor. Observationerne för Danzig, Inspruck och Paris har jag. — Böckerna skickar Du till *Academie des Sciences à S:t Petersbourg*, (Mr Hess) skrifvet nedanföre innom Parenthes. Saken är för mig viktig, hvarföre jag på det högsta anhåller att Du ville godhetsfullt uträffa den. Dina utläggningar för Postporto etc. hoppas jag att Du ville meddela mig med några rader.

En sorglig nyhet, som Du ej torde känna, måste jag berätta. Professor Lundahl, som hela hösten åter varit sjuk, dog för 8 dagar sedan. Hans Rheumatism, en förstörd mage och slutligen en allmän hektik ändade hans lif stilla och utan plågor. Så snart Physices Professionen blir besatt, kommer Astronomiae Professionen att anslås ledig och som Borenius söker den, torde det draga en god tid ut, innan denna fråga blir afgjord och innan dess anslås säkert ej Chemicæ Professionen. En extra-ord. Profession i Pharmakologien har blifvit inrättad vid Universitetet med 1000 Rbl. Silfver i lön. Ännu har dock ej officiel underrättelse derom ankommit till Universitetet, men det sker väl snart. Då Pharm. Professorn skall i Chemien examinera läkare och Apothekare torde ej Chem. Professionen blifva anslagen innan den förra är besatt. Det tyckes således som skulle Du få god tid att fullända Din resa.

Det berättas att kolleg. Råderne Ursin och Grot skola blifva Stats-Råder. — Runeberg har blifvit Tit. Professor och fått sig Nordstjerne-orden. Lagman Tamelander i Wiborg har fått Karelska Lagsagan. Referendarie. Sekr. Edelheim har blifvit Senator efter Hising. Stats-Rådet Heurlin är död och Prof. Linsén lefver. Att Aminoff blef improberad af Th. Faculteten torde Du veta; nu söker Han ånyo Professionen.

I student-examen har man varit sträng, 5 af 25 hafva gått ige-nom. Hela upplagan af Borgåenser (5 till antalet) fick repuls. D:o stor grymhett i juris examen. — Saima har nyligen undgått faran af indragning och florerar alltså — tillsvidare. Med verkställigheten af Saima-Canal är det ännu tyst; men man väntar att slag skall ske i saken, då GR. v. Haartman nu är rest till Petersburg. — Berndtson har utgifvit en Poet. kalender Necken benämnd; Sjöström en Svensk översättning af en gammal Åbo disputation på Grekiska: Finlands Ära. Andra häftet af 2 Tomen af V. Soc. handl. har utkommit. Sahlberg har disputerat för Adjunkturen i Nat. Hist. — Nylander är sjuk, så att Han fått förlängning på sin speciminations-tid. Castrén reser i Februari till Sibirien. Flere nyheter vet jag ej och jag har meddelat de ofvanstående så i detalj, emedan jag vet att allt nytt hemifrån intresserar den frånvarande.

Lycka och framgång på Din resa önskar

Din tillgifne

J. J. Nervander.

H:fors d. 4 Jan. 1845.

Broder Arpe!

Oförsvarligt nog har jag i en hel lång månads tid försummat besvara Ditt kärkomna Berolinska bref, samt betacka Dig för bestyret med de margfalldiga saker jag lastat på Dina skuldror. Då Kellgrén enligt Din instruction för några dagar sedan inbetalte till mig den Thomsonská surdegen, erinrades jag snöpligen om min försummelse, samt beslöt enligt ordspråket: „bättre sent än aldrig“ att omsider sända till Dig en epistel. I det hela taget lefver jag så skilld ifrån alla ställningar och förhållanden, att de allra nödvändigaste materialier till ett utrikes bref, d. ä. nyheter, aldeles tryta mig. Men så mycket tror jag mig likväl med godt samvete kunna förtälja, att allt i Finland går den vanliga, jemna oxdängen. Snellman bjuder väl till att tuta ifrån sitt ide i Kuopio, men detta är ett rop i öknen, som ej rör någon annan än censuren, hvilken nu begynt lägga nosgrimma på björnungen, eller åtminstone skrapa honom. Kanske har dock Morganbladet börjat draga örnen åt sig; åtminstone har det enligt Saimas råd utvidgat sina spalter. Dess Redaktion för nästa år blifva Berndtson och Elmgrén, en novus vir, som lofvar blifva en god scribent och varm patriot. Dessutom har äfven Öhman ledsnat vid Saimas bannor och anförtrott sitt skötebarn i de öfrige Lectorernes vård. En finsk tidning vid namn *Kanava* skall enligt rykte utgifvas af Lector Chorander i Wiborg. En annan hade Sav. Kar. Tikkalan ärnat låta utkomma i H:fors, men senaten satte sitt p före. Berndtson har befordrat till verlden en medelmåttig, fastän mycket berömd „Poetisk Calender: Necken“. Suomi fortsättes i nästa år; Joukahainen är i utkommande. Cajan skall snart lägga under pressen en Finsk historia. Akiander har utgifvit en Rysk historia l. D., Öhman en Latinsk Grammatik, Moberg disputationer i Oorganiska Chemien, etc. etc. etc.

Om Finsk nationalitet oreras vid alla tillfällen, men bedömd efter verk och gerning sofver samma nationalitet sin sötaste sönn. Charakteristiskt är med afseende härå det factum, att med undantag af Bergstadi ingen vill omaka sig med undertecknad till Sibirien, då deremot 15 competidores anmält sig till några Ryska Stipendier, hvilka skola utdelas endast åt sådana personer, som skriftelegiken förbundit sig att efter sin återkomst tjena 5 år såsom Ryske språkmästare vid landets Läroverk. Till den Ryska Litteraturens historia i vårt kära Fädernesland hör äfven en nyligen utkommen ukas för Wiborgs Gymnasium, hvilken ådagalägger, att Ryska språkets studium vid nämnda Läroverk skall driftas ända derhän, att de utgångna Gymnasisterna genast kunna engageras såsom Skol-lärare i Ryssland, med rang af Fan vet hvad.

Ifrån universitetet förljudes, att en ny Extraordinarie Profession blifvit inrättad i Pharmacologien med ett årligt anslag af 500 Rub. Silfver samt dessutom 600 Rub. B:co från Collegium Medicum.

Meningen skall vara att „framdeles“ sammanslå denna Profession med Demonstrators tjensten. Förutsatt att Wirzen ej får tjensten, såsom man har goda skäl att förmoda, kunde detta blifva en bit för Dig eller Moberg. Den äfven nyinrättade Conservators-tjänsten är ledig anslagen, och Wright lärer blifva den enda sökande. Både Tengström och Sahlberg (junior) intrigera emot Magnus, men deras bemödanden äro alltför svaga emot Ursins och Bonsdorffs contra-operationer. Tengström ville bland annat göra Wrigten till en vaktmästare, men Ursin ställde så till, att Medicinska Faculteten skulle jämte Tengström bestämma Conservatorns åligganden. Russophilens Sahlberg speciminerade för 14 dagar sedan på sätt såsom Du kan föreställa Dig. Tengström var motpart, uppträdde illa smord och ådrog sig lika mycket folkets åtlöje såsom sjelfva Sahlberg. Nylander har krasslat i Uleåborg och fått sin speciminationstid förlängd intill medlet af Februari. Nerwander kommer sannolikt att slippa specimen, emedan Consistorium gifvit dertill sitt förord. Ett rykte förmäler att Ursin och Grot blifvit statsråd. Runeberg är utnämnd till Prof. Honorarius samt Ledamot af Nordstjerne Orden. Till stora händelser bör ännu räknas Heurlins död och Edelheims utnämning till Senator efter Ramsay. Äfven Fru Wallen är död och begravne. Vår vän Prof. Lundahl ligger åter mycket illa sjuk. Undertecknad har betydlingen repat sig genom Din fisklefver-olja, och ärnar om 1—2 månader anträda resan till Sibirien — mitt förlovade land. Håller nu på med Tscheremissikan och diverse andra små arbeten. Härmed äro mina historier slut, derest jag ej vill inläta mig i ett chaotiskt resonerande om ett och annat. En sak kan jag ej underlåta att omnämna, neml. att både jag och andra menniskor hafva förb. ledsamt här i landet. Den der nimbus af ljufva egenkära phantasier börjar i våra år att försvinna. Man skulle önska att lefva ett verkligt, reelt lif; men med vetenskapliga funderingar står menniskan ensam i vårt arma land; vi tvina sakteligen bort och dö, när vår verksamhet ej eger någon rot i lifvet. Wi homines litterati äro här Tyska lärda i Samojedien. Hvad angå vi Finland? Folket ler åt oss och våra lifs-ideer blifva ett dödt capital för oss sjelfva. De bära ej frukt, de väcka ej lif; egenkärleken kan någon tid upprätthålla vår verksamhet, men sluteligen måste vi dock beqväma oss att antingen blifva dem androm lika eller „mennä maasta pois“. Under sådana förhållanden bör Du känna Dig lycklig i främmande land, och äfven jag lemnar utan stor saknad vårt ändock så älskade hemland. Vid min återkomst hoppas jag redan mycket vara förändradt, ty Snellman och de unga måste väl slutligen ändock kunna något ruska på menskligheten. I nödfall går det äfven an att gifta sig, — detta säges vara en god läkedom emot ledsnaden. Men hufvudsaken blifver ändock att få sig en fast verksamhet i landet, antingen vid Universitetet eller Gymnasierna. Ware detta sagdt såsom ett: „notandum est“ till Dig af en „expertus novi.“

För öfrigt önskar jag Dig allsköns trefnad och välmåga. Finner Du någon [gång] för godt att hälsa på mig med några rader, så är Rabbe fortfarande min Commissionär och den man, hvarigenom bref kunna nå mig i sjelfva Sibirien.

Din vän

M. A. Castrén.

H:fors första Juldagen [1844].

Den 13:de Martii 1845.

H:fors.

Hedersbroder Arppe!

Sakta komma de saliga! nu ändtligem kommer mitt bref, som så länge legat mig i tankarne, och uppsöker dig hvarhelst du vara må! Det är fulla tre månader sedan jag erhöll ditt kärkomna bref och nu först kommer svaret, men ursäkta mitt dröjsmål; dels har det kommit af slarf å min sida, dels af okunnighet om din adress. Först sölade jag en tid och postdag efter postdag gick förbi, tills bror din sade, att du skrifvit från Berlin att inga bref dit mera skulle adresseras, utan att du snart skulle uppge till hvad ort de skulle ställas; din bror reste bort till Borgå och ingenting har jag fått veta om hvor du finnes: emellertid hörde jag att din Mor i morgon skulle skrifva dig till; jag skickar brefvet nu till henne, och läter det vandra hvart det vill, blott det slutligen träffar dig.

Holmbergs biljett, ävensom Fabians bref äro till vederbörlig ort framskaffade.

Trefligt är att du ej fann Berlin så tråkigt som så många andra; jag öfverensstämmer med dig: Berlin har ju hvad man kan önska sig; folket är hjertligt och tillgängligt, „Schönseelerey och Wits“, hvarom så mycket skrikes, möta åtminstone en student ej till besvär; theater, musik, gallerier m. m. finnes mer än man hinner sköta, och det förnämsta, det finnes menniskor af tusende slag och valet står en fritt. Kanske äro andra stora städer ännu trefligare; (detta är den enda jag sett;) måtte de så vara för din skull, så har du än mér trefnad som väntar dig.

Få se om du ej stöter i hop med Cygnaeus; (han är för närvarande i Rom). Cygnaeus har ifrån Bologna anmält till prenumeration en ströskrift, som heter „Några ögonkast kring Europa af en förbigående“; titeln låter krånglig och detsamma låter vänta sig af innehållet; under loppet af detta år skola däraf 3 häften utkomma; till hvad arktal nämner han ej; han tänker dermed göra en ekonomisk kupp, huru det må lyckas ligga ännu „i Gudarnes knä“. Han har i Florenz kommit i hop med naturforskaren Lucien Bonaparte och dessa Gubbar ha' blifvit sådana vänner att de correspon-

dera och Cygnaeus ber alla bref härifrån adresseras till denna prins, som alltid känner hans vistelseort och nog framskaffar brefven. C. skrifver: „jag är vorden en så mäktig man att jag på länge umgåtts med endast prinsar och grefvar.“ Han fasar för den tid då han åter skall bli Rector Scholae i H:fors. Han skulle besöka Mezzofanti i Rom, då han skref sitt sista bref. Denna Lucien Bonaparte studerar dessutom ifrigt de Uralskt-Finska språken och genom Cygnaci bemedling fick Castrén ett artigt bref ifrån Florenz med underskrift „Votre très humble serviteur prince Louis Lucien Bonaparte“. Han ville ej tro sina ögon, men var naturligen högst förnöjd; saken blef omtalt på tidningarna med titel: „*Prins Lucien Bonaparte och Doctor Castrén*; du kan tänka hvad uppseende saken skulle väcka. Castrén har till prinsen sändt en hop böcker, som denne begärt; det är fråga om att kalla honom till medlem i Finska Litteratur-Sällskapet. Castrén är nu på sin resa till Sibirien, dock troligen ännu i Petersburg; Bergstadi följer med honom. Lönnrot är kommen från sin Estniska resa och i Kuopio för att begynna sitt jättelexicon; äfven han har fått sig en medhjälpare, en ung student Europaeus fr. Savitaipale; Lönnrot ger honom fritt upp och 200 Rub. Europaeus är en väldig Finne; han har översatt Heikells bearbetning af Euklidis första bok, hvilken översättning med det första kommer att tryckas på Öhmans förlag.

Du frågar om Morganbladet och Saima, de äro som de varit; Saima vid kinkiga vätskor, full med ovett åt alla consortes, i synnerhet Helsingfors och Borgå tidning; det går ingen enda nummer förbi der ej dessa ha' sitt tillbörliga uppkok. Borgå Tidning ledsnade och annoncerade att dess Redaction „utvidgat sig“, till hvilken „lyckosamma utvidgning“ Saima gratulerade henne, bebadande publiken ankomsten af „en liten B. tidn. längre fram på sommaren“. Öhman har tagit Mag. Lindberg (som anses för en passabel rant) till medhjälpare. Morganbladet har förändrat format och likasom Saima betydligt förstorat sig och heter nu blott och bart „Morganbladet“ med tjocka klumpstilar. Mag. Elmgren är med i Redaktionen och skrifver utmärkta, alvarsamma artiklar, som väcka sjelfva Saimas bifall. Berndtson har på en längre tid mest ingennting skrifvit, emedan han är nedslagen af sorg och bekymmer; hans brud Fröken Mathilde Aminoff, ligger här och är dömd till döden innan kort och B. vakar vid hennes säng och ser huru lungsotens dag för dag förtar hennes krafter; du har törhärdad ej vetat, att de redan i 3 år varit förlofvade, alt sedan han conditionerade i hennes föräldrars hus. Inom publiciteten hafva uppstått 2 nya stjernor, en industriel tidning „Teknologen“ i Åbo och „Kanava tahi Wiipuriin sanansaattaja“ med utmärkt vackert språk och nättä noveller på Finska; den är skrifven för de bildade klasserna. —

Helsingar från Afdelingen! Vi reda oss passabelt; uppläsningar hafva alltid funnits till hands, men sången har velat vara

skral, i synnerhet i vår, sedan det under Ilmonis ledning bildat sig ett Symphonistiskt-musikaliskt sällskap, som upptar alla sångares både tid och uppmärksamhet, concerter oberäknadt, så att sångarna äro uttröttade och tiga på nationsmötena. Ung. 40—50 hafva bivistat mötena, mest dock af de yngre; de äldre vilja retirera. I anledning deraf var på sednaste möte ett disputerande och gräl så att taket ville falla oss öfver hufvudet. På Nationskalaset för en vecka sedan, NB sedan allt egentligen var slut, höll jag nemligen å de yngres vägnar ett tal, deri jag uppmanade de äldre att flitigare besöka mötena, på det dessa ej måtte förfalla till ett intet, hvartill Tigerstedt svarade på sista möte med en lång uppsats, deri han sökte välta all skuld på de yngres håglöshet, emedan de äldre ej kunde finna sig manade att bivista mötena, om de yngre ej visade deltagande, och skälde ner desse grymmeliga. De fattade eld och lägor och det blef ett allmänt rumor ute. På nästa möte skola de yngre försvara sig och påtagligt är att de komma att skjuta all skuld på de äldre. Må vara huru som helst, det ger lif i spelet! — Vårt kalas nu var ett af de bästa vi haft och gör epok ibland nationskalas. Det var gentilt, hölls på Bellevue och bivistades af några Senatorer och Biskop Ottelin; Lagus uppläste en afhandling om Zigenare i Finland och höll ett det mest pathetiska och rökverksande tal man kan tänka sig till Biskopen, men allt detta är specialiteter; hvad som gör epok är att der höllos ej mindre än 7 tal på Finska! På Finska hör du! Baxnar du ej? Biskopen sanctionerade saken genom att han höll ej mindre än 3 Finska tal till afdelningen. Efter mycken deliberation, emedan vi fruktade för att det skulle synas löjligt, beslöts att talet till de fremmande studenterna skulle hållas på Finska. Robert Fieandt höll ett vackert tal, till en del på Runovers med det ljufvaste språk; det besvarades af Österb. Borg. Derefter uppträddé Biskopen och betygade sin fägnad öfver att se vårt lif och i synnerhet att höra oss tala Finska; det ena talet gaf det andra, tills de voro summa sju. Uppmärksamheten var allmän och spänd och både Senatorer och Professorer voro innerligen belätna; hvarför vi dock hufudsakligen torde ha' Bispens tal och anseende att tacka. Gubben Lagus var troligen af alla minst nöjd med denna vändning af saken, ty han kan ej tåla allt hvad Finska heter. I höstas, på första möte der jag var kurator, ville Gubben ändra Matrikelns språk till Svenska; han tog redan i pennan, för att med en just inskrifven students meritförteckning göra slag i saken; jag fann mig nögd att säga stopp och be honom hänskjuta saken till Nationens afgörande; Nationen beslöt på följande möte att ingen ändring skulle ske och Gubben var ond; han sade bland annat att Finskans införande skulle föra vår bildning 200 år tillbaka. En annan gång hemma hos sig skälde han på publicitet och Tidningar och folkupplysning; tidningarna sade han vara meniskoslägtets pest och folkupplysning onödig: „de ha' sitt goda, na-

turliga förstånd och sina 5 fingrar, mera behöfva de ej.“ Hvad är att säga om slikt? det är en röst ur en 2 sekel gammal graf; man häpnar och tiger.

Ånnu måste jag från sedanaste kalas, som ett bevis på nationens stigande anseende, berätta att Holsti uppträdde i ett tal, der han sade att Österbottniska Afdelningen är i sjunkande (!) den Savo-Karelska i stigande. För tio år sedan hade väl aldrig en Österb. så kunnat säga, utan fara att utstrykas ur Afdelningen. Så mycket om Gubben Lagus och Nationen!

För att det ej må glömmas skall jag nu redovisa för dina stipendii pengar.

Än ett ord om tiden och Litteratur! Aldrig har i allmänhet en lifligare publicitet ägt rum än under detta år. Morgenbladet har haft insända uppsatser mer än det kunnat intaga; åtskilliga frågor hafva ordentligen i en följd af artiklar med och mot blifvit genom-diskuterade, t. ex. om „Finskans införande i skolor, och nationalitet“, om „prestbildning“, om fattigvård och framför allt oerhörda att en akad. disput. nemligen Sahlbergs för Adjunkturen, (deri han beskrifver en mängd okända Sibiriska insekter), fått minst 6 recensioner för och emot, i hvilken strid äfven Mannerheim och Nervander deltagit; mest har han fått ovett, men får troligen ändå Adjunkturen; F. Nylander sökte adjunkturen ej, utan är rest till Petersburg för att fara med Middendorffska expedition till Sibirien. Att allt detta bebådar godt kan ingen för sig dölja; likaså hafva de Finska intressena gått framåt; Lyceisterne begärde af Aminoff att få lära sig Finska, hvilket dem äfven beviljades; Zachari Zachar-rinpoika, om du känner honom från hans polemik med Gottlund, har tio små elever, som lära Finska; några sällskaper ha' bildat sig der det talas Finska, och tvenne Finska fruntimmersföreningar äro i gång i Borgå och i Kuopio. I Kuopio kommer att inrättas ett Filial-Finskt Litter. S., när Lönnrot kommer dit. Lif är äfven i tryckerierna; till julen utgaf Berndtson en poetisk kalender „Nec-ken“, den första här i landet; 2:ra h. af „Joukkahainen“ är under tryck, ett häfte poesier af Cygnaeus „Ljus och skuggor“ d:o, ny upplaga af Cajans F. Historia, en Rysk Hist. af Akiander är just utkommen; en Lat. Grammatik af Öhman (Lectorn), en Arithmetik af Nervander, En Finsk Geographie, öfvers., En Finsk folkskrift från Wasa, en dito från Wiborg; Judén trycker sina samtliga runor; du ser det går framåt! för fan i väld, NB *Suomi* för föregående år är nästan färdigtryckt och uppsatser finnas tillräckligt äfven för detta års häfte. Fab. Collan har der äfven en uppsats.

Tack för commissionen hos Bopp! Huru gick med Foerstemanns bref, hvars adress du lofvade uppsöka, du skrifver derom intet? — Här inrättas en Pharmacologie-Profession, den Wirzén kommer att få; man trodde en tid att Moberg skulle söka den, men

då nu dermed blifvit förenad Botan. Demonstr. tjensten, så lär han ej kunna komma i fråga; man vet för öfright intet om hvad han funderar.

Helsingar från Fabian! Han mår bra, men klagar öfver toddy och brist på lämpligt sällskap, Snellman likaså; dessa passa ej för hvarann, så de af hv. hafva högst ringa fröjd. Fab. har ej skrifvit på Saima.

Jag ser det är tid att sluta; pappret är fullt; försök att arbeta dig genom allt detta: jag hinner sjelf ej genomläsa det. Nyheter har du fått Gudi nog; annat har ej fått rum! Lef väl, haf nyta och nøje, men glöm derunder ej att med något bref helsa på din

trofaste broder och vän

H. Kellgren.

